

8

F 1008/1925/1

H:-

-2

R

REPT. 1008/1925/1
*1008/1975/1-2
REPT. 1008/1925/1

from - meij

A
LUDOVICA ACADEMIA KÖZLÖNYE.

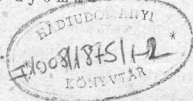
1875. JANUÁRIUSI FÜZET.

A nemzeti Ludovica Academia története.

Levéltári adatok nyomán

írta

Szilágyi Sándor.

I.

Az 1808-ban Pozsonyba hirdetett országgyűlésnek egyik feladata volt a királynét Mária Ludovicát megkoronázni, a másik pedig a nemzeti véderőt oly karba helyezni, hogy a Napoleonnal folytatott háborúk a siker több biztosítékával birjanak az eddigieknél.

Az első megtörtént szeptember 2-kán; sokkal több időt vett a másik igénybe s ez a nemesi insurrectio 1715 óta elhanyagolt intézményének újra felélesztését hozta napirendre.

A tárgyalások folyama alatt nem lehetett mellőzni a kérdést: minő eszközökkel lehetne a nemzet harcziás szellemét újra lángra gyúlasztani?

Hogy e részben az intézkedéseknek túlyomólag a jövőre kell irányozva lenniök, s ekkép mindenek felett a jövő generációra hatni, abban mondhatni véleménykülönbség sem létezett a rendek közt. Mert elég alkalmuk volt megdöbbenőleg tapasztalni a másfél évtized óta rövid megszakítások után untalan megújuló hadakozások folyama alatt, hogy a nemzeti véderő elhanyagolása mily élesen megboszulta magát. A néhány évtized előtt még katonai nemzet harcziás híre a közvélemény előtt ép oly óriási hanyatlást mutatott mint a esatátéren azon hadseregé, mely savoyai Eugen alatt Európában a legtiszteltebb s legrettegettebb helyet foglalta el.

S mert ezt érezték a rendek, semmi áldozattól sem rettentek vissza, mely kilátásba helyezé előtűtt a siker biztosítékát.

Mindannyiszor tehát, midőn a korona a nemzettől újabb és újabb pénz- és véráldozatokat kívánt s tanácskozásaik tárgyát ezek

megajánlása képezte, szóba jöttek a katonai szervezet hiányai s ennek következtében a hozott áldozatok sikeretlensége, s tanácsközségeikbe bevonták a segélyeszközöket is.

Igy született meg egy magyar katonai növeldek eszméje, mely képes legyen a hadsereg számára magyar tiszteteket nevelni.

Annnyal inkább érzék ennek szükségét, mert a lajtántúli katonai növeldekbe a magyar ifjak csak igen mérsékelt számban juthatván be, a nemzet akkori zöme a nemesség előtt csaknem egészen el volt a hadi szolgálatban való előmenetel zárva; a legelső foktól felküzdeni magát pedig aránylag mindig igen kevésnek sikerült még az oly harcziás időkben is mint azok voltak.

Az 1802-ki országgyűlés folyama alatt gróf Beleznay Sámuel „a nevendék ifjaknak katonaságra való készítésére“ 10,000 forintot ajánlott fel s azt a nádorispán kezébe le is tette.*) Ez áldozatra hivatkoztak az 1808-ki országgyűlésen a nemesi insurrectio körüli viták alkalmával a rendek, magánálírásokat nyitottak s valódi lelkesedéssel sokan közölök nevezetes összegeket ajánlottak fel. Ezer forintot 35-en, kétezer forintot 10-en, háromezer forintot 4-en, négyezer forintot 3-an, ötezer forintot 8-an; gr. Eszterházy Kázmérné 6 ezer forintot, Zichy József somogyi követ 10 ezer forintot s Jekelfalussy József zempléni követ 12 ezer forintot: eszerint Beleznay alapítványával 162,000 forint gyűlt össze — mint az oct. 1-én tartott ülésen be is jelentetett. S hogy az adakozások országszerte nagyobb mérvet nyerjenek, elhatározták, hogy a követek és törvényhatóságok útján országszerte felhívást adnak ki „ezen hasznos és szükséges tárgynak előmozdítására.“**)

A főrendek hasonló buzgósággal karolták fel az ügyet s a közölök adakozók névsorát ugyanaz nap (oct. 1-én) tartott ülésökből megküldték az alsóháznak, hol az izenettel együtt nyomban felolvasták: József főherceg 10,000, Ambrus főherceg-prímás 20,000, gr. Illésházy István 15,000, gr. Batthyán Károly 24,000, b. Fischer István egri érsek 12,000, Verhovác Maximilián zágrábi érsek 12,000, gr. Zichy Ferencz 12,000, gr. Koháry Ferencz 10,000, Lovász Zsigmond 10,000, gr. Eszterházy Ferencz 10,000, herceg Grassalkovics Antal 10,000, gr. Szechenyi Ferencz 8000, hg. Eszterházy Miklós 8000, gr. Apponyi Antal 8000, Rosos Pál püspök 6000, tizenegyen 5000, tizenegyen 4000, nyolczan 3000, kilenczen 1000 s egy (Splényi József) 200 frtot, összesen 338,200 forintot irtak alá. E nap e szerint egy fél millió felett 200 forintot eredményezett.

*) Az 1802-ik XX. t. cikk.

**) Az 1808-ki országgyűlés jegyzökönyve 141. l.

S ez alkalommal a karok és rendek tábláján indítványba hozattott, hogy azon felterjesztés alkalmából, melyet a banderialis szervezet ügyében tesznek ö felségének — a tett ajánlatok is jelentessenek be. Nemi vita után határozatba ment, s azt maguk a főrendek is elfogadták.

A lelkesedés fokához mérten, mely e korszerű eszmét felkarolta, — úgy hogy a következő napon 65,000 frtot irtak alá (a cancellár 10,000, s Eszterházy Károly 10,000 frttal járultak ez összeghez) — az ügy gyorsan fejlődött — annyira, hogy 48 óra múlva a létesülés stadiumához érkezett. A külső veszély, mely a házat fenyegette, nagy volt; de a nemzet készen állt vérével és vagyonával annak szemébe nézni.

II.

Az october 3-án tartott ülés örökké nevezetes marad a magyar katonai academia történetében. Még alig egy hónapja mult el, hogy az országgyűlés megnyílt, de azóta, hogy a királyné Mária Ludovica (sept. 7-kén) megkoronáztatott, egy hó el se telt s már is két fényes eredménye volt a két ház egyetértésének: a személyes felkelés elrendelése s a katonai egyetem.

October 3-án a főrendek követsége tudatta az alsóházzal: hogy ö felsége a váci régi Theresiana Academiá-nak épületét a katonai egyetemnek átengedi, ö felsége pedig a királyné meglévén gyözdöve arról, hogy azon nemes indulatokból származott adomány-nak, melylyel az ország rendi által legközelebb tartott dícsőséges megkoronáztatása alkalmával megtiszteltetett, jobb hasznát nem veheti, mintha annak egy részét a karok és rendeknek a haza védelmére előző tárgyra segedelmul adják: e végre 50,000 frtokról kegyelmes ajánlást teszen.*)

Az izenet viharos lelkesedést idézett elő s az elnök, báró Aczél István indítványára határozatba ment megkérni királyné ö fel-ségét: engedje meg, hogy ezen katonai egyetem nevéből nevezessék, szólítsák fel a főrendeket, hogy következő napon együttesen mutassák be hódolatukat a király és királyné előtt. A főrendek maguk részéről örömmel csatlakoztak az alsóház ezen kívánatához.

October 4-kén Ferencz királynak navenapja volt. Az ország rendei az üdvözítőről nevezett egyházban 9 óraker rész vettek a hálaadó isteni tiszteletben, s onnan a főrendek palotájába mentek fel közös ülésre, melyen az átnyujandó feliratot felolvasták, lepecsételték, meghallgatták az újabb adományokat: a váci püspök addig, míg él,

*) Az 1868-ki országgyűlés jegyzökönyve 151. l.

évenként 1000 frtot, 100 akó bort, 50 mérő búzát s ugyan annyit a fát ajánlott fel — ezenkívül 12,000 frt. új adomány jelentett be 4 adakozó részéről.

Innen az ország rendei a királyi palotába — a trónterembe mentek, hol elébb a királyné kíséretével a karzaton viharos éljenek között s utóbb a király hasonló viharos éljenek között megjelentek.

Beszédet a primás tartott: a védelem tárgyában hozott határozatot a trón számolyára teszik. „Lásd meg Európa, hogy az ősök hazaszeretete nem fogyott ki az ivadékokból.“ Azután köszönetet mondanak a váci intézet átadásáért s kéri, engedje meg, hogy az intézetet a királyné nevével nevezessék.

A király válaszában örömet fejezi a haza védelme körül tett áldozatokért. A váci intézet átadásával ő felsége csak azt akarta megmutatni, hogy szívesen járul közjóra törekvő igyekezetek előmozdításához s még nagyobb mérvben fogja azt kitűntetni, ha a háború gondjaitól megszabadul. Szívesen beleegyeznek, hogy a katonai egyetem a királyné nevével nevezessék.

Alig hangzottak el az éljenek, midőn a királyné kíséretével a karzatról a terembe jött. A primás az ország rendei háláját kifejezve, kérte a királynét, engedje meg, hogy az új katonai intézet nevével nevezessék.

„Örömet ráállunk, mit felséges férjünk tesz. Mert az övéhez akarjuk fűzni a mi igyekezetünket, hogy a nemzetnek használhassunk. Nevezessék hát Ludovica-Academiának. Nem azért, hogy adományunknak, hanem hogy a nemzethez való vonzalmunknak tartsa fenn emlékezetét.“*)

A néhány szívélyes szót még viharosabb eljenzés követte — s ezzel az ország rendei eltávoloztak: a nap édes emlékét vívén magukkal.

A király pedig még az nap oct. 4-kén kelt legfelsőbb elhatározásával a rendek által átnyújtott feliratot tárgyalásra kiadta az udvari koraltnokságnak**), mely a felírás tervezetével már más nap elkészült — melyben a Ludovicára nézve véleményezi, hogy a rendek felszöllítandók, hogy további javaslatokat s kéréseiket terjeszszék a trón elé. A király elfogadta a tervezetet, de az csak oct.

*) Az 1808-ki országgyűlés oct. 4-iki XIII. ülésének jegyzőkönyve.

**) Lieber Graf Erdődy! Ueber die neben liegende Repraesentation meines Königsreichs Hungarn hat Mir die Kanzlei den Beantwortungs-Entwurf ehstens vorzulegen. Pressburg, den 4-ten October.

19-kén adatott ki*) oct. 20-kán iratot alá s küldetett le a rendeknek, kik azt az oct. 22-kén tartott közös ülésben hallgatták meg a főrendek termében s a szokásos éljenekkel kísérték.

Már akkor minden készen volt: az oct. 25-kén tartott hasonló vegyes ülésben a tárnokmester Brunswick József, mint a katonai academia ügyében kiküldött bizottság (regnicolaris deputatio) elnöke bemutatta az egész elkészült nagy terjedelmű s részletesen kidolgozott s a szükséges adatokkal és mellékletekkel felszerelt tervezetet, melyhez a bizottság már készen kapta az adatokat és munkálataikat.

E tervezet volt hivatva alapul szolgálni a felállítandó intézet szervezetében, igazgatásában, vezetésében — és az sokkal fontosabb, hogy sem szükséges ne volna főbb vonalaival megismerkednünk.

III.

A haditanács, jelesül Gometz altábornagy által készített felterjesztés, mely felhasználás végett a bizottságnak kiadott, kiemeli, hogy az academiát alapítványos és fizető növendékek számára, már felállításakor úgy kell felszerelni s tanerőkkel ellátni, hogy a fokozatos szaporodásra alkalmas legyen, s annak idejében legalább 200 növendéket befogadhasson. Megvárhatni a nemzet patriotismusától és nagylelkűségétől, hogy akkép fogja tervét végrehajtani, hogy sem a birodalom, sem a külföld hasonló intézetei közül egyik sem fogja túlszárnyalni. Eszerint két szervezet készítendő: egy, a melyből kitűnjék, ha elegendő-e a felajánlott alap kamatja az első évi szervezésre; és egy másik, hogy mikép fog az intézet, mikor teljesen fel lesz szerveelve kinézni?

Az intézet tőkéje 800,000 frt. 40 növendék nevelése kerül 38,405 frtba, melyre 640,000 frt. tőke kell. A megmaradt tőke kamatjának fele elég arra, hogy az épület felszereltessék 40 alapítványos s 20 fizetőre, kik közül mindenik 600 frtot fizet. Öt év múlva az intézetben lenne 120 alapítványos s 80 fizető, melyre évenként 137,355 frt kell — minek 2.892,250 frt. tőke felel meg. De 80 fizetőből 48,000 frt. jöven be, a kiadás öt év múlva 89,355 frt lesz, melynek 1.489,250 frt. tőke felel meg. S remélni lehet, hogy ez összeg 1814-ig össze fog gyűlni.

Maga a tanterv kimerítően tárgyalta a felvett tárgyat.

Az intézet célja, mondja, akkép képezni a fiatal nemeket, hogy a magyar ezredkekhez mint ügyes és jól képzett tisztok lépessenek be, s képesek legyenek mint segédtszettek a táboroknál,

*) Az erre vonatkozó adatok a magyar kir. cancellária levéltárából vettek.

mint tiszték a főhadiszálláson szolgálni s annak idejében a legmagasb katonai rangnak is megfelelhethni.

A hadapródok száma egy osztályban nem lehet 20-nál több, miután nem pótolhatni ezen intézet növendékei közül a magyar ezredek egész hiányát, s miután arra is kell ügyelni, hogy a kevésbé tehetséges hallgatókat is sikerrel lehessen tanítani. E szerint a fizető tanulókkal együtt — kiknek száma 60—80-ig mehet — egy osztályban a létszám maximuma 30, az intézet hat osztályában pedig 120 hadapródra s 80 fizető növendékre — összesen 200-ra — állapított meg.

Felvehetők az ifjak 12—15 éves koruk között. Szükséges előismeretek: vallástan, német nyelv, magyar nyelv, latin nyelv, földrajz, biblia és egyetemes történet, természettan, számtan, elemi szépírás. A katonai pályánál szükséges, hogy 13 éves korától fogva a növendék kizárólag szakképzést nyerjen, mert a számtant, a legfőbb katonai segéd tudományt, csak ezen évtől fogva tanulhatja sikerrel a növendék. Az első év legfőként a német nyelv megtanulásának szentelendő: s csak azon esetben, ha egy felveendő vagy éppen nem vagy csak meglehetősen tudja a német nyelvet, vehető fel 11 éves korában, mert az ilyenek két évet kell a német nyelv teljes megtanulására szánni.

A felvétel sept. első felében történik, hogy a tanítás octoberben megkezdethessék. A javaslatba hozás a felvételre május havában történik.

A növendékek felvétel előtt megvizsgálandók még pedig a megyék közvetítése mellett, egy 3 tagú bizottság által, melynek tagjai egy pap, egy megyei hivatalnok s egy orvos. Az első megvizsgálja a vallásból s aztán egyetértve a megyei hivatalnokkal a német és latin nyelvből, történetből, szépírásból, természettanból, számtanból: főként arra ügyelvén, hogy minő tehetsége van az ifjunak s a bizonyítvány kiállításakor erre fordítván figyelmét. Az orvos megvizsgálja, ha valjon egészséges-e? E mellett szükséges, hogy a növendék iskolai bizonyítvánnyal bírjon, osztályzata primánál gyengébb nem lehet s e mellett erkölcsi magaviseletét kimutató teljesen megbízható bizonyítvánnyal kell ellátva lennie.

Nagy gond fordítandó a physical nevelésre. Legyen az épület tágas, szellős nagy kerttel ellátva, hol a gymnasticába gyakorolhatják magukat, legyenek játékaik a korhoz mérve; az ügyesebbek oktadják a gyengébbeket. Fognak tanulni úszni, táncolni, vívni, birkozni, lovagolni, s gond lesz rá, hogy labdázással és tekézzel kellő testmozgásban részesüljenek télen át is. Ezen kívül

lesznek fegyvergyakorlatok. Alvásra 9 óra van szentelve: 9—6-ig, nyáron a nagyobbaknál 8 óra.

Táplálékok:

Reggel: $10\frac{2}{3}$ lat kenyér

Délben: 4 tál étel,

$10\frac{2}{3}$ lat kenyér,

$\frac{1}{2}$ meszly bor.

Este: két tál étel

$5\frac{1}{3}$ lat kenyér

$\frac{1}{2}$ meszly bor.

Az élelem egészséges legyen. Vendéglőst az intézet tart. Egy hadapród élelme egy napra 24—30 krba kerül.

Az öltözet kétféle: hétköznapi sötét színű magyar ruha, vasárnapokon s ünnepekre fehér, mint a gyalogságnál.

Az ifjak 6 óraker felébresztetnek, a tanítás 7 óraker kezdődik s tart 12-ig. 1 óraker ebéd. 2—8 óra között az órarendhez alkalmazkodnak, 8 óraker esteliznek s 9 óra után elvégezvén az esti imát, lefeküsznek.

Az elkölcsi nevelést illetőleg, minden osztálynak felvigyázója illetőleg nevelője egy tiszt és két hadapród-örmester, ezek egyike éjjel nappal elválhatlanul az osztálylaval van; a két osztály két századra oszlik: az 1., 2., 3-ik osztályt főhadnagy, a 4. 5., 6-ik osztályt százados vezényli; minden századnál van 3 hadnagy s 6 hadapród-örmester; a két századot őrnagy vezényli; ezen kívül a szolgálat könnyítésére még 2 hadnagy és 4 hadapród-örmester veendő fel a létszámba. A tiszték és őrmesterek megválasztásától függ az intézet jövője — s a magyar, ki hazáját szereti bizonyonnyal minden erejéből azon leend, hogy teljesen megbízható egyének alkalmaztassanak.

Egy fejezet a büntetések ről szól, melyek akkép alkalmazandók, hogy a növendék erkölcsi érzetét ne öljék meg; egy fejezet a jutalmazásokról, melyek hogy igazságosak legyenek, minden osztályban külön tiszteleti könyv vezetendő.

A tudományos képzésnek olyan előkészületet kell a növendéknek adnia, hogy az intézetből kiléptekor, bármelyik katonai ágra szánja is magát, képes legyen ön erejéből saját szorgalma által elsajátíthatni az arra szükséges nagyobb tudáskört.

Tantárgyak:

1. Vallás.

2. Német-, magyar-, latin-, francia nyelv.

3. Szép, és helyesírás e négy nyelven.

4. Levél és hivatalos irály mind a négy nyelven.
5. Földleírás, történet, statistica.
6. Gondolkodástan, erkölcstan.
7. Természet- nép- és hadjog, hadi törvények, magyar jog.
8. Természettan és kísérleti természettan.
9. Tiszta és alkalkalmazott számtan.
10. Tüzérségi-, tábori- és állandó erődítés; a helyek megtámadása s védelme.
11. Gyalogsági és lovassági szolgálat.
12. Harczászat és hadászat.
13. Szabadkéz- és helyrajz.
14. Geodesia és térképezés.
15. Tereptan és a terep felhasználása.
16. Gyakorlatok.
17. Lovaglás.
18. Táncz.
19. Vívás.
20. Tornászat.
21. Úszás.

Az egyes tantárgyakra készített útatisából kiemeljük: hogy a protestánsok s görögök saját papjaik által elkülönített oktatásban részesülnek s ünnepeken templomaikba mennek, hogy a tannyelv a 2—6-ik osztályban kizárólag német s hogy a többiekre nézve ezen utasítás a fennirt tantárgyakat fokozatosan osztja fel mind a hat osztály között, némelyeket több osztályokon át folytatolagosan.

Külön meg volt szabva az is, hogy mit tartozik minden növendék az intézetbe leptekor magával hozni, valamint a törvényjavaslat tervezete is hozzá volt mellékelve.*

IV.

A bizottsági munkálatot az oct. 27-iki ülésben vették tárgyalásba, s nem minden vita nélkül fogadták el. Maga a cím „Nemzeti Academia“ vagy „Nemzeti katona-Academia“ legyen-e? adott vitára alkalmat. Az első a szabatoság elvéből indultak ki, miután azok, kik abban neveltetnek, nem lesznek kényszerítve katonákká lenni; de az utóbbiak csak úgy hitték, hogy a katonai intézetek előnyeiben fognak részesülni, ha a katonai-egyetem nevét megtartják. Ezen utóbbi nézet győzött.

Azon pontnál, mely az intézetigazgatásáról rendelkezik, néhányan ki akarták fejezni: köttessék ki, hogy a hadi-tanács nem fog ezen intézet igazgatásába befolyással bírni — de miután az

* Mind e javaslatok megvannak az 1808-iki országgyűlés irományai közt a XLVIII. szám alatt.

igazgatóság szabatosan körül volt írva, az indítvány elvetetett. El egy másik is, mely arról akart intézkedni, hogyan fog az academia igazgattatni, ha nem lesz nádor?

Elhatározták, hogy az adakozók nevei törvényzikkbe iktattasának: — s e czikk rögtön azt eredményezé, hogy eddigi adományait többen kikerekítették, s ily módon a tőke 22000 frttal növekedett. Határoztak az adások betáblázása (azaz a megyei jegyzőkönyvekbe beiktatás) ügyében is.

Némi vitát idézett elő az academia állásáról adandó évi jelentés ügye is. Némelyek úgy hitték, hogy elegendő lesz csak az országgyűlést tudósítani annak állásáról, mások efelett meg a törvényhatóságokat is kívánták még pedig évenként értesíttetni — s a kérdés eldöntésénél nem a nyilvánosság érdekében, hanem a nádor óhajására határozták el az évi tudósításokat.

A törvényjavaslat egyes szavai felett rövidebb viták voltak, többi között a tartárgyak közé a civilis architectura is felvetetett, s egyszersmind elhatározták, hogy az irományok között a német szervezési javaslatot is kinyomatják.

Megállapították a felírás szövegét is, melylyel a törvényjavaslat a felség elé fog terjesztetni. Mind ez elintéztetvén, a felsőházhoz küldetett át.

Az oct. 28-kán tartott ülésben a főrendek, válaszulva a rendek izetére, feleslegesnek tartották, hogy minden, bármily esekély adomány is felvéssék a törvénybe; elég lesz, ha a nagyobb adományok az adományozás nagysága szerint osztályozva vétetnek fel s a kisebb adakozások csak együttesen vétetnek fel azon hatóság neve alatt, mely azt beiktalódte. Az alsóház, közöltetvén vele a főrendek izete, nem tett kifogást ez utóbbi ellen — de a sorrendet meg kívánta tartani, mert az első adakozók buzdították a többieket példájuk utánzására.

Az october 29-kén tartott közös ülésben felolvasták a felterjesztésnek megállapított szövegét: „jobbágyi hódolattal fogadják ő felsége kegyességét, hogy a váci thesianum épületét a katonai intézetnek kegyeskedett adományozni, s hogy királyné ő felsége nevét adta ezen intézethez. S midőn alázattal bemutatják a törvénytervet s annak kegyes jóvághagyását kérik — hogy a szerencsés kezdetnek vége is szerencsés legyen, — kérik ő felségét, hogy a legfelsőbb felügyeletet, mely törvény szerint őt illeti, vállalja el, hogy az intézetet a többi intézetekéhez hasonló kedvezménynyel lássa el; a tanító és felügyelők a katonaságnál levő tisztek közül választassanak, kik rangjukat ezen intézetnél tarták meg, s az intézetben magában léptettessenek elő; hat év mulva

katonai rangban egy fokozattal feljebb menjenek; az ezen intézetből kilépett ifjak közül a jeles osztályzatúak alhadnagyi, a többiek zászló-tartói rangot nyerjenek; úgy mint a bécsi academiában, állítsassék fel a VII-ik évfolyam is, s a kik ezt végezték, a hadmérnöki karhoz főhadnagynak vétessenek fel. Ha azonban ez nem volna lehető, engedje meg ő felsége, hogy a kik itt 6 évet végeztek, a hetedikre Bécsben vétessenek fel. Végül kéri ő felségét, hogy amennyiben az adományokból begyűlt összeg kamatai nem volnának elegendők a költségek fedezésére, az a Magyar Tudományos Egyetem felesleges jövedelméből pótoltsassék, s hogy az ezen intézetnél alkalmazott katonai tisztok, katonai fizetésöket, mint Bécs-Ujhelyben, itt is húzzák.*)

A következő napon a két ház folytatta a vegyes ülést. A katonai egyetemnek elegendő jövedelemmel ellátása a rendek kiváló gondját képezte. Bármennyi lelkesedéssel is karolta fel a nemzet az ügyet, nem hitték, hogy az adományozások az egész alapot kitelemlenék. Megvolt ugyan említve a feliratban, hogy szívesen vennék, ha az universitás jövedelmének egyrésze ráfordíthatnák: de ezt sem tartották eléggé biztos alapnak. Kezdetül fogva tehát egy mindezeknél biztosabb jövedelmi forrás kiteremtése mutatkozott szükségesnek.

Legbiztosabb alapnak hitték, ha az udvartól kinyerhetik, hogy a bátaszéki apátúrság jövedelme fordíthatnák e célra: nem egészben, csak annyit, a mennyit a bécsi Theresianumban levő magyar ifjak vesznek igénybe. Ezen apátúrság jövedelmét ugyanis Mária Theresia királyné a róla nevezett Theresianumnak adományozá, oly módon, hogy abból magyar nemes ifjak neveltsenek. Az 1791-diki országgyűlés a systematica deputatiót utasította, hogy általában a nevelés s ezzel kapcsolatban a katonai nevelés ügyét is vonja be tanácskozásai körébe. Az utó' 6 (1807-ki) országgyűlés már tett a királyhoz felterjesztést, hogy a mennyiben a bátaszéki uradalom jövedelme nagyobb mint a mennyit a Theresianum igénybe vesz: fordítsa ez összeget ő felsége a nevelés ügyének hazai előmozdítására — mire a királyi válasz az lett: hogy gondja lesz ő felségének, hogy ezen apátúrság jövedelme rendeltetésének megfelelőleg használtassék fel. A rendek „mivel ő felségének akaratját ezen kegyelmes válaszból nem egészen érthették ki“ — midőn a katonai nevelőintézet eszméje újból szőnyegre került, felevenítették a kérdést, s a Ludovica ügyével párhuzamosan tárgyalák. A felírás tervezete az alsóház javaslata szerint némi módosítással a felsőház által is elfogadatot

*) Az országgyűlési irományok között a LXI-ik számú.

s mint említettük, az oct. 30-ki vegyes ülésben felolvastatván, aláíratott.

Nyomós érvekkel kísérek kérelmeket, kiemelve, hogy az ország javaiból tett s más ország javára fordított alapítványok törvény szerint az országra visszahárítandók. S végül kérték ő felségét, hogy a mennyiben a bátaszéki apátúrság jövedelmét a Theresianum nem veszi igénybe, fordíttassék az a Ludovica Academiára.*)

V.

A Ludovica ügyében oct. 29-kén kelt s még az nap beadott felterjesztést az udvari cancellaria más nap tárgyalás alá vette. Néhány pontjára lényeges észrevételei voltak.***) S azok alapján elkészítvén a királyi válasz szövegét, még az nap bemutatta ő felségének — s az erre kelt legfelsőbb elhatározás elrendelése, hogy a cancellaria a javasolt leiratot haladéktalanul küldje meg a rendeknek.

Ugy is történt s az már az oct. 31-kén tartott vegyes ülésben felolvastatott.

Nagy öröme szolgálta a trón védelme ügyében a rendek által kifejtett gondoskodás. S minthogy a szellemi képzettség a sikert a testi erőnél jobban előmozdítja, lelki gyönyörrel szemlélte, mily lelkesedéssel karolták fel a nemzeti katonai academia ügyét. S jövőre is, mint ő és a királyné már eddig is tették, királyi jóindulatát attól megvonni nem fogja s a felterjesztett törvényzikket lényegében jóvá hagyja, s csak némelyekben kívánja módosítani, a mennyiben a fennálló academiák szervezetétől ezen szervezetben sem térhetni el. A módosítások a leirat mellékletéből láthatók. Szívesen beleegyeznek, hogy az intézet legfőbb igazgatása szereretett testvére, a nádorra bizassék. Abba is beleegyeznek, hogy a pesti egyetem feleslegéből segély nyujtassék ezen academiának, de a fennálló rendszérből kifolyólag nem engedheti meg hogy a Ludovicában VII-dik évfolyam is állítsassék fel, különben királyi kegye jelétől megengedi, hogy néhány ifju ki kitűnően végezte a Ludovica Acemiát az előírt vizsgát letévén, a VII-ik évet Bécsben végezhesse.***) Ezen leiratnak rögtöni kinyomatása elrendeltetett.

Ugyan e napon az udvari cancellaria a bátaszéki uradalom ügyében kelt országgyűlési felterjesztést vette tárgyalás alá s bemutatta javaslatát ő felségének. „Ő felsége már két ízben is megírta a rendeknek, hogy a bécsi theresianumi alapítványon nem akar

*) Az 1808-iki országgyűlés irományai között a LXVI-dik szám.

***) Ez igen érdekes felterjesztés a mellékletek között 1.) sz. a. olvasható.

****) Az országgyűlési irományok közt a LXXI-ik számú.

változtatni. Mária Theresia alapítványa egészen a törvény értelmében történt, mely megengedi, hogy az elpusztult apátságok jószágá nevelési célokra fordíttassék, s nincs törvény, mely megtiltáná, hogy magyar ifjak Bécsben ne nevelthessenek. A rendeknek, kik ily módon a pesti egyetem feleslegét is megakarják a katonai intézetnek szerezni, meg volna irandó, hogy Felsőged ragaszkodik korábbi leirataihoz. De a rendek talán megnyugvást találnának abban, hogy ő felsége tekintettel lesz rá, hogy a Theresianumban a magyar ifjak száma szaporíttassék.*“

A királyi leirat csakugyan ezen értelemben készült el, s az oct. 2-iki ülésben felolvastattott.**)

A két összefüggő ügy ezzel el volt intézve: ez utóbbit a rendek egyszerűen tudomásul vették — a katonai academia ügyében pedig köszönő feliratot határoztak, mely a nov. 3-ki vegyes ülésben jóvá hagyott, aláíratott s felterjesztetett: a katonai intézet megalapítása által az ország véderéjének jövőjét akarják biztosítani: s ezért helyeznek arra oly nagy súlyt. Honszerelmők ösztönzi őket, hogy ő felsége lábaihoz borúljanak, nem hogy érzelmeik nagyságát kifejezzék, hanem hogy örömet keltsenek szívében azon jótéteményekért, melyekkel jövő boldogságunk reményét feléleszti. A legmélyebb hálával, hogy ezen katonai intézet iránt óhajtasunknak elég lesz téve.***)

A rendek utolsó ülése november 5-kén volt: ekkor mutatták be a megerősített törvényeket, melyek sorában a VII-ik a katonai Ludovica Acemiáról szóló. †)

M e l l é k l e t e k.

1.)

Sacratissima Caesare Regio Apostolica Majestas, Domine Domine clementissime! ††) Altera repraesentatio quam Status et 00. diae-

*) Olvasható egész terjedelmében az okmánytár II-ik sz. alatt. Megvan a magyar cancellaria levéltárban.

***) Meg van az országgyűlési irományok közt a LXXVI-ik sz. a.

****) Az országgyűlési irományok között a LXXXI-ik számú.

†) Egész terjedelmében Guss magyar fordítása szerint a mellékletek között a 2-ik.

††) O 1 d a 1 t. Praesentes: Cancellarius aul. Com. ab Erdődy. Consilarii aulici: Majláth, Petkovich.

taliter congregati sub dato 29-ae labentis Mensis Majestati Vestrae Sacratissimae subtraverunt, habet pro objecto Academiam illam, quae in Regno Hungariae pro tradendis praefereenter scientiis militaribus, benigne annuente Majestate vestra sacratissima erigenda est. In hac Status et 00. primum Majestati Vrae. Sacrae pro donatis ad usum Academiae Aedibus Collegii ante hac Theresiani Vaciensis; Augustissimae autem Imperatrici ac Reginae pro ea, quam in augendo Academiae Fundo testari dignata est, Munificentia ac denique ambabus sacratissimis Majestatibus pro eo, quod Academiae huic ab nomine Augustae Dominae appellatio Ludovicae clementer admissa sit, homagiales agunt gratias; deinde pro eo, ut Academia haec destinationi suae, formandorum utilium Civium, et honorum peritorumque Militum respondere possit, sequentia a Majestate Vestra Sacratissima concedi demisse supplicant: 1-o Ut Majestas Vestra Sacratissima suprem amejus inspectionem alioquin ex Constitutione Regni ad regiam Majestatem pertinentem benigne in se suscipere, Institutumque hoc clementia sua fovere, ac protegere dignetur. 2-o Ut academia Ludovica pares cum aliis hujus generis institutis favores obtineat; atque ita Officiales ex regulari Militia pro Praepositis, Inspectoribus, Manducantibus, et in quantum qualificati fuerint, Docentibus etiam, ad hanc Academiam deligi, et vocari possint; iidemque Officiales, enjuscunque in Academia categoriae sint, Gradum suum et promotionem ordinariam quam in Legione habituri fuissent, consequantur. 3-o Ut promotiones in ipsa Academia enatis vacantibus nanciscantur. 4-o Ut si sex annos cum satisfactione Directionis in hoc instituto exegerint, uno gradu promoveantur. 5-o Ut alumni inter eminentes relati, qui militiam amplecti voluerint, gradum sub locumtenentis, reliqui autem vexilliferi accipiant, ac qui infra primam classem reciderint, non nisi in qualitate Cadetii caesarei ad Legiones recipiantur. — 6-o Ut si cursus anni septimi in quo sublimiores militares Scientiae traduntur, ad normam instituti Academicum Viennensis in Hungaria introduci nequiret, atque ita juvenes ad gradum superioris locumtenentis ex Academia Ludovica eluctari nequirent, Majestas Vestra Sacratissima ex alumniis etiam Academiae Ludovicae nonnullos insignis profectus juvenes illis adlegi facere, benigne dignetur, qui Viennae cursum anni septimi absolvunt. — 7-o Cum Regnicolae numerum stipendiatorum alumnorum in 120 capitibus defigere cupiant, fundus autem hactenus conflatus, licet is augendus speretur, huic numero alendo et providendo nondum sufficiat, petunt, ut Majestas Vestra Sacratissima, prout in benigna sua Resolutione Regia supernova educationis ratione innotuit, ex supernantantia fundi Universitatis novellum hoc Institutum adjuvare, et sa-

laria Docentibus ex fundo Universitatis largiri, fundumque hunc pro comparandis necessariis Libris, Machinis, aliisque ad litterariam penum necessariis in subsidium vocari facere; Officialibus vero militaribus in Praepositos et Inspectores prout et servitores Academiae Ludovicae deligendis, salaria sua militaria etiam in Academia constitutis, ad normam Academiarum Viennensis et Neostadiensis benigne relinquere dignetur. — Petitis his examinatis, ac de eo, quod ordine primum est, nulla alioquin reflexione subversante; circa 2-um, 3-tium et 4-um res omnis pendet a benigna Majestatis vestrae resolutione, pro cuius motivo exemplum quoque Academiarum Militarium Viennensis et Neostadiensis deservire quadam ratione videtur, ut hoc etiam incitamento quam maxime idonei haberi possint. — Quod puncto 5-o de alumnorum ex Academia ad militare statum transitorum accommodatione petitur, opinione Dicasterii hujus aulici nihil obstat, quominus projecto petiti benignus praebatur assensus. — Major interim est reflexio de puncto 6-o nam de eo an cursui anni 7-i in Academia Ludovica locus esse possit, Cancellariae huic Aulicae citra id, ut secum Consilio Aulae bellico ad cointelligentiam ponat, prorsus difficile est opinari, haec vero correspondentia in moderno rei situ suscipi non potest; itaque licet ex adductis per status et 00. motivis optandum esset, ut huic eorum petito Majestas Sacratissima deferre dignetur; quodsi tamen id eis concedi nequiret, illa tamen parte, ut non nulli insignis profectus juvenes Academiae Viennensis adlegi permittantur petito Statuum et 00. humillime deferendum censet obsequentissima haec Cancellaria Aulica, ea tamen ratione, ut qui illuc adlecti fuerint, praevis jam se statum militare secuturos esse declarent. Relate demum ad petitum puncto 7-mo propositum, ut quippe ex supernatantia fundi Universitatis Regiae novellum Academiae hujus Institutum adjuvetur, et salaria Professoribus ex fundo eodem tribuantur, ac penus literaria exinde procuretur, tametsi Status et 00. hanc suae petitionis adducant rationem, quod Majestas Vestra Sacratissima in benigna sua resolutione super nova educationis ratione id innuere dignatur; quia tamen an, et quibus tenoribus Resolutio isthaec emanaverit, hic loci in defectu idmodi actorum quorum necessitatem futuram praevidere non poterat, sciri nequit, ipsa autem educationis ratio nihil simile perhibet; eo minus petium hoc secundare potest obsequentissima haec Cancellaria, quod tam determinatam supernatantiam defigere, valde sit difficile, quam vero fundus Universitatis suas destinationes habeat, semper denique securius sit, fundum quemlibet in suis defixis limitibus manipulare; hic et nunc tamen Cancellaria haec Aulica non aliud rescribendum esse censet: quam quod Majestas Vra. Srma. priusquam benignam eatenus Resolutionem edat, eos, quorum interest auditura sit. — Projectum

Articuli per Status et 00. projectati expendendo ea, quae in § 6-o de favoribus Praefectis et Professoribus concedendis dicuntur, jam superius exhausta sunt, et a benigna Resolutione pendent In § 7-o addendum censetur: Salvis Regiae Majestati circa Fundationes et juventutis educationem competentibus iuribus. §-pho 8-vo voces: „Benigno in se recepit animo“ exmittendae censentur, propterea, quia id, quod lege Regiae Majestati competit, ab acceptance plus vigoris accipere nequit. — §. 11-o Dicasterium hoc Aulicum verba: „in quantum fieri potest“ ommittenda existimat, quia cum defixus esse debeat Professorum numerus, Sub-praefectus Academiae vel ex sistemate professorem una agere debet, vel simpliciter ab hoc conjuncto munere relevari. Ea quae §. 13-o circa retinenda per Officiales militares in Academia applicandis militaria stipendia dicuntur; se cum punctis representationis Statuum et 00. 2-o, 3-o, 4-o correlative habent, et haec benignae Resolutioni substrata sunt. Postremo humillime observare debet obsequentissima haec Cancellaria Aulica: elenchum eorum, qui ad fundandam Academiam summas pecuniarias contulerunt, erronee scriptum esse, adeoque emendandum venire. Quamvis autem Cancellaria haec praevidere satis non possit, an Majestas vestra petitos ad Nrum 2-um, 3-um et 4-um Representationis Statuum favores benigne resolutura sit, Decretum nihilominus ad Status et 00. dimittendum propterea favorabiliter concinnandum esse humillime censuit, ejusque projectum in demissione advolvitur pro casu eo, quo Majestas Vra. Srma. his accedere non dignaretur, suapte e decreto emanans. Acta horsum bgne. communicata readvolvendo. Majestatis Vrae. Srmae. Posonii 30-um Octobris 1808. Humillima et obsequentissima Cancellaria Regia Hung. Aut. — Comes Josephus Erdödy m. p. Georgius Majláth m. p. *)

II.

Sacratissima Caesareo-Regia et Apostolica Mattas
Domine Domine elementissime**).

Status et ordines Regni Diaetaliter congregati, qui pro meliori Dotatione Neorigendae Militaris Academia Hungaricae Proventus Abbatiae de Battaszék Eidem Academiae addici, aut si Majestas Vestra Sacratissima Fundationem ab Augustissima Imperatrice et Regina Maria Theresia pro Collegio Theresiano Viennensi institutam, porro etiam conservatam habere vellet, supernatantes, si qui essent,

*) Oldalt a leg felsőbb elhatározás: Cancellaria Rescriptum hic addendum cum Allegato ad SS. et 00. illico expediat. Franciscus, m. p.

**) Oldalt: Praesentes Cancett. aut. Comes ab Erdödy Consiliarii aut. Majláth Petkovics.

Abbatiae Battaszék proventus novellae Academiae militari Ludovicae adjici supplicant, in demissa Repraesentatione sua de 30-a Octobris a. l. submissa his potissimum utuntur argumentis: Quod quam utilia sint publicarum militarium Acaediarum Instituta, vel id ostendant, quod ad felices bellorum successus scientia, ac peritia militaris eorum, qui Militi praesunt plus conferat, quam militum numerus; quod hoc spectato Augusti Mattis Vestrae antecessores in Germanicis suis Ditionibus, complura ad erudiendam in arte militari Inventum Instituta constituerint; quod Status ipsi haec animadver tentes jam Anno 1791. exmissae Systematicae in re Literaria Deputationi committendam duxerint, ut Objectum hoc in pertractationem assumat, et Projectum elaboret; quod demum dum in Comitii anni praeteriti in sequelam benignae Propositionis Regiae de modalitale coordinandae Nobilium Insurrectionis deliberassent, Deputationem Regnicularem eo quoque inviaverint, ut modum erigendae militaris Academiae proponeret.

Porro provocando ad Postulatum suum sub Comitii Anni 1807 de dato 13-a Septembris propositum, exponunt se eotum jam supplicuisse, ut proventus Abbatiae Battaszék titulo fundationis pro Dote collegii Vienaesi Theresiani conversi, in quantum multo majores essent, quam scopus Fundationis deposceret, ea in parte, qua relate ad fundatos ibidem Hungaros superflui essent, per Matrem Vestram, vel pro fundandis in Regno in usum educandae Inventutis accomodis Institutis destinentur, vel pro dote erigendae in Regno Militaris Academiae ad mentem Fundatricis, eo quoque directam, ut Magnatum et Nobilium filii in artibus et Scientiis pro militari Statu requisitis institui possint, convertantur; quod tunc argumento eo minime nisi sint, Legum dispositionem exigere ut Fundationes e fundo Regni efformatae, ac in usum aliarum Provinciarum conversae Regno Hungariae reaplicentur. Quamvis autem B. sub dato 10-a Decembris a. p. ad Postulatum hoc editam Resolutionem, in qua Majestas Vestra declarare dignata est, curaturam se ut Abbatia Battaszék ad Mentem Fundatricis administraretur, venerati sint, cum tamen ex eadem benignam Majestatis Vestrae Mentem plene haud assecuti sint, sperent, Majestatem Vestram sacratissimam exemplo gloriosae memoriae, Aviae suae, quae Dotem Abbatiae pro Fundo Instituti Educationis convertere non dubitavit, a Mente Fundatricis et quorum intentionem eadem explorare conabatur, alienum haud reputaturam, si retenta destinatione, Instituto paucis utili, aliud toti Regno immo universae Monarchiae longe utilissimum substitutum fuerit. His Motivis et hoc addunt, quod his Comitii ipsa Majestas Vestra Sacratissima, et Augustissima Imperatrix et Regina ad fundandum Academiae Institutum adeo benigne,

et munifice concurrere dignati sint, quod nisi Institutum hoc juvetur, illud Majestati Vestrae Sacrae diu adhuc prodesse non possit, quod denique si Majestas Vestra Proventus saepedictae Abbatiae alioquin Educationi Inventutis destinatae, quam Status et OO. neutiquam alterare, sed potius extendere desiderant, Academiae militari adjecti fuerint, id, quod nefors ad Complementum Fundi pro erectione et Dotatione ejusdem Academiae requisiti deesset, e Fundis Studiorum et Universitatis absque dispendio praexistentium Istitutorum facile suppleri posse confidant.

Humillima Opinio.

Ex perdemisse advoluta Cancellariae Regiae Hungaricae Anticae Propositione Anno adhuc 1751 sub 19. Fbris Augustissimae olim Imperatrici et Reginae Mariae Theresiae exhibitae, nec non Minuta benigni Diplomatis Fundationis, quis sit Fundationis hujus Situs; ex adnexo autem Statuum et Ordinum Postulato sub Comitii Anni 1807. propositio, et in hac illorum Repraesentatione provocato, humillima item Obsequentissimae hujus Cancellariae Aulicae Propositione catenus facta, editaque desuper Benigna Resolutione Majestas Vestra Sacratissima clementer perspicere dignabitur, quid in hoc merito recentioribus quoque temporibus Dicasterialiter actum fuerit; qualiterve: Majestas Vestra Sacratissima jambinis B. Resolutionibus suis declarare dignata sit, nullam se intuitu Fundationis pro Collegio Theresiano Viennensi factae alterationem suscipere velle. Motiva certe, quae Status et OO. adducunt, Obsequentissimam hanc Cancellariam Aulicam eo inclinare non possunt, ut contra positivas ac reiteratas B. Resolutiones Regias porro aliquid circa Fundationem hanc immutandum svadere ausit; illud enim facile refellitur, in quo praecipua vis locari videtur, quodque ab exemplo ipsius Augustissimae olim Imperatricis, ac Reginae Mariae Theresiae ducitur, quasi nempe si illa dotem Abbatiae pro Fundo Instituti Educationis convertit, fundatio eadem in Alterius generis educationis Institutum transmutari possit; fundatio enim divae Mariae Theresiae secundum Legem facta est, plures enim exstant in Codice Juris Articuli secundum quos Bona desertarum Abbatiarum, et Praepositarum pro usibus educandae Inventutis convertendae disponuntur; neque id obstat quod Inventus hungara in Collegio Viennensi educetur, quia nulla Lex vetat, quo minus Hungarorum aliquis Beneficio fundationali extra natale solum gaudere possit; quare obsequentium isthoc Dicasterium Aulicum spectato etiam eo, quod Status, et OO. qui distincta Repraesen-

tatione supernatantam etiam fundi Universitatis sibi tribui petierunt, et in hac quoque tam ex hoc, quam studiorum fundo Neo-erigendam Academiam juvari cupiunt, aliis iam praeexistentibus Institutis de sua Competentia decerpi velint, iisdem rescribendum esse, humillime censeo: Majestatem Vestram Ssmam benignae Resolutioni suae quoad Abbatiam Battaszék ad Postulatum Statuum, et OO. Nro. 65 in praeteritis Comitibus propositum editae porro quoque inhaerere, non potest tamen obsma haec Cancellaria Majestati Vrae Ssmae non humillime proponere; quod quum crescentis sensim Abbatiae hic in quaestione vertentis proventibus, Majestas Vra Ssma cum Restabilitone Collegii Theresiani numerum Juvenum hungarorum ad triplum elevare dignata sit, id forte pro majore Regnicolarum Conquiescentia servitutum esset, si Mttas Vra Ssma eosdem hac etiam occasione de eo certos redderet quod pro ratione Augendorum Abbatiae proventuum numerum hungarorum Alumnorum in eodem Collegio Theresiano b. Angere dignabitur quod tamen Cancellaria haec Aulica Projecto Decreti ideo inserere haud potuit, quod eidem provocata bgna Resolutio sub praeteritis Comitibus edita Limitis ponat. Salvo caeteroquin altissimo Majestatis Vrae Ssmae arbitrio, et suprema Decisione Caesareo-Regia Majestatis Vstrae Ssmae

humillima et obsequentissima cancellaria Regia Hgco-Aulica

Comes Josephus Erdődy m. p.

Georgius Majláth m. p. *)

3.)

Törvény a Ludovikai katonai akadémiáról.

7. Czikk.

Midőn a karok és rendek az ország védelméről gondoskodnának, tanácskozásaikat nemcsak a jelen időre, hanem a jövő korra is kiterjesztették, és hogy fiaik s utódaik a hazáért, ősi alkotmányért és a felséges uralkodó házáért ne csak bátorsággal, hanem tudományosan is harczolassanak, ő szent Felsége iránti hódolat és haza iránti szeretetből indítatva, szabad ajánlat mellett nevezetes összeget gyűjtöttek arra, hogy az országban nemzeti katonai akadémia állíttathas-

*) Oldalt írva:

Cancellaria Decretum, hic adnexum, ad Status et ordines illico expedit.

Franciscus m. p.

sék, és a katonai tudományok műveltesenek, ezt a felséges császárné s királyné igyekezete különös bátorítással tüstént segítette, ő sz. Felsége legkegyelmesebb királyunk pedig a karoknak és rendeknek akaratában legkegyelmesebb megerősítésével megegyezett, és hogy ezen annyira hasznos intézet soká ne késleltessék, a volt váci Terézia épületet, a katonai akadémia elhelyezésére ajándékozta, a karok és rendek ő Felségei trónját körülövezvén, háladatos és hódoló szívök érzéseinek nyilvánítása mellett megnyerték, hogy ezen akadémia a Felséges asszonynak a magyar nemzet iránti szeretete emlékének megtartásául, Ludovikainak neveztessek.

A karok és rendek ezen annyira hasznos és szükséges intézet rendezéséhez tüstént hozzáfogván, ő sz. Felsége kegyelmes megegyezésével elhatározták:

1. §. A váci volt Terézia épületben helyezendő nemzeti katonai akadémia, hogy a felséges császárné s királyné a magyar nemzet iránti szeretetének emlékéért megtartsa, és a magyar nemzetnek a Felséges asszony iránti határtalan hódolatát mindenek taúságára megörökítse, Ludovikainak fog neveztetni.

3. §. Ő sz. Felsége kegyelmesen nyilvánítani méltóztatott, hogy nemcsak a különben jog, és az ország alkotmánya szerint őt illető legfőbb felügyeletet átveszi, hanem intézkedendik is, hogy annak tiszt-ségeire alkalmas és méltó egyének alkalmaztassanak; ezen egész intézet, és a végett ajánlott alap, az alapítók kívánata szerint, és az országgyűlési határozatok értelmében rendszeren kezeltessek, sem ezen akadémiai intézetnek célja, módja és rendeltetése az országgyűlésen kívül meg ne változtathassék.

3. §. Ezen intézetnek legfőbb kormányzását, mint a mely annyira, és a karoknak s rendeknek oly buzgó akaratuknál fogva kívántatott megalapíttatni, melynek alapja leginkább az ország lakóinak szabad s nemes ajánlataiból gyűlt, és hogy különösen a magyar ifjaknak a katonai tudományokban kiművelésére szolgáljon, ő cs. k. Fenségének az ország nádorának, mint az ország első tisztviselőjének és az ország főkapitányának, közakarattal és egyértelmű megegyezéssel ajánlották, ki ezen benne helyezett bizalmat hálás szível fogadta, és ő sz. Felsége kegyelmes megegyezésének hozzájárulása mellett, ezen intézetnek az országgyűlésileg elfogadott elvek szerinti rendezését foganatosítandja, s annak minden számadását kormányozandó lészen.

4. §. Ezen akadémianak főczélja, hogy ebben a magyar ifju-

ság azon tudományokban oktattassék, s olyan nevelést nyerjen, mely által mind a rendes hadseregben, mind a felkelés alkalmával a hazának teendő hasznos szolgálatokra alkalmassá és képzetté tétessék. Mindazonát az abban nevelendő gyermekeknek szabadságokban áll, polgári állásba lépni, melyben rájuk érdemek szerint tekintet foglenni. Annakutána

5. §. Ezen katonai akadémiában a tanulmányoknak akkép kell rendeztetniök, hogy abban olyan nevelés és tudományok taníttassanak, melyek által az ifjuság mind a katonai, mind a polgári állásra, mindazonát különösebben a katonaira képeztessek.

6. §. Miután fel lehet tenni a jövődő fiatalágról, hogy az akadémia házán kívül lakók a katonai tudományokat tanulni ohajtanak, az ily ifjak az akadémiai tanításokra boesáthatók ugyan, de azon szabály szerint, hogy a tudományokban s erkölcsre nézve legalább első osztályú bizonyítványt mutassanak fel a Ludovikai akadémia igazgatójának, és a tudományokat, melyek a többiektől is megkivátnatnak, tudják, és ugyanattól az akadémiába járásra engedelmet nyerjenek.

7. §. Ezen akadémiai intézet rendszerének és egész belső rendezésének leírása ki fog nyomattatni, és a köztörvényhatóságokkal közöltetni.

8. §. A Ludovikai akadémia, mind az igazgatás és kezelés végett felügyelendő tisztekre és tanítókra, mind a tápoltakra nézve, ő sz. Felsőge kegyelmes megegyezésével kedvezésekben főgnak részesülni:

a) A tisztek vagy fők, és a felügyelők vagy tanítók, azon fokozatot vagy rendes előmenetelt, melyet azon ezredbe, melyhez tartoznak nyernének, meg fogják kapni.

b) Az akadémiában ürességek jelenkezővén, az előmozdítások az egyének tehetsége és szerzett érdemei tekintetbe vételével fognak tétetni.

c) A tápoltak, kik az akadémiai tanulmányokat kitiűő vagy első osztályú sorozattal végeztek, katonasághoz való menetelekkel azon alkalmazást és kedvezéseket nyerjék, mint az ujhelyi akadémia iránt rendeltetett.

9. §. Hogy ezen intézet kormányzása annál pontosabban folytathassék, az ország nádor ura, az igazgatók, felügyelők és tanárok iránt, ő sz. Felsőségének előterjesztést teend, a több személyzetet az igazgató előterjesztésére fogja kinevezni.

10. §. Az akadémia igazgatójának és aligazgatójának tiszte, kiknek utóbbika betegség vagy távollét esetében az első helyettesítii, egyszersmind a katonai tudománynak valamely részét, mennyire lehet, tanítani fogja, jeles férfit, a haza nemes fiát, katonai erénynyel díszest, illető tudományokban jártast, és az ifjuság neveléséhez értőt kíván. A katonai tudományok tanárai, valamint az akadémiai ifjuság felügyelői, az érdemes vagy jelenleg katonai szolgálatban lévő, mennyire lehet, született magyar tisztekből választassanak, kik az érintett tudományokban való ismeretőknek tanúságát adták, és jó s mívelt erkölcsök s szelid bánásmódok által ajánlatnak. A törvény, hazai történet, úgyszinte a természet és erőtan tanárai, valamint a nyelvek és testgyakorlatok mesterei, mennyiben ezekre a katonatisztek közül hivatalnokok nem alkalmaztathatnának, polgári állásti és szükséges tehetségekkel ellátott egyénekből alkalmaztassanak. A felügyelők mellett szolgálai minőségben az akadémiai ifjusághoz különösen jó erkölcsű egyének alkalmaztassanak, és érdemes altisztekből s régi katonákból választassanak. Valamint ezen intézet mellett elegendő egészségi személyzet, úgyszinte gazda, ellenőrrel együtt, és a pénztár kezelésre és számadások vezetésére szükséges egyének tétessenek: nemkülönben a ház szolgálatára szükségesek végett, hű és jó erkölcsű egyénekből álló család választassék.

11. §. Az igazgató és aligazgatóra nézve illő, hogy főtisztii rangnak legyenek.

12. §. A Ludovikai akadémiába, a tápoltak rendszerint 12 éven alól és 14 éven felül be nem vétethetnek, hogy ekkép részint a grammatikai, részint pedig a nagyobb iskolák végeztével menjenek az akadémiába. Minden oda kívánczó igazolni köteles iskolai bizonyítványnyal, hogy a tudományokban ugy az erkölcsben kitiűő vagy első szabályú előmenetelt tett, azonkívül szükség, hogy állandó egészséggel bírjon. Ezen katonai akadémiához különösen nemesek vétesenek fel és polgári rendűek minden valláskülönbség nélkül.

13. §. Mind azért, mivel szükség, hogy a tápoltak száma az intézet alapjának megfelelően, mind pedig azért, hogy azt kell megállapítani, hogy a tanárok kelleitnél több egyének nevelése által elfoglalva, az egyesekről kellőleg gondoskodhassanak; ezen akadémia ápolójainak száma 120 segélyzetten és 80 fizetőn felül ne neveltessék. A fizető ápoltak az országvilésileg fentebb meghatározott módon fognak tartatni.

14. §. Ezen katonai akadémiában a tanítás tartama 6 évig fog

tartani, és az országgyűlésileg meghatározott tudományok tanítassanak.

15. §. Az iskolai fegyelem ezen akadémiában a katonai fegyelem módja szerint fog szabályoztatni, hogy tudniillik az ifjúság abban neveltetvén, a szoros alárendeltséghez szokják, és annak ha az akademiából, a valóságos katonai szolgálatra kilépne, magát undor nélkül alávesse.

16. §. Minden ajánló tartozni fog 1809. évi január 1-ről szóló kelettel kötvényt kiadni, és e naptól 6 száztóli kamatot fizetni. Azok, kik később tennének ajánlatokat, kötvényeket az ajánlás napjáról adják, és azon naptól száztól hatos kamat fizetésének lesz helye; ezen kötvényeknek pedig a betáblázottakhoz képest, jelen törvény erejénél fogva, a később szerződött adósságokat illetőleg elsőbbségük leend.

17. §. Ki 5000 frton alól tett ajánlatot, azt 1809. évi jan. 1-ről egy év alatt fél évi részletekben az ország pénztárába befizetendő, kik pedig 5000 frt tőkét vagy többet ajánlottak, azt magoknál 6 száztóli kamat fizetése mellett mindaddig megtarthatják, míg vagy a szükség vagy biztonság úgy kívánván, nekik felmondva nem lesz.

18. §. Minden 10,000 frttól, ki ezt vagy maga vagy többen együtt adták, a bemutatás joga az ilyeket illeti, és az országgyűlésileg megállapított elvek szerint fog gyakoroltatni. Hogy pedig azok örök emléke fennmaradjon, kik dícséretes buzgósággal ezen akadémia részére ajánlatokat tettek, sor szerint beigtatnak.

Minthogy pedig a már bejelentett ajánlatokból kétkedni sem lehet, hogy azok, kik az országgyűlésen jelen nem voltak, többen vannak és lesznek, kik ajánlatokat fognak tenni, ezek nevei a jövő országgyűlésen fognak bezikkeztetni.

19. §. Az összes kötvények az országos levéltárban fognak őriztetni, a tőkék az országos pénztárba fizettetni, s a tőkék felmondása s kikölesönzése az ország nádorának igazgatása alatt, általa fognak kezeltetni.

20. §. Az akadémia alapjához tartozó tőkék, azon feltételek mellett, melyek az alapítványi tőkék kikölesönzése iránt szabattak, az ország lakóinak fognak kikölesönzötetni, ha pedig valaki az általa kölesön vett tőkét visszafizetni akarná, az országos pénztárnak, felmondását fél évvel előbb bejelentendő, mit azon esetben is, ha az igazgatóság a tőkét felmondaná, megtartandó lesz.

21. §. Ezen akadémia alapjának kormányzása a gazda által

eszközöltek, ki a felállítandó ellenőrrel, a befolyó kamatokat beszedi, a szükséges kiadásokat, de mindenkor az igazgató vagy aligazgató utalványozása mellett, teendő, kik a házi, pénzbeli és gazdasági ügyek feletti felügyeletet gyakorlandják, s minden év végével az igazgató elébe számadást teendő. Az országnádor ura gondoskodni fog, hogy ezen intézet állásáról az igazgató által, és a pénztár mibenlétéről a jelentések elébe terjesztessenek, az év végével az akadémia elé terjesztendő számadásai megvizsgáltassanak, s azok felett a számadóknak felmentő levelet fog adni; továbbá, hogy az akadémia előmenetéről minden év végével az igazgató által teendő jelentés bemutatásáról gondoskodandik, és azt a pénztár állásával és számadás kivonatával a legfőbb királyi felügyelet végett felterjesztendő, mely évszerinti jelentést kivonati leirással tudomás végett annakutána az országnádor ura az ország minden törvényhatóságaival közölni fogja.

22. §. Az igazgató minden országgyűlésen jelentést teendő az akadémia állásáról s az ifjúság előmenetéről.

(Folyt. köv.)

Észrevételek

a Ludovica Academia Közlönyében „az alsúthi gyakorlatokról“ megjelent bírálatra.

A Ludovica Academia Közlönyének november havi (XIII-ik) füzetében egy, „az 1874-ik évi, Alsúth tájékán tartott honvédségi őszi gyakorlatokról“ szóló cikk jelent meg. Ugyanakkor számos és sűrűbb teendővel levén elfoglalva, az értekezésnek elolvasását azon meggyőződésben voltunk kénytelenek későbbre halasztani, hogy ezen cikk bizonyosan az alsúthi gyakorlatoknak, az ott törtéteknek ismertetése lesz azon tisztársaink számára, kik más kertületekbeli őszi gyakorlatoknál elfoglalva — a nagyobb mérvű és inkább központi gyakorlatoknak tekinthető alsúthi gyakorlatokban részt nem vehettek, a kiknek tehát az itteni gyakorlatok miképen lefolyásáról mi tudomásunk sincs.

Ezt várván, örömmel üdvözöltük az alsúthi gyakorlatoknak bővebb ismertetését, mert ez valóban egy általánosan érezhető hiányt pótolhatott volna.

Az idő halad, úgy gondoltuk, az alsúthi gyakorlatok is ma holnap a rég elmúlt dolgok közé tartoznak; azonban találkozott, még pedig állásánál és képzettségénél fogva hivatott egyén, ki az Alsúthon lefolyt, oly sok tekintetben tanulságos és megemlékezésre mindenesetre méltó harcászati gyakorlatokat bővebb körökben ismerteti, ki a gyakorlatoknak szemtanúja levén, és ezekben nem csekély szerepet viselven, a tényeket pontosan elősorolndja, a harcászati feladatoknak természetét és a történet megoldásoknak módját helyesen és hűségesen leírndja, ezeket ismereteinél és tapasztalatainál fogva oly megjegyzésekkel kísérven, hogy ebből különösen fiatalabb tisztársainkra nézve, valóságos haszon származik, mert érdekeltségök felkeltetvén, figyelmök felébred, elméjükre indíttatnak és látkörük tágul.

A Tatán tartott lovassági gyakorlatok ismertetésének pendantja lesz ez — gondoltuk — és amint ennek megjelenése a c. s. és kir. közös hadseregbeli lovasságnál bizonyosan általános érdekeltséggel fogadtatott és harcászati iskolázás tekintetéből nagy hasznot hajtott, úgy lesz ez honvédségünk tisztí köreiben is — úgy hittük.

Elérkezvén azonban az idő, hogy az előttünk fekvő tárggyal zavartalanul és figyelemmel foglalkozhattunk, nem csekély bámulatunkra tapasztalunk kellett, hogy az elébb említett cikk egészen más természetű, mint a minék mi vártuk.

Nem az alsúthi gyakorlatok ismertetéséről van itt szó, sem ezeknek részletesebb leírásáról, hanem útmutatásról, a jövőre nézve életbe léptetendő javításokról, általános bírálatról és tanácsokról.

Az igazat megvallva, azon olvasók közé tartozunk mi is, kik hasonló enunciatiókkal szemben, maguktól a következőket szótkták kérdeni:

Mi az, a mi cikkirót ezen cikknek kiadására indíthatta? Mily szándékból történt ez egyáltalában?

Mi azon cél, mely szeme előtt lebegett? mit akar tulajdonkép? és mennyiben felelt meg valódi vagy általunk imputált szándékának? végre, mikép felel meg ezen feladatának érdemlegesen?

A fennebbi kérdésekre a következőkben adandó feleleteknek tisztán tárgyilagos természete kizárja azon indokoknak fejtegetését, melyek t. bírálót, cikkének megírására készítették.

De nem mulaszthatjuk el az ellenmondásra mutatni, mely azon körülményben fekszik, hogy a t. bíráló, ki az alsúthi gyakorlatoknál mint hadosztály-vezérkari főnök szerepelt, az ottani gyakorlatok miképen megtartása ellen ír, holott ő ottani állásánál fogva, ha a fővezérletben csakugyan hibák történtek, abban nem egy alkalomkor részesnek volt tekinthető, mert még ott is, a hol egészen függetlenül és önállólag rendelkezhetett, mint szeptember hó 21- és 22-ikén, a most tan általa utólag kifejtett nézeteknek érvényesítése nem volt észlelhető, sem azon javasolt számos javítások alkalmazva, melyek megdöbentő eredmény nélkül nem is lettek volna alkalmazhatók.

Az imént említett szeptember 21-iki harcászati gyakorlat technikus vezetésében — annak kivételével, hogy az oktatólagos eljárás rovására az egyik fél bizonytalanságban tartatott arra nézve, hol fog a támadás történni — ugyanazon eljárás követtetett, mely általában mindenütt folytattatik, a hol a főcél: az oktatást és gyakorlatást szem elől nem tévesztik.

Bizonyosan ennek akkori érzetében nem is tett más t. bíráló, mint a gyakorlatok fővezérlete.

Miután fel nem tehető, hogy cikkirónak szándékában állott maga magának bírálgató értekezést írni, azt kell hinnünk, hogy a céljai és eszközei iránt homályban levő fővezérletnek

kívánt segítségére jöni és saját nézeteinek érvényesítésével az észlelt hiányokat orvosolni, a fővezérlet in practicus, többnyire elméleti törekvéseit továbbá igazán gyakorlati és valóban helyes indítványokkal támogatni.

Nem vagyunk felhatalmazva a fővezérlet ez iránti köszönetnyilvánítására, de szívesen megragadnók a jelen alkalmat erre, felhatalmazás nélkül is, ha a felhozott javítások és tanácsok csakugyan használható volnának, vagy a megejtett bírálgatások kiállanak a tűzpróbát és a fővezérlet által követett eljárás hibás voltáról igazán meggyőzőnek.

Hasonlóképp azon törekvés, hogy a kisebb csapatvezetéssel megbízott parancsnokok fogalmait a hadászati alapelvekről tisztázattanak, honvédtisztviselőink érdekében őszinte elismerésünkre számíthatna, ha ez az előttünk fekvő értekezés által valóban elérhetővé válna.

Áttérvén már most a cikknek érdemleges megítélésére, pontonként fogjuk ennek tartalmát megvizsgálni, a tisztelt olvasóra bízván az ítéletet.

A cikk bevezetése az őszi gyakorlatoknak hasznosságáról, a tisztségek és parancsnokokra nézve értekezik, és itt mint cikkének következő szövegében t. bíráló a békegyakorlatot természeténél fogva azonosítja a háborúban folytatandó hadműködésekkel, a gyakorlatoknál folytatott harcokat a háborúban előforduló küzdelmekkel, a gyakorlatok alatt véghez vitt meneteket a harcmenetekkel stb.

Mindig és mindenütt a háborúban fennforgó viszonyokra utal, ezeket vévén elmékedéseinek kiindulási pontjául és végcéljául.

Szeme előtt mindig a háború viszonyai lebegnek és törekvései főképp és lényegökben oda irányulnak, hogy a békegyakorlatok a háború alatti hadműveletekhez hasonlóul vitessenek véghez, a kezdetleges kiindulástól fogva minden intézkedésen keresztül egész végig.

Nézetünk szerint a békegyakorlat teljes azonosítása a hadműveletekkel hibás, és következményeiben oly ellenmondásokra és ferde helyzetekre vezet, amelyekből a kibontakozást, ha egyszer ily szellemben intézkedni kezdtünk, az egész gyakorlat értelmének teljes megzavarása nélkül lehetségesnek nem tartjuk.

Később lesz alkalmunk azon ellenmondásokra utalni, melyekbe t. bíráló már azáltal is jutott, hogy a békegyakorlatot a háború hadműveleteire alkalmazandó mértékkel méregette.

E véleményünk bővebb fejtegetést igényel, helyességét és észszerű jogosultságát a béke viszonyainak a háború viszonyaiával való összehasonlítása, a kettőnek párhuzamba állítása fogja szembetűnőleg kimutatni; — szolgáljon erre a következő példa:

Két állam (bizonyos célnak elérésére követett) politikája egymásba ütközvén és ellentétbe jöven — kenyértörésre kerül a dolog, az egyik a másikat akarátának elfogadására erővel akarja kényszeríteni, az ügyek élökre állítatván, az ultimatum kibocsátatik, a válasz erre — a mozgósítás.

A háború megvan.

A tisztelt olvasóra kell; biznunk képző vagy emlékező-tehetségének segédelmével lelke elébe már most azon képet idézni, melyet ilyenkor az általános állapotok nyújtanak; a közvélemény külföntéle nyilatkozatai, a helyzet minden oldalról való megbeszélése, az újságok és napilapok által hozott különféle hírek és tudósítások, országgyűlési határozatok, személyes és egyéni kérdések, a jogi kérdésnek pro és contrája, manifestációk és proclamatiók; — mindezen ilyenkor szédítő gyorsasággal egymást érő események közepette a rendelet a mozgósításra kiadatik és a szabadságot katonának és honvédek zászló alá hivatnak, — mindenkinek tevékenysége és az ezzel összeköttetésben levő nervosus izgatottság nőttön nő.

A háború a társadalom minden rétegét és érdekeit a legmélyebben érintve, mindenkinek figyelmét, érdekeltségét és erélyét felkölti és fokozza, mindenki tervezget, szervez és igazít, mindenki nagyra készül, eddig nem elég figyelemre méltatott kérdések merülnek fel, — eddig észre nem vett hiányok mutatkoznak; az idő rövid, sietni kell, — a hadügyiségek és hadsereg-vezérletek béke idején folytonosan készültek a háborúra, sokat, nagyon sokat tettek, de csak most látszik meg igazán, hogy mennyi még a hiány.

A nehézségek kezdődnek.

A csapatok állomásaikból kivonulnak, kezdődnek a menetek a vasúttal felé, rossz úton nem ritkán nagy távolságra.

A vasúttal fokozódott tevékenységgel éjjel-nappal szállítják a csapatokat, élelmet, hadi anyagot és minden képzelhető hadsereg intézetnél még hiányzó felszerelést, itt-ott véletlen fenakadás történik, kisebb helyreigazítások szükségesek, már a vasúti kocsikról kiszállott csapatok éjjel felriasztatnak, újra vasútra szállnak és tovább mennek.

A hadsereg a vasúttal, gőzhajók és minden közlekedési eszköz felhasználásával hadászati fejlődését foganatosítja.

Első rendeltetési helyökre érkezvén, a csapatok élelmezésében

itt-ott hiányok mutatkoznak; a hadszer és podgyász-vonatok még nincsenek teljesen késznek, a felszerelésben és ruházatban fogyatkozások mutatkoznak, — betegségek jelenkeznek, egyesek elmaradnak, visszazállítatnak stb.

A surlódások fejlődnek.

Bekövetkeznek az első próbb csete-paték, melyeknek lefolyása a seregeknek hangulatára lázas hatással van, és melyeknek kivitelénél a legénység a parancsnokok már is igénybe vett erélye és kitartása újabb, fokozódott, keményebb próbára tétetik.

Jó az első nagy esata, a küzdelem nehéz, a veszteségek nagyok, és most áll be azon komoly pillanat, a hol mindenkinek érthetővé válik a háború benső lényegének kényszerítő hatalma, catholicus souverainitása.

A külsőségek háttérbe lépnek és a katona egészen magára utalva, tudja és érzi, hogy itt mindenki csak egyéni személyes értéke, személyes erélye, értelmisége és bátorsága szerint számít.

Nem tartozván azok közé, kik az embert gépezeti anyagnál másnak nem tekintik, tudjuk, hogy erős szellemi és erkölcsi eszközök alkalmazása szükségeltetik már most arra, hogy a csapatoknál a lelki és testi apathia lábra ne kaphasson.

Az erélynek legtúlzottabb megfeszítése szükségeltetik a harc alatt és ennek lefolyása után mindenki részéről, akár győztesek legyünk, akár nem. A parancsnokok figyelme, lelki és testi tevékenysége annyiféle vétetik igénybe, hogy csak a tevékenységnek és erélynek nagyszerű rugékonysága mellett lehet a számtalan nehézségekkel megküzdeni, csak elővigyázattal párosult hidegvérűség és cselekvő bátorság képesítheti a parancsnokot arra, hogy a harc alatti és az utáni intézkedéseit mindenre kiterjedőleg megtehesse, a rögtön váratlanul bekövetkező események természetét az általános izgatottság közepette felismerhesse és az elért előnyt rögtön önszántából kizsákmányolja — határozott vagy egyáltalában kész parancsot nem is várván.

Tessék a csaták leírását figyelemmel kísélni, azon esetek vajmi ritkák, a hol határozott intézkedés épen idejében a csapatokhoz érkezett volna, a legtöbb esetben az alparancsnokok önszántából véghez vitt tettek vívták ki a sikert.

Idegen földön, a segédeszközök teljes hiánya mellett a parancsnok csak a szellemi, erkölcsi és testi erőnek legnagyobb megfeszítése mellett küzdhet még a most beálló surlódásokkal, félreértésekkel, hibákkal, melyek már most oly gyakoriak, váratlanok és oly természetiek, hogy elősorolásuk lehetetlen.

Ez a háború; vagyis jobban mondva, a háborúnak gyenge halavány vázlata. Ugy hisszük, hogy a békegyakorlat képeinek festésétől magunkat felmenthetjük; — ennek viszonyai mindenki előtt eléggé ismeretesek.

Tessék az ez utóbbiaknál előfordulható, úgynevezett surlódásokat és az előbbieknél a valóban felöltöket egymás mellé tenni, — tessék a hadseregek benső szellemi és erkölcsi állapotait élektanilag megfigyelni, az akkor fennforgó körülményeket benső természetük szerint megítélni és az anyagi helyzetet tekintetbe venni — és meg vagyunk győződve, hogy lehetetlen a kettő közt létező lényeges különbséget azonnal fel nem ismerni; lehetetlen fel nem ismerni, hogy az „egyiknek surlódásait, félreértéseit és hibáit” a másikkal összehasonlítani alig lehet, még kevésbbé az egyiket a másikkal azonosítani.

Nem érthetjük tehát, hogy mikép keresheti t. bíráló a békegyakorlatnak hasznát a „surlódásokkal, félreértésekkel és hibákkal való megismerkedésben, holott a parancsnokok ezekkel meg sem ismerkedhetnek, nem állván senkinek hatalmában békeséges időben oly viszonyokat előidézni, melyek a háborúnak megközelítő képét nyújthatnák.

A ki a békegyakorlatoknál hasznát csak abban látja, hogy a parancsnokok „a háborúban a harcok és menetek alkalmával előforduló surlódásokkal, félreértésekkel és hibákkal stb. megismerkedhessenek, az véleményünk szerint tévúton van. A ki a békegyakorlatot csak ily feltétel alatt találja *) jogosúlnak és foganatosítandónak, — szóval: a ki ezt a háborúval azonosítani akarná, időt, fáradságot és pénzt hiába vesztegetne.

A békegyakorlat és háború alatti hadműködés közti hasonlóság csakis abban van, hogy itt is, ott is harcászati feladatok vitetnek véghez — egyéb semmi benn.

A békegyakorlatnak célja az, hogy a csapatok és parancsnokok a terepben való mozgásban, a harcászati alapelvek gyakorlati kivitelében, nagyobb csapatokban egymással összhangzásban egy közösczél elérésére gyakoroltassanak és hogy mindhárom fegyverem összhangzó működése mutattassék és taníttassék.

Nem osztozhatunk t. bírálónak azon nézetében sem, hogy a nagyobb csapattestekben való gyakorlatok a közhonvédek végett alig volnának szükségesek, és hogy ezeknek zászlóaljban való gyakorlata teljes kiképzetésükre elégséges.

*) Czikkiró a nagyobb gyakorlatok előnyeit nem csak ebben látja, de sok más tényezőben is, mint czikke kezdetén ki is fejtette. (A szerkesztőség.)

A nagyobb gyakorlatoknak menete, ha ezeknek egy egyszerű hadászati eszme szolgál alapul, minden abban résztvevő egyént, tehát a legénységet is, felfogásához képest, mégis érdeklí, és tényekkel tudnok bebizonyítani azt, hogy az alsúthi gyakorlatoknál a közlegények is — anélkül, hogy valami hadászati tanfolyamot hallgattak volna életükben, meglehetősen helyes ítéletet mondtak:

„Mi Bieskét tartjuk, az ellenség Csákvárról is, Tatáról is jó ránk és mi most azért csatázunk, hogy a kettőnek egyesülését megakadályozzuk.“

Ezt nem egyszer hallottuk közlegények szájából, a miből tisztán látható, hogy a legénység ösztönszerűleg is kitalálja az „egyes harcmezőzetek közötti összefüggést, „és hogy rájuk nézve tehát nem mindegy, „valjon mellettük más zászlóaljok harcolnak-e vagy sem.“

T. bíráló a nagyobb gyakorlatra szánt idő felhasználásában bizonyos rendszert akar.

Ezen kívánsága és tanácsa jogosult, de nagyon meglepő, mivel Alsúthon szemtanúja volt annak, hogy a gyakorlatok szeptember 15-kén feldandárokkal kezdődtek, 16-kán dandárokkal és így tovább folytattak; az idő nagyon rövidre levén szabva, ismétlésekre természetesen nem jutott.

Máskülönben pedig azon nézetben vagyunk, hogy a zászlóaljgyakorlatok után akár feldandár, akár dandárba állítjuk össze a zászlóaljakat, az lényeges különbséget nem tesz, — de azon célból, hogy a gyakorlatokra szánt idő minél alaposabban és oktatólagosabban használtassék fel — a fokozati rendszer tényleg megtartott.

Teljesen osztjuk cikkirónak azon nézetét, hogy „minden gyakorlathoz más jellegű, azaz oly terep választassék, melyen másnemű tereptárgyak és részek találkoznak“ stb.

Ezen kívánságának jogosultságát nem fogja senki kétségbe vonni, aki valaha őszi gyakorlatokat látott. Ezen, valamint a 926-ik lap második kikezdésében kifejezett többi követelmények és felhozott állítások onnan erednek, hogy t. bíráló tekintet nélkül a rendelkezésre álló nagyon rövid időre, a szülkségek megállapított csapat-elhelyezésre, a csapatok és parancsnokok minőségére, a terepviszonyokra és a gyakorlatok oktatólagos eljárára és egyéb itt döntő befolyással levő körülményekre, magát mintac csapatokkal, a csapatvezetésben főkéletesen jártas és tapasztalt parancsnokokkal háborúban képeli.

De vegyük a dolgokat, ahogy valóban voltak.

A keret-rendszer természetében fekszik — s ezzel semmi újat nem mondunk — hogy honvédsapataink a rövid oktatói és tényleges szolgálóti időnél fogva (akármily jól használtassék is fel a rendelkezésre álló oktatói idő) fiatal csapatoknál egyébnek nem tekinthetők, továbbá a csapat parancsnokoknak, különösen a magasabb rendű — feldandár és dandár stb. — csapatparancsnokoknak nagy része a csapatvezetésben még nem lehet eléggé tapasztalt, gyakorlott és jártas.

Nem vagyunk még annyira, hogy minden tekintetben a toute epreuve voláink. Ily körülmények között tehát, ha az őszi gyakorlatokat csakugyan oktatóvá és gyakorlás tekintetéből hasznot hajtóvá akarjuk tenni, oly terepet kell választani, a hol a csapatok és parancsnokok elébb a harcászati alapelveknek gyakorlati alkalmazásában tájékozhatást nyerhessenek, hol a csapatok a parancsnokok kezében és közvetlen befolyása alatt maradnak.

Tehát meglehetősen nyílt tér, hullámzatos terep, és mégis annyi tereptárggyal, magaslattal, erdővel, helységgel stb., hogy az úgynevezett helyiségharc is előjöhessen gyakorlat közben. Nem találomra és vaktában, hanem a fennforgó körülmények komoly mérlegelésével választott tehát Alsúth környéke, mint azon terep, mely a mi (honvéd) viszonyainknak az akkor rendelkezésre állók között legjobban megfelelt.

Az alkalmassnak mutatkozó hely elébb tényleg megsejmelletett és ezen szemlének, valamint egyéb megszerzhető adatoknak nyomán, a terep a mi (honvéd) célunknak megfelelőnek találtott.

Hogy az ott lefolyó gyakorlatok egymásutánja határozott alakot öltönn és a gyakoroltatás feldandárban, dandárban és hadosztályban fokozatosan folytathassék: egy az egymásból folyó harcoknak megfelelő egyszerű és mindenki által érthető fogalmazott hadászati alapeszme becsáttatott ki már két hóval a gyakorlatok kezdete előtt — a terepviszonyok tekintetbe vételével, mely mindvégig meg is tartott, szeptember 21-ikének kivételével, amikor a hadosztály-parancsnokság a feltevés és feladat önálló kiadására utasítottott.

Helyesen felfogva és értelmezve az alapul vett főeszme, a gyakorlatoknak t. i. egyes harcreszleteknek meneténél és egymásutánjában az ezekben parancsnokokképz szereplőkre nézve csak könnyebbítésül szolgálhatott volna, valamint egyáltalában minden alkalom és körülmény felhasználhatott, mely a gyakorlatoknak véghévtelében a parancsnokok könnyebbítésére szolgálhatott. —

Alapítalak továbbá czikkírónak azon megfoghatatlan állítása, hogy a találkozási helyek a „véletlenre“ bíztattak.

A mindennap kiadott „feltevésekből és feladatokból“ minden nap láthatta t. bíráló, hogy a találkozási helyek a távolság és idő combinációjával úgy voltak meghatározva, hogy a csapatok másutt nem is találkozhattak, mint a hol a terepre való tekintettel egy bizonyos, ehhez alkalmazott feladat (harc részlet) volt véghez viendő. A tények teljes félreismerésével vagy negatívójával tehát helytelen alapételekből kiindulva, a következőképp (ezen kikezdésben) felhozott tanácsok (és nézetek) az Alcúthon folytatott gyakorlatokra sehogyan sem illenek. Feltűnő egyébiránt azon ellenmondás, melybe czikkíró itt esik; ezen kikezdésben ugyanis azt állítja, hogy a találkozási hely a véletlenre volt bízva, a 927. lap második kikezdésében folytatja és azt mondja: „nem is lehetett tudni, hogy hol fog a dolog összecsapásra kerülni“ és 8, mondomy nyolcz soral később, „ekként tehát könnyen ki lehetett számítani, hogy hol fog a találkozás történni“: ipsissima verba!

Tudjuk jól, hogy a találkozási helynek kijelélése — ami az alcúthi gyakorlatok alatt nem is történt — rendszeren nem mindig szükséges, hogy akkor, ha az illető (teljesen jártas) csapatparancsnoknak intézkedési tehetségét teljesen gyakorolt csapatokkal próbára akarjuk tenni, helyes és elégséges a fennforgó harcviszonyokat a feltevésben összefoglalván egyszerűen annyit tűzni ki feladatúl, hogy indulj A-ból B-re, ha útközben megtámadnak, igyekezzél ezt meg azt elérni.

A biztosítástól kezdve azután, minden további intézkedést az illető parancsnokra bízunk.

De oktatási és gyakorlati eljárás tekintetéből az ily alakú gyakorlatokat nálunk annyira megfelelőknek nem tartjuk mint épen az egy és ugyanazon alapeszméből fejlődő alcúthi gyakorlatokat, t. i. harcészleteket. Még kevésbé az úgynevezett „hadászati“ gyakorlatokat, a hol a főstűly a hadászati czélnak elérésére fektetik, és a csapatok egy egész fáradalmas napon át nem is találkoznak és úgyszólván harcra nem is kerülvén a dolog, az egész gyakorlat a véletlenre bízik. — Itt, mint az elébb példaképp felhozott gyakorlatnál, talán a parancsnok tanul valamit, de a csapatok minél kevesebbet, erre pedig se időnk, se pénzünk nincs, — tudván azt, hogy a hadászatot az ősi gyakorlatok alatt sem tanulni, sem tanítani nem lehet, és hogy a hadászattal az erre hivatottak csak folytonos önmivelődés és tanulmányozás útján ismerkedhetnek meg.

A 927-ik lap második kikezdésében a t. bíráló megint benne van a háború kellő közepében, itt megint a képzelt háború mintája járja, és megfedekezvén a túlsó oldalon kifejezett azon kívánságáról, hogy „a két fél találkozása a kijelent helyen történjék“, azt kívánja, hogy „a gyakorlat vezetőjének a következő napra szóló parancsot akként kellene kiadni, hogy egyik fél se tudja, hol lesz az összeütkezés“, mert hiszen ez háborúban sines így.

Hogy az ellenmondások ezen tömkelegéből kibontakozunk, hagyjuk egyelőre a háborút és nézzük, hogy béke idejében és ott, a hol oktatásról, gyakorlatról van szó, mi kell ennek észszerű keresztülviteléhez?

1-szor feltevés, azért, hogy mindenki megértse, hogy miről van itt szó? mit akarunk tulajdonképp?

2-szor feladat, azért, hogy a harc és a harcban való intézkedés és rendelkezés gyakoroltassék;

3-szor, a kérdésben levő terepnek felvételi térképe.

Hogy minden megkönnyebbítessék, a tiszték és parancsnokok pedig a terepet részleteiben is tanulmányozni és méltányolni tanulják, kémszemlékre nem levén idő.

Háboruban nincs feltevés, csak a legfőbb parancsnokok tudják, hogy mit akarnak, és ennek alapján adják ki az általános dispositiót főirányában.

Nincs feladat, hanem egy egyszerű parancs, minden egyébe az alparancsnok dolga, — harc alatti rendelkezések nem is adhatók ki folytonosan (a mint láttuk), vagy nem érkeznek idejében, — a terep folytonosan váltakozik, az alparancsnoknak katonai tekintéttel (coup d'oeuil) kell ennek előnyét vagy hátrányát, nagyon rövid idő alatt, felismerni.

Miként juthatnak a parancsnokok részletes térképekhez, melyek egyébiránt csak akkor megbízhatók, ha kellőképp reambuláltattak, (különösen külföldön), nem tudjuk elképzelni, és ha t. bíráló azt hiszi, hogy háborúban ideje marad terepszemlékre, nagyon téved, ez csak ríkián és csak olyankor lesz eszközölhető, ha a harcokban pillanatnyi szünet áll be.

Úgy hiszünk, további fejtegetésre nem szorul annak bebizonyítása, hogy a háború viszonyai egészen más természetűek és hogy ezek itt a békegyakorlatoknál per analogiam nem jöhetnek tekintetbe, nem állhatván szándékában senkinek háborút játszani, hanem igenis oktatni és gyakorolni, nem levén szándékában senkinek az egyiket a másikkal, összezavarva a fogalmakat, zavarni, hanem igenis biztos, határozott alapon, egyszerű methodicus

módon a fogalmakat tisztázni, megelégedvén azzal, ha a **harczászat** elemei gyakorlatilag helyesen alkalmaztatnak.

T. bíráló továbbá azt kívánja, hogy a harcintézkedés kiadásánál a parancsnokok a hadászati, azután a terepviszonyokat, és végre az ellen erőinek elosztását vegyék tekintetbe; — hogy és miképen jut a parancsnok mind ennek biztos tudomására? — mind erről hallgat.

A mult századok harcászatairól mondottakra meg kell jegyez-nünk, hogy nem osztozunk czikkirő ebbeli nézetében, és az általa tett különböztetést, nem tartjuk a történelem helyes megítéléséből merítettnek.

Talán lesz egyszer alkalmunk a történelem alapján annak be-bizonyítását megkísérteni, hogy a nagy hadvezérek a legrégibb kortól fogva egész mostanáig első sorban mindig a hadászati célt tartották szem előtt harczaikban, és ezeknek bevégezése után egy-előre csak annyit vagyunk bátrak felhozni, hogy már I-ső Napoleon előtt is nagy Frigyes király, szavoyai Eugen herczeg, sőt már Julius Caesar hadműveleteiben sehol sem látható azon — t. bíráló által tett felfedezés, hogy hadműveleteikben a hadászati viszonyokat csak második vagy harmadik sorban vették volna tekintetbe! ellenkezőleg erős meggyőződésünk, hogy a hadászati célt, az ellen-ség erejét és a terepviszonyokat egyidejűleg vették tekintetbe.

Mindháromnak szoros egytív-tartozásánál fogva tehát a t. bíráló által felhozott váltakozásokat nem tartjuk helyes megkülönböztetésnek.

A felhozott terepviszonyok tekintetbe vételét illetőleg pedig azt hiszszük, hogy:

a terepméltánylás oly régi, mint a hadviselés.

I-ső Napoleon lángesze és vezéri tehetségei előtt szívesen meg-hajlunk, de tagadjuk, hogy a terepviszonyok méltánylását ő találta volna fel, vagy hogy ezt különösen cultiválta volna, és hogy csak a legújabb kor adta volna meg ennek azon fontosságát és min-denhatóságát, a melyben úgy látszik t. bíráló valóban hisz és melynek oly lényeges döntő befolyást tulajdonít, szem elől tévesztvén a földolgot a harcban: az erőt, és azt, hogy a túlzásba vitt terep-felhasználás és fedezés a csapatokat természetesen a földhöz köti, minek természetes következménye a harcok stabilitása — ad infinitum és a megveretés!

A terepviszonyok tagadhatatlanul nagy fontossággal bírnak a harc kivételében, de ne tulajdonítsunk annak többet, mint mulékony futólagos fontosságot, és csakhamar lesz tudomásunk arról, hogy „mikép vannak elosztva az ellen csapatai és nem fogunk teljes homályban lenni szándékáról és erejéről.

E tekintetben egyszer megközeltől tisztában levén, a mihez

minden esetre magasabb belátás és devinatio is kell, hadászati cé-lunkat szem előtt tartva, csakhamar fogunk intézkedhetni és pedig annál helyesebben, minél helyesebben következtettünk és íteltünk.

Ez háborúban így van.

De másként áll a dolog békegyakorlatoknál:

az ellenfél megközelíthetlenségét, titokban tartott mozgását, rej-telmes szándékát és homályban tartott erőfelosztását ép oly kevésé állíthatván elő mesterséges úton, mint más erkölcsi befolyásokat stb. nem marad egyéb hátra, mint azon czélból, hogy a mindkét részről gyakorlat teljességgel a képzelem terére ne vitessék át, a har-czászati helyzetet feltevésben a legegyszerűbb alakban kiadni és mindkét félnek feladatát, — melyben azonban az ellen-fél erejét és szándéka felemlítve nincs és ez az alsóúti gyakorlatoknál sem volt soha — körvonalozni.

Eltekintve azon ellenmondástól, hogy a czikkirő a 927-ik lap végkikezdésében azt követeli, hogy a parancsnokok a harcintézkedés kiadásánál az ellen erőinek felosztását tekintetbe vegyék, a 929-dik lap első kikezdésében pedig roszalja azt, hogy a parancsnokok a rendelkezések kiadásánál mindig az ellen erőit vették te-kintetbe, — nem értjük, honnan veszi azon állítást, hogy a parancsnokok már a gyülekező helyen tudták, mily erős az ellenfél?

Ezt határozottan nem tudták, vagy ha (a féldandár- és dandár-gyakorlatok alkalmával) ezt megtudták, nem a gyakorlat főve-zetésén a hiba.

Ha pedig a hadosztály-gyakorlatok alkalmával, mikor a zászló-aljak, tüzéség és lovasság elhelyezésénél fogva az egész ezen napra szóló harcrendet ki kellett adni, a parancsnokok combinatiójukat erre alapították, ezt már azért sem lehet biztos combinatióknak te-kinteni, mert a fővezérletnek minden percében hatalmában állott 2 vagy 3 kivonult zászlóaljat harczon kívül helyezni, vagy a harc alatt más feltevést kiadni. Ami azonban tekintettel a járatlanabb parancsnokokra, és azért nem történt, hogy a harcviszonyok lénye-ges szükség nélkül ne complicitassanak, a fővezetésnek mindig a parancsnokokon való könnyebbités lebegvén szeme előtt és nem hadászati vizsgákról és próbatételekről levén szó Alsóúton, hanem harcászati oktatásról és gyakoroltatásról.

De ha a parancsnokok az ellenfél erejének teljes és részletes tudomásával bírtak is, ugyancsak sajátságos nézetei lehetnek annak a harc czéljáról és irányáról, az erők felosztásá-ról s ennek megfelelőleg az erőknök a harcban alkal-mazásáról, a ki még akkor a is kisebb localis harcot, de mégin-

kább „a háborúviselést vagy seregvezérlést“ egy egyszerű mathematicai feladattal hasonlítja össze.

A t. bíráló modorában beszélve és a hadműködést egy egyetlen megoldásához hasonlítva (egy vagy több ismeretlen) a vezérnek lángészét ebbeli egyszerű ügyességében sem volnánk képesek láthatni, ámbar ez sem oly „könnyű dolgot“ mint a t. bíráló állítja. Véleményünk szerint hadvezéri lángésznek csak az nevezhető, aki a háborút lényegében és részleteiben legmagasabb értelmiséggel penetrálja, az oly sokféle számításba jövő tényezők között biztos tekintettel és találó ítéllettel a céljainak megfelelőket rögtön felismeri, a rendelkezésre, álló vagy saját teremtő erővel előállított erőket csalhatatlan biztossággal, az idő és tér szerint meglepő hatalommal alkalmazza.

Ez nézetünk a hadvezéri lángészt jellemző tulajdonokról.

A fennebbieken kimutattuk a háború lényegét és követelményeit, magától értetik tehát, hogy a hadvezéri lángész csak i. háborúban és harcban mutatkozhatik és csak ebben jöhet félreismertlenül kifejezésre.

A fennebbieken kimutattuk, hogy a háború viszonyai és a békegyakorlatok azonosítása mily téves nézeteket eredményez, — csak is ennek tulajdonítható tehát, hogy t. bíráló az egyiket a másikkal összezavarva, a békegyakorlatot a komoly harcossal együttesen tárgyalván, a hadászati tehetségnek és hadvezéri lángésznek jutó feladatot már a békegyakorlatnál akarja szerepeltetni, holott nézetünk szerint mind erről békegyakorlatnál természetesen szó sem lehet, sem lángészről, — melynek utánzása egyáltalában igen veszedelmes dolog — sem hadászati tehetségről, mely itt tekintetbe nem jöhet, ha csak a normalis fogalmakat szándékosan megzavarni nem akarjuk.

A szeptember 16-iki gyakorlatról elmondottakra csak azon megjegyzésünk van, hogy az itt előfordult hiba nem onnan eredt, hogy az illető parancsnok ellenfelének erejét a gyakorlatok előtt vette tekintetbe (amit egyébiránt t. bírálóknak a 928-ik lapon kifejtett követelménye szerint helyesen tett volna), hanem onnan, hogy a vett egyszerű feladatot, mely szerint az ellenség fejlődését meggátolja és az Új-Barok, Felesúth közti magaslatot elfoglalja, szem elől tévesztette és télen maradt.

Nem is imponálásképp lett volna itt helyén az azonnali támadás, hanem a vett parancs értelmében; hogy jó azonban éppen bíráló, a ki — ha a sok ellenmondás dacára jól értettük, — intézkedéseit csak akkor akarja tenni, mikor tisztán lát, a ki tehát az ellenség

fejlődését és támadását bevárni akarja*), most egyszerre azon tanáchoz „hogy ily esetben tehát erőlyesen támadni kell“ nem értjük, még kevésbbé azt, hogy éppen t. bíráló „tökéletesen helyesli“ a poroszoknak 1870-ben követett eljárását, kik mindenütt ahol az ellenségre bukkantak, támadólag léptek fel. Ha t. bíráló ezen eljárást utánozni akarja, — mi ellen kifogásunk nincs, — hogy tudja ezzel összeegyeztetni előbbi követelményeit?

A szeptember 18-iki és 22-iki gyakorlatra vonatkozókra meg kell jegyeznünk, hogy feltűnő, miszerint csak ezekre nézve talál bíráló dicsérni valót, és csak ezeknek intézkedéseit találja helyeseknek, holott itt úgy mint másutt számos hiba fordult elő.

A szeptember 18-kán véghezvitt gyakorlatra és az ennek menetéről t. bíráló által felhozottakra, meg kell jegyeznünk, hogy igaz, hogy 2 század két hegy között folytonosan előre haladt, nem törődve azzal, hogy jobbról-balról mi történik és végre el is fogatott.

De nézetünk szerint ez úgy mint a szeptember 16-ikán előfordultak komoly esetben nem is fordulhattak volna elő, az ellenséges tűzhatás és a harc egész menete és befolyása csak hamar észre térítette volna ezen csapatot.

Szeptember 22-kén az előre küldött egész lovasság (a tüzérségnek egy részével) meglehetősen kijött a saját zömével való érintkezésből.

A „Násztető“ magaslatoknak elfoglalását exponált lovassága által pedig nem is eszközölhette volna, ha a másik oldalon egy félreértés miatt nagyon sok idő nem ment volna veszendőbe.

A támadás iránya pedig a feltevés és feladat értelmében nézetünk szerint különösen ezen gyakorlatnál teljesen el volt hibázva, a mint ez a tisztai értekezletnél is ki lett emelve.

A tüzérség alkalmazásáról értekezvén czikkirő, tévesnek nyilatkoztatja ki*) azon „sokszor említett állítást,“ hogy a poroszoknál mindig a tüzérség kezdte meg a harcot. Miután pedig t. bíráló szerint — és ez csakugyan így volt — a poroszok 1870-ben az elővédhez mindig tüzérséget osztottak be és ha ez az ellenségre bukkant, még a „zömmel levő tüzérséget is sebes fűtemben előre küldték“ úgy látszik a t. bíráló által corrigált nézet: mégis helyes.

És ezzel ügyis szándékunk ellen hosszúra nyult észrevételeinket befejezhetjük, de nem végezhettük be észrevételeinket a nélkül, hogy a t. bírálóknak „a rendelkezések kiadását“ illető tanácsát néhány szóval meg ne említsük.

T. bíráló ugyanis azt kívánja, hogy a rendelkezések több-

*) Ez nem is állítattott, (A szerk.)

nyire csak [szóval] adassanak ki — most ez egyszer megfelejtkezőn az általa képzelte hárc és háború viszonyairól, melyeket az előbb oly nagy előszeretettel azonosított a békegyakorlatokkal.

Az írásbeli rendelkezési mód nem irkálási viszketege ségből állapított meg szabálykép, hanem a dolog természeténél fogva és a háború tapasztalataira alapítva.

„C'est le ton qui fait la musique,“ — a szóbeli meghagyás módja ennek értelmére is lehet befolyással; a komoly hárcban, az általános izgatottság közepette szóbeli rendeletek soha sem lehetnek oly szabatosak, félreérthetetlenek mint az írásbeliek; a közvetlen valakihez szóval intézett meghagyásban hamar becsúszhatik egy szó, ami az egésznek más értelmet kölcsönöz, hát még a nem közvetlen egy másik egyén által továbbított rendelet.*)

Menynyi esetlegességek van ilyenkor kitéve a rendelet megmásíthatlansága? holott az írásbeli rendelkezésnél már az írással való mechanicus foglalkozás a rendelet meggondolására és helyes formulázására önkénytelenül is készlet.

Az írásbeli rendelkezési mód annál helyesebb, minthogy a parancsnok személyesen mindenütt nem lehet és a szóbeli meghagyásnak továbbítása (amint láttuk) nem nyújt elég biztosítékot.

Magától értetik, hogy ezen írásbeli rendelkezést nem szabad oly értelemben venni, mint ezt t. bíráló teszi: nem hosszadalmas levelezésről levén szó — erre úgy sincs idő — hanem rövid, határozott, néhány (írónnal írt) mondatról.

A t. bíráló által javasolt „bővebb szóbeli utasítások“ azonban komolyan gondolkozóba ejtenek.

Ő ugyanis azt kívánja, hogy a hadosztály-parancsnok, ha a hadosztály az ellenségre bukkan, hívassa elő a dandárnokokat, a lovasság és tüzérség parancsnokait és értekezék velük.

Reméljük, hogy a rendelkezés ezen módja nem fog „lábra kapni,“ mert veszedelmes eljárásnak tartjuk a parancsnokokat csapataiktól akkor elszólítani, mikor épen legfőbb szükség van arra, hogy mindenki vigyázzon és helyén legyen.

Befejezzük „eszrevételeink“ részünkről azon talán nem túlzott kívánsággal, hogy:

ha hasznót akarunk csinálni, kívánjuk a lehetségest és

*) Ezt czikkirő sem vonta kétségbe, — lásd 938 l, felülről 6-ik sor.

A szerk.)

számoljunk a meglevő körülményekkel, viszonyokkal és tényezőkkel. Ha javaslatainkat és tervezeteinket nem ezekre alapítjuk:

megingatjuk a realis törekvésekbe való általános bizalmat, pozitíve jót pedig csak életre való, practicus eszmékkel tehetünk.

Andrássy Gyula

őrnagy.

Egy tanulmány a német hadsereg felett

a 29-ik (badeni) hadosztály őrsi gyakorlatának alkalmából.

Favre Vilmos,

vezérkari százados

Jelentése

a szövetségi katonai osztályhoz.

Ismerteti Geöcze István honvéd főhadnagy.

Folyóiratunk czéljaihoz képest, mindig kiváló figyelmet igyekszünk fordítani minden a hadi téren felmerülő haladási mozzanatok ismertetésére, különösen midőn azok nem csupán elméleti okajok alakjában tárgyaltnak, hanem érvényesítésök gyakorlatilag is megkíséreltetik.

Ily jellegű haladási mozzanatokot tárgyzó közleményt mutatunk be Favre svájci vezérkari százados „Tanulmány“-ában t. olvasóinknak, mely a németek által főképp a legutóbbi háború tapasztalataira alapított harcgyakorlati és hadozati eljárással foglalkozik.

A mű értékét, az abban foglalt kitűnő bírálati tájékozottságon kívül különösebben még ama körülmény is emeli, hogy az nem pusztán adatgyűjtés, hanem „hivatásbeli közvetlen személyes észlelet“ alapján szerkesztett.

Paravicini ezredes úr parancsai alá helyezve augusztus 28-ikától szeptember 10-ig a (Woyna tábornok alatt álló) badeni hadosztály tábori hadozatainál jelenlétén, főnököm által a szöv. katonai osztályhoz beadandó jelentés egy részének szerkesztésével bízattam meg.*)

A vett megbízáshoz képest e jelentésben tárgyalnom kellett:

1. a német hadsereg tábori hadozatait;
2. a német gyalogság harcászatait;

*) E jelentés az „Allg. Schweiz. Militär-Zeitung“ 1874-ki 1-4-ik és a „Revue militaire suisse“ 22-ik és 24-ik számában közöltetett.

A szövetségi katonai osztály kívánságára külön lenyomatban is kiadott.

3. a biztonsági szolgálatot.

Az 1. alatt említett tárgy tanulmányozásánál feladatombul tűztem ki, a hadozat vezetésének és végbevételének alapját képező szellemet jól felfogni és kimutatni, hogy mennyivel inkább mint mi, igyekeznek a németek a valódi háború-viszonyokat megközelíteni.

A második szakaszban megkísérletem egy példában azt, a mit a gyalogság harcászatról észleltem, általában előadni, kimutatandó, hogy a poroszok a nyílt harcsmód alkalmazásánál bizonyos határokat át nem lépnek, és hogy mennyire iparkodnak az e harcsmóddal összefüggő hátrányokat elkerülni.

Összehasonlítva azt, a mit a bádeni nagyhercegségben és nálunk láttam a mi gyakorlataink és hadozatainknál jelen volt porosz tiszték észrevételével, ama meggyőződésre jutottam, hogy seregünkben a — vékony — nyílt harcrend alkalmazása túloztatik és hogy szükséges volna ez ártalmas törekvés ellen hatni.

A mi a biztonsági szolgálatot illeti, e részben elégnék találtam azt a menet alatti főalpvonalaimban esetelni, a nélkül, hogy az egyes nagy számú szabványok elemzésébe ereszkedném.

Az előrsi szolgálatról semmi különös megjegyezni valóm nincs.

Favre Vilmos,
vezérkari százados.

A tábori hadozatok vezetésének (intézésének) és végbevételének szelleme.

E hadozatok rendeltetése az, hogy az illető parancsnokok a kombinált csapatok vezetésében jártasságot szerezzenek, miután azok mindenkít, a mennyire csak lehet, oly viszonyokba helyeznek, melyek a háborúbeli viszonyokhoz hasonlóak.

Őrnagytól kezdve minden fegyvernembeli magasabb rendű tiszt azoknál legalább is egy napra független parancsnoksággal bízatik meg s általában nagyobb harcászati egység vezénylésére rendeltik ki, mint a milyennek vezénylése őt tisztisége szerint megilletné, minek előnye az, hogy alkalmat nyújt az illetők képességeit megítélni és elővendőbeli állásukra előkészíteni.

Mindegyik hadosztály évenként 12 hadozati napot tart, mely 4 sorszakra — 3—3 napjával — osztatik be.

Az 1-ső sorszakban a két egyenlő részre osztott első dandár hadozatai vétetnek elő.

Mindegyik fél:

1 gyalog ezredből 3 zászlóaljjal;

1 ütegből — csupán 4 löveggel löszerkocsik nélkül, és

2—3 század lovasságból áll.

Az alezredek és rangidősb őrnagyok a harcfelek egyikét sorrend szerint vezénylik.

A fiatalabb őrnagyok elővéd- és előrsparancsnoksággal bíznak meg; az ezredek harcvezérek; a dandár- és hadosztálytábornokok felügyelnek és bírálattal foglalkoznak.

2-ik sorszak. Ugyanez a második dandár számára.

Hogy a hadosztályoknak a felügyelés könnyebbé tétessék, a dandár-hadozatok nem egyszerre tartatnak.

3-ik sorszak. Az egész hadosztály két egymás ellenében állított dandárral működik.

Mindegyik harcfelel: 2 gyalog ezredből vagyis 6 zászlóaljból, — 1 ezred vagyis 5 század lovasságból és 3—4 üteg tűzértségből állítatik össze, miután a 4 hadosztályi ütegehez néhány a hadtesti 8 ütegből adatik.

A harcfelek parancsnokai: az ezredek és dandárnokok.

Elővéd- és előrsparancsnokok: a rangidősb őrnagyok és alezredek.

Harcvezérek: a dandárnokok és rendelkezésére álló ezredek.

Felügyelő: a hadosztály tábornok.

4-ik sorszak. Az egész hadosztály jelzett ellenség ellen működik, melynek ereje egy ezredtől egy zászlóaljig váltakozik, egy lovasszázaddal és üteggel ellátva.

Az osztályok főnökei: a hadosztályé a dandártábornokok vagy a hadosztály-tábornok; a jelzett ellenségé egy ezredes vagy alezredes.

Elővédparancsnokok: ezredek vagy alezredek. E sorszak alatt több semmi előrsök nem állítatnak ki.

Harcvezérek: a rendelkezésre álló ezredek és alezredek.

Felügyelő: a hadtest parancsnoka.

Miután a különféle hadozati sorszakok közötti különbséget előadtuk, látni fogjuk, miként folynak le az egyes napok hadozatai.

A hadozat előtti este az illető tiszték között a dandárnok vagy hadosztálynok által a következő napra megállapított rendelkezések kiosztatnak. Ezek következőkép fogalmazvák:

Rendelkezés	Általános eszme.	számára
-------------	------------------	---------

(Ez 3 vagy több nappól álló hadozati sorszakra érvényes és a következő napokra szóló rendelkezésekben ismételtetik.)

A rendelkezésben azon hadseregek és hadtesteknek háborúhelyzete és hadműködésai, melyekhez az egymással szembe állandó csapatosztatok tartoznak — megemlítetnek.

Ugyanabban azon okok is előadottnak, a melyeknél fogva a kikülönítés történt. Az egész egy egyszerű 5—10 sorból álló tényvázlat.

Külön feladat.

(Ez mindennap változik és mindkét fél számára különböző. E végből a lap egész a rendelkezés végeig két hasábra van osztva. *)

Éjszakai hadcsapat.

E rovat alatt „különleges feltevés“ „idő e speciális“ két különböző tárgy foglaltatik.

1. Az előbbi nap történetének eseményei 3 vagy 4 sorban. Ez által a főnök a helyzet folyamatával naponkint újból megismerkedik, mintha nappal előbb a működéseket vezette volna.

2. Egy az nap véghezviendő parancs, mely röviden és velősen van fogalmazva, és a melyben csupán az elérendő cél adatik tudtúl, anélkül, hogy a végbevétel módja és mikéntje érintetnék.

E parancs akként van szerkesztve, mint a hogyan az egy magasabb vezénylő (hadosztály- vagy hadtest-parancsnok) által kiadatnék, midőn az a helyszínén nincs jelen, laeonius módon, a nappal előbb az titkózat után készített jelentés és a terepről birt ismeret, — melyet egy jó vezérkari térkép nyújt, — szolgálva vezérfonalul. Ha egészen kivételesen a működések módjáról némi adatok említetnek meg, akkor ez parancs alakjában törtétnék és a különítményfőnök, a tényállást jobban ismerve, egészen különböző módon működhetik. A megbírálnál ezért neki semmi szemrehányás sem tétetik.

(Erre mindkét különítmény számára a következő adatok vétetnek fel:

a) Az illető napon vezénylő tiszt neve.

b) A vezénylete alá helyezett harcászati egységek felsorolása.

c) A csapat gyülekezési felállításának órája és helye.

*) A rendelkezés, úgy mint itt elő van tüntetve, csak a felügyelőknek, harcbíráknak és nézőknek adatik ki. A harcfelek főnökei számára abban — a különleges céltól kezdve semmi sem iktattatik be, hogy így ezek, mint az a háborúban történők, az ellenségnek sem állásáról, sem erejéről, sem az annak adott parancsokról értesítve ne legyenek.

Ez utóbbi gyanánt többnyire oly pont választatik ki, mely az előőrsök és a hadtanyák között fekszik.

d) Az ellenségeskedések megkezdésének órája.

e) Az azon estére és az arra következő éjszákára rendeltetett előőrsök parancsnokának neve.

f) Az e célra rendeltetett csapatok felsorolása.

g) Azon hely, a hol szalma, fa stb. készlet, úgy a csapat, mint az előőrsi fektanyák berendezésére áll. E hely a gyűltér mögött választatik.

h) A nevezett napra kijelelt harcbírák nevei.)

A rendelkezést kiadott főnök aláírása.

Midőn a különítmény-főnök e rendelkezést a parancsnokság átvétele előtt egy nappal megkapta, azt egy külön parancs alakjába átváltoztatva, csapata magasabb rendű tiszteivel közli.

Beiktatja ezenkívül:

1. Hadsapatának elővédre, zömre és tartalékra való felosztását és azon különböző osztagok és csapatok főnökeinek neveit, a melyekből azok összeállítatnak.

2. Ha azon eljáráshoz, a mely szerint a következő napon működni szándékozik, már tervet készített, akkor arról általános utasításokat ad; ha pedig nem, akkor az utóbbiakat mellőzi.

A hadozat végbevétele. A következő nap a kijelölt főnök a meghatározott órában a gyűltérre megy és csapatának parancsnokságát átveszi.

Lássunk, hogy mily helyzetben van.

Az azelőtti nap eseményeit ismeri, győztes vagy megvert ellenség van előtte, melynek erejéről tudomással nem bír, mivel ez egy napról a másikra erősbitésül jelzett zászlóaljok által változhatnak; az erősbitések beérkezése akként feltételeztetvén, hogy ő arról értesítve nem lesz.

Midőn az ellenség nappal előbb állását szabadon választhatja, e részben csakis ama pontos tudósítások állanak tájékozására, a melyeket előőrsi gyűjtöttek. A terepen, melyen hadozatait véghezviendő lesz, megelőző szemrevételel nem tartott és e tekintetben számításait a térképre, elővédének tudósításaira és azon mérvben, a mint előnyomul, katonai megítélő tekintetere kell alapítania. Célja, melyre törekednie kell meg van határozva: hogy azt miként éri el, teljesen szabad választására bíztatik.

Vonala mögött, egy hadbizottsági tiszt parancsai alá helyezve, a csapatok számára szükséges élelmezési készletek vannak. Feltételeztetik, hogy azok kényszerbeszerzés útján gyűjtettek egybe, vagy hogy az élelmezési oszlopoktól vették át. A parancsnok feladata arról gondoskodni és akként intézkedni, hogy azok az új hadtanya-helyekre kellő időben beérkezzenek.

Függetlenségében mi sem akadályozza. A közelében levő tisztek és feljebbvalók, rendelkezéseibe semmiképp sem avatkoznak. Figyelnek, a hibákat feljegyzik, de azokról csak a nap lefolyása után nyilatkoznak. Ha azonban rossz rendelkezések folytán az illető harcfelek még egymással nem is találkozhatnak, akkor a tábornok a parancsnokoknak a helyes útat kijelendi, nehogy egy egész hadozati nap haszontalanul vesztésébe menjen. Ez esetet kivéve a parancsnokkal sem tanács, sem az ellenség állásáról és szándékairól való tudósítás nem közöltetik. Ennélfogva minden tekintetben azon helyzetben van, mint a háborúban egy önálló parancsnok.

Lássuk miként jár el feladatának betöltésében.

Mihelyt megérkezik, előőrseinek parancsnokainál az ellenségről szerzett hírek iránt tudakozódik, aztán az előremenésre teremt megállapítja és annak folytán elővédé parancsnokának az illető utasításokat kiadja; az elővéd, gyorsan szervezve, előremenelését megkezdi. Mihelyt az elővéd kifejlődött és az előőrök vonalát átlépte, a különítmény parancsnoka ez utóbbiak bevonulását elrendeli. Ha az elővéd kellő távolságra előrehaladt, a zömöt megindítja és az élelmezési oszlopot vezénylő hadbiztosnak a szükséges utasításokat kiadja.

Az egész csapat mindaddig menetoszlopban lesz, míg az egy hosszú arcvonalban kiterjeszkedett kémlélők azt nem jelzik, hogy az ellenség előőrseire bukkantak.

A főnök akkor az elővéd élére siet és saját szemei előtt az ellenséges előcsapatokat visszszoríttatja, mindaddig, míg az ellenséges erők által megszállott vonalon levő zömöt áttekintheti. Parkodik az ellenség állását felismerni, ha lehet, az ellenséges erők elosztását felfedezni és gyorsan megvizsgálja a talajnak, — a melyen csapatait működtetni fogja — minőségét.

Erre teremt megállapítja és vágatva visszatér, hogy a zömnek, mely e közben menetét folytatta, parancsait kiadja, — míg az elővéd az ütközetet bevezeti és ahoz képest, a mint ő azt észszerűnek találja, tovább folytatja.

A parancsnok belátása szerint a zömöt kifejlödteti és a két fél egymás ellenében áll. Ekkor egy igen kiváló mozzanat követke-

zik be — és ez: a támadásnak a tüzelés általi előkészítése, a mi tovább tart, mint a mennyi idő a csapatok kifejlődésére szükséges, hogy mindenkinek észlelhetővé tessenek, hogy az ellenséget löveg-tűz által megingatni és erejét megtörni szükséges, mielőtt állásának elfoglalását megkísérteni lehetne. Végre a gyalogság vagy egy ponton vagy az egész vonalon előre nyomulva támadásra indul.

Most a harcbírák közbelépnek: a módot, mely szerint hivatásokat betöltik, igen helyesnek tartom.

Minden részlet-harc, mely szurony-támadással végződnek, midőn az ellenfél-csapatok egymáshoz 60 lépésre értek, beállítatik. A csapatok a meglevő alakzatban mozdulatlanul maradnak.

E pillanatban az épen a harcbylon levő harcbíró mindkét fél erejéről tudakozódik: és a harc tárgyat képező helyiségnek minőségét, a többé kevésbé előnyös módot, melylyel az megtámadott és védelmezett, valamint a módot, melylyel a csapatok a tűz hatása ellen magukat ótalmazták és a veszteségeket, melyeket szenvedtek volna, végre a rend mily mérvben való megtartását a beállítás pillanatában, szóval mindazon elemeket, melyek a háborúban valamely fél számára az eredményt eldöntik, — tekintetbe veszi.

Mihelyt a harcbírák véleménye megállapított (ők e részben a felügyelőnek felelősek, ki azt a megbírák alkalmával kifogásolhatja), az egyik csapatnak visszavonulásra adnak parancsot. E parancsot kifogás nélkül teljesíteni kell és öt perczel később az ellenfél az állást megszállhatja.

Ez eljárásról némi észrevételeket akarok tenni:

1. Az által minden kellemetlen összeütközés elkerültetik.
2. Lehetővé teszi a harc minden fontos elemének számításba vételét, melyek egy számrá nézve kisebb csapat előnyére döntő túlnyomóságot eredményezhetnek.
3. Különösen az alantas tisztekre nézve szerfelett tanulságos.

Ez utóbbiak a sorokban elveszve, fedezetten felállítva, a harc kezdetétől fogva gyakran csak igen keveset láthatnak. Legénységük vezetésével elfoglalva, gyakran a támadás által felizgatva, nagyon nehéz nekik a mozdulatoknak — melyekben részt vesznek — összefüggéséről magukat tájékoztatni.

A beállítás alatt, mely gyakran sokáig tart, és a melynek alkalmával minden csapat, mely a részletes harcokban működésre volt hivatva, látható: a helyzetet egész kényelemmel áttekinthetik és azt, mielőtt még a harcbíró nyilatkozott, megítélhetik. Ez eldöntés, mely részrehajlatlan előjártól ered, valamint azon este a bajtársak között történő megbeszélés, ítéletökben őket útba igazítja.

Ennek folyománya a harcászati gondolatoknak gyakori elemzése és e tárgyat illetőleg az oktatásnak bizonyos neme, mely gyalog tisztjeinél semmi tekintetben sem található fel.

4. Megjegyzendőnek vélem, hogy a harcztörzsek e részletharczoknál, melyek az egész vonalon folynak, minden előre megállapított nézet nélkül határoznak. Sehol sem feltételeztetik előre, hogy ez vagy ama félnek vissza kell vonulnia. Annak, ki a terepet és csapatait legelőnyösebben felhasználni tudja, joga van az előnyomulásra. Ama bizonyosság, hogy egy magasabb rendű harcztörzs által részrehajlatlanul lesznek megítélve, és hogy az általános eredmény kiűzéséhez részben hozzájárulnak, a tiszteteket arra buzdítja, hogy feladatuknak — bármily csekély legyen is az — megoldását, a legjobban kiszámítsák.

Épúgy, mint egy valódi nagyobb ütközetben, az általános eredményt az egyes részletharczok összesége nyújtja és a megvert csapat visszavonul.

Több oknál fogva bebizonyítható, hogy a hadozatoknak egy előre ismert irányban és meghatározott terepen kell történiük, hogy így az állások változtatása lehetővé tétessék. Hogy azonban az általános irány az előbb említett alapelvek csorbítása nélkül biztosíthatassék, a német vezérkar azon felet, melynek győznie kellene, 1., 2., 3. vagy 4. zászlóaljjal erősíti, melyek egy század által egy zászlóval jeleztetnek, úgy hogy ugyancsak szarvas hibának kellene előfordulni, hogy az oly jelentékenyül gyengébb ellenség előtt hátrálni kényszeríttessék. E zászlóaljak, melyek tartalékban vagy az ütközetvonal legkevésbé fontos részén alkalmaztatnak, ritkán jönnek ahhoz, hogy a küzdovonalba, mely egészen valódi zászlóaljak által képeztetik, jelzett elemeiket beléptessék.

Ha mégis valamely félnek, dacára csekélyebb számerejének, a siker kivívása sikerülne, akkor a működés tovább folytatatik, mindaddig, míg nem egy új, jobban vezetett támadás a hadozatot ismét általános folyamataiba nem téríti.

Mihelyt az ütközet egyszer eldöntetett és az egyik fél visszavonult, a csapatok megállítatnak és azon helyen pihentetnek.

Egy főnökre nézve gyakran igen kényes dolog egy hadozatot minden egyes részletében bírálni, a nélkül, hogy tekintélyének ne ártson. A németek ennek igen elismerésre méltó módon felelnek meg.

A felügyelő az egész hadozat alatt mindenütt jelen lenni igyekszik, folyvást észrel és minden hibát feljegyez. A működés alatt csupán a részlethibákra figyelmeztet, melyek kisebb osztályoknál követtetnek el, a melyeknek főnökei a bírálatnál nincsenek jelen.

A németek arra nézve, hogy tisztjeik béke idején némi tapasztalást szerezzenek, legjobb módnak tartják őket lehetőleg hibáik folytatásában hagyni, ekként nekik alkalmat nyújtva, hogy azok következményeit már a hadozat alatt ők maguk érezzék.

Miután mindenekelőtt tisztjeik által bíráltatnak és bajtársaik gúnyjától kell tartaniok, e lecztek emlékezetükbe jól bevésik. Ez azonban oly tapintattal és módon történik, hogy e végett érzelmeikben ritkán érzik magukat sértve. Hibáikat illemes módon beismerik, elhatározva, hogy másodszor e hibákba nem esnek.

A felügyelők azonban nem elégednek meg azzal, hogy a hadozat alatt mindent jól megbírálnak, minden esetről, a hol hibák előfordulnak, mindenekelőtt a valódi okot, a vett parancsokat stb. vizsgálják, hogy teljes tárgyismerettel bírálhassanak és a felelősséget arra háríthassák a ki azokat valóban elkövette. Ez szintén eszköz arra, hogy az illető eset elemeztessék és azok számára, a kik azt nem látták, tanulságossá tétessék.

Ezután a mozgalom megbírálására térnek át. Minden hiba, mely mulasztásból vagy a megállapított szabályok áthágásából származik, mindig teljes udvariassággal, de igen határozott módon kiemeltetik.

Minden hiba, melynek eredete helyes értelem, ügyesség és jártasság hiányában rejlik, mérsékelten és barátságos módon rozszaltatik.

„Nézetem szerint, — mond a tábornok az ezredesnek vagy századosnak, — így és így jártam volna el.“ Ily alkalmakkor, midőn minden viszony helyes méltánylásáról van szó, nem lehetetlen, hogy csalatkozik. Ő azonban csak tisztán személyes véleményét nyilvánítja és ugyan oly kimélettel, hogy még ha teljesen tévedne is, tekintélye az ily alkalmaknál nem szenvedhet.

Meglepő egyébiránt, ha látjuk, hogy mily könnyű és udvarias a német tisztjeinél minden érintkezés és hogy miként tudja azok mindegyike rangja és állása tiszteletét fenntartani.

Mihelyt a bírálat bevégeztetett, a harcászati egységek segédtisztei illető harcztörzsek vezérkari főnöke mellett maradnak, a ki nekik az estére és a jövő reggelre szóló parancsokat, nyeregben maradvá, tollba mondja, mi által a hadtanyáikról a főhadiszállásig való hosszú lovaglástól megkíméltetnek.

Ez idő alatt a csapatok fegyvert fognak, azonban a helyett, hogy szállásaikba vonulnának, a gyakorlatot tovább folytatják, hogy az ütközet akként szüntetessék meg, mint az háborúban történne.

A megvert fél utóvédének őtalma alatt visszavonul a győző elővéde által üldözötve, mely utóbbi akkor áll meg, ha azon vonalat

elérte, mely az előőrsök felállítására kedvezőnek találtatik. A tábori őrsök szervezetnek és kiállítatnak, míg az őrszemek az ellenséggel érintkezésben maradnak, hogy annak minden mozdulatáról tudomást szerezzenek. A zöm, mely némi távolságban az elővédet támogatta, lassanként visszahúzódik és hadtanyáiba vonul; a mi az előőrsök számára fektanyáiókban szükséges, utánnok küldetik. Az osztagfőnök, ha szükségesnek mntatkozik felállításait kiigazítja. Délután a tábornok az elsőőröket megsemmisíti és meggyőződik, hogy miként végeztetik a szolgálat.

A németek e gyakorlatainál látni lehet, hogy mennyire megközelítik a háború viszonyait.

Hozzáadok még néhány észrevételt.

1. A napi gyakorlat tartama rövidebb mint mi nálunk. Az idő beosztás általában következő:

6 órától 7 $\frac{1}{2}$ -ig. A csapatok hadtanyahelyeikről a számukra kijelölt gyűlőhelyre mennek.

7 $\frac{1}{2}$ órakor. Gyűlékezési állás és pihenő.

8 órakor. Az ellenségeskedések megkezdése.

8 órától 9-ig vagy 9 $\frac{1}{2}$ -ig a harcfelek egymást felkeresik, találkoznak és a kifejlődés megkezdődik.

9 $\frac{1}{2}$ -től—10-ig ütközeti hadozat.

11 órakor. Bírálat, mialatt a csapatok pihennek.

11 $\frac{1}{2}$ órakor. Az ellenség üldözése és az előőrsök kiállítása.

12-től—1-ig. A csapatok hadtanyáikba vonulnak.

A legtovábbi csapatoknál a menet és hadozat legfeljebb 6—7 órát vesz igénybe, mely alatt 1—1 $\frac{1}{2}$ óra pihenő tartatik.

2. A hadosztály-hadozatok némileg különböző értelemben vettettek.

A jelzett ellenség nem bír teljes cselekvési képességgel; eljárás módja és az állások, melyeket megszállania kell, kijelöltek. A mi a hadosztály zömét illeti, inkább az egész mozdulataiban való nagy összhang fenntartása, a mozzanatok helyes jelzése és előtűntetése tartatik szem előtt, mint az egyes vezetők kezdeményezésének felébresztése: példakép gyanánt tekintetik az inkább, mely a tiszteknek a hadozatok után, a melyeknél mindenki kezdeményezése folytán a hibák és rendtelenségek előidézése el nem maradhatott, szeméi elé állítatik.

3. A főnökök tartózkodnak oly kiterjedési arcvonalat megszállani és mozdulatokba ereszkedni, melyek sokkal nagyobb számerejű csapatot igényelnének. Egy dandár, egy hadosztály oly terepet száll meg, melyet háborúban is veszély nélkül megszállhatna. Vala-

hányszor az arcvonal a hadozatoknál igen kiterjedt, nem mulasztatik el e hiba határozott rosszálása.

4. Nem tudom, vajlon célszerű volna-e a németeket abban utánozni, hogy ők a hadozatot mindig ismeretlen terepen hajtadják végre. Ez náluk lehető, a mi seregünkben azonban a szemrevételezések szükségesek, hogy a terep és a harcászati eszme általános ismerete fejlesztessék. Mindazáltal a hadozat végén egy vagy két nap ismeretlen terepen való hadozatot is lehetne elővenni. Mindenestre szükséges volna tisztjeinket begyakorolni, hogy valamely állást gyorsan felismerjenek, vagyis azt szemrevételezzék, a nélkül hogy az ellenség által megszállott és annak tűzhatásában fekvő terepre mennének. Külön tanulmány ez, mely rendkívül nehéz és a melynél a térképnyújtotta segédeszközök felhasználását érteni kell, hogy kitalálhassuk azt, a mit látni nem lehet, de a mi a harcstéren egyedül előnyös.

(Folyt. köv.)

A császári és királyi hadseregbeli a tisztinövedék kiképezésére hivatott

Csapatiskolákról.

Janszki Lajos cs. k. alezredes és vezérkari tiszt után közli Geöcze István honvéd főhadnagy.

I.

Bevezetés.

Minden hadszervezeti intézmény az állampolgárok megterhelésével és áldozatával van egybekötve.

Az általános hadkötelezettségi rendszernél ezen az állampolgárokra nehezedő terhek még nagyobb mérvűek, mint bármely más hadállítási rendszernél.

E terheket mindenki ismeri. Az államjövendelmek nagy részét a haderő fenntartása veszi igénybe, mely által minden adózó legközvetlenebb érintetik és a legnagyobb tevékenység kifejtésére kényszerítetik, hogy keresményét a köz- és egyéni szükségletek kielégítésére fokozhassa.

Ez által az idő és munkaerő értéke emelkedik, de egyszerűsind mindkettő tekintetében amaz áldozat is nagyobbodik, mely a védkötelezettséggel jár.

Ellenben a hadszervezeti intézmény előnyei és szükségessége csak különösebb mozzanatok alkalmával lépnek előtérbe kézzelfoghatólag, miért is ez intézmény méltatása nem mindig található fel azoknál, kik azzal hivatásterületükön nem foglalkoznak.

A hadszervezet előnyeinek és szükségességének felismerése a terhek által gyakran háttérbe szorítottatik s az illetők terheitől le róva, kevéssé érdeklődnek a hadi berendezés iránt, a hadsereg nagy hátrányára, minthogy annak, hogy hivatását betölthesse, okvetlenül népszerűséggel kell bírnia.

A jelen keret- és tartalék-hadrendszert minden hivatásbeli pályával a legbelsőbb szervei összefüggésben van, miután az a „fegyverben levő nép magasabb értelemben vett hadi iskolája.“

Megfelelhet-e azonban valamely iskola rendeltetésének, ha a tanulók az iránt közönyösek és a kellő tanterők hiányoznak?

A katonai kérdések iránti nem katonai körök részéről való érdeklődés értéke mellett még egy más fontos körülmény is szól: ugyanis azok megoldása az államjövendők mikénti felhasználására val szoros összeköttetésben áll, mi a költségvetés megállapítására befolyást gyakorló polgároknak jogává és köteletségévé teszi, a katonai viszonyokról beható tudomást szerezni, mert csakis ezen viszonyok tanulmányozása és ismerete alapján érvényesíthetik helyes irányban befolyásukat.

Sohasem hozott volna létre az általános védkötelezettség azon országokban, melyek nagyságukat és hatalmukat annak köszönhetik, oly nagy eredményeket, ha az rögtön életbeléptetése után a legnagyobb népszerűségnek nem örvendett és kifejlesztése a legbehatóbb gonddal nem ápolatott volna. Sőt oly országokban is, a hol rendszer még alig fejlődésének kezdetén áll, a hadintézmény fontosságáról való meggyőződés mind szélesebb körökben ver gyökeret és a katonai ügyek és kérdések iránti élenk érdeklődés mindinkább nyilvánul. Angol-Olasz- és Oroszország irodalma erről naponként újabb és újabb tanúságot szolgáltat.

Nem valkmi katonasádfiúle kedvtöltés ez, hanem minden politikailag érett nép abbéli meggyőződésének bizonyítéka, hogy a hadsereg függetlenségének és legdrágább érdekeinek megvédője.

Csupán Franciaországban látjuk az ellenkezőt. A franciaiknál, a legelőkelőbb hazaszeretet a katonai díszelgésekben való kedvtelés, sőt a hadseregi költségvetés körüli bőkezűség mellett is, a katonai kérdésekben közönyösséget tapasztalunk. Láttuk következeit.

Sajnos, hogy ezt illetőleg, nálunk a közhangulat inkább a ranciaikat, mint a németeket követi. A sereg fontosságának, szük-

ségességének és magasztos rendeltetésének eszméje az annak fenntartásával járó terhek által egészen háttérbe szorítottatik.

Ekként csupán az árnyoldalak azok, melyek a hadsereg-visszonyok megítélésénél irányadónul vétetnek, úgy, hogy valóban megdöbbentő, mily kevéssé méltányoltanak a legfontosabb hadszervezeti ügyek az azok tanulmányozására legközvetlenebbül hivatott körökön kívül.

Alapos megfontolás helyett egy-egy élcz, kellő megfajtásnak, vagy valamely sikertelenség bünbakjának hiányában fanyar, gyakran igen igazságtalan critica az, a mi észlelhető. Miként legyen képek ezekkel szemben gyökeret verni a hadintézményekről való fízstább fogalom; miként a népben ama tudat, hogy a hadsereg, melyben ifjuságának színe virága van — büszkesége, mely a földmívelés, ipar és kereskedelem megvédője; hogy az mint egész, inkább mint bármely hivatási ág csakis az államé és azt szolgálja, miként emelkedjék e közönyösséggel szemben ama részvét, mely egyedül képes a hadseregnek belterjes erőt adni.

E közönyösség ellen működni szükséges és köteleesség.

E nézet vezérel bennünket, midőn az itt következőkben hadseregünk egyik fontos intézményét — a csapatiskolákat — teszszük értekezésünk tárgyává.

A katonai képzőintézetekről és csapat-iskolákról általában.

A tiszt kar kitűnősége egy hadsereg erejének mellőzhetlen alapja.

Ennek döntő jelentőségével szemben a fegyverzet, felszerelés, szervezet és harcászati minden részlet-kérdései — bármily fontosak is azok magukban véve — háttérbe szorulnak, mert az e tekintetekben való haladás csakis a hadkötelezettek kiképzése és értelmes biztos „vezetés“ által érvényesíthetők az összes javára.

Egy hadsereg katonai szellemének fejlesztése, a kiképzés és vezetés csupán és egyedül a hivatásbeli tiszteket illeti, ók azok, kik a felfegyverzett ember tömegeket „hadsereggé“ teszik.

Az oly seregeknek, mely az általános védkötelezettség keret-és tartalék-rendszert elvei szerint szervezetet, nemcsak több, de alaposabban képzett tisztekre is van szükségé — mint más hadseregeknek, — mert minél kevesebb a hivatásbeli katona, annál több hivatásbeli tiszt, és a hol csak lehetséges, altiszt is igényeltek. Ez magyarázatát egyszerűen abban leli, hogy míg egyrészt a kiképezendő

száma az általános védőteleztségi rendszernél igen nagy, ellenben a kiképzetési idő rövid, — másrészt a hadi téren való folytonos haladás következtében a képzettségi követelmények mindinkább fokozódnak.

Korunkban a hadseregi gépezet nagyobbserű, erősebb és mesterségesebb lett, és nem csupán a nagyban való vezérlet, de minden egyes rész alkalmazása, vezetése is, nagy ügyességet és képzettséget igényel. A hivatásbeli tisztikar szakkiképzetésének követelményei mai nap már oly mérvűek, hogy az, ki a modern kívánalmaknak megfelelőleg tisztí kikepzetést ohajt, ezt csakis korán kezdett és szakadatlanul folytatott tanulmány és munkásság által érheti el, ép úgy, mint az orvosi vagy más szakpálya emberei.

Minden téren a teljes kiképzetés utáni törekvést észleljük, nehogy az illetők teljesítményi képességekben készültebb versenytársak általl túlszárnyaltassanak. E czél elérésére azonban most már a tanintézetek számszerű szaporítása nem mutatkozik elegendőnek; látjuk is a különféle tudományi, művészeti, ipar és kereskedelmi ágak számára a szakintézetek létesítését. Így van ez a hadseregi tanintézeteket illetőleg is. Az általános kiképzési irány és a gyakorlatilag szerzett ügyesség többé itt sem elegendő. Intézetek váltak szükségessé, melyek egy rendeltetésének megfelelő tisztikar folyvásti kiegészítését ugy számillag, mint minőségileg biztosítsák.

Ez intézetek nálunk, mint mindenütt, katonai képzőintézetekre és csapatiskolákra oszlanak.

A katonai képzőintézetek rendeltetése ifjakat a seregbe való belépésök előtt a katonai hivatásra kiképezni, vagy pedig tiszteknek bizonyos szakban vagy állások betöltésére magasabb kiképzetést nyújtani, mely utóbbi esetben azok szakképző intézetek; a csapat iskolák feladata a tisztí és altisztí állások betöltését a csapatbeliek közül biztosítani.

Ha egy 300,000-nyi seregnél a minden fokozatbeli összes tisztek számát 15,000-re és a betegség, előregedés, halálazások stb. által eredményezett évi fogyatékot 5%-ra veszszük, ekkor az évi kiegészítés czéljából 750 tisztre lesz szükség, a képzőintézetekből tehát tanulóyaikat teljesen bevégzett ngyanennyi egyént kellene növedék gyanánt a seregbe beosztani. Hogy e czél elérésére mennyire vétecsék az összes növedékek száma, az a kiképzetés tartamától függ, azonban e számot nem nyerjük az évfolyamoknak 750-nel való egyszerű szorzása által, hanem előleges tekintetbe veendő ama számcsökkenés átlagos pótlása is, mely az első évfolyamtól az utolsó évig évenként 5%-ra tehető.

Ekként ha pl. a katonai nevelési idő 10 év — az illetők 10-ik évétől a 20-ikig számítva, — akkor a most említett eredmény elérésére a növedékek összes száma mintegy 10,000-re volna veendő, a mi tetemes kiadást okozna és a szükséglet fedezésére még mindig nem nyujtana teljes biztosítékot, mert egy 10 éves ifjutól soha sem mondható meg előre határozottan, valjon egykor használható tiszt válik-e belőle, és hogy e szerint a neveltetése által okozott kiadások az államnak kárpótolva lesznek-e. Ezenkívül paedagogiai szempontból lehetetlen legjobb berendezés mellett is a többé-kevésbbé kolostorszerű tömeges nevelés hátrányait teljesen kikerülni.

Értekezés tárgyául nem tűzvéni ki a katonai képző intézeteket, csupán megemlítjük, hogy a jelen védrendszer azok messzeható újjászervezését idézte elő, melynél az említett tekintetek lehetőleg számításba vétettek.

Habár igazságtalanságnak tartanánk arról megfeleledezni, hogy katonai képzőintézetek „a nagy császárnő és királynő Mária Terézia hagyománya“ — felvilágosodott hazafiak által fejlesztés és ápolva, magasztos rendeltetésöknek megfeleleltek, hogy legjobb tiszteink ezerei ifjúságuk honát azokban találták és kiképzetésüket azoknak köszönheték, — a sereg számára valódi katonai szellemől áthatott tiszteket adtak és vagyontalan tiszteknak lehetőséget nyujtottak fiaik kellő neveltetésére; ha legteljesebb is elismerésünk az ez intézetek által létrehozott kitűnő eredmények iránt, őszintén ohajtvja, hogy azok a legújabb reformok által még fokoztassanak: mégis be kell ismernünk, hogy ez intézetek a tisztí növedék-szükségletnek aránylag csak igen kis részét képesek fedezni.

A jelenlegi szervezet szerint a bécsujhelyi és a műszaki katonai academiából évenként kijövő növedékek összes száma legkedvezőbb esetben sem haladja meg a 140—150-et és így a szükségletnek legfeljebb $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$ -ét fedezi.

A csapatiskolák szervezése ennél fogva a sereg jövőjére nézve, mely jelentőséggel bír, rendeltetés levén a tisztek többségét tudományilag és erkölcsileg leendő hivatásukra előkészíteni.

Az előbbi berendezések felemeltése mellett értekezésünk a kizárólag vagy részben a tisztí növedék nevelésére rendeltetett csapatiskolákkal foglalkozand. Ugyanis:

1. a hadapród-iskolákkal,
2. az előkészítő-iskolákkal,
3. a tüzérségi altisztképző-iskolákkal.

A csapat-növedékek intézménye ez iskolákkal szoros összefüggésben van, miután rendeltetése: ifjaknak a seregbe való belépésök

előtt az azokban való részvételt, tehát katonai szakképzésük megkezdését lehetővé tenni.

Az ezelőtti képzőintézetek és csapatiskolák.

A tisztí növedék kiképzésére az 1850-ik évig a már említett két académián kívül a következő csapatiskolák voltak hivatva.

1. A hadapród századok Olmützben, Grätzban és Milanóban ;
2. az utászkar iskolá Tulnban ;
3. a cs. kir. bombászkar ;
4. a tábori tüzérezredek törzsiskolái ;
5. a gyalogezredek hadapród-iskolái ;
6. a lovas ezredek lovardászati iskolái.

Ezek közül a négy első mellán megérdemelt hírnek örvendtek.

A hadapród századoknál és az utászkar iskolában a tanfolyam három év volt, 14—18 éves korú hadapródok taníttattak és a követett gyakorlati irány igen kitűnő eredményekre vezetett.

A bombászkar tudományi tekintetben a legkitűnőbb tanintézetekkel bátran versenyezhetett. Az e tanfolyamba való felvétel alapos előképzettség igazolásától függött, vagy pedig a tüzérségi törzsiskolákban való kellő kiképzetés feltételéhez kötött.

Tagjai között sok kitűnő egyén volt, kik részint mint tanárok működtek, részint kiképzetésüket e tanintézetben nyerték.

A tisztán katonai tárgyakra azonban, nevezetesen a harcászatra kellő súly nem fektetett.

A tüzérségi törzsiskolákat csupán mint előkészítő tanfolyamokat számíthatjuk a csapat iskolák közé; sajátképi feladatuk az altisztek kiképzése volt, és e tekintetben az árkász és aknásztestületi iskolákkal céljuknak teljesen megfelelt.

E most említett iskolákban állandó berendezésüknél fogva és a tanerőket illetőleg minden követelménynek elég tétetett; ellenben a többi csapatiskoláknál, a gyalogsági hadapródiskoláknál és a lovardászati tanfolyamoknál nevezetesen hátrányul említendő fel, hogy azok illető csapataik helyváltoztatásait követték és a tanerőket és mindenemű segédeszközöket illetőleg, kizárólag az épen rendelkezésre álló személyzetre és gyakran igen szerény eszközökre voltak szorítva. Ez utóbbiaknál a belső szervezeti és tantervezeti rendszer az ezredparancsnokságokra volt bízva, mert ha általános szabványok léteztek is, ezek a szolgálati és elhelyezési viszonyok különfelelőségével szemben nagyon egyenlőtlenül alkalmaztattak.

Egy főhátrány ama körülményben rejlett, hogy e tanfolyamok nem voltak kötelezők és azok végezése az illető tisztségek elérhetésére

nem tekintett okvetlen feltétell: az eredmény tehát az ímént elősorolt okoknál fogva különböző s átlagban véve igen szerény volt.

A csupán tél idején fennálló lovasezredí lovardászati iskoláknak az elhelyezési változtatásokat illetőleg, még nagyobb nehézségekkel kellett küzdeniök mint a gyalogsági hadapródiskoláknak: ezek felett azonban egy előnnyel bírtak, ugyanis a hadapródok a tisztekkel közelebbi érintkezésben voltak, a mi úgy társadalmi, mint katonai kiképzetésükre nézve nagy befolyást gyakorolt.

A fennállott többi csapatiskolákat itt mellőzhetni véljük, miután azok nem tisztek, hanem csakis altisztek képezésére voltak rendeltetve. Az eredmény ez intézeteknél is az illető csapatparancsnokok által kifejtett tanügyi gondoskodáshoz képest különböző volt.

A megkívántató szükségletekkel szomorú ellentétben — valódi spártai módon — javadalmazott ezredí finevelőházak növendékei, egyes kivételeket leszámítva, kilépésök alkalmával, az akkori fogalmak szerinti altiszt számára talán igen is nagy, ellenben a tisztí állás netaláni betöltésére merőben elégtelen képzettséggel bírtak.

A fenn előadott viszonyok az általános és szakmivelttség homogeneitása tekintetében az egyes fegyvernemek tisztí testületei között jelentékeny különbséges idézett elő. Az oly fegyvernemek, a melyeknél a tisztikar túlyomó részben egy intézetből került ki, a melyeknél tehát egységesebb irányú kiképzetés volt biztosítva (tüzérség és műszaki csapatok), határozott előnnyel bírtak azok felett, a melyeknél a növedék a legvegyesebb elemekből állott.

A lovasság különleg azon előnynek örvendett, hogy soraiha a vagyonosabb osztálybeliek előszeretettel léptek; a legszámosabb és legfontosabb fegyvernem — a gyalogság — tisztikara ellenben a legkülönbözőbb elemekből nyerte kiegészítését, a véletlen viszonyok kedvező vagy kedvezőtlen volta szerint. Teljes szakkiképzésben részesült académiái és hadapród-századbeli növendékekből, a polgári állományból kinevezettekéből, az ezredekél kiképzett hadapródokból, végre nagyrészt altisztekből egészített ki a csapatok tisztí kara, és a mozgósítás után csakhamar mutatkozó fogyatékok fedezésére még ennél kedvezőtlenebb kiegészítési módokat is kellett alkalmazni.

Hogy az ily viszonyok az ezredekél sem a szolgálati ügyekre, sem a társadalmi életre jó hatással nem lehettek, magától értetődő; illetén némely ezred, mely más ezredekél kevésbé képzett elemekkel rendelkezett, ezek mögött maradt, és a más csapatoktól való áthelyezés csak részben pótolta e hiányokat.

1850 óta e katonai képzőintézetek és csapat-iskolák is beható reformoknak lettek alávetve.

A felosztott ezredi fineveldek helyett 10 al- és 12 fő-nevelőház; a három hadapród század, az utászkar iskolája, az árkász és aknász területi iskolák helyett 6 gyalogsági, 2 határőrvidéki-, 5 tüzérségi-iskola század, 1 hadmérnöki-, 1 utász-, 1 hajós-iskola század és 2 lovassági-iskola század lón felállítva.

A bombászkar tanfolyam helyett a tüzérségi academia alapított; az academiákban az alsóbb tanfolyamok megszüntetettek, és azok helyett 4 hadapród-intézet 4 évi tanfolyammal 10—14 éves növendékek számára rendszeresítették.

A hadapród-századok, továbbá az utász és bombászkar iskolák helyébe lépett új intézetek azoktól abban különböztek, hogy nem már szolgált katonák, illetőleg hadapródok, hanem növendékek számára állították fel, kik a seregbe csak később léptek be.

Az al-nevelő-házak kitünőbb növendékei a hadapród-intézetekbe és azután a katonai academiába vétettek fel. Amaz új és humanus intézkedés, hogy kiválóbb tehetség és előhaladás feltétele mellett a legénységi állományhoz tartozók fiai a hadapród-intézetekben és az academiákban ingyen helyekre nyerhettek igényt, lehetővé tette a legszegényebb származású egyéneknek is jövőjét meg-alapítani.

Az oly növendékek, kik a hadapród-intézetekbe fel nem vétettek, a főnevelő-házakba és onnan a századiskolákba léptek, honnan mint altisztek, esetleg mint hadapródok osztattak be a seregbe.

Az egész rendszer első alapját tehát az al-nevelőházak képezték; egyébiránt a felsőbb intézetekbe való belépés az alsóbbak végzése nélkül is, igazolt előképzettség feltétele mellett meg volt engedve.

E félreismerhetlenül nagyszerű, erélyvel vezetett és bőkezűen javadalmazott rendszer, a növendékek gondos ápolását és az intézetek belső berendezését illetőleg mi kívánni valót sem hagyott fenn.

Tudományi és nevelésügyi tekintetben a hadapród-intézetek és katonai academiák általában jobban megfeleltek rendeltetésüknek, mint a tanszázadok, melyek az utász és hadmérnöki tanszázadok kivételével, — altisztképző intézeteknek ugyan igenis költségesek voltak, ellenben használható tisztnövedék kiképzésére elegendő eredményt felmutatni képesek nem lehettek.

A tiszt állásra előképző sajátképi csapatiskolák közül az új szervezés szerint még csupán az ezred-hadapród-iskolák és a lo-

vardászati tanfolyamok voltak hátra. Ezeket illetőleg is adattak ugyan ki új szabványok, azonban a fejn kifejtett hátrányos körülmények a tanerőknek csupán az illető ezredből való előállítására stb. folytán, a kiképzetésben lényeges haladás ez időszakban sem következett be.

A gyakori elhelyezési változtatások, az elszállásolásra alkalmatlan helyőrségi állomások, ez iskolák rendszeres működéskére igen akadályozólag hatottak, és az ezen intézetek által felmutatott eredmény, a sereg nagyobbitása s az ismételt mozgósítások folytán igen elégtelennek bizonyult s a tiszt növedék biztosítására később pedig annyival is inkább elégtelennek, mert pénzügyi tekintetből a katonai képzőintézetek szervezete megszorításoknak lett alávetve, sőt a nevelő házak és tanszázadok nagy része fel is oszlattatott.

Ez okoknál fogva tehát a csapat-iskolák a hadsereg legutóbbi újraszervezése előtt is már az akkori szükséglet fedezésére elégtelenek voltak.

Előkészítő iskolák.

Miután az általános védkötelezettségre alapított seregszervezeti változtatások után az ezred-hadapród-iskolák rendeltetésüknek még kevésbé lettek volna képesek megfelelni mint azelőtt, azért azok feladata az előkészítő és hadapródiskolák között osztatt meg.

Az előbbieken oly katonák vétettek fel, kiknek képzettségük még nem elegendő arra, hogy a hadapródiskolába közvetlen belépjenek; az utóbbiakban a hallgatók a hadapródi vizsgára készítetnek elő, mely a jelen rendszer szerint a tiszté kinevezetés elkerülhetetlen feltétele.

A hadapródi vizsgára ugyan polgári állománybeliek is bocsáthatatnak, ez iskolák azonban csekély pénzáldozattal lehetőséget nyújtanak a megkívántató ismeretekben való kiképzetésre.

Az előkészítő iskolák kezdetben a csapattestületelnél rendszeresítették, a későbbi tapasztalás azonban azt mutatván, hogy ekként ez iskoláknak ugyanazon nehézségekkel kellett küzdeniök, mint az egykori ezred-hadapród-iskoláknak, — a hadosztály parancsnokságok alatt összpontosították. Ennélfogva a hadosztályoknál — részben 2—3 számára egyesítve — egy-egy előkészítő iskola rendszeresítették; a zágrábi főhadparancsnokság kerületében pedig a különleges viszonyokra való tekintettel, a belovári, pétervárad (Kamenic), eszéki és ottočai kiegészítési kerület-állomásokon külön ily iskolák cselekvőstítettek.

A Bécsben levő három, és a budweisi és pilseni két előkészítő iskola, melyekt a körülmények engedik, egy-egy ily iskolává fog egyesítettetni.

A tanfolyam eleinte egy évre állapított meg, azonban később 2 évre emeltetett, részint az alaposabb kiképzés végett, részint a végből, hogy a német nyelvben nem eléggé jártas tanulónak, annak az első évben oly mérvben való elsajátítására idő és alkalom nyujtassék, a mily mérvben az az előadások megértésére szükséges.

Az előadások november 1-től augusztus végeig tartanak: szeptember és október a gyakorlati kiképzésre használtatik fel.

A tananyag következő:

Általános tantárgyak:
iránytan, mennyiségtan, terep- és ábrázolás, földrajz, történelem, német és még egymásosztrák-magyar monarchiabeli nyelv, ahhoz képest, a mely csapathoz az illető tartozik, vagy a mely hadapródiskolába később be fog lépni.

b) katonai tantárgyak:
tábori szolgálat, fegyvertan, utásztan, oktatási és gyakorlati szabályzat, szolgálati szabályzat, — ezeken kívül:

szépirás, gyakorlatok, czéllövészet, vívás, tornaszat, úszás.

Az illető jelentkezők, előképzettségük szerint, az első vagy második évfolyamba vétethetnek fel, mivelből e tantárgyak is ennek megfelelőleg vannak beosztva.

Az általános kiképezésen kívül, a társadalmi élet és az ezzel járó tapintatos magaviselet követelményeinek megismertetésére szintén kiváló gond fordítottatik.

A taneszközökről azok számára, kik azokat sajátjukból beszerezni nem képesek, a parancsnokság gondoskodik; az iskola-könyvtárról, melyek a szükséges természettani tárgyakkal és szépirodalmi művekkel is ellátva, szintén lehetőleg gondoskova van.

Az előkészítő iskolák fővezetésével egy-egy törzstiszt van megbízva; a parancsnok egy százados vagy főhadnagy, a ki 2—3 vezényelt tisztel az előadásokat tartja.

A tan- és felügyeleti személyzet azon csapatok összállományából vétetik, a melyekhez a tanulók tartoznak, a mi kellő kiválasztást tesz lehetővé.

Az előkészítő iskolába való belépés egy felvételi vizsga eredményétől tétetik függővé, a melyen azon ismeretek igazolása ki-

vántatik meg, a melyek általában véve az alreál iskolába vagy agymnasiumba való felvétellel jogosítanak; a német nyelvben való teljes jártasság nem kívántatik.

A végvizsgák minden évben augusztus végén tartatnak meg s azok eredményétől függ, hogy az illetők alkalmasaknak ítéltetnek-e a hadapródiskolába leendő felvételre; e megítélésnél azonban nem csupán az egyes tárgyi osztályzatok, hanem a képességek összessége, jellemtulajdonok stb. együttesen határozók.

A vizsgabizottság méltányossági esetekben kivételkép a tanfolyam ismételtetését is javaslatba hozhatja.

Az előkészítő iskolák lehetőleg külön épületekben vannak elhelyezve, vagy legalább külön épületi osztályokban. A háló termekben kívül minden évfolyam számára külön egy tanterem és közös használatra egy tornászati és vívó helyiség, végre a szolgálati és irodaszoba van berendezve.

A tanulók a tisztségük szerinti illetékekkel azon csapatok által látatnak el, a melyeknek állományába tartoznak. Tekintettel a fiatal tanulók physical fejlődésére, a megkívántató pénzösszegnek a delegátiók általi megszavazása után, étkezési pótdíj rendszeresítése is várható.

A tüzérségnél az előkészítő iskolák helyett, minden tábori ezrednél és vartüzérségi zászlóaljnál egy alsóbb és felsőbb osztályt képező altiszti iskola van rendszeresítve. Ezeknek az altiszti növendék pótlásán kívül még feladatuk egyszersmind az illetőket a tüzérségi hadapródiskolára előkészíteni. A berendezés hasonló az előkészítő iskoláknál említetthez; a tanterv a fegyvernem főfigyelembe vételével van megállapítva.

A hadmérnöki csapatok számára Bécsben egy a hadmérnöki hadapród iskolával egyesített előkészítő tanfolyam van rendszeresítve; a felvételi vizsga a főreáliskolabeli végvizsgának felel meg és kiterjed a betűszámtanra, mértanra, a természet-, vegy- és erőtudomány alaptaneteleire, a történelemre, földrajzra és német irányra. A tantervben a megfelelő műszaki és katonai tárgyak vannak felvéve.

Az utász ezred számára nincs rendszeresítve külön előkészítő iskola; azonban azok, a kik a gyalogsági előkészítő iskolát jól végezték, az utász hadapród iskola I-ső évfolyamába való belépésre jogosítva.

Hadapród-iskolák.

A hadapród iskolák rendeltetése kellő előképzettségű ifjakat a tiszt állásra, úgy az általános mint a katonai ismeretek tekintetében

kiképezni és azoknak a további tudományi önképzésre alapot nyújtani.

Céljukat és berendezéseket tekintve, az előbbi hadapród-századoktól abban különböznek, hogy nem oly ifjak számára rendszerezítvék, kik már is hadapródok, hanem olyanok számára, kik hadapródi kinevezetésre törekednek, a kiknél tehát a tanfolyamok bevégezte illetőleg az azokban előadott tantárgyakból való végvizsga feltétele, a hadapróddá és azután tisztté kinevezetésre mellőzhetetlen előfeltétel.

A gyalogsági vadász- és egészségügyi-csapatok tisztai növendékek kiképezésére jelenleg 12 hadapródiskola áll fenn és ugyan Zágrábban, Budapesten, Brinnben, Grácban, Nagy-Szebenben, Innsbruckban, Kassán, Lembergben, Prágában, Pozsonyban, Temesvárott és Bécsben, melyek az illető területi parancsnokságoknak vannak alárendelve.

Ezek közül a lovassághoz és szekereszethez tartozók felvételére a bécsi, brünni, prágai, lebergi, budapesti és temesvári hadapródiskola jogosított. A gyalogságtól és lovasságtól ezrendként minden évben 5, minden vadász zászlóaljtól 2 vétetik fel, az egészségügyi csapatokat és szekeresztületeket illetőleg e tekintetben határozott szám nincs megállapítva.

A felvételre megkívántató előképzettség vagy az előkészítő iskolai vizsga-jegyzőkönyvi kivonat, vagy alreáliskolai vagy algymnasiumi bizonyítvány, vagy végre a felvételi vizsga feltétele által igazolendő, mely utóbbi a fenn említett iskolák tantárgyaiból azon terjedelemben tartatik meg, a melyben azok az előkészítő iskolában előadattak; a mennyiség- és iránytani előismeretekből minden jelentkezőnek felvételi vizsgát kell tennie.

A tanfolyam 2 évre terjed. A második tanfolyamba való közvetlen belépés nem engedtetik meg, azonban kiválóan képes és az általános tudományi ismeretekben jártas jelentkezőknek lehetővé van téve a mindkét tanfolyambeli tantárgyoknak egy év alatti hallgatása, és a végvizsgának már az első év végével való feltétele.

A tanszemélyzet áll: 1 őrnagy- vagy százados-parancsnokból és 9—13 tisztből. Ha a hallgatók száma egy-egy évfolyamban az 50-et túlhaladja, akkor párhuzamos osztályok állítatnak fel és a tanszemélyzet aránylag megnagyobbbitatik.

A tantárgyak következők:

- a) Általános tudományi tárgyak:
a német és még egy más osztrák-magyar monarchiabeli nyelv, iránytan, mennyiségtan, természettu-

dományok, (természettan, vegytan, erdműtan), tereptan, terepábrázolás, gyakorlati mértan és terepfelvétele, földrajz, történelem;

b) katonai tantárgyak:

utászszolgálat, állandó és ideiglenes erődítészet, fegyvertan, harcászati, tábori szolgálat, hadsereg-szervezés, katonai kezelérség, oktatási, gyakorlati- és szolgálati szabályzat, továbbá a lovassági és szekereszeti hallgatók számára a lóisme, a egészségügyiek számára pedig az illető szaktantárgyak; —

ezen kívül a szépirás, gyakorlatok, czéllövészet, vívás, tornászás, úszás; a lovasok számára a lovaglás; a szekeresz testületbeliek számára a lovaglás és szekeresz.

A természettudományi gyűjtemények, segédeszközök stb. tekintetében a hadapródiskolák régebbi és gazdagon javadalmazott államintézetekhez vannak utalva, melyeknek igaztóságai azokat szívesen rendelkezésre bocsátották; több helyen polgári tanárok ez iskolákban egyes szaktárgyakból előadások tartására önkéntesen vállalkoztak.

Az előadások november 1-től július 15-ig tartanak, ezentúl az idő szeptember végeig a gyakorlati kiképezésre fordítatik, ugyanis: különféle felmérésekre, terepfelvétele, utász és erődítészeti munkálatokra; részt vesznek a nagyobb fegyvergyakorlatokban és a tüzérség éles töltéssel való gyakorlataiban, a robbantási, hidverési stb. gyakorlatokban, — ezenkívül harcászati és műszaki tanulmányki-rándulások is vétetnek elő.

A 2-ik évfolyamba való beléphetés és a rangsorozat felett az évi vizsgáknál nyert osztályzat határoz.

A 2-ik év végénél teendő végvizsga az előkészítő és hadapródiskolában előadott összes elméleti tárgyakra, valamint a gyakorlati képességek megbíráására is kiterjed.

A nyert osztályzat az illető hadapród pályára maradandó befolyással van, minthogy tisztté előléptetése az az által feltételezett sorrendben történik. A jeles minősítvényűek gyorsabb előléptetés előnyére nyernek igényt.

Tüzérségi hadapródiskola.

A Bécsben levő tüzérségi hadapródiskola két tanfolyamból áll. Az 1-ső vagy 2-ik tanfolyamba való belépésre jogosító felvételi vizsga tárgyai: a német, továbbá vagy a magyar, vagy valamelyik szláv

nyelven kívül, a mennyiségtan, földrajz és történelem, a főgymnásiumok számára megállapított terjedelemben.

A tanterv a többi hadapródiskolák tantervének felel meg, csak hogy némely tárgyak bővebb terjedelemben adatnak elő, mint a mennyiségtan, természettudományok, erődítészet, fegyvertan, megtoldva még némely tantárggyal, mint az ábrázoló mértan, tűzértan és egyéb különleges szaktárggyakkal.

Hadmérnöki hadapród-iskola.

A hadmérnöki hadapród-iskola Bécsben 2 tanfolyamra van osztva s évenként 16 tanulót számít.

Felvehetők: a kik a hadmérnöki előkészítő iskolát, vagy valamely műszaki intézet 2-ik tanfolyamát végezték, vagy az ezeknek megfelelő felvételi vizsgát leteszik.

A 2-ik tanfolyamba való közvetlen felvétel nincs megengedve, végzett technikusok azonban az 1-ső évfolyam bevégeztével a hadapródi vizsgára bocsáthatók.

A legfontosabb szaktárgyak a tanulónak a műszaki acade-mián az intézet tanárai által adatnak elő.

A tantárgyak következők:

betűszám- és felsőbb elemzés, elemzési ábrázolási és gyakorlati mértan, vegytan, általános és műszaki természettan, műszaki erőműtan, általános gép-tan, fennépítészet szerkezeti gyakorlatokkal, mér-nők tudományi-cyclopaedia, építészeti történelem, harcztéri szolgálat és harczászat, erődítészet és vár-harcz, helyszín- és disznó-rajz, lovaglás, vívás és francia nyelv, — ez utóbbi mint nem kötelező tárgy.

Utász hadapród-iskola.

A hainburgi utász-hadapródiskola nem csupán az utász-ha-nem a gyalogsági vadász- és lovassági-tiszti-növedék kiképzetésére is van rendeltetve és 4 évi tanfolyammal 150 tanuló számára be-rende-zve.

Felvételi feltételek:

az első évben, előkészítő iskola, alreál vagy algymnásium végzése; a 2-ikban, 5 reál vagy 6 gymnásium osztály végzése; a 3-ikban fő-reál vagy főgymnásium jó sikerrel való végzése.

A 4-ik évfolyamba való közvetlen belépés nincs megengedve, azonban a 3-ik tanfolyambeli előadásokkal együtt a katonai előadá-sok a 4-ik tanfolyamban hallgathatók és a 3-ik végzetével a had-apródi vizsga letéhető.

Tantárgyak: német nyelv és irálytan, magyar vagy cseh nyelv, francia nyelv (nem kötelezet) alsó és felső mennyiségtan, műszaki erőműtan, géptan és rajz, természet-, vegy és tereptan, helyszínrajzolás, gyakorlati mértan, föld-rajz, történelem, hadi hid-szabályzat, hadi hidászat, építész-műszak és építészeti erdő-növénytan, építés-közetan, út-vasút-víz-híd-és tábori építészet, erődi-tészet, harcztéri szolgálat, harczászat, fegyvertan, se-regszervezés, katonai kezelérség, szabályzatok, szép-írás, vívás, tornázás, vízi járművezetés, úszás, ceálló-vészet, továbbá minden katonai és műszaki gyakor-lat, hidverés stb.

(Folyt. köv.)

Svájcz védtintézménye

a szövetségi tanácsnak 1874. június 13-án kelt törvényjavaslata szerint.

(A „Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine“ folyóirat után közli Ujhelyi Béla, honvéd főhadnagy.)

Midőn az utolsó háborúk a svájci hadseregnek egy része a határ megvédése céljából mozgósítottatott, a szer-vezetre valamint a csapatok kiképzésére nézve oly hiányok mutatkoztak, melyek nyomán a védtintézmény újjászervezése szükségesnek lett elismerve. — A hadsereg szervezete nem volt egységes, a cantonok a szövetség által kellően nem ellenőriztetvén, saját tetszésük szerint cselekedtek; mindentígy, különösen az egészségügyi és beliga zgatási ügyekben, te-mes hiányok mutatkoztak.

A mi a csapatok kiképzettségét illeti, azt Herzog tábornok 1860. november 22-kén kelt jelentményében a következőleg jellemi:

„Még egy észleletemet említem meg, melyet az ez évi csapat-mozgósításkor kellett megjegyez-nem. — Ez csapatainknak nyilván tudva levő, majd nagyobb majd kisebb fokú, nem elégséges kikép-zettségére vonatkozik. Eltekintve a némely zászlóaljknál és különle-ges fegyvernemekbeli harczászati egységeknél már érintett igen hi-ányos harczászati kiképzettségétől, a szolgálat megkezdésekor az

egész csapattest mozgásaiban, valamint egyesek szolgálatának teljesítésében szokatlanság és bizonytalanság volt felismerhető, a mi nyugtalanító és a minnek esirája a szolgálat gyakorlatának hiányában rejlik.

Az 1871-ik év június 28-kán kelt jelentményében ugyan azon parancsnok a csapatok feletti itéletét a következőkbe foglalja össze:

„Hadosztályoknak rendszeresítése, az eddigi gyalogsági felügyelők helyébe, — a gyalogság oktatási és ismétlő tanfolyamainak az előbbiektől által és saját hadosztályi területeiken leendő felügyelése, a vezérkari tisztek kiképezésére szolgáló alkalmak többszörösítése, a lövészet oktatás és más részletességek igen szükséges javítása, a hadbiztonsági tisztek, szállásmesterek, fegyvertisztek stb. behatódott oktatása oly dolgok, melyek országunk véderejének fokozása érdekében nem hangsúlyoztathatnak eléggé.”

Ennek folytán a védintézménynek újja szervezése, a szövetségi alkotmány utóbbi átvizsgálása alkalmával, különös figyelemben részesült; s a szövetségi tanács törvényjavaslata a nemzeti tanács illetékes bizottságának kiadatván, az által lényegileg már helybenhagyott, minnek folytán a nemzeti tanács által leendő elfogadtatása is közel kilátásba van elhelyezve.

Az eredeti törvényjavaslat*) általánban véve a következőkben foglaltatik:

Lét szám és szervezet.

Svájcz hadserege a következő főrészekből alakul:

- I. A mozgó vagy kivonuló hadseregből, és
- II. a honvédségből.

I. A mozgó hadsereg.

A kivonuló hadsereg mintegy 100,000 embernyi számerőt képviselne és a különféle fegyvernemek szerint következőleg tagozódnék:

1. gyalogság	81,302 ember
2. lovasság	3,396 „
3. tüzérség	12,100 „
4. műszaki csapatok	4,148 „
5. egészségügyi „	1,640 „
6. kezelési „	2,160 „
	<hr/>
	Összesen 104,746 „

1. A gyalogság tagozódik:

*) Ez itt bővebben ismertett törvényjavaslatot néhány sorban már a múlt évfolyam utolsó füzetében megemlítettük.

98 zászlóalj gyalogságra	{	mindegyik zászlóalj 767 ember	= 75,166 ember
8 „ lövészre			= 6,136 „
			összesen 81,302 „

Egy gyalog vagy lövész zászlóalj törzse áll a parancsnokból, a segédtszökből, a szállásmesterből, 2 orvosból, 33 (szekerészek és puskművesek) főnyi legénységéből. A zászlóalj 3 osztályra (division) oszlik, melyek mindegyike 7 tisztt és 236 legényből áll és egy százados által vezényeltetik, míg mindegyik osztály ismét 2 századra oszlik, melyek mindegyike egy főhadnagy által vezényelve, 3 tisztt és 118 embernyi létszámmal és külön kezeléssel bir, de az osztály a legkisebb hárczászati egységet képviseli.

A zászlóalj lóállománya:

a zászlóaljparancsnok részére	2 háti ló
a segédtszöb részére	2 „
a szállásmester részére	1 „
az orvosok egyike lovasítva	1 „
	<hr/>
	összesen 6 „

2 kétlovas félrakaszos löszkerkocsikhoz	4 igás ló
1 hintó elejű rakaskocsikhoz (fourgon)	3 „
1 máha szekérhez	2 „
2 két lovas társzekerhez	4 „
	<hr/>
	összesen 13 „

Egy ezred 2—3 zászlóaljból képezve egy „ezredparancsnok“ alezredes alatt áll, 2—3 gyalogezred egy gyalog dandárt képez egy „dandárnok ezredes“ alatt, — mindegyik dandárparancsnokság mellé egy vezérkari tisztt, egy hadbíró és egy tábori lelkész osztatik be.

A lövész zászlóaljak szervezete a gyalog zászlóaljakéval azonos.

2. A lovasság áll:

12 guide század — (compagnie)-ből egyenkint 43 lóval = 516 háti ló	
24 dragonyos „ — (escadron)-ből egyenkint 120 lóval = 2880 „	
	<hr/>
	összesen 3396 „

A guide századok 2 tisztt és 41 emberből állva, más csapatokból kiválasztás útján egészítettetik ki és tábori csendőri, valamint küldönc és futár szolgálatot teljesítenek.

Egy dragonyos század állománya 4 tisztt, 1 állatorvos és 119 ember; — 2—3 század egy őrnagy vagy alezredes parancsnoksága alatt egy ezredet képez. Nagyobb lovas csapatok alkotása nincs kilátásban s a 49. §-ban csak annyi említettik, miszerint ama dragonyos századok, melyek közvetlenül a főparancsnokság alá rendeltetik, a lovassági tartalékot képezik.

A fisztek lovaikat saját maguk szerzik be és az állam részéről kártalanítást kapnak, míg a csapatok meghatározott állományához képest megkívántató lovakat a szövetség, illetőleg a cantonok szerződési szállítás útján szerzik be; ha nagyobb mérvű mozgás esetén a lovak ily módon való kiállítása lehetetlennek mutatkozik, a szövetségi tanács a lovaknak készenlétben tartását az egész szövetségi területre nézve elrendeli, minek folytán az ide vonatkozó határozat kihirdetése napjától kezdve, egy ló tulajdonosnak sem szabad, a szövetségi katonai hatóság engedélye nélkül — különben 500 franc bírság terhe alatt — lovát eladni. — Ezután a lovak megvizsgáltatnak és az alkalmatlanokra nézve a tilalom megszüntetvén, az alkalmasak besoroztatnak és tulajdonosaik, a készenlét tartamának beszámítása mellett, a lovak használatáért és esetleges elvesztéséért kártérítést kapnak.

Az újonczoktatáshoz és állománypótlásra megkívántató pótlóvak a szövetség által évenként bevásároltatnak és a pótlóvardákban idomítottak. Az újoncz, ki saját lovát hozza magával, annak becsértékét kapja, a ló pedig a szövetség tulajdonává lesz. A lovak idomításuk befejeztével a legénységnek félbecsárban kiadatnak, s utóbbi azokat átvenni köteles, minek folytán a ló a lovas birtokában marad, ki is azt szolgálaton kívül gondozni és ápolni köteles és mind azon munkákra használhatja, melyek szolgálattépegségének nem ártanak, — ellenben nem szabad ily lovat elzalogosítani vagy másnak használatra átadni.

Az, a ki ily lovat átvett, ha azt kellően ápolta, évenként az általa fizetett árnak $\frac{1}{10}$ részét kapja vissza a szövetségtől, ellen esetben csak felét; — a ki saját lovával jelent meg, évenként a becsár $\frac{1}{10}$ részét kapja; — ha a lovas ugyanazon lóval tíz évet kiszolgált, az kizárólagos tulajdonává válik.

A törvényjavaslat e tárgyra vonatkozólag még több részletes rendelkezést és szabályt tartalmaz.

A lovak elhelyezése, ápolása és szolgálaton kívüli használatának ellenőrzése csapatfiztek által teljesítették.

3. A tüzérség, alkatrésze a következők:

48 tábori üteg	160	=	7680	ember
2 hegyi	170	=	340	
16 telep-szekerész század	100	=	1600	
16 telep század	60	=	960	
10 hadállási század	420	=	1200	
2 tüzérségi század	100	=	320	
Összesen:	12,100			

Egy tábori ütegek állománya: 5 tiszt, 1 orvos, 1 állatorvos, 153 legénység és 123 ló, 6 löveg és 12 üteg jármű.

A tábori tüzérség tehát összesen 288 löveggel bír, s ezeken kívül mindegyik üteg számára egy tartalék löveg létezik. — A létesítendő 8 hadosztály mindegyikéhez 6 üteg, azaz 36 löveg beosztása szándékoltatik, s a 8 honvédségi üteg azaz 48 löveg tüzérségi tartaléklul tartatik fenn.

A két hegyi üteg mindegyike 6 lövegből áll, mindegyik üteg létszáma 5 tiszt, 1 orvos, 1 állatorvos, 163 legénység, 14 ló és 71 öszvér.

Két tábori vagy hegyi üteg egyesítve egy tüzérezredet képez és egy tüzér őrnagy vagy alezredes által vezényeltetik; — két vagy három ily ezred egy tüzérezredes parancsnoksága alá helyezve, egy tüzér dandárt képez, melyhez a 2 oszlopból álló hadosztályi tüzér telep is beosztatik.

Mindegyik tüzértelep oszlop:

a) egy telep-szekerész századból, melynek állománya: 4 tiszt 1 állatorvos és 95 fő legénység,

b) egy telepszázadból, melynek állománya 3 tiszt, 1 orvos és 56 legénységhez tartozó, és

c) 69 járműből — tartalék lövegek, lőszer és társzekerek stb. és 214 lóból áll.

A hadállási-tüzérszázadok, 5 tiszt, 1 orvos és 114 főnyi legénységi állományval, az osztrák-magyar vartüzérségnek felelnek meg; — 2-3 ily század egy hadállási-osztagot képez, és egy őrnagy vagy alezredes parancsnoksága alatt áll.

Egészen új szervezettek a tűzmnves-századok 2 tiszttel és 158 legénységi létszámmal; — e századok a lőszer és robbanószerkegyártása céljából lettek létesítve, mert a lőszernek polgári munkások által való kiállítása, a hadi szükségletet sohogy se biztosítja.

4.) Műszaki csapatok:

12 utász század	egyen-	200	=	2400	fő
2 telep	ként állománya	107	=	214	"
6 hidász	"	125	=	750	"
8 vasúti	"	98	=	784	"

Összesen 4148 fő.

Az utász századok mindegyike 7 tisztből, 1 orvosból, 192 főnyi legénységből, 6 járműből és 23 lóból áll, — mindegyik hadosztályhoz egy utász század osztatik be, a fennmaradó 4 század mint tartalék a főparancsnok rendelkezésére tartatik fenn.

A utászok az árkász szolgálatot is teljesítik.

A két telep-század, a százados, az orvos és 12 ember kivételével, a műszaki telephez osztatik be, mely 3 osztagból áll, u. m.

a) a távirida osztagból, melynek állománya 2 hadnagy, 2 őrmester, 40 telep-katona, 10 távirász, 16 jármű és 56 ló, — és 2 szakaszra tagozódik, —

b) a sáncszer osztagból, melynek állománya 1 főhadnagy, 5 őrmester, 15 katona, 24 jármű és 96 ló és

c) a szertár-tartalékból, melynek állománya 3 őrmester, 15 katona, 16 jármű és 60 ló.

Ez osztagok mindegyike két egyenlő számerejű és önnállóan alkalmazható oszlopot képez.

A hidász századok mindegyike 4 tisztből, 1 orvostól, 120 hidászból, 29 járműből és 110 lóból álló létszámmal bír; — összes anyagszerőkből 2200 láb hosszú hid telik ki.

A hidász századok a műszaki tartalékhoz tartoznak és a főparancsnok rendelkezése alatt állanak.

A vasuti századok a különféle társulatok pályahivatalnokai és munkásaiból képeztetnek, — mindegyik század 4 szakaszra tagozódik.

5. Az egészségügyi intézmény egészen új szervezetet nyert és elvileg öszpontosított.

A 8 táborig kóroda a 8 hadosztályhoz osztatik be, — ezek mindegyike áll:

a) a törzsből, melynek állománya 1 őrnagy főnök orvos, 1 kezelő tiszt, 1 gyógyszerész (százados vagy hadnagy) 1—2 lelkész és 2 legénységhez tartozó;

b) 5 táborig ápolódból, mely mindegyikéhez 4 orvos, 1 szállásmester, 1 gyógyszerész, 34 főnyi legénység, 38 jármű és 90 ló tartozik.

Idé tartozik még az egészségügyi tartalék, mely az egészségügyi oszlopokból és az egészségügyi vaspálya-tartalékból áll.

6. A kezelési csapatok, u. m.

a) a főhadbiztosság a főhadiszálláson 14 tiszt, 22 hátsó, 2 igásló és 1 jármű;

b) a 8 hadosztály-törzsnél 88 tiszt, 112 hátiló;

c) a 8 kezelési osztály együttes létszáma: 128 tiszt, 2032 főnyi legénység, 566 hátsó ló, 1744 igásló és 454 jármű, — végre

d) a csapatoknál és táborig kórodáknál 144 tiszt, 104 hátsó ló, 400 igásló és 800 jármű.

A kezelési csapatok összes létszáma tehát 374 tiszt, 2032 fő legénység, 494 hátsó ló, 2146 igásló és 1254 jármű.

A főhadbiztos a hadseregösszes kezelési ügyeit igazgatja. A kezelettség hadosztályonként a törzsből és 3 osztagból áll, az 1-ső az élelmezési — a 2-dik a szállítási, a 3-ik a raktári osztag. — Az élelmezési osztag az élelmezési és lóutáraszerket a szállítási osztagtól veszi át, és közvetlenül a csapatoknak osztja ki; ezen osztagnál 80 sütő és 26 mézárós van, azonban táborig sütődék nem léteznek. — A szállítási osztag 52 szekeren 4 napi készlelet szállít, illetoleg tart rendelkezésre. — A raktári osztag a másodikat látja el, s járművei harácsolás útján állítatnak ki, a személyzet pedig a honvédségtől vétetik.

A hadseregnél folyton 7 ét, illetoleg lóutáradagnak kell lenni, u. m.:

1 adagot mindegyik harcos és ló visz,

2 adag a csapatok társzekerain, —

4 adag az élelmezési osztag szekerain van, mihez esetleg még a szállítási osztag szekerain levő 4 adag is számítható.

Ezen fennebb elősorolt fegyver- és csapat-nemek a szükséglet-hez képest önálló hadosztályokba állíthatatnak össze. Egy hadosztály rendszeresített alkatrészei:

2 gyalog-dandár, mindegyik 6 zászlóaljjal,

1 lovas ezred 3 századdal,

1 tüzer-dandár 6 üteggel,

2 oszlop hadosztályi telep,

1 utász-század,

1 táborig kóroda,

1 kezelési osztag; — ezeknek vagyis egy hadosztálynak összes létszáma: 12.432 tiszt és legénység, 830 hátsó, 1363 igásló, 177 ló és ütégjármű és 179 más jármű.

A mozgó hadsereg 8 ily hadosztályt képez.

8. A vezérkar Svájczban békeidején nem létezik, ép úgy állandó vezérkari főnök sincs. Az utóbbi teendőit békében a törzsigroda főnöke kezeli, s 2—3 óra berendelt vezérkari tisztnek állanak rendelkezésére. A vezérkar, mely háborúban 3 ezredesből, 16 alezredesből és őrnagyból és 35 századosból áll, a vezérkari tanfolyamot jó eredménnyel végzett tisztekből egészítetik ki.

II. A honvédség.

A honvédség ama védköteles polgárokból áll, kik a mozgó-hadseregben tölteni szolgálati tartamnak megfeleltek.

A honvédség áll:

98 gyalog-zászlóaljából,	egyenként	767	összesen	75,166	fő
8 lövész	"	767	"	6,136	"
		a gyalogság összege		81,302	fő
12 guide-századból,	egyenként	43	összesen	516	lóval
24 dragonyos	"	120	"	2880	"
		a lovasság összege		3396 ember	3396 ló
8 táborigyűlés,	egyenként	160	összesen	1280	fő
22 telep-szekerész-század	"	100	"	2200	"
10 telep század	"	60	"	600	"
15 hadállási század	"	120	"	1800	"
2 tűzmvész század	"	160	"	320	"
		a tűzvérség összege		6200	fő
12 utász-század	egyenként	200	összesen	2400	fő
6 hidász-század	"	125	"	750	"
		a műszaki csapatok összege		3150	fő.

Az egészségügyi csapatok létszáma nincs meghatározva. 8 kezelési osztály, egyenként 270 = összesen 2160 fő.

A honvédség összes létszáma az egészségügyi csapatok nélkül 96208 ember s tagozása a mozgósított hadseregével azonos, — a tűzvérség 8 táborigyűlése mint a hadsereg tűzvérségi tartaléka tekintetik.

A törvényjavaslat 51-ik §-sa a honvédségnek 8 dandárba való beosztását határozza s a honvédség további szervezése tárgyában való rendelkezést a szövetségi tanács magának tartja fenn, melyre nézve a mozgó hadsereg esetleges beosztása lesz irányadó.

(Folyt. köv.)

SZEMLE.

Histoire de la guerre civile en Amérique par Mr. le Comte de Paris; Michel Lévy.

Miként a római közmondás szerint: „lex posterior derogat anteriori“, akként a hadi történelem tanulmányozásánál is az tapasztalható, hogy mindig a legutóbbi háború tekintetik „par excellence“ bűvölet tárgyául. Így az 187 $\frac{1}{4}$ -ki hadjárattal való foglalkozás csaknem egész mostanig minden azt megelőző háború tanulmányozását háttérbe szorított. A német-francia küzdelem óta azonban már négy év elteltével, a hadtörténeteszek nyomozó tekintete nines többé az által oly kizárólagosan lekötve, hanem bíráló tanulmányozásukat más háborúkra is ismét kiterjesztik, főleg pedig olyanokra, melyek minden időkre nem kevésbé tanulságosak maradnak, mint a német-francia hadjárat.

Az éjszak-amerikai secessio-háború nem csak színhelyének óriási kiterjedését és húzamos idő-tartamát tekintve, de a haditudomány bármely ágának szempontjából is oly érdekes hadtörténelmi lapot tölt be, melyet elegendőleg tanulmányozni soha sem lehet és a melynek tanulmány-értéke a legközelebb lefolyt háború által sem csökkent.

Ama nagybecsű művek, melyek a világnevezetességű amerikai polgár-háborúval foglalkoznak, legújabbán a párisi gróf által irt fenébb czímzett kitűnő hadtörténelmi tanulmánynyal gyarapodtak.

Szerző, ki Mac Clellan vezérkarában vett részt a háborúban, azok előnyével bír, kik beható bírálatukat közvetlen személyes észleleteikre alapíthatják.

Eddig két rész jelent meg művéből, mely az eseményeket egész 1862. aprilis haváig tárgyalja.

Az első rész három füzetre oszlik.

Az elsőben történelmi vázlatát adja az éjszak-amerikai seregeknek az Angolország elleni harcok alatt egész 1815-ig. Kimutatja, hogy mily ki nem elégitők voltak az önkéntes seregek, szervezet, kiképzés és fegyelem tekintetében, — mely utóbbira nézve Washington szavaira hivatkozik, mely szerint „egy seregben a legteljesebb despotismusnak kell uralkodni“. A hadtudományi kiképzést illetőleg, már akkoron egy katonai-iskola felállítására törekedtek, mely 1812-

ben West-Point-ben alapítottatott. Innen kerültek ki a két hadfél legjobb tábornokai. Gyakorlati előképzetűl a nagy háborúra, a Mexico és az indiánok elleni harcok tekinthetők, melyekben a három legnagyobb tábornok Lee, Grant és Sherman is részt vett.

A második füzet a déli államok viszonyaival foglalkozik. A háború egyedüli oka a rabszolgatartás volt. A gyapottenyésztés mindinkább-elterjedésével a rabszolgák száma is növekedett. A déli államokban csak is a következő osztályzatok léteztek: kevés igen gazdag föltetvény-tulajdonos és a tengerparti városok — mint Neu-Orleans, Mobile, Charleston stb. — nagy kereskedői, kik együttesen az uralkodó osztályt képezték; a feketék és színesek többnyire rabszolgák és a nagyszámú a nagybirtokosoktól függő dologtalan fehér proletariatus. Ez utóbbihoz tartozók nyers életmódhoz és nélkülözésekhez szokva, fiatal koruktól kezdve gyakorlott vadászok és lovasok, az aristocratia iránt velők született engedelmességgel viseltetve, kitűnő anyagot szolgáltatottak az aristocratia soraiból választott vezetők alatt.

Az unióra, — mint már Washington is mondá, — veszélyes volt ama körülmény, hogy a különböző politicalai és társadalmi ellentétek még geographicus tekintetben is külön voltak válva. Ez ellentétek idő folytával még inkább növekedtek, mignem Lincolnnak elnökké választása a már régóta folyt secessio-terveknek az utolsó lökést adta meg. A déli államok látva, hogy az elnökválasztásnál és a congressusban azelőtt gyakorolt hatalmas befolyásuknak vége szakadt, megkezdek a háborút.

A harmadik füzet a háború színhelyét ismerteti, az előkészületeket és az első harcokat. A közlekedési vonalokat csaknem kizárólag a vasutak és folyóvizek képezték, a mi a hadvezetés szükségkép különleges jellegűvé tette, egészen eltérővé az Európában a sűrű úthálózattal bíró országokban viselt háborúk jellegétől. Az utánpótlás, hadkészség és élemezés szállítása, kevés kivétellel csakis az imént említett közlekedési vonalokra volt szorítva. Georgián és Carolinán keresztül Sherman emlékezetes menete csakis annak folytán volt végrehajtható, hogy akkoron a déli államok, miután gyapot-cukor- és kávé-kivitelök a zárlat által lehetetlenné tétetett, élelmi veteményeket termeltek, mi Sherman seregének lehetővé tette az élelmi cikkek kényszer beszerzését, ez által egyszersmind a hadműködésekben is szabadabb mozgást nyerve, mint azelőtt, midőn a raktárakból való élemezésnél a sereg működésében a szállító eszközök szertelen sokasága által akadályoztatott.

A második rész első füzete a Missouri, Kentucky, Virginia

államokban vívott és a tengerparti harcokat eseteli. A tengerész tisztek csaknem mind unionisták voltak, ellenben az állandó seregbeli tisztek nagyobb részt délvidéki eredetűek, gazdag föltetvényes családok tagjai, a confederáltak hadseregébe léptek.

A második füzetben szerző a Tennesseeben vívott harcokat írja le, Donelson bevételét, a Shiloh és Roanoke melletti ütközeteket, a Potomac-seregnek szervezését és Mac Clellannak a confederáltak megtámadásában való késedelmezését, szemben a washingtoniak türelmetlenségével. Szerző Mac Clellant nem csak jó szervezőnek, de jó hadvezérnek is tartja, kinek jól átgondolt terve csupán azért nem sikerült, hogy Mac Dovell seregére, mely Washington fedezésére visszatartatott, hiába számfított és hogy egyáltalában nem az összes csapatok, hanem csak is a James és Chikahominy River között levő sereg állott Mac Clellan rendelkezésére.

Mac Dovell, Banks, Fremont és a Virginiában vezénylő tábornokok, közvetlenül a washingtoni kormánytól kaptákja parancsokat.

Casselben nem rég jelent meg Galitzin N. S. herezegnek „Minden nép és kor általános hadtörténelme“ (II. kötet), melyet Streccius porosz vezérkari őrnagy s a casseli és eichwaldti hadtanoda igazgatója oroszól németre fordított át. Egy térrajzzal, 4 tervvel s 4 táblázattal van ellátva. Ára 2 tallér.

Míg a műnek első kötete az általános hadtörténelmet a legrégibb kortól Nagy Sándor haláláig (Kr. e. 323 évvel) tárgyalja, a második kötet egy az ókor történetében nagyfontosságú korszakot esetel. Ez ama korszak, melyben a hadtudomány és hadművészet legmagasabb fejlődését tünteti fel: Nagy Sándor halálától Augustus császár uralkodásáig. (Kr. e. 323—30. é.)

Az ókor hadtörténelmében ez időszak a legtanulságosabb. A rómaiak számos csatáinak fénykora ez, melyből az akkor ismert világ felének urai kiemelkedtek. Ez időszak ugyan csak 300 evre terjed, mind a mellett szerző azt oly terjedelmesen adja elő, mint a két első időszakot; együttesen s több szakaszra van felosztva, melyeknek elseje a második kötetet teljesen kitölti.

Ennek tartalma: Nagy Sándor halálától a második puni háborúig hat fejezetben. Az első a macedoniaiakról, Görögországról és a keletről értekezik s kiváltkép a katonai szervezetről. Feltűnő, hogy amaz időben a folytonos harcok a becsületsértést, erkölcsiséget s emberies-

seget aláásták. Nagy Sándor még alig néhány évvel azelőtt halt meg s mégis mély erkölcsi süllyedés mutatkozott úgy a hadvezéreknél mint a seregnél.

A következő fejezet a carthagóiaknak van szentelve. Miután a katonai szervezet itt is rajzoltatik, harczaik kerülnek a sorra; először is Agathokles Sziciliában és Afrikában (311—306), mint szintén a Pyrrhussal való háború Sziciliában (278—276). Carthago egyik legveszélyesebb vetélytársa lett Rómának. Hamilkarnak amaz eszméje, hogy Hispaniában Italia ellen való döntő harcznál egy szilárd hadműködési alapot nyerjen s e ezélből kitűnő sereget alkosson, nagy tehetségéről tanúskodik s a legnagyobb elismerést érdemli. Utóda Hannibal a legnagyobb dicsőséget vívta ki; de Carthago sorsát halála után még sem leheté elhárítani.

Ézután a rómaiakat rajzoló szakasz következik. A rómaiak katonai szervezete és háborúi minden időben kiváló érdekekkel fognak bírni. Szerző alapos tanulmányt tanusít itt s a rómaiak köztársaságának fénykorából tökéletes áttekintést nyújt a sereg állapotáról, a katonai szervezetről s a hadművészetről. Általános bevezetés után a különböző fegyvernemek vannak leírva s ezeknek hadereje, továbbá felállításuk, mozdulataik s a csapatok működése. Majd a római legiók, harcászatauk, előnyeik és hiányaik birálásával rajzoltatnak s a görög phalanx és harcászattal hozatnak összehasonlításba, melyeket jóval felülmúltak. Továbbá vázolyák: a római csapatok és a sereg beszervezete és szelleme, mint szintén azok táborozási, erődtítési s megszálási módja, végre hadvezérfési modora, hadművészeti álláspontja általában stb. Végül szerző a haderőkről s a tengerészetről értekezik.

Galitzin herczeg e nagyszerű munkája, mely mintegy 23 kötetre terjed, nagyon tanulságos, és így méltán ajánlható olvasmányul szolgál.

A vaspályahálózat 1874-ben. A német vaspálya kezelősegek együletének folyóiratában Dr. Stürmer G. az összes létező vaspályák hálózatáról ad kimutatást, és pedig az európai és némely amerikai államot illetőleg 1874 közepéig, a többi államokat illetőleg 1873. végeig.

E kimutatás a jelenlegi vaspályahálózatról országonként a következő adatokat nyújtja:

	forgalomnak átadott kilo- meter	1000 négyzs. kilom-re (= 1 1874 négyzs. g. mf.) esik kilom. vas- pálya	1 millió la- konra esik kilom. vas- pálya	
Belgium	1874 ben	3370	114	662
Angolország	1874 "	25900	82	814
Hollandia	1874 "	1871	53	490
Németország	1874 "	24789	46	604
Franciaország	1874 "	20143	38	550
Svájc	1874 "	1508	36	562
Ausztria és Magyarország	1874 "	16521	26	460
Dánia	1874 "	910	24	510
Olaszország	1874 "	6995	23	262
Spanyolország	1874 "	5458	11	339
Portugal	1874 "	842	9,4	193
Románia	1874 "	963	7,0	229
Svédország	1874 "	2410	5,0	567
Európai Törökország	1874 "	1334	3,8	127
Énrópai Oroszország	1874 "	17063	3,3	240
Norvégia	1874 "	496	1,6	285
Görögország	1874 "	12	0,2	8
Ázsiai Törökország		374	0,5	25
Kaukázus		308	0,7	66
Kelet India		8869	3,7	55
Jáva		261	2,0	16
Japán		29	0,07	0,8
Egyptom		1055	3,2	202
Algír		536	0,8	183
Capföld		102	0,2	180
Natal		3	0,07	10
Mauritius		106	57,8	330
Éjszak-amerikai egyesült államok	1874 "	115146	12,3	2986
Canada	1874 "	5596	5,7	1599
Mexico		557	0,3	61
Honduras		90	0,7	257
Panama		76	1,1	345
Bolivia		30	0,4	133
Cuba		640	5,4	450
Jamaica		43	3,0	86
Venezuela		13	0,01	9
Guyana		96	0,4	497
Brazília		1206	0,14	122
Argentína	1874 "	1225	0,5	653
Uruguay		90	0,5	257
Paraguay		72	0,4	72
Peru		488	0,4	190
Chili		991	2,0	502
Új Dél-Wales		652	0,8	1230
Victoria		708	3,1	941
Dél-Australia		305	0,8	1586

	forgalomnak átadott kilo- meter	1000 négyz.	1 millió la-
		kilom-re [= 18.16 négyz. g. mf.] osik kilom. vas-pályá	koara csak kilom. vas-pályá
Queensland	351	0.2	2825
Nyugat-Australia	26	0.01	1025
Tasmania	72	1.	725
Uj-Seeland	169	0.6	940
Tahiti	4	3.4	289
Az egyes földrészek szerint a következő adatok mutatkoznak	Europa	130585	13.1
	Ásia	9741	0.22
	Afrika	1802	0.06
	Amerika	126343	3.07
Australia	2287	0.26	508
összesen:	270758	2.0	196

= 36490 g. mfd.

A némely nem európai államban ez adatok összeállításakor még be nem jegyzett új pályákat tekintetbe véve, a földgömb összes pályahálózatának hossza kerek számban 275,000 kilométerre tehető, a mi 20 milliárd tallér befektetési tőkét képvisel.

Heereswesen. Berichter statter: Oberslieutenant Regely in Berlin Autorisirter Abdruck aus dem „Amtlichen Berichte über die Wiener Weltausstellung im Jahre 1873.“ Braunschweig 1874. Druck und Verlag von Friedrich Vieweg & Sohn.

A német birodalomnak bécsi világkiállítási központi bizottsága a kiállítási csoportozatokról kiadott művében a hadseregot illetőleg a kiállításon képviselve volt valamennyi (16) csoportozatot ismerteti, a tárgyakat négy osztályba sorozva, u. m. csapatfelszerelés és ruházat; fegyverzet, tüzéség és hadmérnöki szak; egészségügy; katonai nevelés és oktatásügy.

Die Disciplin des Preussischen Heeres nach ihren historischen Haltpunkten und ihrer Bethätigung von A. v. Crousaz, königl. Preuss. Major z. D. Zehnter Band der militairischen Bibliothek für Offiziere aller Waffen. Lipzig und Cassel 1874.

A porosz hadseregben uralgó fegyelem mily nagy horderővel bírt az utóbbi francia-német háborúnál is a németek diadalára nézve, mindenki tudja. Maga Nagy Frigyes is már így írt a többi között

a fegyelemről, melynek mindenkor oly kiváló fontosságot tulajdonított: „Sohasem fogom elfeledni, a mit Vegesi us mond a rómaiakról a lelkesültség bizonyos nemével ekként nyilatkozva: És végre diadal-maskodott a római fegyelem a németek nagy hadstejn, a gallusok erején, a görögök furfangján és ravaszágán s a barbárok túlszámán s meghódítá az egész ismert földet. Annnyira összefüggésben áll valamely állammak boldogsága hadseregének fegyelmével.“

Nagy Frigyes eme nézetét igazolta a porosz hadsereg, melynek fegyelme tartotta fenn a hét éves háború alatt a porosz államot, nemkülönb 1813-ban. Ugyancsak a fegyelemtől függött 1870—71-ben a német birodalom létkérdése.

E nagy jelentőségű tárgynak Crousaz, e jeles katonai író, egész kötetet szentelt ép oly melegséggel, mint szakismerettel öltelve fel tárgyát, s a főbb mozzanatokot és a leglényegesebb tényeket tüzeten ismértetve. Kimerítőleg tárja elénk szerző ama fegyelmi viszonyok kifejlődését, s a hadsereg szellemét, melyek különböző korszakokban mutatkoztak. 174 éve, mióta a porosz hadsereg fennáll, s noha a győzelmi zászlót nem mindenütt tűzheté ki, de a fegyelem e sergnél soha sem hiányzott. Minő tényezők hatottak közre a porosz hadsereg fegyelmének megszilárdításában, azt a fennemített mű igen érdekesen tárgyalja és sok tanulságot nyújt az észlelőnek.

A porosz fővezérkar hadtörténelmi osztálya által szerkesztett nagy mű „Der deutsche-französische Krieg 1870—71“ hatodik füzeté közelébb jelent meg Berlinben, Mittler és fia kiadásában.

A fővezérkari e munka hatodik füzetében a német-francia háború legvéresebb drámája van nagy hűséggel ecsetelve. A gravelotte-st-privati jelenetek tárulnak föl előttünk iszonyatos nagyszerűségökben. Két német sereg küzd a győzelemért a második császárság sergével. A csata a forró napnak délpontján kezdődött s csak napnyugtakor vivotott ki a döntő győzelem. 899 tisztet, 19,260 közharcost veszté a német hadsereg e fél nap alatt.

A francia sereg vesztése csekélyebb volt. Az üldözés nem volt foganatosítható, mivel az ellenfél Metz erőműveinek védelme alatt harczott, s mivel a döntés csak a szürkület órájában következett be. Pedig az üldözés az, melyből a győző véres munkája gyümölcseit arathatja, míg a győzelem kivívása többnyire a legnagyobb áldozatokba kerül.

Az a feletti vita: vajlon a védő vagy támadó harc-e az erősebb harcsmód, aug. 18-kán jelentékeny tápot nyert.

A francia sereg zömében mint szintén balszárnyán a védőleges

harcz emelkedett érvényre, ellenben a jobb szárny a támadólagos harc miatt tört meg.

Mindkét táborban bizonytalanságban volt a fővezérlés az ellenség szándékait illetőleg. Aug. 18-ikán dél előtt a németek még nem tudták bizonyosan, hogy Bazaine tábornagy a Maas felé szándékozik-e elvonulni, vagy pedig Metzre támaszkodva, a csatát elfogadja-e?

A francia fővezér pedig úgy vélekedett, hogy a német sereg főttámadása seregének balszárnyát fenyegeti, holott az a jobb szárny ellen volt intézve.

Még a délelőtti órákban kezdett a német fővezérlés a dolgok felől tiszta átnézetet nyerni, míg ellenben a francia tábornagy este felé, vagyis akkor tájékozta már magát, midőn e tájékozottságának többé gyakorlati hasznát nem vehette.

Megemlíttetik e munkában, hogy a németek teljesen megfordított arczban vívták a csatát. Ha a koczka másképp fordul, a visszavonulás veszélyesebbé válhatott volna, míg az ellenfél, — mint már mondva volt — várműveinek ótalma alatt könnyedén visszavonulhatott.

Itt a német hadvezetés genialitása és merészsége, de egyszersmind a győzelem biztos tudata világlik ki. Nemkevésbé bámulatot kelt azonban később amaz elhatározás gyorsasága, mely szerint már a véres csata utáni reggel a Metzről elvonható csapatok Mac-Mahon seregének legyőzésére indították.

Rendkívül sok tanulságot szolgáltat a gravelotte-st.-privati csata az egyes fegyvernemek harcászataira vonatkozólag is.

A tüzérség aug. 18-ikán rendkívüli dolgokat vitt véghez; de roppant veszteségeket is szenvedett s számos porosz löveg foglaltott el, melyek csak Metz feladása után kerültek vissza.

Olvadni kell azonban a kérdéses tüzérségi harcot a fővezérkari mű 712-ik lapján, hogy fogalmunk lehessen a veszélyben való ama kitartásról, mely a veszteséget okozta s bámulattal kell eltelnünk.

A füzet végén olvasható érdekes észlelődést ezennel idézzük:

„Az augustusi csatákban részvett csapatok alkalmazásának újdonsága volt harcászati tekintetben is szokatlan jelenségeket tüntetett fel. Mindenek előtt az azelőttihez képest lényegesen megváltozott tüzérség alkalmazása tűnik szembe. A menelő oszlopok élére beosztva a legelső között érkezett meg a csataterre, a harcot támadó fellépéssel kezdve meg. A hol egyszer a tüzérség állást foglalt, rendületlenül ott maradt s a csatarendnek úgy szólván szilárd építő állványát képezte, míg a francia tüzérekről általában véve ezt nem mindig lehet mondani. A német hadsereg, mely jobb anyagszerekkel rendelkezhetett, a gyalogságnak oly segélyt

nyújthatott, a minőre ennek, a francziák túlnyomó számú kézi lőfegyverével szemben szüksége volt.

„A német hadvezetés mind a három csatában oda törekedett, hogy a tüzérséget mindjárt eleve tömegekben és aztán a gyalogság feladatával szoros összefüggésben léptesse fel. Ily módon aug. 14-ikén Noissevillenél egy nagy tífeg képes volt az I-ső hadtest pillanatra fenyegetett jobb szárnyát fedezni. A trouvillei eszerjéstől a vionvillei erdőig terjedő hosszú tüzérségi vonal 16-ikán az ellenség áttörési kísérletét megakadályozta. 18-ikán is Gravelottenál jelentékeny számban elhelyezett lövegek biztosították a német sereg jobb szárnyát az ellenség előnyomulása ellen, míg a döntő csapás éjszaka felől más tüzérségi tömegek által lett előkészítve s csak miután ezek egy ideig működtek, hajtható azt végre a gyalogság.”

A gyalogsági harcoknál tűnt ki, hogy mily súlyt kell fektetni a lövésben való kiképzetetésre.

A mily tanulságos volt a vionvillei, mars-la-touri csata a lovas-ságra nézve, ép oly kevésé nyílt alkalom 18-ikán e fegyvernemnek kellő érvényt szerezni.

„Csupán egyszer hozatott mozgásba egy lovas hadosztály, a megrendítettnek vélt ellenség legázolására, mi azonban meg sem kíséreltetett, mert a fenforgó körülmények között attól sikert remélni nem lehetett.

A csata egyszerűen, vonzóan van leírva, csak a fűzethez mellékelt fametszetek disztelensége eshetik kifogás alá. A fűzet ára 2 tallér 26 ezüstgaras.

A robbanóanyagok durranásának különböző nevei. A dynamit meggyújtva, Roux és Sarrau észleletei szerint, egyszerű durranást ad, ellenben, ha egy jó erős durrhigany-töltényt csappantás által durrantunk el, az elsőből egészen eltérő durranást fogunk észlelni. E két durranás annyira különbözik egymástól, hogy a két gyúlékony anyagból, ugyanazon térben egyenlő mennyiséget durrantva el, azok itt, a szerint, hogy miként durrantattak el, más és más nyomást fognak létrehozni és a dynamit azon mennyiségéből, mely ugyanoly hatás létesítésére szükséges, a két durranás viszonylagos hatályosságát meg lehet határozni.

Ugyanily sajátágot mutatnak a hírboglycérin, a lögyapót, a pikrinsav és a pikrinsavas káli-, báry-, strontian- és ólom-sók ha durrhigany által durrantjuk el, az Abel-Föld csappantyú vagy egy kevés puskapor által meggyújtva, más durranást egyszerű durranást adnak.

Puskaporral is elő lehet állítani e két különböző durranást, csak hogy a durranás előidézéséhez nem a durrhiganyt, hanem a nitroglycerint használjuk; az így elért hatás lényegesen különbözik mindattól, mi eddig a puskapor durranásánál észleltetett.

A következő táblázatban azon eredményeket közöljük, melyeket Roux és Sarrau urak a robbanó erőre s a kifejtett hőmennyiségre vonatkozólag találtak, midőn ők, az egyes robbanó anyagokat mindkét módon eldurranították, a durranóerő egységeül azon hatás vétetett, melyet egy 13 gramm súlyú puskapor-töltény idéz elő. Hőegységnek pedig azon hőmennyiséget vétetett, mely egy kilogramm vizet 0°-tól 1°C-ig képes felmelegíteni.

anyag	robbanó-erő	
	2-sod rendű durranásnál	1-ső rendű durranásnál
durrhigany	—	9'28
puskapor	1'00	4'34
nitroglycerin	4'80	10'13
lőgyapot	3'00	6'46
pikrinsav	2'04	5'50
pikrinsavas káli	1'82	5'31
" baryt	1'71	5'50
" strontian	1'35	4'51
" ólom	1'55	5'94

Kifejtett hőmennyiség.

2-sod rendű durranásnál	1-ső rendű	
	durranásnál	hőegység
—	hőegység	752
731	"	732
1720	"	1777
1056	"	1060
828	"	868
787	"	852
671	"	705
637	"	745
555	"	663

A „Spectateur militaire“ m. é. octóber-decemberi füzetek közzétett közleményeket tartalmaznak:

Octoberi füzet:

Tanulmány Franciaország védelmi rendszere felett. E czikk kimutatja, hogy Franciaország várjai az újabbkori

háborúk követelményeinek nem feleltek meg s hogy a németek a krímai hadjáratban és az amerikai háboruban a várak ostrománál tett tapasztalásokat felhasználva, sokkal észszerűbben jártak el várak építésénél és felszerelésénél (Folytatása következik.)

Az 1870—71-dik évi hadjárat, napról napra leírva. B. Du Cassetól (Folytatás.)

A katonai közgazgatás szervezése. Az ezen ügyben kiküldött bizottság javaslatának critical bírálata.

Még két kérdés a hadászati szabályzatok felől. (3-ik czikk.)

15 napi gyakorlat Perryben (1874-ik év szeptember havában): az említett vidéken tartott gyakorlatok rövid leírása s javaslatok a gyakorlatok elővételére a jövőben.

Novemberi füzet.

Tanulmány Franciaország védelmi rendszere felett. (2-ik czikk.) Általánosan ismeretes, hogy Franciaországban XIV-ik Lajos idejében a langeszű mérnök Vanban tábornagy a keleti határon nagyszámú s főleg kisebb várakat épített, melyek az akkori hadászati és harcászati viszonyoknak megfelelőleg az ország védelmét nagyon könnyítették. Már 1814-ben azonban e várak nem valának képesek a szövetségesek előnyomulását Páris felé gátolni; 1870-ben hasonlóképp a védelemre inkább még hátrányos mint előnyös befolyást gyakoroltak, mert őrségre szükségük lévén, a működő sereget tetemesen gyengítették és más részt rövid idő múlva az ellenség kezébe kerültek. Czikkirő e várak abbanhagyását és más részt azt kívánja, hogy a seregvárak mint Páris, Belfort, Lyon stb. kiépítésére és megfelelő védállapotba helyezésére annál nagyobb gond és több pénz fordítottassék.

Az 1870—71-iki háború napról napra leírva. Báró Du Cassetól (Folytatás.)

A katonai közgazgatás szervezete (Vége): javaslatok mi módon volna a francia seregben ez ügy szervezendő.

A 6-ik hadtest őszi gyakorlatai: e gyakorlatoknak rövid leírása.

Decemberi füzet:

Tanulmány Franciaország védelmi rendszere felett (Folytatás.)

Az 1870-71-iki háború napról napra leírva: báró Du Cassetól.

A lovasság összes gyakorlatai: báró Azemar tábornoktól. Ludovica Acad. Kézl.

noctól: javaslatok mi módon volna a francia complicált lovassági szabályzat egyszerűsítendő. Czikkirő az Osztrák-Magyarországban alkalmazott lovas szabályzathoz nagyon közeledik; a francia hadügy-miniszternek különben szándékában van e szabályzatot a francia seregben is életbe léptetni, mi czélből mult nyáron egy francia lovas tábornok ki lett hozzánk küldve, hogy itt a helyszínén tanulmányozza a lovassági szabályzatot.

Szerkesztői izenetek.

Minthogy a „Közlöny“-ben megjelenő rajzok könyomatilag többszörösítettek, tisztelettel felkéretnek azon t. cz. irónk és munkatársaink, kik dolgozataikhoz rajzokat is mellékelnek, e rajzokat akként készíteni, hogy azoknak vegyési tintával leendő könyomati többszörösítése eszközölhető legyen.

Minden a példányok megküldése ügyében előfordulható felszólítás, a t. előfizetők lakhely-változtatásai stb. Légrády testvérekhez (Nádor utca 6. sz.) intézendő, kik a kiadás és szétküldése tendőivel megbizattak.

A „Szerkesztőséghez“, az „Academia igazgatóságához“ vagy „Légrády testvérekhez“ folyóiratunkat bármilyen tekintetben érdeklő levelek — nem bélyegmentesek.

Netaláni tévedések elkerülése végett tisztelettel kéretnek a t. cz. előfizetők a részletfizetések együttes beküldésénél a levélben vagy utalványon „névszerint is“ felsorolni azokat, kiknek részéről az együttes befizetés történt.

Kéretnek azon tisztelt előfizetőink, kiknek eddigelé a „Közlöny“ a m. kir. honvédségi Ludovica Academiaiba küldetett, sziveskednének új állomás-helyeiket levelezési lapon a szerkesztőséggel a végből tudatni, hogy a számukra elített füzetek megküldéséről mielőbb intézkedhessünk.

LUDOVICA ACADEMIA KÖZLÖNYE.

1875. FEBRUÁRIUSI FÜZET.

A nemzeti Ludovica Academia története.

Levél-tári adatok nyomán

irta

Szilágyi Sándor.

II.

VI.

Ritka országgyűlés volt, mely ily rövid tartam alatt annyi fontos dolgot végzett s a melyben a két ház oly nagy egyetértéssel működött volna. A veszély érzete volt az, mely fenn és lenn, a kormányt és országgyűlést a drága idő felhasználására inté, mely a vitákat a rendes mederben tartá, elmérgesedni nem engedé. Közgyűlést akartak a veszélyvel szembe nézni, férfiasan elhatározott lélekkel, s mindenki a legjobb eredményeket várta az új törvényektől: a nemzeti felkelés és banderiumok szervezésétől, az újonczok megajánlásától a jelenre, — a Ludovica Acemiától a jövőre nézve.

S ha főként ez utóbbi iránt oly nagy volt a lelkesedés a hazában s a hazán kívül a magyar ezredeknél, hogy a magyar huszárok ezrede Kobilkáról nov. 15-kén 1200 frtot küldött ama katonai intézetre¹⁾, annak közel jövőben létre jöttén senki sem kételkedett s erre nézve az intézkedések komolyan meg is tétettek.

S midőn e czélből a nádor Vácra ment, hogy az építkezésre a szükséges intézkedéseket megtegye, s ott kitűnt, hogy a thesianumi intézet a katonai academia czéljára nem elegendő, Kámánházy püspök élő szóval azt az ajánlatot tette, hogy az intézet mellett fekvő s a püspökség tulajdonát képező (8 hold) telket ő ingyen oda ajánldekozza — s azt nov. 28-kán káptalani nyilatkozattal is megerősí-

¹⁾ Gróf Neipperg jelentése nov. 15-ről Károly főherceghez, mint generálistához, Károly főherceg átirata a nádorhoz Bécs nov. 23-ról, s a nádor válasza Buda nov. 28-ról: a nádori levéltárban.

tette.¹⁾ Egy a hatóságokhoz 1809. jan. 28-káról intézett körrendelet, e példára hivatkozva, általános részvételre, közadakozásra hívta fel a hazafiakat. Ugyanakkor az intézet szervezésére vonatkozó munkálatokat ismét tárgyalásba vetették: szakemberek azon alapon, melyet a törvény elfogadott, s mely a bizottságot munkálatainál vezette — szóval az általunk vázolt javaslat alapján — kimerítően és részletesen kidolgozták a ludoviceumi szervezet tervrajzát, mely a leczketervet, fegyelmi szabályzatokat, az alapok kezelését, a tanítási utasítást, a növendékek képzését, az osztályokban a tanítást, a tanítókat (tervezve volt 1 lelkész, 10 katonai, 10 polgári tanár, a tannyelv német, latin és magyar leendett, ez utóbbin a történetet és földrajzot tanították volna) s mindezt a legnagyobb részletességgel felölelte²⁾ s gróf Radeczky dec. 29-ről benyújtotta a lovaglás tanítására vonatkozó javaslatát.³⁾

De más oldalról is dolgozott a kormány, hogy az intézet a legközelebbi tanévben megnyitathassék. A nádor Pozsonyból oct. 3-ról (1808) figyelmeztette a helytartó-tanácsot, hogy a váci épületet semmi más célra ne használja s intézkedjék, hogy minél hamarább kiürittessék. Oct. 4-ről pedig a főhaditanácsot szólította fel, hogy ha valami katonai osztály vagy rakórj volna az épületben, annak elszállítása iránt intézkedjék.⁴⁾ Egy 1809. jan. 14-kén kelt legfelsőbb kézirat elrendelte, hogy az épület egy meghatalmazandó egyénnek átadassék.⁵⁾ Egyszersmind az intézet jóvedelmének növeléséről is kívánt gondoskodni. A helytartó-tanács a cancellaria fellívására jelentést tett, hogy az egyetemi alap s a tanulmányi alap annyira igénybe vannak véve, hogy ezeknek jóvedelméből a Ludovica Acadiemára semmit sem fordíthatni, egyedül a vallás-alap van azon helyzetben, hogy ez intézetre 10,000 forintot felajánlhat — s ha ez rendelkezik, a helytartó tanács kéri a törvény azon kedvezményét, hogy egy egyént ajánlhasson

¹⁾ A nádor felterjesztése dec. 28-káról ő felségéhez, s a király legfelsőbb elhatározása, melylyel az adományozást úgy erősíti meg, hogy a püspökséget azért teljesen kárpótolja. Mindez a nádori levéltárban.

²⁾ A tervzet megvan a nádori levéltárban.

³⁾ Eredetije a nádori levéltárban.

⁴⁾ Mindkettőnek eredeti fogalmazványa a nádori levéltárban.

⁵⁾ Lieber Graf Erdödy! Da Ich das ehemalige Waitzner Theresinum zu einer von Mir begnähmigten Ludovizäischen Akademie bei Gelegenheit des unlängst geendigten Landtages den stünden geschenkt nabe, so werden Sie bei der Statthaltereien veranstalten, dass die Gebäude und dazu gehörigen Gründe dem von Meinem Herrn Bruder Erzherzog Palatin, der mit Meiner Einwilligung die oberste Direction der zu errichtenden Akademie hat, bevollmächtigenden Individuo übergeben werden. Wien, den 14. Jänner 1809. Auf Sr. Majestät ausdrücklichen Befehl: E. Reiner mp.

stipendiumra, számára fenntartani. A cancellaria (1809 márt. 24.) ő felsége kegyelmébe ajánlotta az ügyet s a legfelsőbb elhatározás kérdést határozott tételni az iránt, ha nem fog ez összeg által csorbat szenvedni az eredeti cél, melyre a vallás-alap rendelve van?¹⁾

Még határozottabb lépés történt az igazgató kinevezése által. József nádor 1809. február 16-ikáról felterjesztést intézett a királyhoz, mely szerint az utolsó országgyűlés óta foglalkozik a Ludovica belserveszetére vonatkozó munkálatokkal. A tőkék s alapítványok biztosítására már meg vannak téve a szükséges lépések. A régi Theresianum nagyítására szükséges telkek, a lovagló iskola, gazdasági épület és konyhakert Kámánházy püspök által megszerestettek. A Ludoviceum szervezete, a Theresianum átalakítására vonatkozó tervek oly módon, hogy ez épületekben két osztály elférjen, már elkészültek. A Ludoviceum szervezetének alapelvei elkészültek s ezeket ő egymás után fogja ő Felsőge elé terjeszteni. Miután a tanításnak ez évi octoberben meg kell kezdeni, szükséges, hogy a helyi igazgató kinevezessék. Mert a mint az idő megengedi, meg kell kezdeni az építést, a gazdasági s tanulmányi ügyek elintézését az igazgató vezetése alatt.

Különböző helyekről négy egyént ajánlottak neki:

1. Klauzál János nyug. ezredest,
2. Péchy Mihály ezredest a hadmérnöki karnál,
3. Logdman János hadmérnökari alezredest,
4. Csefalvi Pulszky Miksa őrnagyot, az 52-ik számú Ferencz Károly főherczeg gyalogezredtől.

Az igazgató iránt megkérdezte testvérét Károly főherczeget, a generalissimust, ki is oda nyilatkozott, hogy a hadmérnökari s tüzérségi igazgatóság, a főszállásmester s a hadi levéltári igazgató, a velők közölt s indokolt javaslatok alapján oda nyilatkoztak, hogy legalkalmasabb az igazgatói helyre Petrich András ezredes a főhadiszállásmesteri karnál, mint a ki a magyar, német, latin és szláv nyelveket is írja és beszéli, a szükséges theoreticus és practicus ismeretekkel bír, s a hadsereg egyik legkitünőbb tisztje. Maga a nádor is e véleményhez csatlakozik s igéri, hogy fel fogja a katonai és polgári tanároknak és tanítómestereknek és a felügyelő személyzetnek névsorát terjeszteni, hogy azok korán megérkezzenek Vácra s ez évi octoberben a tanítás megkezdethessék.

¹⁾ A cancellariai felterjesztés s a legfelsőbb elhatározás a magyar cancellariai levéltárban.

A király Petrich András ezredest nevezte ki igazgatóvá.¹⁾ Azon évre az építkezési költségeket a legfőbb építészeti tanács mintegy 80,000 frtra tette, s a nádor április 19-ikén kelt felterjesztésében az építkezési tervezetnek elfogadását ajánlá, miután a pénztárban ápril 15-dikén 60,000 frt készpénz volt, a Ludoviciai tőkének évi kamatja 78,000 frtot tett ki, s ekkép azt e két összeg összegéből — 140,000 forintból — könnyű leendő fedezni. Az uralkodó elfogadta az udvari építészeti tanács s számvevőség által készített építési javaslatot, a nádornak arra tett észrevételeivel együtt²⁾, s Győrött 1809. június 8-ikán az építkezések megkezdésére a nádor 70,000 forintot Heppe építkezési igazgatónak ki is utalványozott³⁾, kinek ez évben bekövetkezett halála után az építés vezetésével Heyne bízott meg.⁴⁾

De ez év válságos eseményei nem kedveztek az építkezésnek. A nádor már fenn idézett ápril 19-iki felterjesztésében kimutatta, hogy a Ludovica alapja nem elegendő arra, hogy az építkezési költségeket is fedezze, s egyszersmind az académiát is életbeléptesse; e felterjesztésére az uralkodó elhatározá, hogy az intézet megnyitása halasztassék el 1810. october havára.

S a mi ezután történt, az építkezés komoly munkába vételét épen lehetlenné tette. Bécs a francziák által bevételt, Magyarország harcztérré lett, s bár az ország az uralkodó iránti hűségében perczig sem ingadozott, sőt ragaszkodásának kiváló példáit adta, de az izgalom még is nagyobb volt, s a harcztér is közelebb volt Vácához, hogysem az építkezési tervezet végrehajtását meg lehetett volna kezdeni. Ez időben minden rendelkezhető erőt Komárom siettetett meg erősítése s a sebesültek szállítása vett igénybe. Maga a nádor sem volt az országban, ki az intézkedések szálait kezében tartá, s mint láttuk, a főépítész a legválságosabb időben halt meg. Szóval több nem történetelt, mint hogy a nélkülözhetetlen javításokat végrehajtották, némi anyagokat szereztek be, s ez összesen 25,991 frt 5 krba került. Mindaz, mit a nádor tett, miután deczember végén állomását újra elfoglalta, még ez évben annyi volt, hogy egy kiküldött biztos által a dolog állásáról jelentés tétetett, s miután ezt a viszo-

¹⁾ Ich ernenne zum Director des Ludoviceums den Obersten Andreas Petrich und erwarte die weitere Ankunft, welcher Gehalt und Emolumenten-Genuss dem Director zu verleihen wäre, so wie die Vorschläge wegen der Verfassung und Einrichtung dieses Instituts zu meiner Genehmigung.

Franz m. p.

²⁾ A nádor felterjesztése a legfelsőbb elhatározással: a nádori levéltárban.

³⁾ Az utalvány eredeti mintája a nádori levéltárban.

⁴⁾ Fogalmazvány a nádori levéltárban.

nyok folytán elhanyagoltak, az alaptőkét elégtelennek s a valódi megnyitást a jövő évben is lehetetlennek találta; egyelőre a további építést felfüggeszté.¹⁾

VII.

Igy köszöntött be az 1810-ik év. El volt ugyan határozva, hogy az academia octoberben megnyitassék, de hogy a határozat teljessébe mehessen, arra kevés kilátás volt. Az a lelkesedés, mely, ha a mult év válságos eseményei meg nem zavarják, életre hívta volna az intézetet, már csökkent, s alig volt kilátás rá, hogy azt újra a régi mederbe lehessen terelni. Aztán az előre nem látott akadályok is mind jobban feltornyosultak.

Petrich ezredesből tábornok lett, fizetése az alap jövedelméből fedeztetett s az építkezések vezetésével, — a mint azok megkezdése lehetővé válik — megbízott. Mindenek előtt a régi tervezeteknek új átalakítása, czélszerű módosítása lett munkába véve. Ezek készítésével Aman udvari építész bizott meg, ki azokat martius 16-kán be is szolgáltatta. Martius 25-kén azok Petrichsel közöltettek, kinek alapos és lényeges észrevételei voltak rá, melyeket martius 25-kén be is nyújtott, s a nádor ezek végrehajtásával őt meg is bízta.

De az már világos volt, hogy az építkezés ez évben nem fog annyira haladni, hogy az intézet megnyitható legyen, s miután az alap korlátoltsága miatt lehetetlen volt az egész tervezett építkezést egyszerre venni munkába, a nádor azzal a tervvel lépett ő felsége elé, hogy az építkezési munkákat több évre osztva hajtassék végre, de oly módon, hogy ha a megnyitás 1811. octoberben meg is történék, oly állapotban legyen az épület, hogy az építkezést anélkül lehessen folytatni, hogy ebből a növendékeknek, a fegyelemnek a belrendezésnek semmi hátránya se következék.

Az academia összes építkezési költsége 968,307 frt. 37 kr-ra volt praeliminálva, melyből ez évre 368,308 frt. 37 kr., vagy a már beszerzett anyagok leszámítása mellett, 266,730 frt. 32 kr. igényeltetett.

Mint hogy pedig az első, t. i. a rögtöni kiépítés esetében egyszerre egy milliót kellene az academiának 1,278,320 frt. 24 kr. tőkéjéből ráfordítani, úgy hogy így módon csak 4698 frt. 13 kr. maradna évenként az intézet fenntartási költségeire, a nádor a több év alatti kiépítés mellett nyilatkozott.

Az intézet megnyitására nézve a nádor szükségesnek tartván,

¹⁾ A nádori levéltárban levő adatok alapján.

hogy az annyira előhaladott legyen, hogy a tanítást ne akadályozza, az 1811-ik év octobere mellett nyilatkozott. Az intézet fenntartására évenként 136,266 forint kívántatik, ebből pedig még az esetben is, ha az építés több éven át hajtatik végre, 58,392 forint nincs az évenkénti tőke által fedezve: a nádor úgy hiszi, hogy ezen hiányt a pesti egyetem pénzüsszegéből lehetne fedezni, a mennyiben az intézet polgári tanárai azon alpból fizetnének. Lehetne fedezni e mellett még úgy is, hogy a katonai tanárok fizetésüket a kinstártól húzzák, s csak pótlékot kapnak az academiától. S aztán nyilvános adakozások útján is nevezetes összeget remél nyerhetni. Mindenek felett pedig kéri ő felségét: méltóztassék ez intézetet a bécsi ingénieur-academiával egy rangba helyezni, s úgy intézkedni, hogy ha megnyitattott, semmi oly körülmény ne állhasson be, mely annak felvirágzására gátlólag hathatna.¹⁾

A nádor terjedelmes és kimerítő tervezetét a cancellaria útján az építészeti tanácsossal közölte s az october 12-én beérkezett javaslatok alapján 1811. február 23-kán kelt elhatározásával elrendelte, hogy kimerítő építési tervezet és költségvetés terjesztessék fel, melyben ki legyenek minden évről építési költségei pontosan mutatva; terjessze fel a cancellaria, hogy a belsejében költségek évenkénti növekedése mennyit vesz igénybe, arról pedig, hogy 1811. oct. 1-én megnyitathatik-e az intézetet, annak idejében fog intézkedni, s arról is bejárja a jelentést, ha az egyetemi alap megbírja-e az új terheket. Hogy az alkalmazandó katonák húzhatják-e katonai fizetésüket az aerariumtól, arra nézve tegye magát a cancellaria a hadi tanácsal érintkezésbe.²⁾

Mire a legfelsőbb elhatározás kiadott, már el volt dőlve az építés ügye: az 1811. február 20-kán kiadott nyílt parancs a forgalomban levő összes bankjegyek értékét $\frac{1}{5}$ -re szállította le — tehát a Ludovica academiának egy millió s közel 300 ezer forintja alig 250,000 fítra olvadt le.³⁾ Ily körülmények között az intézetnek ez évben történetű megnyitásáról szó sem lehetett, hanem az építkezések folytatása iránt megkezdett tárgyalásokat még nem függesz-

¹⁾ József nádor felterjesztése Ferenc királyhoz 1810 jun. 23-tól a nádori levéltárban.

²⁾ A cancellariai felterjesztés legfelsőbb elhatározás: a cancellaria levéltárban. (L. Mellékletek 4.)

³⁾ Ezen rendelet szerint a forgalomban levő bankjegyek csak 1812. január utolsójára maradtak forgalomban, s azontúl váltójegyekkel fogtak [felseréltetni]. Hasonló devalvatio érte a forgalomban levő rézpénzt is: a 20 kros 6 krosra, a 15 kros 3 krosra olvadt le, de a 6, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ krosok kiestek a forgalomból s ezek mint pusztá réz váltattak be.

tették fel. A nádor, József főherceg, szíven hordozta ez intézet ügyét s azt egész komolyan vette. Hitte, hogy sikerülend neki legyőzni az akadályokat.

Azonban a devalvatio az országban nagy ingerültséget támasztott. Annak elkerülhetlenségét sokan belátták, de a mód, a melylyel azt életbe léptették, az alkotmányok azon megsértése, hogy az egész országgyűlésen kívül, az államministerium által létesített, mélyen elkésérite a kedélyeket. Bizonyval nem kellemes dolog egy egész országnak egy napon arra ébredni fel, hogy vagyonának négy ötöd-részt elvesztette — s nem esoda, ha a megyék óvásokkal, feliratokkal akarták a csapást elhárítani, vagy legalább jogaikat megőrizni. A kormány ez ügyben erőlyesen lépett fel s a május 8-kán a hatóságokhoz küldött leirat a király haragjával fenyegette azokat, kik a kiadott parancsolatoknak ellenszegülnek.

Ily körülmények között hirdettek 1811. aug. 25-kére országgyűllést, melynek feladata leendett az új bankjegyek alapjának s a magánosok pénzüsszonyainak elintézése. De a kormányt és rendeket nagy ür választá el egymástól e kérdésekben — s ez ür még növekedett az által, hogy a bankjegyek agiója emelkedett — s már 1812 tavaszán azok értéke 55%-re szállott alá. Ezzel aránylagosan apadt természetesen az academia vagyona is.

1812-elejen újra felvették az építkezési terveket: az mind össze 306,798 fírt 55 $\frac{1}{2}$ krosra volt téve. De minthogy az academia pénztára már a 3-ik részletfizetést sem bírta meg, a nádor úgy hitte, hogy a király a szükséges összeget az alapítványok alapjaiból mint kamatnélküli kölcsönt kiutalványozhatja. A király Bécsben jan. 20-kán kelt elhatározásával elrendelék, hogy a cancellaria az alapok állásáról jelentést tegyen.⁴⁾

A jelentés megtörtént: az általános zavar, a pénzügyi műveltek által előidézett bizonytalanság miatt, midőn sem a hitelezők, sem a bérllők nem tudták hogyan fizessenek,⁵⁾ s az alapítványi pénztárakban különben sem volt pénz, gondolni sem lehetett a nádor javaslatának végrehajtására — hogy t. i. az építkezés folytattassék, a tanárok kineveztessenek s az intézetet a kellő időben megnyitassék — s az aprilis 25-kén kiadott legfelsőbb elhatározás kimondá, hogy a midőn a Ludovica Academia alapja nem elegendő a szükséges költségek hordozására, de az alapítványi alapok kész-

⁴⁾ Eredetije a m. kir. cancellariai levéltárban.

⁵⁾ Interea vero Debitores et Arendatores nec ipsi sciunt qualiter solutione praestare debeant, et ex hac incertitudine plerumque erga reversales praestent, — mondja a cancellaria votuma 1812. martius 13-ról.

leteit sem fordíthatni előlegezésekre, az építkezéseknek ez évre tervezett folytatása akkorra balasztandó, midőn azt a körülmények megengedik; addig pedig gondolkodni kell, hogy az Academia alapja újabb erőket nyerjen.¹⁾ Ezzel az építkezés és megnyitás kérdése ismét bizonytalan időkre lett elhalasztva.

Az országgyűlés még ekkor együtt állt, különben eredménytelenül elékezési vége felé elhatározá, hogy az academiára gyűlt újabb alapítványok törvénybe iktattassanak²⁾, mi meg is történt az 1812-dik évi II. t. cz. által, melyben az adakozók megyékre osztva, névszerint soroltatnak elő:

Horvátországban	gyűlt	48,000	frt. — kr.
Zala-megyében	"	22,289	" — "
Hont	" "	88,000	" — "
Arad	" "	10,000	" — "
Bács	" "	19,451	" 45 "
Pest	" "	11,000	" — "
Trencsén	" "	5,940	" 40 "
A városokban	" "	60,000	" — "
Temesmegyében	" "	11,300	" — "
Nyitra	" "	5,550	" — "
Nógrád	" "	5,000	" — "
A császári huszároktól	gyűlt	1,200	" — "
A nádor-husároktól	" "	1,000	" — "
Szerémmegyében	" "	1,061	" — "

Hat nappal azután 1812. május 26-dikán az országgyűlés egész váratlanul és meglehetősen nyomott hangulat között bezárattott, nem oldhatta meg azon fontos kérdéseket, melyekért összehivatott. A kormány önhatalmúlag intézte el a megoldatlan maradt pénzügyi kérdéseket; kiadta az úgynevezett „Anticipations-Scheinokat,” melyek értéke 27—33 között hullámzott, úgy, hogy 16 év alatt 100 frt tőkének értéke 8 frtra apadt le.

Az akarat s a lelkesedés még volt a nemzetben a katonai intézet felállítására, s a nádor is egész buzgalommal, tőle telhetőleg, mindent elkövetett, hogy az előgördített akadályokat elhárítsa, de a tervezéseken s a tervezések revízióján túlmenni nem voltak képesek. Ő Felsege 1813. martius 9-dikén Handbilétet intézett a korlátnokhoz: „Kedves gróf Erdődy! Ön, ha már meg nem történt volna, intézkedni fog, hogy a Ludoviceumnak még meglevő pénze egyelőre, míg

¹⁾ Eredetije a m. k. cancellariai levéltárban.

²⁾ A nádor felterjesztése 1812. május 19-ről, a legfelsőbb elhatározás ugyanarra ugyan e naptól (Schlosshof maj. 19.) a cancellariai levéltárban.

rendelitetését eléri, oly előnyösen mint lehet, gyümölcsözőleg helyeztessék el.“¹⁾

1814-ben újra felfogták az építkezési tervezeteket. Petrich tábornok egy tervet nyújtott be, mely az udvari építészeti hivatalall közöltetett. Ez megtevén rá észrevételeit, a m. kir. udvari korlátnok-ság azt vélemény kíséretében terjeszté fel, hogy adassék ki a nádornak, de oly módon, hogy csak akkor fogjanak az építkezéshez, ha arra elegendő alap leend.²⁾

A nádor 1815-ben újra feleleveníté az építkezések megkezdésére s az intézet felállítására vonatkozó tervezeteit. A dolgok mindig eljutottak a hadi tanácsig, de ott rendszeren nyomot vesztenek³⁾, aztán a tőke már annyira leolvadt, hogy nemcsak hogy az építkezéseket nem bírta meg, hanem a kamatok még a folyó költségek fedezésére sem voltak elegendők. Ily körülmények között a nádor felterjesztést intézett a királyhoz, hogy addig, míg Petrich az igazgató ezen hivatalát tényleg meg nem kezdheti, fizetésével azon intézet szegény-pénztára ne terheltessék, hanem utalványoztassék az a katonai pénztárból. E kérelem kedvező elismerést nyert, de nem egy másik, melyben azt kérte, hogy a magyar kamarai kincstárnál elhelyezett 57,000 frt. tőkének egész 5% kamatja fizettessék ki — nem tekintve, hogy a devalvatio által az felére szállítottat le. A legfelsőbb elhatározás abból indulva ki, hogy a közsorsból, mely a kincstár hitelezőit érte, senkit sem vehetni ki, tagadó volt⁴⁾.

Az 1815-ik év aug. 2 dikán az academia 1,522,492 frt. 44 $\frac{1}{2}$ kr. tőkéjéből a devalvatio által elesett 802,007 frt. 29 kr., maradt 720,485 frt. 15 $\frac{1}{2}$ kr. — ennek évi kamatja 42,536 frt. 23 $\frac{1}{3}$ kr. volt. Ezen összeg pedig az intézet felállítására nem levén elegendő, a nov. 9-kén kiadott királyi elhatározás kimondá, hogy ő felsége a rendek 1808-iki ohajtását kivihetetlennek látja, s ezért tervezet lesz élbe terjesztendő, hogy mi történjék a tőkével s a többi adományokkal, vagy hogy az legalább némileg czéljának megfelelőleg, s egyidőjüleg az ifjúság hasznára, mikép hasznosíttassék.⁵⁾

¹⁾ Lieber Graf Erdődy! Sie werden, wenn es schon nicht geschehen seyn sollte, sogleich die Veranstaltung treffen, dass die für das Ludoviceum vorhandenen Gelder, bis sie ihre Bestimmung erhalten, fruchtbringend verwendet werden, so vortheilhaft als möglich. Wien den 9-ten März 1813. Franz m. p.

²⁾ Az udvari cancellaria felterjesztése 1814. máj. 20-áról. Eredeti fogalmazvány a cancellariai levéltárban.

³⁾ Ez időben legutóljára 1815. nov. 17-kén, midőn a Ludoviceum szerveztének tervezete a hadi tanácssal közöltetett.

⁴⁾ Eredetije a m. k. cancellariai levéltárban. (L. Függelék. 5.)

⁵⁾ A m. k. cancellariai levéltárban. (L. Függelék. 6.)

Az események úgy fordultak, hogy a következő években még kevésbé lehetett szó magyar katonai tanoda felállításáról. Az európai politicában bekövetkezett változás okozá ezt: a szent szövetség megkötése által a béke hosszas időre biztosítottnak látszott. Ily körülmények között pedig a kormány nem látta többé szükségét egy magyar katonai tanodának, s még kevésbé volt hajlandó arra áldozatokat hozni. A tér pedig, hol a nemzet a meghozott törvény végrehajtását sürgethette volna, el volt zárva: 13 évig nem hívtak össze országgyűlést.

M e l l é k l e t e k.

4.)

La quae de factis praeparationibus referuntur, pro notitiae Statu accipio; quantum ad planum novius per architectum Aman projectatum, illud juxta reflexiones per aulicam aedilem directionem propositas integre et paxta partes, adjecto etiam situationis plano elaborari, et projectum sumtum confici, ac mihi substerni volo. Et quia res ipsa secum fert, ut adaptatio existentis aedificii et structura novi adjungendi, per successivos annos modalitate proposita in effectum deducatur, in plano substernendo pars quovis anno ex aedificanda exacte designetur, ac sumtum necessarium determinata quantum fieri potest exacta deductio elaboretur, sumtus tamen specifice de anno in annum anticipato sed mature substernantur. Quod propositas anticipaciones ex fundis politico fundationalibus concernit, cancellaria ante omnia adhuc audito praevie consilio locumtenentia supernatantiam fundorum horum, qua iidem citra jacturam incumbentium ipsis onerum careere possunt, mihi remonstrabit. An cum prima Novembris anni 1811 Academia aperiri, et primae Classes induci debeant; tunc determinabo, ubi in progressu operis relatum mihi fuerit, id fieri posse. Quantum ad professores civiles in Academia constituendos ex fundo universitatis solvendo, ante omnia consilio Locumtenentia specificationem eorum et destinata salaria, cum ex positione an fundus universitatis huic oneri ferendo par sit, mihi submittat. Quoniam vero academia haec cum exiguo tantum numero primam Classen subintraantium, mitium sumptura sit, et nonnisi per subsequos annos numerus alumnorum ad augendum veniat, statum personalem et salarialem qua ratione de anno in annum necessitatibus attemperandum exacte confici, et mihi praevie substerni volo. Quoad salaria et stipendia militarium in hac academia

applicandorum et aerario meo militari pendi desiderata, cancellaria cum consilio aulae bellico ante omnia cointelligentiam fovebit, et ejus resultatam mihi pro ulteriori resolutione referendum habebit. De haec mea voluntate Cancellaria serenissimum Archi Ducem Palatinum Fratrem meum edoctura est. Viennae die 23-tis Februarii 1811. Francisus m. p.

5.)

Sacratissima Caesarea et Regio Apostolica Majestas
Domine Domine Clementissime.*)

Medio isthic humillime adlateratae Repraesentationes Serenissimus Archi-Dux Palatinus petit, clementer disponi, ut a Capitali $\frac{m}{10}$ fno: sub 25-a Octobris 804 penes aerarium Camerale Hungaricum erga quinque per Centum annum Interusurium elocato, quod inter alia pro erigenda, et dotanda academia Ludovicea oblatum, et fundo huic traditum exstitit et a quo nunc inde a 15-a Martii 1811 nonnisi dimidium stipulati Interusurii dependitur, integrate Stipulatum quinque percentuale Interusurium e speciali gratia persolvatur, Locali autem Directori dictae academiae Andreo Petrich, quem Majestas Vestra Sacratissima Gradu et Honore Generalis Campi Vigiliarum Praefecti condecorare dignata fuit, quique commensuratum suum salarium e fundo ejusdem academiae percipere deberet, idem salarium ne dicto fundo tam notabilis summa subtrahatur tantisper donec academia, quod, hucdum ob vicissitudines temporum, subsecutamque anno 1811 valoris pecuniae devaluationem fieri nequivit, plene coördinata, et ad perfectum Destinationis suae Statum perducta fuerit, fatusque Localis Director delatō sibi munere realiter defungi poterit, per ararium Militare ex fundo illo, ex quo omnes ii Salaria sua percipiunt, qui in Cathogoriam quiescentium, aut Officio suo citra Culpam suam defungi neque untium recidunt, dependi clementer ordinare dignetur.

In altera vero aequae demisse adjacente Repraesentatione sua idem Serenissimus Archi Dux, Majestati Vestrae Sacratissimae supplicat, ut a Capitalibus quoque fundi regnicolaris penes aerarium Camerale Hungaricum elocatis, Sumamque $\frac{m}{27}$ fno: efferentibus, cum

*) Oldalt írva: „Praesentes: Cancellarius Aulicus Comes Erdődy, Pro-Cancellarius Aul. Com. Coháry. Consiliiarii Aulici: a Lanyi; Baro Püchler; a Petkovich; Refer. Comes Eszterházy; a Névény; Comes Cziráky; a Fay; Eppus. Rudnay; a Barthodicszky.“

reducta ad dimidium Interusuria neglegendis fixis Fundi illius erogationibus sufficiant integrale 5 percentuale Interusurium annue praestetur.

Erga Repraesentationis has, tam Camera Imperialis aulica, quam Consilium aulae Bellicum requisitum existit, ut Sensa sua catenus ad aperiant.

Camera Caesareo Regia Aulica medio isthic copialiter adjacentis suae Notae Correspondentialis, reposuit, ex parte Financiarum ad petitam plenariam, et integram Interusurum a Capitalibus in questione vertentibus depensionem nullatenus accedi posse.

Declaratione hac suae Celsitudini Caesareo Regiae ab hinc communicata, Eadem posteriores, hoc in merito, quae isthic adjacent, Praesidiales Literas horsum dare dignata fuit, in quibus fundamento ex eo, quod peculiare hoc in merito subversantes circumstantiae casum formandae a praestabilito Systemate exceptionis constituere videantur, totum hoc Objectum Altissimae Majestatis Vestrae Sacratissimae Resolutioni subterni petit.

Quaestione circa Salarium Generalis Campi Vigiliarum Praefecti Petrich, abulteriore cum Consilio Aulo Bellico pertractatione pendente.

Votum.

Cum fundi, de quibus hic agitur peculiarem subeant Reflexionem et devalvata interusuria fundi regnicolaris, nequidem tegendis fixis erogationibus sufficiant, sustinet Obsequentissima haec Cancellaria praeces Suae Celsitudinis Caesareo Regiae Hungariae Regni Palatini catenus interpositas sua quoque ex parte humillime obsecundare. Salvo in reliquo altissimo Majestatis Vestrae Sacratissimae arbitrio ex Suprema decisione Caesareo Regia.

Majestatis Vestrae Sacrae Humillima et obsequentissima Cancellaria Regia Hungarico Aulica

Comes Josephus Erdödy m. p.

A communi sorte, quam omnes Creditores Status, et intra hos etiam tot fundationes urgente summa Status necessitate per devaluationem pecuniae et interusuriorum reductionem ad Dimidiam patiebantur, unam priorum interusuriorum exsolutionem concedendo, eximere, Justitiae ac aequitati repugnat. Ideo si praesentes actuales academiae Ludovicae redditus, ad persolvendas ejusdem Expensas non sufficiunt, in diminuendis Expensis Medela adhibeatur. Solarium Academiae Directoris Campi Vigiliarum Generalis Petrich, quod atinet, volo, ut illi competentem secundum Normale Characteri Pensionem ab aerario militari, reliquam autem ad complendum Systemate

Directoris Academiae Solarium, deficientem summam ex Fundo academiae percipiat.

Praesentem Meam Resolutionem Cancellaria Consilio belli aulico communicabit.

Vienna, die 1-a Maji 1875.

Franciscus m. p.

6.)

Nachdem das Stammkapital von 1,278.320 fl. B. Z. durch das Finanzpatent bedeutend weniger an Interessen jährlich abwerfen dürfte, ein Bau, der eine Million kosten sollte, zu führen ist, und um 200 Zöglinge zu erhalten, schon 1808 136,266 fl. höchst nöthig erkannt wurde, die Vermehrung des Stammkapitals bis zu der erforderlichen grossen Summe sich bei dermaligen Zeiten gar nicht oder nach sehr langer Zeit denken lässt, endlich die Vermehrung des Stammkapitals, bis zu dem nöthigen Bedarf durch die abfallenden Interessen sich nicht in hundert Jahren erwarten lässt, so muss ich die Absicht, die die Stände beider Landtag Anno 1808 hatten, als unter diesen Umständen unausführbar ansehen, und will, dass diese Sache, in Einvernehmen mit meinem Herrn Bruder Erzherzog Palatinus, in reife Ueberlegung genommen und mir ein erschöpfendes Gutachten vorgelegt werde, was mit diesem Kapital und etwaigen anderweiten Schenkungen zu machen, oder ob, und wie solches etwa einstweilen, so weit es zureicht, doch einiger Massen zu dem beabsichtigten Zweck, und zum Nutzen der Jugend verwendet werden können. Venedig, den 9. November 1815. Franz m. p.

Még egy szó az őszi gyakorlatokhoz.

A „Ludovica Academia közlönyének“ múlt évi november havi füzetében az „Alesúthi őszi gyakorlatokról“ címzett cikkünkre a nevezett lap januárius havi füzetében „Észrevételek“ jelentek meg, melyek ama cikkünkben kifejtett nézeteinket alaptalanoknak, javaslatainkat és állításainkat elméleti törekvéseknek nyilvánítták.

Nem vitakozási viselkedet, hanem az ügynek, t. i. a gyakorlatoknak kiváló fontossága indít bennünket arra, hogy a dolgot újolag tárgyaljuk, mert csakis ily módon, t. i. kölesönös eszmecseré által tisztáztatnak a nézetek és jutnak a hadi tudományokban kevésbé jártas és fiatalabb bajtársaink annak nyomába, hogy mely nézeteket tartásnak helyeseknek vagy nem.

Említett cikkünkben kijelentettük, hogy nézeteinket és javaslatainkat nem azért tartjuk czélszerűeknek, mert azok egyéni meggyőződésünknek kifolyásai, hanem azért, mert helyességüket a hadi történetből bebizonyítani képesek vagyunk. Ezt újolag ismételtük azon hozzáadással, miszerint azon két állítás vagy is javaslat kivételével, melyek a gyakorlatok keresztülvitelére vonatkoznak s melyekre nézve t. ellenfelünknek bebizonyítania sikerült hogy neki van igaza, a többi, t. i. a harezászfai cleveland illetőleg állításaink mellett maradunk, azokat bővebben fejtegetni, helyességüket pedig a legelső katonai írók munkáiból, továbbá a közös hadseregbeli és a porosz szabályzatokból fogjuk bebizonyítani. A hadi történelmet e czélra fel nem használjuk, mert egyrészt cikkünk nagyon is hosszúra terjedne, ha minden állítást két-három példa által akarnánk támogatni, másrészt mert t. ellenfelünk úgyis azon véleményben van, hogy a háborúnak a békegyakorlatokkal azonosítása ferde nézetekre vezet, hadtörténelmi példákkal tehát épen nincs bebizonyítva, hogy egy vagy más a béke gyakorlatoknál tett intézkedés nem helyes.

A két pont elsője, melyre nézve t. ellenfelünknek igazat adunk, az, hogy annak, miszerint egy főeszmé vétetik több gyakorlat alapjául, nagy előnye is vannak. A poroszok hasonlóképp így vélekednek s a gyakorlataik végbevételéről szóló szabályzatnak 7-ik pontja így szól: ¹⁾

¹⁾ Lásd „Bestimmungen für die Anordnung und Leitung der Manöver.“

„Diese so nothwendige Klarheit der Situation wird sich leichter erreichen und erhalten lassen, wenn man, was sich besonders empfiehlt, dieselbe Generalidee für mehrere Manövertage beibehält und gewissermassen so ein grösseres Stück desselben Kriegsaktes abspielen lässt. Hiedurch werden die Übungen, ausser an Natürlichkeiten auch wesentlich an Interesse gewinnen, besonders in den zwischen den eigentlichen Gefechten liegenden Perioden.“

Ép úgy elismerjük, hogy a gyakorlatok oly módon való végbevitelére mint mi azt javasoltuk, t. i. hogy a parancsnokok az ellenfélről semmit se tudjanak, és felvételi térképek kezükbe ne adassanak, sfb. a feladatot számukra talán nagyon is nehézé tenné, tehát hogy czélszerűbb, legalább nálunk a honvédségnél, némi könnyítéseket tenni, mint ez az alesúthi őszi gyakorlatoknál történt. Térjünk most át a többi ellenvetésekre.

Tisztelt ellenfelünk a 26-ik lap 5-ik kikezdésében rólunk következőket mondja:

„Mindig és mindenütt a háborúban fennforgó viszonyokra utal, ezeket vévén elmékedéseinek kiindulási pontjául és végezeljéül. Szeme előtt mindig a háború viszonyai lebegnek és törekvései főképp és lényegökben odairányulnak, hogy a békegyakorlatok a háború alatti hadműveletekhez hasonlóan végtessenek véghez, a kezdetleges kiindulástól fogva minden intézkedésen keresztül egész végig.“

Nézetünk szerint a békegyakorlatok teljes azonosítása a hadműveletekkel hibás és következményeiben oly ellenmondásokra és ferde helyzetekre vezet, a melyekből a kibontakozást, ha egyszer ily szellemben intézkedni kezdünk, az egész gyakorlat értelmének teljes megzavarása nélkül chetségesnek nem tartjuk.“

A békegyakorlatok azonosítása a hadműveletekkel teljes lehetetlen lévén, mi sem kívántuk, hogy ez történjen. Nem tagadjuk azonban, hogy cikkünk irásánál folytonosan a háború lebegett szemünk előtt; nem tagadjuk, hogy a gyakorlatokat a valószínű harezokhoz lehetőleg közelíteni kívántuk, mert minél inkább közeledünk a valósághoz, minél hívebb képét nyújtja a gyakorlati harez a valódi hareznak, annál hasznosabbak lesznek gyakorlataink, annál többet fognak azoknál a tiszték és a legénység tanulni. Nem tagadjuk végre, hogy azt kívánjuk, miszerint a gyakorlatoknál a csapatparancsnokok lehetőleg ugyanazon módon járjanak el, és tö-

kéletesen ugyanazon hadászati vagy harcászati elveket alkalmazták mint háborúban, mert ha ezt nem teszik, akkor a gyakorlatok nem csak feleslegesek, hanem károsak is.

Mi, mint mondtuk, azon ellenérvet, hogy a gyakorlatok mi módon való keresztülvitelnél tekintetbe kell vennünk nagy számú szab. áll. tiszteinket, kevésbbé begyakorolt legénységünket ez okból könnyítéseket kell tennünk, helyesnek elismerjük. A mi azonban t. ellenfelünk amaz állítását illeti, hogy ferde helyzetekbe jutunk, ha a békegyakorlatokat a háborúval azonosítani vagyis inkább ahhoz hasonlónak tenni akarjuk, erre nézve megjegyezzük, hogy e nézet helyessége ellen egy nagyon is hathatós érv szól, t. i. a németek eljárása a gyakorlatoknál. A múlt havi közlönyben megjelent: „Egy tanulmány a német hadsereg felett“ című czikkből kitűnik, mennyire igyekeznek a németek gyakorlataiknál a valósághoz közeledni, kitűnik, hogy azok is folytonosan a háborút tartják szem előtt s a porosz hivatalos harczeri szolgálatból *) végre hasonlóképp kivethető, hogy a parancsnokoknak szigorú kötelességükké van téve, minden módon oda hatni, hogy a gyakorlatok a valóságot lehetőleg megközelítsék.

Állításunk bebizonyítására megemlítnék néhány ide vágó pontot.

1-ső oldal. 1-ső pont. „Der Zweck aller militärischen Übungen ist: den Soldaten und den Führer jeden Grades für seine kriegerische Thätigkeit auszubilden und vorzubereiten. Deshalb müssen alle Übungen auf den Krieg berechnet sein.“

A 88-ik lap 4-ik kikezdésében: „Die Manöver geben den Führern Gelegenheit, die Handhabung und Bewegung grösserer Truppenkörper zu erlernen und dabei ihr Verhalten dem Krieg so entsprechend einzurichten, wie dies im Frieden überhaupt möglich ist.“

A 89-ik lap 4-ik kikezdésében: „Bei keiner Art der Manöver, auch nicht bei denen, wo der Feind nur supponirt oder markirt ist, darf der Verlauf durch Dispositionen oder Bestimmung über die einzelnen Momente im Voraus den Truppen bekannt sein; das Manöver darf kein Schulmanöver werden. Die (obere) Führung hat vielmehr in allen Beziehungen lediglich so zu verfahren, wie es in der Wirklichkeit geschehen müsste.“

A 95-ik lap 2-ik lap 2-ik kikezdésében: „Die Dispositionen müssen jedenfalls gerade so abgefasst werden, wie es im Ernstfalle geschehen müsste.“

*) Lásd Verordnungen über die Ausbildung der Truppen für den Felddienst und über die grösseren Truppenübungen.

A 91-ik lap 2-ik kikezdésében: „Ihrer Natur nach kommen die Manöver zweier Abtheilungen gegen einander unter allen Friedensübungen dem Kriege am nächsten. Es können dabei die Thätigkeiten der Führer und der Truppen der Wirklichkeit am ähnlichsten dargestellt werden. Hierin so viel zu leisten als es die unabweisbaren Rücksichten auf Friedensverhältnisse irgend zulassen, muss der Hauptgesichtspunkt für Anordnung und Leitung sein.“

A 93-ik lap 2-ik kikezdésében: „Bei derartiger Anlage wird es möglich sein, der Übung einen kontinuierlichen und damit dem Kriege ähnlichen Verlauf selbst danu zu geben, wenn Kommandowechsel eintritt.“

A 93-ik lap 5-ik kikezdésében: „Die Truppen sollen befähigt sein, im Kriege in jedem Terrain aufzutreten. Für die Übungen empfiehlt sich deshalb ein solches, dessen wechselnde Beschaffenheit die Thätigkeit aller Waffen gestattet und Mannigfaltigkeit in die Aufgaben und sonstige Verhältnisse bringt. Annahmen über die Beschaffenheit des Terrains dürfen nicht stattfinden, dasselbe muss überall aufgefasst und benützt werden, wie es wirklich ist. Ebenso wenig ist es den Verhältnissen des Krieges entsprechend und daher nicht statthaft, Grenzen im Terrain für die Bewegung der Parteien zu bestimmen.“

Boguslawskya „Taktische Folgerungen aus dem Kriege 1870/71“ című munkájában hasonló kíván mint mi, midőn mondja*): „... und acceptiren wir vor allem den Grundsatz, jedes Gefechts-exerzieren, jedes Feldmanöver dem Ernstgefechte möglichst entsprechend zu führen. Das ist es, was wir unter dem Anspruch verstehen, stets angewandte Taktik zu treiben.“

T. ellenfelünk a 29-ik lap 4-ik kikezdésében ezt mondja: „a ki a béke gyakorlatok hasznát csak abban látja, hogy a parancsnokok a háborúban a harcok és menetek alkalmazásával előforduló surlódásokkal, félreértésekkel és hibákkal stb. megismerkedhessenek, az véleményünk szerint tévúton van. A ki a békegyakorlatot csak ily feltétel alatt találja jogszerűnek és foganatosítandónak, szóval ki ezt a háborúval azonosítani akarja, időt, fáradságot és pénzt hiába vesztegetne.“

Csak is ily czélból elővett gyakorlatokat mi is feleslegesnek tartunk, de mi ezt czikkünkben nem is kívántuk, hanem azt mondtuk (lásd 925-ik lap 2-ik kikezdés): „az őszi gyakorlatok a végett szük-

*) Lásd 161-ik lap 4-ik sor alulról.

ségesek, mert azoknál alkalom nyílik, különféle terepen a tisztekkel és legénységgel mindazon gyakorlatokat és harcmozdulatokat elővenni, melyeket vagy csak elméletből ismernek vagy csakis állomásaik gyakorló-terén próbáltak, továbbá mert másrészt a háborúban a menetek és harcok alkalmával előforduló surlódások, félreértések, hibák stb. már nagyobb gyakorlatoknál is mutatkoznak, a parancsnokok ezekkel megismerkednek, s így a valóságban azok vagy elkerülhetők lesznek, vagy káros befolyásuk a működések menetére tetemesen csökkenni fog.

Magától értetik, hogy azon surlódások, félreértések és hibák, melyek néhány 100,000 emberből álló seregnél és pedig háború idején előfordulnak, aránytalanul nagyobb mérvűek lesznek mint azok, melyek egy 8—9000 emberből álló hadosztály békegyakorlatainál előfordulnak. De hogy azok tényleg ez utóbbiaknál is mutatkoznak, azt tagadni nem lehet, ép úgy azt sem, hogy már ez irányban is fognak a csapatok valamit tanulni, mert ha ez nem áll, akkor nem értjük miért kívánja t. ellenfelünk, hogy egyáltalában gyakorlatok nagyobb csapattestekben elővéssenek, mintán (az ő szavaival élve) senkinek sem áll hatalmában békességes időben oly viszonyokat előidézni, melyek a háborúnak megközelítő képét nyújthatnák. Mit tanuljanak tehát a tisztek és a legénység az őszi gyakorlatoknál, ha sohase láthatnak és gyakorolhatnak olyasvalamit, mi csak megközelítőleg is hasonlítana a valósághoz?!

Clausewitz (a legelső porosz katonai író) azonban e tekintetben más véleményben van mint t. ellenfelünk, ő t. i. „Vom Kriege“ című munkájában — 1-ső kötet 96-ik lap 4-ik kikezdés — a következőket mondja:

„Kriegsgewohnheit kann kein Feldherr seinem Heere geben und schwach ist der Ersatz, den Friedensübungen gewähren; schwach im Vergleich mit der wirklichen Kriegserfahrung, aber nicht im Vergleich mit einem Heere, wo auch diese Übungen nur auf mechanische Kunstfertigkeiten gerichtet sind. Die Übungen des Friedens so einzurichten, dass ein Theil jener Frictionsgegenstände darin vorkomme, das Urtheil, die Umsichtigkeit, selbst die Entschlossenheit der einzelnen Führer gelbt werde, ist von viel grösserem Werthe, als diejenigen glauben, die den Gegenstand nicht aus Erfahrung kennen. Es ist unendlich wichtig, dass der Soldat, hoch oder niedrig, auf welcher Stufe er auch stehe, diejenigen Erscheinungen des Krieges, die ihn beim erstenmale in Verwunderung und Verlegenheit setzen, nicht erst im Kriege zum erstenmale sehe; sind sie

ihm früher nur ein einzigesmal vorgekommen, so ist er schon halb damit vertraut.“

T. ellenfelünk a 33-ik lap 9-ik kikezdésében mondja, hogy nem tudja elképzelni, mikép juthatnak a parancsnokok háborúban részletes térképekhez. Mi cikkünkben nem mondtuk azt, hogy mulhatlanul el lesznek azokkal látva, hanem hogy legfeljebb ily térképek lesznek kezeikben, de nem felvételi lapok. Miután azonban 1866-ban az éjszaki hadseregnél a dandárnokok egész Poroszország részletes térképét*) (mint azt saját tapasztalatunkból tudjuk) megkapták, nem kételkedünk, hogy a cartographiában azóta történt nagy haladások folytán a jövő háborúban már a zászlóaljparancsnokoktól felfelé a tisztek a hadszínhely részletes térképeivel (Spezial-Karten) el lesznek látva, kivéven ha a török tartományokba kellene előnyomulnunk, melyekről részletes térképek nem léteznek.

A harcintézkedésre vonatkozólag t. ellenfelünk a 34-ik lap 2-ik kikezdésében azt mondja, hogy mi kívánjuk, miszerint azok kiadásánál a parancsnokok a hadászati, azután a terepviszonyokat és végre az ellen erőinek a harctéren való elosztását vegyék tekintetbe, de arról hallgatunk, hogy mi módon jut a parancsnok mind ennek biztos tudomására.

Mi cikkünk írásánál, nem levén szándékunkban harctászati tankönyvet írni, nem tartottuk szükségesnek minden állítást részletesen megmagyarázni, mintán azonban t. ellenfelünk e pontra nézve bővebb felvilágosítást kíván, készek vagyunk azt megadni.

A hadászati viszonyokat (t. i. az ellen visszavonulási vonalait, csapatainak elosztását a hadszínhelyen, állásának helyzetét, tekintettel a visszavonulási vonalra stb.) a fővezérnek tudnia és ismernie kell, ha egyáltalában a vezér névre igényt akar tartani. A jó vezér e viszonyokat gyorsabban fogja felismerni, helyesebben fogja megbírálni, azokból esetleg hasznot fog vonni, a rossz vezér helytelenül fogja megbírálni, hasznot azokból vonni nem lesz képes, de mint mondtuk, ismerni többé kevésbé minden vezér fogja, ha csak némi hadászati és földrajzi ismeretekkel bír, ha kémei, előre küldött lovassága részéről és más útakon is az ellenség felől vett híreket és jelentéseket csak némi figyelemre méltatja; az alvezérek pedig a hadászati viszonyokról a fővezér részéről értesítve lesznek, ép úgy mint 1870-ben a porosz hadtest- és hadosztály-parancsnokok azokról értesítve és az által esetleges önálló fellépésre és cselekvésre képesítve valának. A mi a terepviszonyokat illeti, ezek felől hasonlóképp rövid idő múlva meglehetősen tisztába jut az illető (akár hadtest- akár hadosztály-) parancs-

*) E térképek mint emlékszünk 1"=2000 vagy 2500 lépés mértékben valának készítve.

nok, ha azt teszi, mit mult czikkünk 927-ik lapján javasoltunk, mit a német tábornokok 1870-ben tettek s mi végre jelenleg gyakorlatainknál szabályként van felállítva, t. i. hogy ellenséges találkozás esetében a parancsnok egy alkalmas kilátást nyújtó pontra előre lovagol és a terepet onnan megszemléli s azt a térképpel összehasonlíttja. A mi végre az ellen erőinek elosztását a hareztéren illeti, erre nézve mult czikkünkben magunk is elismertük, hogy arról többnyire csak a harcz folyamában, néha csak annak vége felé fogunk tisztába jutni s ép azért mondtuk is, hogy az első rendelkezés kiadásánál azt tekintetbe nem igen lehet venni, hanem az intézkedést főleg csak a hadászati és a terepviszonyokra, t. i. olyas valamire, mit ismerünk vagy legalább a harcz megkezdeteke ismerhetünk, lehetalapítani.

Waldstätten ezredes „Die Taktik“ című munkájában hasonlókép kívánja, hogy a támadásnál első ízben a hadászati- azután a terepviszonyok és végre az ellen erőinek elosztása vétesenek tekintetbe (lásd 378. 379. és 380. lap). T. ellenfelünk e pontra vonatkozólag mondja továbbá:

„A mult századok harcászatairól mondottakra meg kell jegyeznünk, hogy nem osztozunk czikkirő ebbeli nézetében és az általa tett megkülönböztetést nem tartjuk a történelem helyes megítéléséből merítettnek. Talán lesz egyszer alkalmunk a történelem alapján annak bebizonyítását megkísérteni, hogy a nagy hadvezérek a legrégebbkörtől fogva egész mostanáig első sorban mindig a hadászati ezélt tartották szem előtt harczaikban és ezeknek bevégzése után: egyelőre csak annyit vagyunk bátrak felhozni, hogy már I. Napoleon előtt is Nagy Frigyes király, savoyai Eugen herczeg, sőt már Julius Caesar hadműveleteiben sehol sem látható azon t. bíráló által tett felfedezés, hogy hadműveleteikben a hadászati viszonyokat csak második sorban vették tekintetbe, ellenkezőleg erős meggyőződésünk, hogy a hadászati ezélt, az ellenség erejét és a terepviszonyokat egyidejűleg vették tekintetbe.“

T. ellenfelünk ezen szavai által a 928-ik lapon tett állításunkat tökéletesen elferdíti. Mi ott t. i. azt mondtuk: a mult században a vonal-harczászat idejében, a harczintézkedés kiadásánál, a főfigyelem az ellen állására fordítottott, a hadászati és terepviszonyok alig vétettek tekintetbe. Ebből tehát kivethető, hogy mi csakis a vonal-harczászatról, azaz

a mult század, de nem az előbbi századok harcászatairól szólottunk, kivethető, hogy mi a harcokról, de nem a hadműveletekről (Operationen) s végre a hadászati viszonyokról, de nem a hadászati ezélről szólottunk, s mindezek között nagyon is lényeges különbség létezik. Mi értetik a hadászati viszonyok alatt, azt már előbb kimutattuk, a hadászati ezél pedig egy csatában első ízben az ellen megveretése, s hogy ez utóbbit nem csak Nagy Frigyes, hanem egyáltalában minden akár jó vagy rossz vezér szeme előtt tartotta, azon legkevésbé sem kékedünk; mert alig hihetjük, hogy valaha vezér (árulót kivéve) hadászati ezélul azt tűzte volna ki magának, hogy saját serege megveretessék.

Az említett czikkünkben tett állításunk bebizonyítására, ugyanis hogy Nagy Frigyes korszakában a harcokban*) a főfigyelem az ellen felállítására fordítottott, a hadászati és terepviszonyok pedig tekintetbe alig vétettek, megemlítjük Rüstow ide vágó nevezét (lásd „Feldherrenkunst des 19-ten Jahrhunderts“, 28-ik lap 4-ik kikezdést):

„Wir müssen uns klar machen, wie Friedrich mit der Lineartaktik über die Lineartaktik siegte; seinen Gedankengang können wir etwa folgendermassen reconstruieren

Das Evangelium der Schlachtenkunst ist der Zusammenhang des Ganzen in der ihm einmal gegebenen Form. Gelingt es diesen Zusammenhang zu brechen, die taktische Figur des feindlichen Heeres zu stören, so ist diess mindestens der halbe Sieg. Es kann aber nur gelingen mit der positiven Absicht, man muss also angreifen. Angreifen heisst sich bewegen. Wohin soll nun der Angriff gerichtet werden? Für die Zerstörung der feindlichen Ordnung wäre diess gleichgültig; wo sie auch zerbrochen werden mag, sie ist immer zerbrochen. Es kommt also darauf an, wo es am leichtesten sei, sie über den Haufen zu werfen. Man muss also den schwächsten Punkt in der feindlichen Stellung aufsuchen; diese sind die Flanken. Um die Ueberlegenheit über den Feind mit desto grösserer Sicherheit zu gewinnen, muss man seinen Angriff gegen eine Flanke des Feindes concentriren. Gegen diese eine Flanke braucht man keine lange Angriffslinie; das erleichtert die geschlossene Bewegung der angreifenden Truppen, die nicht aufgegeben werden soll.“

*) Ujlag ismételjük, hogy mi itt csak is a harcokról és nem a hadműveletekről szólunk. A ki a vonal-harczászat alapelveit ismeri, ki Nagy Frigyes csatáit olvasta, tudni fogja, hogy az akkori harczászat szerint nem is lett volna lehetséges mind azon hadmozgalmakat véghez vinni, melyeket mainap elő fogunk venni, ha az ellen kedvezőtlen hadászati vagy harcászati viszonyait egy harcz alatt előnyünkre fel akarjuk használni. Hogy Nagy Frigyes a működések alatt a hadászati és földrajzi viszonyokat ép oly figyelemre méltatta mint I-ső Napoleon, ezt legkevésbé sem vonjuk kétségbe.

Verdy porosz ezredes „Studien über die Truppenführung“ czimű munkájában e pontra vonatkozólag a következőket találjuk (lásd 1-ső füzet, 5-dik lap, 1-ső kikezdés):

„Die Gefechtslehre des 18. Jahrhunderts und auch noch theilweise die im Anfange des unsrigen gültige,*) legte einen überwiegenden Werth auf die elementaren Formen, einen äusserst geringen dagegen auf das Terrain. (Oertlichkeiten). Findet man doch in Tempelhoff's Geschichte des 7jährigen Krieges die Erläuterung: Auch das Dorf muss dergestalt aufgeräumt werden, dass zwei oder mehr Bataillons in Front durchmarschiren können, sonst kann man es nicht vertheidigen. Da brachten die französischen Revolutionskriege auch auf diesem Gebiete eine gewaltsame Umwälzung hervor: jedes Terrain, das überhaupt nur passirbar war, wurde betreten und naturgemäss bildeten sich Formen, deren man dazu bedurfte, im Laufe der Zeit immer weiter aus.

Das Terrain aber gewann dabei eine Wichtigkeit wie nie zuvor.“

Clausewitz végre a következőket mondja (lásd 2-ik füzet 46-ik lap): „Bonaparte, dem es doch wahrlich nicht an einem taktfesten Heer und nicht an Entschlossenheit fehlte, sehen wir fast überall mit einer starken Avantgarde vorrückten. Zwei Ursachen veranlassen dies.

Die erste liegt in der Veränderung der Taktik. Man führt das Heer nicht mehr als einfaches Ganze, mit dem blossen Kommandowort in die Schlacht, um die Sache mit mehr oder weniger Gewandtheit wie ein grosses Duell abzumachen, sondern man passt seine Streitkräfte den Eigenthümlichkeiten des Bodens und der Umstände mehr an, macht aus der Schlachtordnung, folglich aus der Schlacht ein mehrgliedriges Ganze, woraus dann folgt, dass aus dem einfachen Entschluss ein zusammengesetzter Plan, und aus dem Kommandowort eine mehr oder weniger lange Disposition wird.

T. ellenfelünk a 34-ik lap 7-ik kikezdésében mondja: „I-ső Napoleon lángeszű, vezéri tehetsége előtt szívesen meghajlunk, de tagadjuk, hogy a terepviszonyok méltánylását ő találta volna fel, vagy hogy ezt különösen cultiválta volna és hogy csak a legújabb kor adta volna meg ennek azon fontosságot és mindenhatósá-

*) Verdy ezredes itt a porosz sereget tartja szemé előtt, mely 1806-ban a jénai és austerládi csatákban a vonalharczásat alapelvei szerint harczott s csak ezután fogadta el az oszlopharczásatot.

gót, a melyben t. bíraló, úgy látszik, valóban hisz és melynek oly lényeges döntő befolyást tulajdonít, szem előtt tévesztvén a fődolgát a harcban: az erőt és azt, hogy túlzásba vitt terepfelhasználás és fedezés a csapatokat természetesen a földhöz köti, minek természetes következése a harcok stabilitása ad infinitum és a megveretés.“

Hogy Napoleon találta volna fel a terep méltánylását, azt mi sehol sem állítottuk, de igen is azt, hogy az ő idejében a terep nagyobb figyelem tárgyát képezte, mint Nagy Frigyes korszakában. Ez állításunk helyessége Verdy és Clausewitz fennebb idézett szavaiból kiténik.

A mi a terep felhasználását mai nap illeti, arra nézve állítjuk, hogy a legújabb korban a terep fontossága tetemesen növekedett, hogy annak kellő felhasználása a mai harczásat leglényegesebb alapját képezi, hogy minden parancsnok támadás alkalmával azon irányban vezesse csapatát elő, a melyben az ellen állásához legjobban fedve közeledhetik, mert ha ezt figyelmen kívül hagyja, akkor veszteségei oly nagyok lesznek, hogy (nagyon nagy túl-erőt kivéve) a megverésre biztosan számíthat.

E meggyőződésre az 1870-diki háború tanulmányozásából jutottunk.

T. ellenfelünk a terepet illetőleg következőkép folytatja:

„A terepviszonyok tagadhatlanul nagy fontossággal bírnak a harc kivételében, de ne tulajdonítsunk annak többet mint mulékony futólagos fontosságot és csak hamar lesz tudomásunk arról, hogy mikép vannak elosztva az ellen csapatai és nem fogunk teljes homályban lenni szándékáról és erejéről.“

Erre megjegyezzük, hogy tökéletesen magától értetik, miszerint a terep fontossága egy harcban csak is mulékony lehet. Így pl. egy védelmezett falu előtt fekvő terep fontosságát csaknem teljesen elveszíti azon perczben, midőn a támadó a faluba benyomult s a védő őt innen kiverni nem képes. A mi pedig az ellen csapatainak elosztását illeti, határozottan számíthatunk arra, hogy ő is a terep előnyeit lehetőleg felhasználni és kizsákmányolni igyekezvén, csapatai felállításánál erre különös tekintettel lesz. Mi tehát többnyire már a terep minőségéből felállítására vonatkozólag meglehetősen helyes következtetéseket fogunk vonhatni. Így pl. ha az ellen egy magaslaton áll, mely a támadó felé eső lejtőnek egy részén meredek és nehezen megmászható, míg a másik része nem meredek és könnyen megmász-

ható, tudhatjuk, hogy erőinek nagyobb részét ide fogja állítani. Ha továbbá pl. a védő egy erdőt szállott meg, s annak jobb szárnya felé fedetten közeledhetünk, holott a bal szárnya előtt fekvő terep sík, semmi fedezéket nem nyújt, ismét tudhatjuk, hogy ellentünknek főerői a jobb és nem a bal szárnyon fognak állani, mert ő is meg lesz arról győződve, hogy mi a főtámadást bizonyosan nem ott fogjuk elővenni, a hol esapataink semmi fedezéket nem találnak.

A fennebbi mondat tehát, úgy véljük helyesebben hangzott volna következőkép: „A terepviszonyok tagadhatlanul igen nagy fontossággal bírnak a harc kivitelében. Ez okból igyekezzünk, a mennyire lehetséges, a terepet jól megszemlélni, kellőleg felhasználni és helyesen megbírálni és csakhamar lesz tudomásunk arról, hogy körülbelül miképp vannak elosztva az ellen esapatjai és nem fogunk teljes homályban lenni szándékáról.”

Amaz állításaink bebizonyítására, hogy a terep fontossága mai nap tetemesen növekedett, hogy a csapatoknak a terep fedezékeit lehetőleg előnyökre felhasználniuk kell, ha sikerre számítani akarnak, a szabályzatokból és a legjobb harcászati művekből több ide vágó nézetet megemlítettünk.

Az új közös hadsergebeli gyakorlati szabályzat (lásd 118-ik lap 1-ső kikezdés) a következőket mondja:

„Die richtige Benützung des Terrains zur Deckung und Verbergung sowohl der einzelnen Plänker und Schwärme, als ganzer Abtheilungen kann zum Erfolge eines Gefechtes sehr wesentlich beitragen, indem sie das Mittel bietet die Truppen vor unnötigen Verlusten zu bewahren und gleichzeitig die Wirkung der eigenen Feuerwaffen zu erhöhen, oder auch ein überraschendes Auftreten vorzubereiten.“

Az előbb már említett porosz szabályzat (lásd a 88-ik lap végkikezdését): „Die Manöver geben den Führern Gelegenheit die Handhabung und Bewegung grösserer Truppenmassen zu erlernen und dabei ihr Verhalten dem Krieg so entsprechend einzurichten, wie dies im Frieden überhaupt möglich ist.

Hiezu gehört eine vollständige Berücksichtigung der Eigenthümlichkeit und des Einflusses des Terrains, so wie der nicht mit Sicherheit vorherzusehenden Einwirkung gegnerischer Massregeln.“

Verdy ezredes (lásd 1. füzet 4. lap 6. kikezdést): „Statt auf sie, legt die angewandte Taktik jedoch auf das Terrain einen überwiegenden Werth; ihre ganze Eintheilung ist sehr häufig nur nach diesem geordnet.“

Továbbá a 3-ik füzet 75-ik lapján 2-ik kikezdés: „Die verheerende

Feuerwirkung fordert dazu auf, die Abtheilungen der hinteren Treffen derartig zu formiren, dass sie die geringsten Zielobjekte bieten und fähig sind, die Deckungen des Terrains auf das ausgiebigste zu benützen.“

Boguslawsky, midőn a 70-iki háborúról szól (lásd az előbb említett könyvben 79-ik lap a 2-ik kikezdés végén) ezeket mondja: „die Ortgefechte mussten häufig vorkommen, weil die Tirailleurtaktik die höchste Entwicklung in diesem Kriege erlangte, welche überhaupt je dagewesen und weil dieselbe darauf angewiesen ist, alle Terraingegenstände, grosse und kleine, gründlichst zu benützen.“

Waldstätten harcászataiban (19-ik lap 2-ik kikezdés: „Die richtige Beurtheilung und kluge Benützung aller Vortheile des Terrains ist eine der wesentlichsten Grundlagen der neuern Taktik,“ továbbá a 427. lapon 2-ik kikezdés: „Wir können uns kein Gefecht denken, bei welchem die Gestalt und Beschaffenheit des Terrains nicht zur Geltung käme. Deshalb sind alle Anordnungen, Formirungen, Gefechtsarten etc. kurz alles, was in der Elementartaktik vorkommt, mit Rücksicht auf deren Anwendbarkeit im Terrain gewählt und festgesetzt.“

Clausewitz (lásd 2-ik kötet 129. lap 2-ik kikezdés): „Ganz abgesehen von den Mitteln des Unterhalts, welche eine ganz andere Seite dieses Gegenstandes ist, haben Gegend und Boden eine sehr nahe und nie fehlende Beziehung zur kriegerischen Thätigkeit, nämlich einen sehr entscheidenden Einfluss auf das Gefecht, sowohl was seinen Verlauf selbst, als seine Vorbereitung und Benützung betrifft.

Berneck (lásd „Prinzipien der Taktik (der Gegenwart)“ 113-ik lap 2-ik kikezdésben): „Vom grössten Einflusse auf Stellung, Bewegung und Gefecht der Truppen ist immer die Beschaffenheit des Terrains, továbbá az 519. lapon 1-ső kikezdésben: „Der Einfluss des Terrains auf die Taktik ist in neuerer Zeit bei veränderter Gefechtsführung mehr hervorgetreten und zum Bewusstsein gekommen, dadurch aber auch die Kunst, durch diesen Einfluss das Terrain zu benützen, dasselbe also zu beherrschen, végre a 746. lapon: „Die umsichtige Benützung des Terrains in Rücksicht auf die Vorbereitungen zum Gefecht und auf dessen Führung, macht einen Hauptbestandtheil der neuen Taktik aus.“

Scherff „Studien zur neuen Infanterie-Taktik“

czimű munkájában (lásd a 71-ik lap 5-ik kikezdését): „Die Abwehr richtet ihr Feuer aus dem Stehen gegen den sich bewegenden Gegner, kann dasselbe nach Zeit, Zahl, und Sicherheit mehr ausbeuten, als der Angriff, und sie findet dadurch, dass sie steht, leichter die gewichtige Hilfe im Terrain, welche heutzutage eine so grosse Rolle spielt.“ — továbbá a 72-ik lap 2-ik kikezdésében: „Nur da, wo die Abwehr ihr Feuer von der äussersten bis zur letzten Grenze seiner Wirksamkeit wirklich ausbeuten, nur da, wo sie durch besondere Umstände (z. B. mögliche Merkzeichen etc.) seine grössere Treffsicherheit gewährleisten, nur da, wo sie durch äusserliche Begünstigungen seine numerische Überlegenheit zur Geltung bringen kann, ist es das Feuer, welches ihr die Überlegenheit über den Angriff verschafft. Überall, wo das nicht der Fall sein kann, tritt heutigen Tages die offensive Schusswaffe bei ihrer grossen Treffsicherheit der defensiven Verwendung absolut ebenbürtig gegenüber; alle diese „wo's“ diese Grundbedingungen hängen ab — vom Terrain!“

Reinländer harcászataiban a 363-ik lap 2-ik kikezdésében: „Die Wahl der Angriffsrichtung ist abhängig von der Beschaffenheit des Terrain vor und hinter der Stellung von der erkannten oder auf irgend einer Art erfahrenen Vertheilung der Truppen und Waffen in derselben, die Lage der Rückzugslinie, von der Kräftevertheilung des Feindes auf dem ganzen Kriegstheater der Lage wichtiger Punkte auf denselben, wohin der Feind seinen Rückzug ausführen könne, von wo er Verstärkungen erwartet u. s. w.“

Das Terrain von der Stellung ist bestimmend für die Wahl der Angriffsrichtung, weil der Angriff denselben durchheilen muss. Sind Hindernisse vorhanden, welche die Bewegung hemmen, oder momentan aufhalten, so muss man sie rasch bewältigen können. Ein bedeckter Boden erschwert das kompakte Vorgehen der Angriffsstruppen, schützt sie aber auch gegen die Wirkung der feindlichen Geschosse, entzieht sie zum Theile der Einsicht des Vertheidigers.

Die Terrainbeschaffenheit in der Stellung selbst hat insofern Einfluss, als man Theile, welche durch das Terrain eines besondern Schutzes geniessen, nicht zum Angriffsobjekte wählen wird, wenigstens nicht für die Hauptkraft.“

Az 1870-iki hadjárat porosz részről történt hivatalos leírása a Metz körüli csatákra vonatkozólag (lásd 6-ik füzet 925. lap: „Je weniger man nun in der Lage war, das auf die weitesten Entfernungen abgegebene Massenfeuer des Chassepotgewehres zu erwi-

dern, um so mehr war die deutsche Infanterie von vornherein auf eine besonders sorgfältige Ausnutzung der Bodenverhältnisse und auf die Anwendung der Compagnie-Kolonnen hingewiesen.

Ez idézetekből kivethetik t. olvasóink, hogy épen a porosz írók, kik a mi a tapasztalást illeti, a legcompetensebb bírának tekintetők, kiválólag nagy súlyt fektetnek a terepre és a csapatoknak a harcban lehetőleg jó fedezésére. Ez utóbbit tehát nézetök szerint, túlzásba vinni nem is lehet, miután ők azt kívánják, hogy a harcban a csapatok minden fedezéket a lehető legnagyobb értékben felhasználjanak. Ha azonban t. ellenfelünk a túlzásba vitt terep felhasználását oda magyarázza, hogy a csapatok magukat a fedezésekhez kötvén, nem merészelnek tovább előre menni, akkor nem kételkedünk azon, hogy (mint ő mondja) „a dolog természetes következménye a harcok stabilitása ad infinitum és a megveretés lenne.“ Megjegyezzük azonban, hogy ezen helyben való megmaradásnak és előre nem menésnek okát nem a terep kellő felhasználásában, hanem az illető csapat csekély fokú vitészségben kellene keresni; megjegyezzük továbbá, hogy egy ily csapat még kevésbé fogna előre-menni, ha a terep fel nem használása folytán veszteségei sokkal nagyobbakká váltak s végre, hogy egy csapat fennebbi magaviseletét, t. i., hogy fedezékéből előre menni nem akar, a virágnyelv talán túlzásba vitt terep felhasználásnak, a magyar katonai nyelv azonban másként nevezné.

T. ellenfelünk a 36-ik lap végkikezdésében a következőket mondja:

Nem is imponáláskép lett volna itt helyén az azonnali támadás, hanem a vett parancs értelmében; hogy jó azonban bíráló, a ki, ha a sok ellenmondás daczára jól értettük, intézkedéseit csak akkor akarja tenni, midőn tisztán lát, a ki tehát az ellenség fejlődését és támadását bevévárni akarja, most egyszerre azon tanáchoz, hogy ily esetben, (hat. i. az ellenségre bukkanunk) erélyesen támadni kell, nem értjük, még kevésbé azt, hogy épen t. bíráló tökéletesen helyesli a poroszoknak 1870-ben követett eljárását, kik mindenütt, a hol az ellenségre bukkantak, támadólag léptek fel. Ha a t. bíráló ezen eljárást utánozni akarja, mi

ellen kifogásunk nincs, hogy tudja ezzel összeegyeztetni előbbi követelményeit?

Mi azt, hogy a harcintézkedést a parancsnokok csak akkor adják ki, ha egyszer az ellenfele megérté és támadása megkezdődik, sehol cikkünkben nem mondtuk. A 927-ik lapon nem helyeseltük ugyan, hogy a csapatparancsnokok gyakorlatoknál a részletes harcintézkedést a gyűllyhelyen kiadják, és kívántuk, hogy ha valahol az ellenségre bukkannak, a terepet előbb saját szemükkel szemléljék azaz nézzék meg, s azután intézkedjenek. Sőt a 928-ik lap két végkifejzésében éppen ellenkezőjét mondtuk annak, mit t. ellenfelünk ránk fog, t. i. hogy ép azért, mert rendszerint csakis a harc folyamában, sokszor csak annak vége felé jutunk annak nyomába, hogy miképp áll vagy állott az ellenség, az első harcintézkedés kiadásánál, főleg csak a hadászati és terepviszonyokat vonhatjuk tekintetbe (mint olyas valamit, melyet ismerünk vagy legalább ismerhetünk) és ez intézkedésen némi változtatásokat fogunk elővenni a szerint, a mint a harc alatt lassanként tisztába jutunk a felől, hogy miként áll ellenfelünk.

Mi ezzel természetesen nem azt akartuk mondani, hogy az ellenfele elosztását a harcizéren figyelembe venni nem fogjuk. Ha a parancsnok kivételké*) az ellen fellállítását ismeri, ha erőinek elosztását a harcizéren átpillanthatja, akkor erre már első intézkedés kiadásánál ép úgy tekintettel lesz mint a hadászati és terepviszonyokra.

T. ellenfelünk a 35-ik lapon azt mondja, hogy mi ellenmondásba jutottunk az által, hogy a 927-ik lap végkifejzésében követeljük, hogy a parancsnokok harcintézkedéseinek kiadásánál az ellenfele erőosztását tekintetbe vegyék, a 929-ik lap 1-ső kikejzésében pedig roszaltuk, hogy a parancsnokok a rendelkezések kiadásánál mindig az ellenfele erőit vették tekintetbe. Ha t. ellenfelünk cikkünkét kissé figyelmesebben olvasta volna, meg kell vala győződnie, hogy itt semmi ellenmondás nem létezik, mert mi a 927-ik lapon az

*) Hogy ez esetek csak kivételesek, azt nem nehéz bebizonyítani. Először is mindazon esetekben, midőn az ellenségre bukkannak, s ez hasonlóképpen menetekben van és kifejlődni kezd, a harc kezdetekor természetesen állásáról egyelőre nagyon keveset vagy semmit se fogunk tudni. Ugyan ez fog beállani, ha a terep fedett, vagy ha állása uralgó. Így pl. 1870-ben a poroszoknak legkevesebb tudomásuk sem volt a weissenburgi, saarbrückeni, borny, wörthi és st. privati harcok megkezdésekor, hogy miképp állnak a francziák, ők csak körülbelül azt tudták, hogy mily vonalat szállottak meg. Ez a nevezett hadjárat hivatalos leírásából tisztán kivethető.

ellen erejéről, t. i. hogy mily számú, a 929-ik lapon pedig erőinek elosztásáról a harcizéren szólottunk. E között pedig lényeges különbség van. Tudhatjuk, hogy velünk szemben egy hadtest (pl. 30.000 ember) áll a nélkül, hogy legkevesebb tudnánk miként vannak ezek a harcizéren elosztva, és megfordítva tudhatjuk, hogy pl. az ellenség állásának ez vagy ama részei erősebben vagy gyengébben vannak megszállva, anélkül, hogy határozottan tudnánk mily számú ellenség van velünk szemben. A mi pedig azon állításunkat illeti, hogy a háborúviselés nagyon egyszerű dolog, mondhatnók egy matematikai feladat lenne, ha mindig határozottan tudnók, mily erős ellenfelünk, ezt alig hisszük, hogy t. ellenfelünkön kívül olvasóink közül valaki betfi szerint vette volna, s nem csupán beszédképletnek tartaná.

T. ellenfelünk a 37-ik lap 3-ik kikejzésében azt mondja, hogy ama két század, mely a sept. 18-kán elővett gyakorlatnál két hegy között folytonosan előre haladva elfogott, valóságban az ellenséges tűzhatás és a harc egész menete és befolyása által észre lett volna térítve és már jókor visszavonult vagy megállott volna, megjegyezzük, hogy ennek lehetőségén nem kételkedünk, de ily érvek elfogadása mellett végre sohase lehetne békegyakorlatoknál egy vagy más csapatnak valamit hibául felróni, mert a parancsnok mindig azt felelhetné, hogy háború idején ez nem fordult volna elő, akkor az ellenség ellenhatása engemet észre térített volna; a valódi harcokban azonban oly eset, hogy egy vagy más csapat nagyon is vakmerően és elővigyázatlanul az ellenfele állásába benyomulván, elfogatik, elégszer előfordul.

A mi a rendeletek lehetőleg szóbeli kiadására tett ellenvetést illeti (lásd 38-ik lap 2-ik kikejzést): „hogy komoly harcban az általános izgatottság közepette szóbeli rendeletek sohase lehetnek oly szabatosak és félreérthetlenné mint az írásbeliek, hogy a közvetlen valakihez szóval intézett meghagyásban hamar becsúszhatik egy szó, mely az egésznek más értelmet kölcsönöz, különösen ha egy másik egyén által továbbbittatik,“ megjegyezzük, hogy mi is elismertük, miszerint nem czélszerű szóbeli rendeletet más valaki által átküldeni, de jobbnak tartjuk a parancsot szóval akkor kiadni, ha az, a kinek a parancs szánva van, személyesen jelen lehet, mert ez esetben a parancsot adó könnyen meggyőződhetik a felől, hogy félre nem értetett, holott a harcizéren irt parancsnak, melybe ép úgy becsúszhatik egy szó, mely az egésznek más értelmet ad, vagy melynél sokszor a rajzónnal irt rosz és

olvasatlan irás folytán félreértés támad, a felvilágosítás nem lehetséges. Verdy ezredes, ki e tekintetben 1866-ban és 70-ben elég tapasztalást tett, továbbá Waldstätten hasonló véleményben vannak. Ez utóbbi harezászatának 422-ik lapján a végkifejtelésben a következőket mondja: „Der mündliche Verkehr empfielt sich, weil er am kürzesten, zugleich aber am eingehendsten ist, besonders wenn derselbe zwischen dem höheren Befehlshaber an seinen ausführenden Untergebenen unmittelbar stattfinden kann. Eine nicht vollkommen klare Anordnung, eine undeutliche Meldung wird durch die unbedingt folgende Anfrage präzisiert und daher kommen auch Missverständnisse, die später zu verantworten sind, nicht leicht vor.“ Verdy ezredes az 1-ső füzet 43-ik lapján: „Der mündliche Befehl der höchsten Vorgesetzten direkt an den Betreffenden gegeben, ist das sicherste Mittel der Befehlsertheilung, um so sehr, als diess Möglichkeit zu Erläuterungen und zur Aufklärung etwaiger Missverständnisse bietet. Auch ist die Ueberbringung mündlicher Befehle durch Adjutanten, Ordonnanz-Offiziere u. s. w. angänglich, jedoch nur in dem Falle, wenn es sich um ganz kurze positive Anordnungen handelt, z. B. „die Brigade soll sofort aufbrechen und sich über x auf y in Marsch setzen.“ Sind irgend weitere Verhältnisse noch zu berühren, so ist die schriftliche Befehlsertheilung unbedingt vorzuziehen.“ A 2-ik füzet 38-ik lapján pedig: „Dann handelt es sich darum, dem Missverständniss und dem Zufall bei der Befehlsertheilung vorzubeugen. Der schriftliche Weg hat dabei seine Vorzüge, aber er ist im Gefecht nur bei grossen Massen, z. B. bei der Leitung von Armee-Korps durch ein Oberkommando anzuwenden; je kürzer aber der Weg zwischen Kommandirenden und Untergebenen ist, je mehr Ersterer selbst in das Getriebe des Gefechtes verwickelt wird, desto schneller müssen die Befehle anlangen und das ist meist nur durch mündlichen Befehl zu erreichen.“

T. ellenfelünk azon javaslatunkra, hogy ha a hadosztály az ellenségre bukkan, a parancsnok a rendelkezések kiadása végett hivassa elő a dandárnokokat, a lovasság és tüzérség parancsnokait, a következőket mondja (lásd 38-ik lap 8-ik kikezdést):

„Reméljük, hogy a rendelkezés ezen módja nem fog lábra kapni, mert veszedelmes eljárásnak tartjuk a parancsnokokat csapatuktól akkor elszólítani, mikor éppen legfőbb szükség van arra, hogy mindenki vigyázzon és helyén legyen.“

Erre nézve bátrak vagyunk megjegyezni, hogy először legfőbb szükség arra, hogy mindenki vigyázzon és helyén legyen nem

akkor van, midőn a hadosztály elővéde az ellenségre bukkan, a zöm csapatai egyelőre még a menet-vonalon maradnak és a harezterre előre mennek, hanem akkor, midőn itt megérkezvén, kifejlődnek és állást foglalnak vagy támadásra indulnak. Ámde ez időpontban a parancsnokok már rég ismét csapataiknál lehetnek ha gyorsan előre lovagolnak és visszatérnek. Veszedelmet ez eljárásban éppen nem találhatunk, mert mi veszély lehetne abban, hogy pl. a dandárt a harezterre a dandárnok helyett a legidősb ezredparancsnok vezeti? Veszélyessé csakis az esetben válhatnék ez eljárás, ha a parancsnok ellovagolna a nélkül, hogy a parancsnokságot átadná s a dandárt nem tudná mitevő legyen.

De az előre lovaglás nem csak a végett szükséges, hogy az illetők a hadosztály-parancsnoktól bővebb szóbeli utasítást nyerjenek, hanem hogy az ellen állását, saját állásaikat és az előlfekvő terep minőségét is megszemlélhessék, egyszóval hogy magukat a harezterén tájékozzák. A poroszok 1870-ben többnyire így jártak ezen hadjárat hivatalos leírásában (a harezoknál) sokszor találhatók e szavak: „General x vagy y ritt mit seinem Stabe voraus, um sich das Schlachtfeld näher zu besehen, vagy pedig: „um sich von der Sachlage näher zu überzeugen.“ Waldstätten ezt hasonlóképp kívánja s a 406-ik lapon a 3-ik kikezdésben következőket mondja: „Als Regel ist festzusetzen: dass die verschiedenen Truppen-Kommandanten alles aufbieten, um sich bald im Terrain zu orientiren und während des Gefechtes bemüht seien, ihre Kenntniss des Gefechtsfeldes zu erweitern.“

Alle Reglements schreiben übrigen vor, dass die Kommandanten im Gefecht, vor der unmittelbaren Verwendung ihrer Truppen trachten sollen einen Vorsprung zu gewinnen um das Terrain und den Feind vorerst rasch zu überblicken.“

Verdy ezredes hasonló véleményben van, midőn a 66-iki hadjáratról — a trautenai ütközetről — szólván, a következőket mondja (lásd 3-ik füzet a 35-ik lap végkifejtelését): „Bei der 3ten Infanterie-Brigade versammelte General-Major Barnekow zunächst die Regiments-Kommandeure und Stabsoffiziere, um ihnen eine sehr ausführliche Instruction von dem Punkt aus zu ertheilen, von wo man das Angriffs-Terrain zu übersehen vermag. Dies ist heute nothwendiger denn je, denn die Präzision und Tragweite der Waffen erfordert sehr umsichtige Anordnungen und namentlich eine sehr gründliche Ausnützung des Terrains. Solches liegt aber nicht allein dem obersten Führer ob, sondern ist ebenso sehr von den Führern der unteren Abtheilungen zu beachten.“

Tisztelt olvasóinkra bizzuk tehát megtélni, melyik, eljárás helyesebb: az-e, a melynél az előbb említett parancsnokok ha a hadosztály az ellenségre bukkan, előre nem lovagolnak, hanem csapataikat maguk vezetik a harctérre s oda érkezvén, egy rövid írott parancson kívül egyébvel ellátva s a terepről, az ellenség állásáról (t. i. állásának minőségéről) tájékozva nincsenek, — vagy azon eljárás, melynél a fennemlített esetben, a rangban következők vezetik a dandárokat, a lovasságot és tüzérséget a harctérre, a parancsnokok azonban előre lovagolván, a hadosztályparancsnok részéről kimerítő szóbeli utasítást nyernek, tudják mi szándékai vannak, minő hírek érkeztek az ellenségről, mi módon szándékozik a harcot vívni, felállítási helyeiket s az előlfekvő terepet némileg már ismerik és csapataik parancsnokságát mikor ezek a harctérre érkeznek, sőt esetleg már előbb is, ismét átveszik.

Czikkünket azon kívánsággal fejezzük be, hogy gyakorlatainknál a csapatparancsnokok igyekezzenek épügy mint a poroszok, a valósághoz lehetőleg közeledni, hogy ekként a béke idején tartott harczgyakorlatok a valódi harczoknak lehetőleg hű képét nyújtsák, hogy igyekezzenek azoknál helyes és ugyanazon harczászati elveket alkalmazni, melyeket valóságban alkalmaznának: ekkor aztán bátran mondhatjuk, hogy a gyakorlatokra fordított pénz egykor dúsan viszsza lesz fizetve.

Forinyák Gyula,
alezredes.

Egy tanulmány a német hadsereg felett

a 29-ik (badeni) hadosztály őszi gyakorlatának alkalmából.

Favre Vilmos,

vezérkari százados

Jelentése

a szövetségi katonai osztályhoz.

Ismereteti Geöcze István honvéd főhadnagy.

II.

A gyalogság harczászata.

Azon harczászatról, melyet a németek az utolsó háborúban tett tapasztalatok folytán elfogadtak, némileg teljes fogalmat nyújtandó, szükséges volna e tárgyat sokkal alaposabban megvizsgálni, mint én azt tehetném és egyszersmind egy jelentés szűk körén túl terjeszkedni kellene.

Ennél fogva csakis arra szoritkozom, hogy a különféle észleleteket, melyeket tenni alkalmam volt, egy példában összefoglalom; kimutatandó, hogy mily mérvben alkalmazzák jelenleg a német tisztek a nyílt harczmódot.

Míg a mai nap használatban levő tűzfegyverekkel szemben azt mellőzhetőnek tartják, másrészt annak vizsátságait tanulták ismerni, melyeknek hátrányait lehetőleg csökkenteni igyekeznek. Különösen balszerencse alkalmával idéznek elő e hátrányok sajnos következményeket, melyek alkalmasak arra, hogy az elveszített ütöközetek rendetlen futássá fajuljanak és végzetteljes szerencsétlenségé váljanak.

A nyílt harczmód vizsátságai sokfélék.

Először is egy magasb parancsnoknak nehezebb egy adott pillanatban a szétszórt rajoknak és nagyszámú kisebb oszlopoknak, melyek a csatavonalat képezik, összefüggő mozgatása. Mihelyt egyszer az ütöközet megkezdődött, a magasabb intézők annak vezetését, mely az alantas tisztekre megy át, csaknem egészen elvesztik.

Ez okból igyekeznek ez utóbbiak katonai kiképzetését lehe-

tőleg fejleszteni. Mai nap egy századfőnöknek többet kell tudnia, mint azelőtt a zászlóaljparancsnoknak.

Megfogható, hogy a harc alatt a felsőbb parancs hiányát minden egyes kezdeményezése pótolhatja; ámde miként lenne megmagyarázható, hogy egy tábornok az ellenséges tüzelés közben egy visszavonulást oly renddel szervezhessen, hogy az futással ne járjon?

Másodsor, azon mérvben, a mint az ítőkötet kifejlődésénél a különböző csapatrészek erősbítettnek vagy egymást lassanként a harczvonalba követik, a szétszórt harczmód alkalmazásánál különösen átszedelt terepen, a harczászati egységek összevegyülése és oly bonyolult rendtelenség támad, mely a vezetést gátolja és vereség esetében végzeteljes következményeket vonhat maga után.

Hogy e hátrányok némileg csökkentessenek, a német tisztek igyekeznek a katonát a gyakorlatoknál mindig arra figyelmeztetni, hogy közvetlen feljebbvalóinak és bajtársainak közelében maradjon, hogy ekként, ha a csapatok összevegyülnének is, legalább a kisebb egységek — csoportok, szakaszok, félé századok stb. — lehetőleg saját kötelékeikben maradjanak. Ez által a rendtelenség sokkal hamarabb elhárítható.

Ugyanez okból, ha a terep elegendő ótalmat nyújt, a lövészvonalat inkább rajokból*, mint csatárlánczából képezik. Az előbbi lehetővé teszi a kisebb harczászati egységek összevegyülésének kikerülését és a katona illető előjáróinak parancsa alatt és szeme előtt marad.

Ezenfelül a németek iparkodnak csapataikat lehetőleg mindig akként állítani fel, hogy a vezénylet egysége mélysegi, nem pedig szélességi irányban (a csatavonal arczának hosszában) tartassék fenn.

A helyett, hogy egy század a lövészvonalban alkalmaztatnék és azt egy másik század mint támasapat követné, a csatárvonal minden részéhez ugyanazon század egy részének legénysége rendel-tetik támasapatul, hogy ekként ha a támasapatok lassanként a csatárlánczba vonattak, ez utóbbi minden része felett a parancsnokság mindig egyetlen egy főnököt illessen és a századok egymással össze ne keveredjenek. E nézet ellene szól annak, melyet Scherff őrnagy felállított. A németek ugyanez alapelvet követik a csatavonal

* Minden csoport, minden szakasz stb., mely rend nélkül főnöke körül valamely kisebb helyen gyülekszik, hogy egy pontot megszálljon, hogy valamely fedezékben vagy a mögött — mint fűhely, ház, kert stb. — ótalmat találjon, egy-egy rajt képez.

képzésénél is. Egy ezred azt egész mélységében megszállja, egy zászlóaljjal az első, egygyel a második és egygyel a harmadik harczvonalban állva, hogy ezáltal, ha a harc alatt a különböző egységek egymással összevegyülnek, ez összevegyülés ugyanazon ezred osztályai és legalább nem a különböző ezredek között történjék.

E rendezetnek ezenkívül minden parancsnokra nézve azon előnye van, hogy foglalkoztatott csapatainak arczvonalát megrövidíti és azáltal a felügyeletet megkönnyíti.

Harmadsor, a katona — miután nyílt harczmódban sokkal kevésbé van vezetőinek rendelkezése alatt — könnyen függetlenséghez és önállósághoz szokik, mi a feyelemre káros hatással van.

Valamint e káros befolyásoknak, úgy az előbb említett kelletlenségeknek mellőzése végett, a német tisztek a nyílt harczmód alkalmazását a légszilkségesebb mérvre szorítják. Az ítőkötet kezdetén minden egységnél míg csak lehet, halogatják azon pillanatot, a melyben a zárkózott harczmódból át kell térni, és hogy ezt az utolsó pillanatban is tehessék, a legénységet egyik harczmódból a másikba való igen gyors átmenetben gyakoroltják. Ha az ítőkötet alatt elegendő fedezéket találnak, egy alkalmat sem mulasztanak el, hogy lövéseiket ismét kezökbe kapták, és ha a zárt rendbe ismét áttérni lehetséges nem volna, akkor legalább rajokba egyesülnek.

Ezen felül a tisztek, mihelyt az ítőkötet bevégeződött, lövéseiket gyülekeztetik és azután — a gyakorlatnál előfordulhatott rendtelenségekkel mintegy ellentétben — a menet alatt és a mozdulatoknál annál nagyobb szabadságot követelnek. A hadszállásokba való bevonulásoknál csapataikat gyakran díszmenetben léptetik el. Nem akarják, hogy a katona a függetlenség és rendtelenség benyomásait vigye magával. Szükséges, hogy az utolsó benyomás hasznos legyen. Ez talán szintén egyik oka annak, hogy a gyakorlatokat huzamosabban nem tartják, hogy ekként a nélkül, hogy túlságos sokat követel-nének, csapataiktól megerőltetést is kívánhassanak.

Mielőtt a gyalogság harczfelállításáról szólnék, megemlítem, hogy e fegyvernemél

minden szakasz	80 emberből,	
" század	3 szakaszból,	tehát 240 emberből
" zászlóalj	4 századból	" 1000 "
" ezred	3 zászlóaljból	" 3000 "
" dandár	2 ezredből	" 6000 "
" hadosztály	2 dandárból	" 12000 emberből áll, a

különleges fegyvernemeket nem számítva.

A gyalogdandárnál a németek kétféle szabályszerű felállítást alkalmaznak:

1. a melynél az ezredek „csatavonalanként“ állítatnak fel, azaz minden ezred magában véve egy külön vonalat képez, mely vonalak egymástól 250 méter távolságra vannak; (I. A. I. ábra.)

2. a melynél az ezredek „szárnyanként“ állítatnak fel, azaz egy ezred a másik mellett áll és így a csatavonal egész mélységét elfoglalja (I. A. II. ábra); ennél mindegyik ezred egy zászlóalja az első, egy a második és egy a harmadik harezvonalban lesz. E felállításhoz az előbb említett okoknál fogva előszeretettel alkalmaztatik. Megkísérlem annak előfűntetését, hogy egy e szerint csatarendbe felállított ezred miként indul támadásra.

Ha az ütközet kezdetén az ezredek minden dandárban szárnyanként csatarendbe vannak felállítva és az ellenséges tűzéréség és az első ellenséges lövészek tűzhatásába érkeznék, akkor minden ezrednél általában a következő rendelkezés adatik (I. A. III. ábra):

Az első harezvonalbeli zászlóalj négy századoszlopra oszlik. Az 1-ső és 4-ik század előnyomulnak és harmadik szakaszuk csatárvonalba oszlanak fel; a fennmaradó másik két-két szakasz a csatárvonal szárnyai mögött támasapat gyanánt állítatik fel. E támasapatok távolsága változó. A 2-ik és 3-ik század félzászlóaljoszlopot képeznek, vagy két egymástól 100 méternyi távra levő századoszlopot állannak és a csatárvonal közepe mögött 200—300 méternyre állva, annak támaszát képezik. A második zászlóalj többnyire két félzászlóaljoszlopra osztatik és az első harezvonal mögött mintegy 250 méternyre lesz.

A harmadik zászlóalj támadási oszlopban a második mögött 250 méternyre áll.

Vizsgáljuk most e harezvonalak mindegyikének ütközet alatti szerepét.

Első vonal. Elől a lövészek vannak támasapataikkal. Feladatuk abban áll, hogy a mennyire lehet, az ellenség tűzéréségének tüzelését magukra vonják, hogy az a zárkózott csapatoktól, a melyek utánuk következnek és a melyeknek rendeltetése a döntő támadás végbevétele, elháríttassék. Hogy e czélnek megfelelhessenek, a lövészeknek az ellenséget szakadatlan előnyomulás által kell nyugtalanítaniok és folyvást egyenlő, vagy még az ellenségénél is hevesebb tüzelést folytatniok úgy, hogy az teljesen el legyen foglalva azzal, hogy tüzelésükre feleljen.

Hogy az ellenség tüzelése által okozott veszteségök minél kisebb mérvre csökkentessék, a nyílt harcmező alkalmazásában nekik teljes

szabadság engedtetik. Nyílt, fedezetlen terepen láncriba — egyenlőten erejű csoportokba vagy rajokba — oszlanak fel. Ha az átszeldelt talaj elegendő őtalmat nyújt, akkor egyik fedező tárgytól a másikig futva nyomulnak előre.

Ha a lövészek láncriban vannak, akkor az alosztályok előnyomulása előre szökés által történik, felváltva egyik a másik után; az újonnan megszállandó vonal az előbbi előtt mindig 50—100 méternyre lesz. Ha a lövészek rajokban indultak, akkor ezek mindegyike sor szerint nyomul előre. Ha a raj jelentékeny (egy vagy két szakaszból álló), akkor egyik helyről a másikra nem fog az egész egyszerre előnyomulni, hanem egymásután néhány embernyi kis csoportokban.

A hol a terep semmi fedezést sem nyújt, ott a lövészek magukat tüzelés végett a földre vetik, míg az előnyomulás sorrendje ismét rájuk nem következik.

A tüzelés eleinte lassú és mérsékelt és csak néhány jól begyakorolt lövész által tartatik fenn, kik a főnökök által a távolságok megállapításával biztatnak meg. Mihelyt ezek megközelítőleg tudva vannak, a tiszt azokat a legénységgel közli és az irányzékot minden előnyomulás után azok szerint igazíttatja.

Ahhoz képest, a mint a távolság kisebbedik és az ellenség tüzelése erősebbé válik, iparkodni kell azt egyensúlyozni, sőt felülmúlni, mi az által történik, hogy a csatároknak megengedtetik gyorsabban tüzelni, vagy pedig a tűzvonalba több ember rendeltetik.

A támasapatok erősítésre vannak rendeltetve, és pedig úgy a vonal meghosszabbítása által, ha a szárnyak szabadok, mint szintén új rajoknak a már meglévőkhöz közé behelyezése, vagy végre a láncriba való közbeférkőzés által.

A lövészek és támasapatok főnökei teljes működési szabadsággal bírnak; csupán három követelményt kell folyvást szemök előtt tartaniok, melyek a viszonyokhoz képest következnek:

1. Az ellenséges gyalogságnak tüzelését csapataikra vonni azáltal, hogy az ellenséget ez utóbbiak lökészerű előnyomulásukkal nyugtalanítják és folyvást egyenlő, jól táplált, vagy ha lehetséges, az ellenségét felülmúló tüzelést folytatnak.

2. Hogy a könnyedszerű nyílt rend különböző alakzatait a különböző terepszakaszokhoz melyeken átsietnek és a talált fedezékek sajátságaihoz helyesen alkalmazni tudják; hogy e csapatoknak, melyek hivatva vannak magukat más csapatokért feláldozni, veszt esége a lehető legcsekélyebbre mérsékeltsék.

3. Oly intézkedések, melyek a rendetlenségeket lehetőleg korlátozni képesek, a kis egységek folyvást összevegyületlenül tartatva.

A táncapatok felállítási helye általában lövészvonaluk szárnya mögött van.

Mi ez utóbbtól való távolságunkat illeti, annak a következő követelményeknek kell megfelelnie:

1. A táncapatok lövészeikhez mindig közelebb legyenek, mint ezek az ellenséghez, hogy egy hirtelen támadás esetében azokat idején segíthessék. Távolságukat ahhoz képest kisebbítik, a mint a két fél egymáshoz közeledik.

2. Megkivánatják, hogy az ezen első követelménynek megfelelő terep egész kiterjedésében a legjobban fedező tárgyakat tudják feltalálni.

A távolság legnagyobb határa, midőn a fedezés lehetetlen, 400 lépés. Azonban e távolság semmire is leszállítható, ha a lövészvonalban egy oly tárgy van, mely a táncapatot teljesen fedezett felállítását lehetővé teszi.

A mi a 2-ik és 3-ik sz. századokat illeti, melyek a lövészvonal közepe mögött 200—300 méternyire oszloponban vannak, ezeknek a lövészvonal mozdulatait kell követniök. Az imént említett 2—300 méternyi távolság elegendő arra, hogy azokat az első vonalnak szánt eltévedt golyóktól megóvja. A mi a közvetlen ellenséges gyalogsági tüzelést illeti, attól elcinte keveset fognak szenvedni, ha a lánc és táncapatok az ellenséget elegendőképp foglalkoztatják. Iparkodniök kell magukat főleg a tűzserg tüzelése ellen biztosítani, mi azáltal történik, hogy úgy az előnyomulásnál, mint szintén a fedezetten való bevarásnál vonalba fejlődnek.

Térjünk most át a döntő támadás pillanatára.

Ha a lövészek azon álláshoz, melyet el kell foglalniök, 3—400 méternyire érkeztek, akkor a táncapatok már lassanként a tűzvonalon erősítésére alkalmaztattak és a 2-ik és 3-ik sz. századok oszlopai a közép mögött egymástól jobbra és balra húzódtak (I. A. IV. ábra) és mindkét lövészszázad közepe mögött 50—100 méternyire állanak. E pillanatban, midőn az ellenség zömlövés-távrá van, a gyors tüzelés megkezdésére parancs adatik. Az ennek folytán a löporfüst kepezte lepel takarása alatt mindkét század futólépést a vonalba nyomul, kifejlődik és a zárt rend felbontása nélkül letérdel és részt vesz a tűzharcban, a lövészek felett, kik előtte két, három lépésre lefekszenek, keresztül tüzelve (I. A. V. ábra).

Most már az jó kérdés alá, vajlon az ezredparancsnok az állás elfoglalására elégségesnek tartja-e az első vonalat vagy nem.

Először is az igenlő első esetet veszem fel, és annak eljárás módját adom elő.

Ez esetben a második harcsvonal az elsőől 200—300 méternyire tartózkodik, azt lehetőleg támogatva, egyszersmind azonban arra is készen állva, hogy ha az visszadobotnék, azon keresztül előre nyomuljon és azt felvegye.

A mi a második harcsvonalat illeti, ez szokélszerűleg osztagokban az előbb említett alakzatokban (2 század lövészvonalba oszolvá, 2 pedig vonalba zárkózva) nyomul elő és minden pillanatot felhasznál a gyors tűz fenntartására, míg nem az ellenséghez 150—200 méternyire érkezik. Ekkor az egész együttesen riadalmas „Hurrah”-val szoronszegezve az ellenségre tör. A katonák figyelemzetve vannak sokáig nem kiabálni, nehogy lélekzetüket elveszítsék.

Ha a támadás sikertül, akkor a csapat az ellenséget addig üldözi, míg elegendő lőtért talál maga előtt; azután megáll és a futókra gyors tüzelést kezd. Ha ezek már lótávon kívül vannak és az üldözés megújításáról van szó, akkor arra kiválólag a 2-ik és 3-ik sz. század rendeltetik, melyek vonalban és zárt rendben maradtak. Ezek képezik most a lövészvonalat és táncapatokat, míg a másik kettő azok mögött gyorsan újra szervezkedik és aztán az ütközetet századoszlopokban mint az ütközet kezdetén, támogatja.

Ha ellenben a támadás visszautasított, akkor a második harcsvonal a rendetlenségben hátráló csapatokon átnyomul, hogy lehetőleg kis tér veszíthessék.

Az első harcsvonal tiszteli iparkodnak csapataikat a másodiknak magasságában feltartóztatni, azokat ott a lehető legjobban a távközökbe és oszlopainak oldalába esatároklul összeállítani, mire a támadás ismét azonnal megkezdődik, hogy az ellenségnek magához térni ideje ne legyen.

Ha az első harcsvonal nagyon sokat szenvedett, akkor azt igyekeznek a másik kettő mögött újra szervezni, és a második harcsvonal támadólag lép fel, egyedül vagy a harmadik által támogatva.

Vizsgáljuk most azon esetet, midőn az ezredparancsnok nézete az, hogy az állást csupán első harcsvonala által elfoglaltatnia nem sikerülne.

Ez esetben a gyorstüzelés megkezdésekor második zászlóalját előre nyomultatja, mely az ellenségnek kisebb célpontot nyújtandó, a távolság áthaladására, minden századnál sectio-oszlopokba (a mi a svájci tagoszlopoknak felel meg) alakulhat. (I. B. I. ábr. *)

*) E sectio-oszlopok, csekély 400—500 méternyi távolságoknak zárt rendben való áthaladására gyakran alkalmaztatnak.

Az ezen támadásban való részvételnél, e négy század a különböző esetekhez képest következőképp alkalmaztatik:

a) ha az oldalak szabadok, akkor gyorsan a lövészvonal szárnyaira mennek, századoszlopot képeznek és ez alakzatban a támadásban részt vesznek. (I. B. II. ábra.)

b) Ha az oldalak nem szabadok, akkor a lövészvonal mögött állítatnak fel és ezekkel együtt 50—100 méternyi távkört tartva nyomulnak elő, miközben zárt rendben maradnak. (I. B. III. ábra.)

c) E két alakzat különbözőképp kombinálható, többi között a. B. IV. ik ábrán előtüntetett módon, a mely a leggyakrabban fordul elő.

Azon pillanatban, midőn mindenki szuronnyal az ellenségre tör, a támadásnak különböző kimenetele lehet, melyet az utóbb említett — vegyes alakzat — feltételezése mellett szándékozunk vizsgálat tárgyává tenni.

1. Ha a támadás sikertült, akkor azon eljárás követették, a mely már fennebb említettett és az ellenség tüzzel üldözötték. A minél nagyobb hatás elérésére lehetőleg sok csapat fejlődttetik ki.

2. A lövészek támadásukban feltartóztathatunk és az ellenség

Az előnyomulás e nemének, mely mindazáltal óvatosan alkalmazandó, igazoló okai a következőkben foglalhatók össze:

Nagyobb (600—700 métert meghaladó) távolságra való lövésnél, a hol hibák hosszúsági irányban fordulnak legkönnyebben elő és egyidejűleg az oldalirányban való találati bizossággal megszűnik, célszerű az oszlopok mélységét kisebbre venni és azok arcvonalát nagobbítani. Egész odáig vonalban lehet menni és ha szükséges és lehetséges, előnyomulni.

Kiseb távolságoknál mintegy 500 méterig a távbeesési hiba a lövedék alacsony röppályája következtében fontosságából sokat veszít, az oldalirányban való hiba ellenben, ha a cél nagyon keskeny, jelentőségben nyer. E körülmény felhasználása célszerűnek mutatkozik, miért is az oszlopok arca a minimumra (4—5 ember) szállítottatik le.

Egy másik ok, melyről azt vélem, hogy ez előnyomulási mód választására szintén befolyást gyakorol, a következő:

A védelmi állás közönségesen magas helyen van. Mielőtt a támadó gyalogsága a magaslatra érhetne, kénytelen hogy előnyomulhasson, vagy egy síkságon mely az ellenség által megszállott állás lábánál végződik áthaladni, vagy egy átelben fekvő lejtőn felszállani.

Az előnyomulás ezen szaka alatt, mely a legnagyobb távoknak felel meg, a magasabban álló ellenség az oszlopokat áttekintheti és lövéseinek azok oly tömeget nyujtanak, melynek tagjai emeletszerűen egymás felett állva tűnnek fel. A célznak ekként eredményezett magassága igen alkalmas arra, hogy a hibák, melyek a nagyobb távok megbecsülésénél oly könnyen előfordulnak elkerültsenek.

Ezért ez oszlopok mélységének kisebbre vétele igen célszerűnek bizonyul, mi egyébként a tüzéség tűzhatásának csökkentését előző alapelveknek megfelelő, mely tűzhatás e távolságokra sokkal veszélyesebb, mint a gyalogságé.

Midőn a gyalogsági oszlopok az ellenség felé közeledve, a magaslat lejtőjén

tüzélese elől meghátrálhatnak. Visszavonulásuknál igyekezniök kell az oszlopokat leleplezni, melyek, minthogy kevesebbet szenvedtek, előnyomulásukat tovább folytatják, mialatt a lövészek az oszlopok távközéiben és szárnyain megállapodnak és a támadáshoz visszatérnek, azokat támogatva.

3. A lövészek az ellenség ellentámadása által visszaszoríthatnak. Ily esetben az őket feltartóztató századok arczát szintén szabadba kell tenniök. Ha ez utóbbiaknak idejük van, kibontakoznak, ellenkező esetben az első osztályok egymáshoz zárkoznak és négy soros gyorsítzet adnak, hogy igy az ellentámadást feltartóztassák. Ha ez sikerül, akkor tüzelésének eredményét és az ellenség visszavonulását az egész csapat előnyére fordítja, azonnal előre tör és az ellenséges állást elfoglalni igyekezik. (I. B. VI. ábra.) Hogy ez ekként történhessék, szükséges, hogy a második harc vonal oszlopai, a mennyire csak lehet, zárt rendben maradjanak és támadás alatt bizonyos távolságban a lövészek mögött tartózkodjanak, hogy idejük legyen a különböző esélyekkel szembe szállani.

Ha ezek a tűzvonalba keverednének, akkor az ellenségnek az egész egy zárkózott oszlophoz hasonló tömörségű rendetlen tömeget

feléle haladni kezdenek, az első sor az ellenség szeméi elől a következőket elfedi és a golyó, mely azt elhibázza, rendszerint senkit sem talál. Szükséges tehát az oldalirányban való hibákat felhasználni és azokat az által növelni, hogy az előnyomuló csapat arcvonala a lehető legkisebbre vétetik.

Látni ebből, hogy nem mindig a távolság az, mely egy zárkózott csapatnak az ellenség tüzelése alatti meneténél irányadó. A terep idomzata oly fontos szerepet játszik, mely folyvást számításba veendő.

Be van bizonyítva, hogy egy tiszt, ki egy lejtőn való feléle haladásánál, mely két vagy háromszáz méternyre az ellenség tüzelésének van kitéve, ha csapatait tagoszlopba alakítaná, igen nagy hibát követne el; ellenkezőleg csapatait vonalba kell vezetnie mindaddig, míg a terep ismét emelkedni nem kezd, annyival inkább, mivel a kevéssé mély czéllap helyét gyorsan egy a lövonal felé hajló irányban változtatja, mi által az ellenség tüzelése még bizonytalanabb lesz.

Szintén be van bizonyítva, hogy ha az ellenséges tűz iránya egy ekként láncheba előnyomuló oszlop ellenében összpontosít volna, ez az ellenség szárnyai tüzelésének oldalai által hosszú czéllapot nyujtana, miáltal az e módon való előnyomulás minden előnye megszűnnék.

Mindebből e két követelmény következik:

1. Szükséges volna a gyalogtiszteket ahhoz szoktatni, hogy a tűznek a csapat elleni hatását minden lehető esetben számításba vegyék, hogy ekként, ha az áthatolando terep, az ellenséges vonal iránya és a csapatok ereje adva van, csapataik alakzatát mindig igy változtathassák, hogy azok lehető legcsekélyebb veszteségnek legyenek kitéve;

2. Szükséges, hogy a csapatok be legyenek gyakorolva, minden tetszés szerinti terepen egy zárt-rendbeli alakzattól bármely más alakzatra gyorsan és rendtelenség nélkül áttérni.

nyujtana, és a második harezvonali csapatait a lövészvonal, a habozás és visszaszorítás első percében magával ragadná.

Azon eseteket kivéve, midőn a második harezvonali hivatva van az ütközetben közvetlen részt venni, annak a harmadik harezvonallal együtt a szokásos távközlőket megtartania és iparkodnia kell magát a lehető legjobban fedezni. A hátsó harezvonalakra mindenekelőtt a lövegtűz veszélyes.

Ez ellen úgy ótalmazkák magukat, hogy kis (félzászlóalj vagy század) oszlopokra oszlanak, vagy pedig vonalba fejlődnek és pedig úgy előnyomulás mint állva való fedezés végett.

A mit eddig említettem, az különösen a támadólagos harcászatra vonatkozik. A mi a védőleges harcászatot illeti, arra nézve a csapatoknak adott rendelkezés inkább a terephez alkalmaztatik és a fennebb leirt példa-alakzatoktól jobban eltérhet.

E tárgyat illetőleg néhány észleletet említek meg:

1. A különböző harezvonalak közötti távközlők gyakran és a védállás minősége által feltételezve, jelentékenyül kisebbre vehetők. Némelykor a különböző harezvonalakat egy-egy előnyúló magaslatvonal mögött mélységi irányban 200—300 méternyire láttam összeszorítani. Azonban mindig szükséges, hogy a távközlők ne csökkenessenek oly jelentékeny mérvben, hogy a harezvonalak mozgásaikban egymást kölcsönösen akadályozzák.

2. A németek védő harczaiknál általában igyekeznek, a döntő támadást ellentámadással azon pillanatban feltartóztatni, midőn az előtör. Ha ez sikerül, akkor erélyes üldözéshez látnak, hogy az elenség zavarát felhasználják és ismét támadásba mehessenek át.

3. Ha valamely csapat egy állást elhagy, egyszerre vonul vissza. A felügyelők e pontra gyakran visszatérnek, hangsúlyozva, hogy ott, a hol egy nagyobb számú csapatosztag magát többé tartani nem képes, egy kisebb különítmény még kevésbé lesz képes az ellenséget feltartóztatni.

Egyébként az állás rendben, de gyorsan hagyandó el, hogy a támadó és a visszavonuló csapat között üres tér támadjon.

Egy visszavonuló csapat a feladott állástól soha se veszi közelebb állást 400—500 méternél. Közelebbi állást tökéletesen haszontalanul szállna meg.

Röviden összefoglalva a német harcászatra vonatkozókat, a következőket vélem figyelembe veendőknék:

1. A németek a lövészek alkalmazását nem túlozzák. Egy csapatvonalnál lövészharca-alakzatban — és csakis az utolsó pillanat-

ban — soha sem alkalmaznak többet, mint egész erejük $\frac{1}{6}$ - legfeljebb $\frac{1}{3}$ -át.*)

A többi nagyobb vagy kisebb oszlopokba osztva, azonban mindig zárt rendben marad, melynél az emberek kizárólag a tiszt vezetésé alatt állanak.

Midőn belátták, hogy a csapatok jelenlegi szétszórásánál, egy tisztnek lehetetlen oly kiterjedt arcvonalat vezényelni, mint ezelőtt, e végből határozottan azon vannak, hogy az ugyanazon vezénylet alatt levő csapatok úgy nagyban mint kicsinyben inkább mélyebben mint szélesebben állíttassanak fel.

Iparkodnak a tisztelnél és bizonyos mérvben az altiszteknél is a gondolkodó önállóság és kezdeményezés szellemét kifejteni. A mi a katonát illeti, az, ha mivel és intelligens e szellemet kelletnél nagyobbt mérvben is bírja, s iparkodnak is őt lehetőleg vezetői kezében tartani.

Felemlítek még némely, a gyalogságra vonatkozó észleletet.

Hogy a katona a lőporkíméléshez szoktattassék:

1. Minden tiszt felügyel katonáinak tüzelésére, hogy azoknak e gondolatot színtet nélkül emlékébe visszaidézzék.

2. A gyakorlat kezdeténél fejenként (9 napra) egyszer mindenkorra 50 töltényt osztatik ki. Minden reggel tudtul adatik, hogy azon nap mennyit lehet elhasználni. A tiszték meggyőződnek, hogy e szám túl ne haladtassék. Ily módon a legénység hozzászokik a töltény felhasználásának kiszámításához. Ezen felül a tiszték az ütközet alatt a távolságokat minden pillanatban tudatják embereikkel, hogy ezek azoknak becsléséhez szokjanak, különösen figyelmeztetve őket, hogy folyvást arra gondoljanak, hogy az irányzékot változtatniok kell.

Féltreértések és zavarok elkerülése végett, a németek soha sem adatnak más jelet, mint a mely az egész csapatotestnek szól és ezt is csak nagyon ritkán alkalmazzák.

A parancsok írásban való közlését, a nélkül, hogy azt gyakran alkalmaznák, ajánlják, — hogy az átvívó részéről származható minden tévedés elkerültesék és hogy később tudni lehessen, hogy valamely elforduló hiba ki által okoztatott.

*) Ezzel nem akarom állítani, hogy az utóbbi háborúban igen gyakran egész ezredek is ne lettek volna lövészvonalba felosztva. Ez azonban véres harcok következménye volt, következmény, melynek hátrányait a németek félre nem ismerék és a melyek a harcászati gyakorlatoknál a tiszték figyelmét színtet nélkül ama szükségességre irányozták, hogy a káros hatású rendtelenség lehetőleg korlátoztassék és mellőztessék.

A németeknél nagy mennyiségű ló és szekér alkalmaztatik. Háború idején egy 1000 fönyi zászlóaljnál a lóállomány következő:

Hátaslovak: az őrnagy számára ki a zászlóalját vezényli	3 ló
a segédtsízt számára	2 „
az 1-ső orvos számára	1 „
a 4 századfőnök számára	8 „
Összesen	14 ló.

A századfőnökök a gyakorlatok és ütközet alatt a lóról mindig leszállnak. (Háborúban az őrnagyok és ezredek gyakran ugyanezt kénytelenek tenni.) A ló általuk csupán mint szállító eszköz tekintetik, a meneteknél előőrsök vagy hadtanyák megszemlélésénél. A századosnak erejét kimélnie kell, hogy akkor midőn az ütközet pillanatában lóról leszáll, valamint a fektanyára vagy hadiszállásra érkeztekor annál pihentebb legyen.

A tiszt lováról leszállva azt közelében tartja, az esetre hatalan arra szüksege volna.

Hámoslovak és szekerek. Jelenleg minden zászlóaljnál a következő járművek vannak:

1 löszerkocsi	6 lóval
1 zászlóalj társzekér	4 „
1 gyógyszerkocsi	2 „
4 századkocsi mindegyik 2 lovas	8 „
1 markotányos kocsi	2 „
Összesen	22 „

Egészben véve egy zászlóaljnál van:

14 hátas ló
22 hámos ló

Összesen: 36 ló és

8 szekér.

A zászlóalj-társzekeren szállítatnak:

a zászlóalj törzs málhája,

a zászlóalj pénztára és papírpaj,

készletek és tartalék-lábbeli 30—50 emberre.

A hordlovak helyett, melyekkel a háború előtt minden század ellátatott, kétfogatú századszekerek vannak, melyek

a századbeli tisztak podgyászát és a század papírjait,

bizonyos mennyiségű szerszámot, ásót, kapát, fejszét és

bizonyos mennyiségű löszert szállítanak.

A németek kis tábori főzödényeikkel, melyek a katonáknál a

szükét pótolják, igen meg vannak elégedve. Azokat már az embereknek a hadszállásokon való széthelyezése miatt is szükségesnek tartják. Menetekben azokban az emberek eleség-készletüket tarthatják. E főzödényeket a katonák kétféleképp hordják. Az egyik mód abból áll, hogy azok a hátbőröndök tetejére tételnek, a mikor is a köpeny tekeresbe kötve a jobb vállon átvetve vitetik. Úgy látszik, hogy e hordmód őket a fegyver kezelésében nem akadályozza, azonban ez csak magas embereknél (pl. testőröknel) ajánlatos; középtemetű emberek az ekként elhelyezett főzödény miatt nem emelhetik fel annyira fejüket, hogy fekvé lóhessenek. (I. B. VII. ábra.)

A sereg nagyobb részénél ez edény úgy mint a svájci seregénél a hátbőrönd-fedelen vitetik, a melyhez két keresztstíj által van erősítve. Az edény fedele felfelé van fordítva. Ekként hordozva, a katonát a lövésben nem akadályozza. Ezenkívül a katona abba a levest is elteheti, ha indulnia kell a nélkül hogy ehetett volna.

E hordmódnál a köpeny mindkét oldalon, valamint a hátbőrönd alsó részéhez oda erősítetik. (I. B. VIII. ábra.)

Biztonsági szolgálat.

A következőkben egy combinált, — azaz egy dandártól egész egy hadtestig vett — csapat-osztálynak menet alatti biztosító szolgálatát tesszem vizsgálódás tárgyává.

Biztonsági szolgálat menet alatt.

A menet alatti biztonsági szolgálatot a németek két különböző ágra osztják:

1. a tudósítási vagy kikémlélesi szolgálatra és
2. a védő- vagy fedező-szolgálatra, egy szóval az elővéd szolgálatára.

E két, minősége szerint igen különböző berendezés általában az elővéd-parancsnokokat illeti, kivéve egy nagyszámerejű hadseregénél, mely menetének végbevitelére több párhuzamos országotat használ.

Ha egy hadozati nap reggelén a gyűllhelyre érkezünk, hol a csapatok felállítattak, az élen mindig egy lovassági különítményt találunk. Az elővéd indulásának percében a sűrű lovascsoport egy percz alatt, felhő gyanánt különböző erejű kis különítményekbe osztlik, melyek sebes ügetve, a térséget minden irányban elárasztyják és országotakon, utakon és a földeken keresztül vágva, gyorsan el-tűnnek.

Ez a kémlelő csapat, mely előre siet az ellenség kipuhatolására:

kizárólag lovasságból áll, melynek gyors menettítele lehetővé teszi a terepnek minden irányban való átvizsgálását, a nélkül hogy ez által az illető hadesapat menete késleltetnék.

Vizsgáljuk meg feladatát, és hogy ezt miként tölti be.

Az elővédparancsnok és ennek parancsai alatt álló kémlelők vezetője ismerik:

1. Az arckiterjedést, melyet azon csapatosztály, a melynek menetét fedezniök kell, ellenséges összeütközés esetén megszállhat.

Szükséges tehát, hogy a terep az országtúttól jobbra és balra, minden ellenséges csapatról, mely a kifejlődésnek akadályt készíthetne elő, ez arcvonalnál nagyobb szélességben tisztává tétessék.

2. Ismerik az időt, mely a kifejlődésre szükséges és a meddig az utolsó osztályok a csatavonalba az elsővel egy magasságba érkehetnek.

Szükséges tehát, hogy a kémlelőknek az oszlopéltől való távolsága oly nagy legyen, hogy a csapatnak elegendő ideje maradjon, az ellenség jöveteléről tudósítatva, csatarendbe áttérni.

Az elővéd csapatai egyébként ellenállásuk által a zöm kifejlődésére még nagyobb mozgási tért biztosítanak.

3. Tudják ezenkívül, hogy a menetoszlop vagy csatarend oldalába tett váratlan támadás, a legrosszabb következményeket vonná maga után.

E végből a terepet úgy oldalt, mint az arcz előtt, elegendő távolságra át kell vizsgálni, hogy a csapatnak kellő idő biztosítsák rendelkezések foganatosítására (egész vagy részben való arcváltás, visszavonulásra stb.), mielőtt ily támadás bekövetkeznék.

4. Ha e feladatokhoz még hozzá veszszük azt, hogy az ellenségről minden lehető tudósítást meg kell szerezni, akkor előttünk állanak ama követelmények, melyeknek a kémlelők főnöke a biztonsági szolgálat szervezésénél meg felelni köteles.

Lássuk, hogy miként járnak el a németek e cél elérésében.

A főnökök, a kik az arckiterjedést ismerik, melyet a kémlelőknek, úgy elől mint az oszlop oldalában át kell száguldozni, a térképen minden a föttal párhuzamos utat, mely az áthaladandó terepszakaszon található, felkeresnek.

Ha elegendő út nem volna, akkor ilyeneket az általános menetiránnyal többé-kevésbé párhuzamosan kijelelnek, az által, hogy a pontokat, melyek kémszemlézése fontossággal bírhat, egymással összekötik.

Minden így kijelelt irányban egy lovassági ktlőntményt mene-

teltetnek, ha lehetséges egész egy-egy szakasz (25—30 ló) erejéig, hogy a csapat egy tiszt vezénylete alatt legyen.

E ktlőntményeknek a nekik kijelelt útát kell megtenniök, egyszersmind a terepet jobbra és balra átvizsgálva. Ezenkívül egymás között folytonos összeköttetésben kell lenniök, ekként egy folytonos lánczót képezve, mely a szárnykltőntmények lépesőszertől hátramaradásának következtében egy roppant körív alakját vesz fel, melynek középpontját az oszlopél képezi. (I. B. IX. ábra.)

Minden két-három ktlőntményből álló csoport mögé egy erős fél — egész egy századból képezett ktlőntmény rendeltetik, melynek feladata azoknak támadás esetében támaszul és felvételül szolgálni. A középben levő kémlelők ezenkívül az egész elővéd által támogattnak. Hogy a szárny támpainak nagyobb ellenállás adassék, azokhoz egy gyalogsági osztály rendelhető, mely gyorsabb előrehozatala végett szekereken szállíthatatik.

Ha az átkutatandó terepszakaszon kívül valamely oly pont van, melynek kémszemle alá vétele szükséges, akkor e feladattal egy ktlőn ktlőntmény bízatik meg.

Miután utasításait mindenki megkapta, a kémlelők főnöke a támaszpont élére megy, mely a főutat követi; minden számára ktlőndő tudósítást itt vesz át és azokat az elővéd parancsnokával közli.

Vegyük szemügyre most e ktlőntmények valamelyikének eljárását.

A tiszt, ki azt vezényli, azzal kezdi, hogy egy 3 lovasból álló élt 200—300 méternyire előre küld. E lovasok kötelessége az utat, melyen a csapatoknak haladnia kell, átvizsgálni és az ahhoz vezető bejárásokat megsemlélni.

Ha csapatosztaga elég erős, akkor 200—300 méternyire jobbra és balra hasonló éleket küld, melyeknek rendeltetésök az oldalt fekvő terepet átszáguldozni, az oldalktlőntmények kémlelőitől láttávbán tartózkodva.

Az egész csapat közönségesen sebes lépést halad. Ha kerülés vagy hírszerzés miatt időt veszített volna, akkor a csapat figetésbe tér át, hogy a távközt ismét megnyerje. Az őrzáratok gyakran sebes figetésben haladnak útaikon.

Menet alatt a tiszt, jó térképpel ellátva, igyekszik a terepet jó előre tanulmányozni és mindig előre tisztába jöni az iránt, hogy mit kell tennie. Ahoz képest, a mint körülötte és útján kívül helyiségek, mint tanyák, faluk, kis erdők, vizeken való átjárások és mély-útak, melyeket az ellenség megszállhatna előfordulnak, azok átvizs-

gálására őrzárakat küld ki. Ezek gyors ügetést teljesít feladatukat és jelentéstétel végett visszajőnek. Hasonlóképp jár el, midőn magaslatokhoz érkezik, melyek nagyobb áttekintést nyújtanak; ha szükséges, ő maga azokra lovagol.

Minden oldalútra, melyet talál, néhány embert küld, hogy azt megvizsgálják és az összeköttetés helyreállítása végett a legközelebbi különítményig menjenek. Ha utakat nem talál, akkor embereit a földeken át fogja meneszteni, egy magaslatvonal vagy víz hosszában, vagy pedig valamely más irányban, mely azok vezetésére alkalmasnak mutatkozik.

Ha szükségesnek találja, a különítmény főnöke egy vagy más őrzártnak visszaérkezését álló helyben várja be; közönségesen azonban menetét folytatja.

Ha a különítmény az úton halad, akkor az őrzárt az ismét nehézség nélkül utólrérheti.

A tiszt gondoskodik arról, hogy az út kétfelé ágazásánál egy lovas visszamaradjon, ki a helyes utat jelzi. Ha az őrzárt a mezőn keresztül menel, akkor a főnök a menetet nyílt terepen vezeti, hogy folyrást látható legyen.

Fontos újságokat kivéve, melyeket azonnal a támasapat és kémlelők főnökeivel közölni kell, még akkor is, ha semmi mondani való nincs, szabályszerű jelentés teendő, hogy az iránt, a mi történik, bizonytalanságban ne legyenek, hogy az összeköttetések fenntartásának és a mindenfelé gyűjtött tudósításokról értesüljenek.

Egész csapatosztálya, mely minden pillanatban az ellenséggel találkozhatik, karabélylyal kezében menel. Ha egy kémlelő az ellenséget meglátja, a nélkül, hogy az által észrevétnékné, akkor arról főnökét közvetlenül tudósítja és megfigyelés végett elrejtőzik. Ha meglepetnékné, akkor tüzet ad, hogy mindazokat, a kik azt hallhatják, a veszélyről értesítse. A tiszt, miután a tudósítás igazvoltáról meggyőződött, arról rögtön jelentést tesz.

A kémlelők harezba csak akkor ereszkednek, ha az szükséges. Feladatuk az ellenséget felfedezni, ha visszavonul folyrást szemmel kísérni, az ellenséges csapatoknak ha azok helyben maradnak, állását felismerni. Tilos azonban merő kedvtelésből az ellenséggel csepepatáznai. Ha megtámadatnak, akkor támasapatukhoz kell visszavonulniok és a további előnyomulástól fel vannak mentve.

Ha azonban egy tiszt a szemben talált ellenséges kémlelőket szétgrasztva egy oly pontot elérhet, a melyről azt véli, hogy onnan az ellenséges erőket zömét felfedezheti, akkor e szándékát, méréséggel és gyorsasággal cselekedve foganatosítsa.

Ha különítménye a vonal valamelyik szárnyán van, akkor legjobban cselekszik, ha csapatát egy altisztre bizza és néhány jó lovastól követve, valamely kerülőn az ellenség oldalához némi távolságra fekvő pontot elérni igyekeznek, a honnan kényelmesen szemlélni lehet.

A szárnykülönítményeknek ép úgy mint a többinek, az elől fekvő terepet át kell vizsgálniok. Ezenkívül különösen ügyelniük kell fedezetlen oldalukra. Gyakori őrzáratok által, melyek ez irányban, a mennyire csak lehet előreküldetnek, nem csupán arról kell bizonyosságot szerezniük, hogy oldaltámadástól tartani nem kell, hanem arról is, hogy az ellenség eredeti irányát valamely oldalúton való kitérés végett el nem hagyta-e. E feladatuk megoldását az által mozdtítják elő, hogy a lakosoknál¹ kérdezősködnék, vagy a nyomokat melyeket egy csapat meneténél mindig hátra hagy, megfigyelik.

Ha egy különítmény főnökének az ellenség ilyenféle mozgását hinni elegendő oka van, akkor meg kell állnia és az elővéd parancsnokát arról értesítenie. Míg ennek parancsait bevárja, tudósítások szerzése végett erős őrzáratokot küld ki, különösen azon irányban, a melyben vélelme szerint az ellenség menel.

Röviden: a kémlelők szolgálata úgy elől mint a szárnyakon akként vezetendő, hogy az oszlopnak lehetővé tétessék útját teljes nyugodtsággal folytatni, biztosan tudva:

1. hogy a körülfekvő terep át van kutatva, úgy hogy ott semmi ellenséges különítmény nem lehet és az oszlop előnyomulhat a nélkül, hogy váratlan támadástól tartania kellene;
2. hogy ezen egész átvizsgálás elegendő távolságra foganatosítatik, hogy a menet semmi kisédelmet ne szenvedjen és hogy az ellenséggel való összeütközés esetében, bármely irányban történjék is az, elég korán értesíttessék, hogy minden szükséges előintézkedés (kifejlődés, arcváltás, hátrálás) a harez megkezdése előtt végrevihető legyen.

Ha valamely állásban levő ellenséges csapat, ütközetet kezdve, az előre menelést feltartóztatja, akkor a kémlelők által képezett leplező vonalon a kifejlődő elővéd lassanként átnyomul és azon mérvben a mint a zöm esapatai a vonalba érkeznak, lassanként a csatavonal arczának legszélsőbb végére húzódik. Az ütközet alatt a lovaság őrei és őrzáratai által továbbra is arról gondoskodik, hogy a küzdő csapatok szárnyaira semmi váratlan támadás se intézethessék.

Az elővéd szolgálata.

Az elővéd sajátképi szolgálata azon mód által, mely szerint az

a német sereghen mint a kémlelő szolgálat szervezetett, rendkívül egyszerűsítve van.

Míg a kémelőknél feladata a terepet átvizsgálni és az ellenség jelenlétét idején jelenteni, az elővédnek akként kell rendezve lennie, hogy támadás esetén az ellenség lökését feltartóztatassa és az oszlop zömének ütközeti rendelkezésekre időt adjon.

Az elővéd alakzata egy általános és egyszerű alapelv által határozatik meg:

menetét ugyanis minden csapat az által fedezi, hogy kellő távolságra összes ereje $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{6}$ -ának megfelelő különítményt előre küld.

E tekintetben ugyan a legjobb arány $\frac{1}{4}$ vagy $\frac{1}{6}$, azonban ez szorosán nem követetik, hogy egész egységek kiküldése lehetővé tessenek.

Alkalmazzuk ez alapelvet egy hadosztályra, mint a melyet gyakorolni láttam.

A hadosztály összeállítás.

Gyalogság: 2 dandár vagyis 4 ezred;
lovasság: 2 ezred vagyis 10 század; *)
tüzérség: 4 üteg. **)

Az elővéd áll:

1 ezredből vagyis 3 zászlóaljából;
2 lovas századból vagyis 8 szakaszból;
1 ütegből.

Ennek az egészhez való aránya következő, u. i.

a gyalogságnak $\frac{1}{4}$,
a lovasságnak $\frac{1}{6}$,
a tüzérségnek $\frac{1}{4}$ -része rendeltetik ki.
Az elővédhez utászok is adatnak.

A hadosztály zöme, mely mindabból áll, a mi az elővédhez nem tartozik, általában a következőképen menel:

*) A lovaszredeknek béke idején 5 századuk van, háborúban azonban csupán 4 és egy telepszázaduk.

***) A 4 hadosztályi ütegn kívül még a hádtesti lövegterületnek 8 ütege van melyek mind a két hadosztály között eloszthatók.

Az élen a lovasság (8 század) van, ha csak a terep nem olyan, hogy e fegyvernemet alkalmazni nem lehet.

A lovasság azért küldetik az élre, mert szükséges lehet azt az ütközet kezdetén az elővéd és a kémlelők támasapatául alkalmazni, hogy az arcvonal, a melybe a zömnek fejlődnie kell, szabadon tartassék.

Ez után 3 üteg következik, mert nagy távolságra az ütközetnek megkezdésére, mielőtt a gyalogság még működésbe lépne, ezek vannak hivatva. Ha a tüzérségi oszlop igen nagy, akkor az előtt egy gyalogcsapat meneteltethető, hogy az esetben, ha az elővédet támogatni kellene, gyorsan kéznél legyen.

Legutóljára a gyalogság zöme jő.

Lássuk most az elővédet, mely mint tudjuk a következőképen van összeállítva:

1 ezred gyalogság 3 zászlóaljjal;
1 üteg tüzérség és
2 század lovasság.

Az egész lovasság az előbb leirt módon kémlelő szolgálatra alkalmaztatik. Egy szakasz azonban az összeköttetési és küldőncz szolgálatra, valamint az oldalőrjáratokhoz való kirendelés céljából az elővéd zöménél visszatartatik.

Ekként egy 3 zászlóaljból és 1 ütegből álló csapatost marad fenn, mely biztonságáról az említett alapelvek szerint gondoskodik. Az üteg, melyre nézve elv hogy meg ne osztassék, az elővéd zöménél marad. A 3 gyalogzászlóaljból, a főnök belátása szerint, egy vagy fél zászlóalj előre küldetik. Vegyük ez utóbbi esetet.

E félzászlóalj (2 század vagyis 6 szakasz) az elővédet képezi, mely részéről saját fedezésére 1 szakaszt (mi állományának $\frac{1}{6}$ -da) alkalmaz, a mely előcsapatnak nevezetik.

Az előcsapat egy elővéd-élt küld előre, mely egy altiszt által vezényelt néhány emberből áll, kik a fegyvert mindig lökészen hordják.

Elöl a kémlelők egyik támasztálya (soutien des éclaireurs) és még távolabb a kémlelők előtt azok láncvonala van (l. B. X. ábra).

A fennebbi alapelv bármily erejű csapatra is alkalmazható, azt számszerűleg határozatlan módon szétosztva, míg nem él gyanánt csupán néhány ember marad fenn. A rendelkezés szabadsága, mely egy csapatnak a kiküldendő csapatrészek arányára nézve engedetik, lehetővé teszi az elővédnek különböző módon való összeállítását. A mi e különböző különítményeknek egymás közötti távolságait illeti, ezek azon szükségesség által határozottnak meg, hogy a kö-

vetkező különítménynek útközötti rendelkezésekre ideje legyen. A távolságokat túlságosra venni nem szabad, hogy a különböző csapatokat idején támogatni lehessen.

Mindaddig, míg a menet alatt az ellenség nem jeleztetik, a különböző különítmények oldalain semmi gyalogsági őrzőjárat sem meneteltetik. A mezősegen keresztül való menelés és minden ott előjövő akadály, a gyalogosoktól igen megerőltetett szolgálattétel igényel. Ezek többnyire hátra maradnak és ez okból semmit sem használnak, vagy ha a csapatok utánuk alkalmazkodnak, a menetet késleltetik.

A terepet a kémlelőknek elegendőleg át kell vizsgálniok, hogy semmi komoly veszélytől se lehessen tartani. Mindazáltal megtörténhetik, hogy valamely kis csapatosztályt elmellőznek és néhány puskalövés által az oszlop zavarba hozatik. Az elővéd első különítményeitől jobbra és balra pár száz méternyire néhány erős lovasági oldalőrzőjárat is küldetik, melyeknek rendeltetése, a csapatoktól ily meglepetéseket elhárítani, mi végből a terepet az úttal párhuzamosan átvizsgálják.

Azon pillanathban, midőn az ellenség jeleztetik, az elővígyázat fokozása szükséges. Ellenséges osztagok, miután a kémlelők lánczán áttörték, váratlanul az elővédet megelőző különítményekre rohanhatnak.

E pillanathban az elővéd némi távolságra mindkét oldalába egy-egy megfelelő erejű osztagot (1 vagy 2 szakaszt) küld ki, melyek az oldalbiztosításról gondoskodnak. Ezek, valamint az elővéd és az előcsapat, élékekkel és őrzőjáratokkal akként veszik magukat körül, hogy gyalogsági kémlelőkből egy új fedező vonal (lepel) képeztetik. Az összes elővéd akkor a B. XI. ábrában előtüntetett képet nyújtja. E fásztó szolgálat azonban a gyalogságtól csupán akkor követeltetik, midőn az ellenség igen közel van.

A kémlelő szolgálatnak ekkénti berendezése által az oszlop menete biztosabb, gyorsabb és rendszeresebb, miután egyszerűsödött, az utolsó pillanatot kivéve, az egész gyalogcsapatnak a fűton való haladását lehetővé teszi; hogy azonban ez történhessenek, számos lovaság, fáradhatlan mindenhol keresztül hatni képes lovak, merész és értelmes lovasok szükségesek.

(V é g e.)

A császári és királyi hadseregbeli a tisztinövendék kiképezésére hivatott

Csapatiskolákról.

Janszki Lajos es. k. alezredes és vezérkari tiszt után közli Geöcze István honvéd főhadnagy.

II.

Csapatnövendékek.

Az előkészítő vagy hadapród-iskolába való felvételre jelentkezők, kik még a hadsereg kötelékébe nem tartoznak, azonban a véd-kötelezettségi kort már elérték, az általuk választott csapattestületekbe soroztatnak.

A véd törvény értelmében azonban 17 éves kora előtt a hadseregbe való belépés senkinek sem engedtetvén meg, és miután minden pályán a nevelés és kiképezetésnek már a serdülő korban való megkezdése, a tanidő és az ifjusági évek czélyszerű felhasználása túlnyomó előnyökkel van egybekötve, a „csapatnövendékek intézménye“ által gondoskodva lett arról, hogy mindazon ifjak, kik a hadszolgálatot jövődbeli hivatásuknak tekintik, ez előnyökben részesülhessenek, a mely előnyök ez intézményen kívül csakis a katonai akademiák vagy hasonló katonai képzőintézetek növendékei számára vannak fenntartva.

Ennélfogva ez intézménynek célja az, hogy ifjaknak képzésükben a csapatiskolákban még a seregbe való önkéntes belépésük előtt alkalom nyujtassék.

Ennek feltételei a következők:
 a 14-ik év betöltése;
 a szülők vagy gyám beleegyezése;
 a jövőbeli hadszolgálati képességét igazoló testi fejlődés;
 a csapatbeli főnökök által bizonyítottan a csapatban való működéshez szükséges képességek;
 a csapattestületnél tartandó vizsgák által igazoltan való alkalmasság a csapatiskolákban való felvételre megkivánthatnak.

Ezenkívül az illető apja vagy gyámja beleegyezésével törvényszabta szabályszerű módon lekötelezi magát, hogy:

a védköteles kor elérése után önkéntesen a seregbe lép; hogy minden valamely előkészítő vagy hadapródiskolában töltött vagy megkezdett évért a törvényes sorhadbeli szolgálati időn felül egy évet jelenlétszolgálatban töltsön, még az esetben is, ha valamely büntetésre méltó cselekvény vagy testi alkalmatlan volta miatt szülei-nek vagy gyámjának visszaadatik, később azonban akár önkén-ten, akár törvényes állítás útján a seregbe jut; végre

hogy magát a hadseregbeli fegyelmi szabályoknak önként aláveti.

Ez imént említett kötelezettségek teljesítése minden tekintetben méltányos. Ez által eleje vétetik annak, hogy védkötelezettek jelenlétszolgálati idejüket egészben vagy legalább részben az iskolában töltsék, a nélkül, hogy — ez iskolák céljával ellentétben — kiképzetésüket az állam javára a seregbeli tényleges szolgálatban hasznosítsanak. A törvényes időn túl teljesítendő szolgálat részokről viszontkötelezettség az állam irányában, mely őket áldozatokkal a hadapród-iskolákban való kiképzetés előnyeiben részesíti.

Csapatnövédek felvételére jogosítvak a gyalogsági ezred- és tartalék-parancsnokságok, a császárvadász-ezred- és tábori vadász-zászlóalj parancsnokságai, a hadmérnöki a tábori tüzérségi ezredek és a vár-tüzér-zászlóalj parancsnokságai, továbbá az utász-ezred parancsnoksága.

Felvétele után minden csapatnövedék közvetlenül valamely csapatiskolába osztatik be és pedig — előismeretei és az általa választott csapatstílethez képest — az előkészítő iskola 1-ső vagy 2-ik tanfolyamába, valamelyik tábori vagy vartüzérségi altisztképző-, területi-, tüzérségi-, hadmérnöki- vagy utász-hadapród-iskolába.

Az előkészítő iskola 1-ső évfolyamába való felvétel mindenkor megengedtetik, ellenben ugyanezen vagy a hadapród iskola 2-ik évfolyamába való belépés csak az iskolai évfolyam kezdetével — october hóban — történhetik.

A különleges fegyverneméknél még következő felvételi feltételek tartandók meg:

a) A lovasságnál. A jelentkezőtől megkívánatik, hogy a hadapród-iskolába való felvételre szükséges előismeretekkel bírjon; ellenkező esetben egyelőre valamely gyalog ezredhez vagy vadász-zászlóaljhoz kell belépnie és az előkészítő iskola végeztével a lovassághoz való áthelyezését kéri.

b) A tüzérségnél. A tüzérségi altisztképzőiskolába való felvételre

algymnasium vagy alreáliskola, a tüzérségi hadapród-iskolába való beléphetésre pedig főgymnasium vagy főreáliskola végezése van fel-tételtől szabva.

c) Az utászoknál és hadmérnöki fegyvernemnél. Az utász és hadmérnöki hadapród-, mint szintén a hadmérnöki előkészítő-iskolába való felvételhez megkívánatik: az ezen iskolák számára szükséges előismereteknek kellő bizonyítványok vagy felvételi vizsga általi be-igazolása.

Minden csapatnövedék kinstári ellátásban részesül és illetéket és ruházatát illető csapatstíletétől kapja, meg levén engedve azonban a saját költségén való szabályszerű ruházkodás is. A csapatnövédek számára a katonai állományhoz tartozó tanulókéttől elkülönített helyiségek vannak kijelölve.

A kiképzetés, nevelés, orvosi ápolás stb. költségei kizárólag a kinstár által viseltetnek, ellenben a könyvek, író- és rajzeszközökről, a teljesen vagyontalanok kivételével, a tanulók maguk gondoskodnak.

Mozgósításkor az iskolák feloszlattnak és a hadköteles tanu-lók a csapatokhoz beosztatnak; a hadköteles kort még el nem ért csapatnövédek pedig kiképzetésük továbbfolytatása végett a háborútól biztosított helyeken felállítandó és nyugalmi állománybeli tisztek vezetése alá helyezendő intézetekbe rendeltetnek.

Az állam tehát a csapatnövédeknek többévi gondos és ingyenes kiképzést nyújt és pedig nem csupán a kato-nai tárgyakban, de az általános kiképzés legfontosabb ágaiban is.

Az előkészítő iskolába való felvételre szabott csekély követel-ményű feltételek még az által is könnyítve vannak, hogy a fel-vételre a német nyelv teljes ismerete nem kívánatik meg.

Némely szülék amaz aggodalma, hogy megválasztott környezet-ben nevelt és a családi körben gondosan őrzött fiaik, közvetlenül a laktanyai életbe lépve, különböző korú és miveltségű egyénekkel jönnek érintkezésbe, mi erkölcsi irányuk és társadalmi mivelődésükre rossz befolyást gyakorolhatna, mintsintén hogy a kellő érettségnek és jellemzilárságnak elérése előtt nevelésük folytatásának veze-tése talán igenis nyers kezekre bízatik: mainap többé alappal nem bír.

A csapatnövédek a szülék szárnyai alól gondosan vezetett kép-zőintézetekbe lépnek, melyek a legkifűnőbb tisztek közül kiválasztott ve-zetők és tanárok alá helyezvők, a kik hivatva vannak, ifjú növen-dékeikben, kik leendő fegyvertársaik, minden jó itáni érzést szere-ttel ápolni és fejleszteni; mi sem történhetik tehát olyasmi, mi a nevelés hátrányára lehetne.

Mint hogy a csapatiskolát a szülők szabadon választhatják, a

hallgatóknak más ilyenmű intézetbe való áthelyezése nem történik, és különben az is időnkénti szabadságra-bocsátás a szállói befolyás fenntartására elegendő alkalmat nyújt.

A csapatiskolák fontossága az általános műveltség tekintetében.

Jelenleg 12 területi hadapródiskola,

1 tüzérségi	"	"
1 hadmérnöki	"	"
1 utász-	"	"
29 előkészítő iskola és		

25 tábori- és vár-tüzérségi altisztképző iskola, tehát egészben véve 69 a tiszti növendék kiképezésére rendeltetett állandó csapatiskola van.

Ezek közül a tudományi kiképzetés terjedelmét tekintve, az előkészítő és a tüzérségi altisztképző iskolák jól vezetett polgári vagy alreális iskolákkal; a területi hadapródiskolák a magasabb rendű középiskolákkal; a tüzérségi-, hadmérnöki- és utász-hadapródiskolák teljes joggal a felsőbb technicus tanintézetekkel helyezhetők egy vonalba.

A csapatiskolák tehát semmikép sem tekinthetők olyanoknak, melyek kizárólag csakis a hadi kiképzetésnek felelnek meg, semmikép sem csupán katonai indomító és oktató-intézeteknek, — azoknak rendeltetése sokkal nemesebb és magasabb: ugyanis a szó teljes értelmében vett férfiakat nevelni, és a hivatásbeli ismereteken és az illető tanulók jövődöbeli pályájának mellözhetlen előfeltételén vagyis a magasabb katonai kiképzetés tudományi alapján kívül, azoknak egyszersmind a lapos, általános, bármely pályán is szükséges és értékes ismereteket nyújtani.

A ki egy a mostani berendezés szerinti osztrák-magyar hadapródiskolát jó eredménnyel végzett, annak sem katonai, sem más pályán való előhaladás felett nincs oka aggodni.

Évenként száz meg száz fiatal ember nyer ez úton oly kiképzést, melyet különben megszereznie nem igen volna módjában és csakis ez iskolák általános méltatásától és igénybevételestől függ, hogy jelentékeny állami többkiadás nélkül a tanulók száma százakról ezerekre növekedjék.

A nélkül, hogy tanügyünket illetőleg méltánytalan panaszt hangoztatnánk; tény, hogy e téren még sok kívánni való mutatkozik, és

már ennél fogva is ez egységes alapelvek szerint szervezett és felvilágosodott elvek szerint vezetett iskolák, tudományi és humanitarius államintézeteink sorában fontos alkatrészt képeznek.

Senkisé megtagadhatja a sereg amaz érdemét, hogy ily módon és ez intézetek által az állam javát és az értelmi fejlődést saját kisebb körén kívül is előmozdítja.

A hadsereg — minden sanguinismus nélkül mondva — elégedetten és jogos önérettel tekinthet vissza az újra szervezett csapatiskolák tudományi teljesítményeire és eredményére.

A seregben a tanképesség és tanulási vágy soha sem hiányzott és ha az előbbi időkből annak ápolására elegendő gond nem fordított, annyival inkább nagyobb érdemnek tekinthető az oly sok tiszttal autodidacticus úton elért eredmény. Épen az által, hogy oly sok és legnagyobb részben nehéz tantárgy számára a tisztikarban elegendő és részben kintinő tanerők találkoztak, lett tényleg fényesen megzafolva ama könnyelmű és alaptalan állítás, hogy a sereg az értelmiség és szellemi haladás terén elmaradt volna.

Szerencsés a mai nemzedék, melynek alkalom nyújtott kiképzetési vágyát jobban kielégíthetni mint elődeinek; hogy azonban a reményteljes lendület ohajtott végre is vezessen, hogy a csapatiskolák rendeltetésöknek megfelelhessenek, két feltétel mellözhetetlen, ugyanis: azoknak javadalmazottabb anyagi berendezése és hogy azokba kiképzésre képes, jó házi nevelés által előkészített tanulók lehetőleg nagy számban jelentkezzenek.

A csapatiskolák anyagi berendezését illető ohajtásaink tárgyát csakis az képezi, a mi elérhető és a mi ez intézetek ezéjára nézve mellözhetetlen. Hálásan elismerjük, hogy a hadseregigazgatás és a delegatiónak tekintetben eddig is sokat tettek és nem szándékunk elviselhetetlen áldozatokat kívánni; a legsürgösebb szükségletek kielégítésére, hogy azok aránylag jelentékeny hasznot hajtsanak, igen szerény javadalmazás elegendő. Engedélyezésük épúgy összeegyeztethető lenne a csapatiskolák szervezeti alapelveivel, mint a takarékoságra való tekintetekkel.

A katonai hivatás nélkülözésekkel jár és az azok könnyebb elviselésére való edzés a katonai nevelés egyik lényeges részét képezi.

Igen messze azonban ez irányban sem szabad menni. Szükséges, hogy a fiatal katona, a leendő tiszttal a csapatiskolában barátságos otthonát találja, melynek szigorú katonai rendjéhez sokkal könnyebben fog alkalmazkodni, ha az a szülői házzal nem képez oly túlságosan kellemetlen ellentétet.

Le kell mondania minden puhalkodásról, de nem a jól nevelt

és mivel emberek szokásairól és szükségleteiről, melyek jövőöbéli társadalmi állásának is megfelelő; kívánatos, hogy a tanuló az intézetben magát jól és mintegy otthon érezze és helyzete szülei előtt se tűnjék fel elriasztó alakban.

A csapatiskolabeli hallgatók a sajátképi katonáktól foglalkozásukat és rendeltetésüket tekintve, annyira mégis csak különböznek, hogy neveltetési igényeiket illetőleg egy spártai módon való laktanya-berendezés nem elegendő. A katonai mértékletesség és egyszerű életmód mellett szükséges, hogy még külső élet-szokásaikban is a gentlemanszerű érzület és magatartás második természetökké váljék. Némi szerény házi kényelem, mely távol minden elkényeztetéstől, ezen helyiségeket úgy azok lakói mint látogatói előtt barátságos kinézetűvé teszi, kívánatosnak mutatkozik. Ide tartoznak névszerint a háló- és lakószobáknak bezárható szekrényekkel és egyéb legszükségesebb berendezési darabokkal, a tantermeknek polczokkal, ülészekkel és egyéb kellékszerekkel való ellátása; czélszerű mosdószobák; a háló szobáktól elkülönített étterem, egyforma ha még oly egyszerű berendezéssel és illendő terítéssel.

Elismerést érdemel, hogy e tekintetben az igen csekély pénz-alaphoz képest némi czélszerű tárgyak már is beszerezettek, nagyobb mérvű beszerzésekre azonban az alap hiányozván, szükséges volna egyszerűenkorra egy mérsékelt összeg engedélyezése. Kívánatos volna továbbá a csapatiskoláknak — a hol csak lehetséges — a laktányáktól egészen külön épületekben való elhelyezése.

Az ételmezés megjavítása, névszerint lehetővé tétele annak, hogy a tanulók egy egyszerű reggelit és vacsorát kapjanak, egyrészt a még növésben levő ifjak physical fejlődése végett, másrészt a rend érdekében mutatkozik szükségesnek, hogy ez által a növénydekek a vendéglők látogatásától visszatartassanak. A mi hadapród-iskoláinknak megfelelő porosz királyi hadi iskolákban divó szokást, mely szerint az ügyeleti tiszt résztvesz a tanulók ebédjében, utánzásra méltónak tartjuk.

Szintén szükségesnek tartanánk az egyéni önértzet megőrzésére és a választott hivatáshoz való kedv fenntartására a tisztességes és nem épen annyira nyomorúságos ruházatot; a legénységtől való némi külső megkülönböztetés a növendékekben jövőö pályájuk tekintetében az önértzet emelésére hatással lenne.

Egyáltalában szabad legyen itt annak kifejezést adni, hogy egy oly hivatás, melynek a fiatalságra vonzó erőt kell gyakorolnia, ne fosztassék meg tökéletesen a külső megjelenés mind ama díszétől, mely a fiatalság phantasiájára természetszerű befolyást gyakorol.

A büles mosolyoghat némely dolgokon, melyek fiatal emberek

előtt bizonyos értékkel bírnak. A tapasztalás azt mutatja, hogy fiatal katonából, a kiben némi hiúság nincs, nehezen válik jó katona.

Az említett anyagi javítások, melyek az iskolaparancsnokoknak és tanároknak már régóta pium desideriumát képezik, nem csupán a tanulók szellemére és igyekezetére jótékonyan hatnának, hanem a csapatiskolák vonzerejét is emelnék és azok nagyobb mérvű igénybevitelét eredményeznék.

Ez iskoláknak a kiképzetés tekintetében való érdemteljes teljesítményeit némely szülők közelebből nem ismervén, azokat a külső látászat szerint itélik meg és tartózkodnak azokba fiaikat küldeni, miáltal épen a legkívánatosabb elem marad ki.

E körülmény idézte elő a katonai magán-tanintézeteknek életbeléptetését, melyek közül a jobbak elismerésre méltók ugyan, azonban mégis némely tekintetben nem állanak a csapatiskolákkal egy színvonalon és természetesen csakis vagyonos tanulók által látogathatók.

Szándékunk a még létező és javításra képes hiányok megjelelésére szorítkozik.

Hogy e csapatiskolákat alkalmas tanulók elegendő számban tartósan látogassák, csupán az azok által nyújtandó előnyök által biztosítható.

Ez előnyök azok számára, kik magukat a katonai pályára szánják, igen értékesek és tartós jelentőségűek. A csapatiskola a tanulóknak ama lehetőséget nyújtja, hogy abban hadköteles korának előlépése előtt az alantás tiszt hatáskörének megfelelő szakkiképzést, egyszersmind pedig a katonai rend és a szellemi tevékenység megszokását elsajátíthatja.

A hivatásbeli alapos kiképzetés imént említett előnyei ezelőtt csupán a katonai academiák növendékei számára voltak fenntartva; a nem ezen intézetekből kikertült tisztnek sokkal nehezebb és csak szerencsés körülmények között volt kitartó szorgalom által a hadi iskolába való felvételét lehetségessé tenni, s ez által magának pályáján való gyorsabb előmenetelt biztosítani.

E tekintetben jelenleg a hadapród számára ugyanazon előnyök vannak biztosítva mint az academiabeli hallgató számára; mindkettő elsajátíthatja azon ismereteket, melyek őt képessé teszik arra, hogy önjerejéből felvergődhessék.

Az előkészítő iskolának jó eredménynyel való végezése által az illető tekintet nélkül a társadalmi állásra és a vagyoni viszonyokra, a hadapródiskolába belépésre jogosíttatik; ez utóbbi végvizsgájának

kellő eredménnyel való letételé pedig, az egyéni viszonyok tekintetbevételével nélkül hadapróddá kinevezésre ad igényt.

A hadapród állása jelenleg sokkal előnyösebb lett. Ezelőtt a hadapróddá kinevezetés az általános kiképzetést illetőleg igen csekély követelményekhez volt kötve, ellenben bizonyos más feltételektől, mint származás, hazuról való segélyzésnek kimutatásától stb. és végre a csapatparancsnok vagy ezredtulajdonos elhatározásától függött; másrészt pedig valódi jogokkal és igényekkel nem volt egybekötve. Katonai kiképzetése biztosítva nem volt. Az úgynevezett esászárhadapródok kivételével a hadapródok semmi ranggal sem bírtak, de egyszersmind határozott igénynyel sem tisztté-előléptetésükre, mely utóbbi semmikép sem jött a hadapródi rang szabályszerű követelménye, hanem tisztteké altisztek, sőt polgári állománybeliek is — minden előleges katonai szolgálat nélkül — kineveztetettek.

Jelenleg a hadapróddá-kinevezetés a vizsga letételétől függ, mely feltételt betöltése mindenkinek az által van lehetővé téve, hogy a szükséges előismereteket a csapatiskolákban minden költsékezés nélkül megszerezheti.

E feltételen kívül a csapatiskolákban nyert ingyenes oktatás vizsorszolgáltatmányul csakis ama kötelezettség kívánatik, hogy az illetők bizonyos időre magukat a katonai pályára szánják.

A hadapróddá-kinevezéssel az illető fegyvernembeli rendfokozat elnyerése van egybekötve, mely a tisztté-kinevezetés sorrendjére nézve határoz. Ennél elsőbbségben csak azok részesíttetnek, kik kiváló tehetség és szorgalom által fűntették ki magukat.

Ennélfogva a hadapródnak további előmenetele saját kezébe van letelve, mely előmenetelt ő minden kedvezés vagy véletlentől függetlenül önmagától mozdíthat elő. Ez által e tisztség az előbbi viszonyokkal összehasonlítva nagyobb jelentőséget és valódi értéket nyert, annyival inkább, minthogy a fennálló törvények szerint hivatásbeli tisztté béke idején csakis hadapród vagy academiabeli végzett növendék léptethető elő.

A francia sereg azzal kérkedik, hogy a tábornagi pálczát minden katona hátbőrüdjében hordja. Hadseregünk erre nézve értékteljesebbet mutathat fel; ugyanis azt, hogy mindenki, ki a katonai pályára magában hivatást érez, ingyen, teljes kiképzetésben részesíttetik, miáltal tisztté képesítette, neki alkalom nyujtatik további előhaladását egész a katonai becsvágy által kijelelt legmagasabb fokig saját erejéből kivívni.

A gondos előképzés által a hadapródnak szolgálati és társadalmi állása is előnyösen változott.

A hadapród most már közelebb áll a tiszthez, mint az előbbi időkben; ugyanazon becsületügyi bíróságnak van alávetve mint a tiszt, és már csak ez által is a legénységhez tartozóktól meg van különböztetve; az előléptetési szabályzat értelmében az egész tisztikar dönti el, valjon körébe felveendőnek tartja-e.

Ez itt érintett viszony mindinkább megszilárdul minél több tiszt fog kikérülni a csapat-iskolákból, mert a tisztikar a hadapródokban és növendékekben azon ifjabb nemzedéket látja, mely előtt ugyan azon út áll, melyen már minden tiszt maga is haladt.

A mi a tisztté-előléptetést és további előmenetelt illeti, az a hadapródokra nézve már most is igen kedvező; a magasabb állások betöltését illetőleg pedig ezelőtt nem is lehetséges rendszerességre és biztosságra számíthatnak.

Ha a jelenlegi hadapródok számát az évenkénti természetes tisztú fogyaték számával összehasonlítjuk, akkor még a legfiatalabbnak is, legkésőbb két év alatt előléptetésre lehet kilátása.

A további előléptetés esélyei a különböző tisztségek számarányától függ, mely a mai szervezet-szerint sokkal kedvezőbb, mint egykoron volt.

A gyalogságnál és vadászcsapatoknál — tehát a két legnagyobb számerejű fegyvernemnél — ezelőtt 3 alantás tisztre 1 százados esett; most az előbbiek úgy állnak az utóbbiakhoz mint 2 : 1. Egy törzstisztre (zászlóalj-parancsnokra) azelőtt 25 százados és alantás tiszt jutott, most 13. Jelenleg tehát a századosra való előléptetés esélyei felénnyivel, a törzstiszti állás elérhetésének esélyei pedig kétszeresen előnyösebbek.

A pillanatnyi kedvezőtlen előléptetési viszonyokkal ez mindenesetre éles ellentétben látszik lenni. Az előléptetésünk 1866-tól egész mostanig tartó hallatlan megakadása azonban nem tekinthető mérvadónak a jövő rendes viszonyaira nézve. Ez ugyan is elkerülhetlen következménye volt az előbbi rendszernek, mely minden mozgósításnál tömeges előléptetést tett szükségessé, a békelábra való visszatérésnél pedig a számfélettiek állományát nagyobbította, mi minden háború után ismétlődött. Így 1815-től egész a harminczas évekig az előléptetésben csaknem teljes szünet állott be. 1849. és 1866. között az azért nem lehetett nagyobb mérvű, mert a gyorsan egymásra következő háborúk és hadseregfelállítások a tisztú állományban mindig új szükségletet idéztek elő, és a számfélettiek behozatalára alkalmat nyujtottak.

Az utolsó háború után egyébiránt ez utóbbiak száma az alantas tisztok számának az által csaknem $\frac{1}{8}$ -ra történt leszállítása folytán, hogy a századoknál a 2-ik hadnagyi állás megszüntetett, a tengerész gyalogságnak, a határőrvidéki ezredeknek, a csendőrség egy részének és más hadseregi szervek részeknek feloszlatása következtében, — rendkívül nagyra emelkedett.

Míg tehát a megüresedett helyeket rendes előléptetés helyett számfellettiek által kellett betölteni, a természetes fogyaték a felülvizsgálati szabályoknak azok irányában való szigorú alkalmazása által, kik a nyugalmi állományba át lépni kívántak, ez állománybeli, még szolgálatképes tisztoknak újra beosztása és végre azáltal csökkentett, hogy sok régi tiszt a nyugalmi állományba való át lépését az új nyugdíjazási törvény behozataláig elhalasztotta.

Az átmeneti korszak e következményei a jelenlegi tisztikart nehéz próbára tették; azok azonban a fiatal nemzedék reményeit nem zavarhatják, sem a sorainkba való belépéstől el nem riaszthatják; mind e nehézségek vagy már elmúltak, vagy azok megszűnése kilátásba van helyezve és biztosan mondható, hogy az előléptetésekre úgy általában mint különösen a hadapródokat illetőleg, kedvező és reményteljes korszak következik.

Ez örvendetes fordulaton kívül azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni vagy csekélyre becsülni ama kezességeket sem, melyeket a csapatiskolák jelen szervezetükénél fogva a jövő tekintetében nyújtanak.

Ha ezelőtt egy hadapród bármi okból a katonai pályát abbahagyta, az ezen pályán töltött évek rá nézve csaknem mindig és kipótólatlanul elvesztek.

Ez ma egészen máskép van. A ki egy, a mai berendezés szerinti hadapród-iskolát jó eredménnyel végeztet, az — eltekintve a katonai rend és pontosság megszokásától — a tudományok és egyéni ügyesség oly mérvét bírja, mely neki minden körülmény között lehetővé teszi vagy tanulmányainak másutt leendő folytatását, vagy a társadalomban egy tisztességes állás elnyerését, — és ekként a katonai intézetben történt kiképzetését úgy tekintheti, mint a mely őt egyáltalában biztos jövőjének megalapítására képesíti.

E kiképzetés teljesen ingyenes levén, annak előnyét a vagyonatlanok is minden áldozat nélkül elérhetik.

Kétségkívül, hogy lelkiismeretes szülők gyermekeik kiképzetésének megválasztását illetőleg inkább a jövőre lesznek tekintettel, mint az azzal egybekötött áldozatokra; mindazáltal az utóbbiakra való tekintet a jövőbeli hivatás megválasztásánál gyakran határozó lesz,

mely oknál fogva és a mielőbbi önállás után törekvés miatt, gyakran az illető ifju számára, hajlamainak kevésbé megfelelő életpálya választatik.

Ily körülmények között, melyekhez annyi mivel és tisztelt családnak alkalmazkodniok kell, a csapatiskolákba való beléphetés előnye annál inkább szembeötlők.

A csapatnövendék 14 éves korától kezdve, tehát épen azon életkorban, a melyben a kiképzetés a legtöbb anyagi áldozattal jár — családjának többé semmi kiadást sem okoz; a hadapród-iskolát 17 éves korában, sőt a körülmények szerint előbb is bevégezheti és 20 éves korában hadnagyi állásra biztos kilátása van, melyre ezelőtt csupán a katonai akademiák növendékei számíthattak, 18-tól 21 éves koráig a törvényszabta jelenlétszolgálatnak tesz eleget, melynek ép úgy alá van vetve, mint minden más hadköteles egyén. Az élvezett ingyenes kiképzetésért, nevelésért és tartásért, — ha tanulását az előkészítő iskola 1-ső évfolyamával kezdte, — még 4 évet, vagyis 25 éves koráig tartozik szolgálni.

Ettől kezdve azután független mint bárki más és ha más hivatásra szánja magát, a tartalékba való áthelyezésének mi sem áll útjában; elég fiatal és elegendő ismeretekkel bír arra nézve, hogy magának saját választása szerinti életpályát biztosítson.

A seregbe való belépés által többé nincs elzárva az út — mint gyakran ezelőtt — esetleg valamely más életmód kezdéséhez, s az illető nincs megváltoztathatlanul a katonai pályához kötve.

A csapatiskolákról és a csapatnövendékek intézményéről értekezve, czélunk volt azokat megismertetni és népszerűvé tenni, ohajvva, hogy a sereg ez úton a mivel osztályokból minél több elemet nyerjen, a melyre annak egy derék hivatásbeli tisztikar-növendék biztosítására elkerülhetetlenül szüksége van.

Ipkodtunk ennél teljes tárgyilagossággal az igazság határai között maradni, miről mindenki ez intézetek személyes megtekintése által meggyőződhetik. Ez utóbbi különösen kívánatos volna a szülőkre és a képviselő testületek tagjaira nézve, miután ez intézetek személyes megtekintése a szülőknel bizalmat ébresztene, a képvisé-

lőknél pedig meleg érdeklődést arra nézve, hogy jóakaró gondoskodásunk által azok további fejlesztését előmozdítsák.

Tág és gyümölcsöző tér tárul itt fel, melyen reményteljes katonai ifjuságunk tanszékjeinek gyarapítása és anyagi helyzetének javítása tekintetében minden jól alkalmazott bőkezűség áldászeteljessé válik, a mivel nem valamely egyoldalú osztályérdeknek, hanem a jól felfogott államérdeknek teszünk szolgálatot, mely az egyesek érdekével semmiképp sem áll ellentétben, sőt inkább az általános cél előmozdításaért való viszontjutalmazás gyanánt minden egyesnek fontos és értékes előnyöket nyújt.

Ami körülmények, melyek az újabb időkben a katonai hivatás vonzerejét és a fiataloknak ezen pálya iránti — azelőtt oly — élénk előszeretettel csökkentették, részben a szülőket is gondolkodóba ejtették, hogy valjon fiaikat a hadsereg számára neveljék-e.

A hivatásbeli katona állása még szerencsés pályafutás esetén sem nyújtja azon nyereséges eredményt, mint más téren való tevékenység; egykori varázsa, költői nymbusa, némelyeknek immár nem tűnik fel régi vonzó fényében s a jelenben divó nézetek inkább a békés vagyonszerzési működésnek kedvezők, mintsem az áldozatokkal és nélkülözésekkel járó hadi pályának. E két tény közül valamint az elsőt félre nem értjük, úgy az utóbbit feltétlenül nem kárhoztatjuk.

Igaz, hogy a tiszt szerény fizetése, a tőle követelt magas műveltséghez, kötelességeinek fontosságához, az államot szolgáló más egyének díjazásához, az ipar, kereskedelem, művészet és a — szédelgés dús aratásaihoz nagy aránytalanságban áll: azonban ne feledjük, hogy mily bizonytalanok ez aratások, mily gyakran jutalmaztatnak a nyereség és az aranyborjú imádásának csábreményei, lázas küzdelmei, keserű csalódással és tönkrementéssel!

A tiszt állás méltósága és tekintélye sokkal szilárdabb erkölcsi alapokon nyugszik, semhogy mulékony vélemények és szenvedélyek által elhomályosítható lenne. „Az életben mond Göthe — mint egyáltalában a társadalomban egy mívelt katonának van legnagyobb előnye.“ — Egész életét az állam védelmére szentelni: minden körülmény között szép, nemes és becsületteljes dolog.

Szívesen elfogadjuk, hogy a tiszt becsületért szolgál. Igaz, hogy ez nem mindenki dolga; de a kötelességéhez híű tiszt büszke azon önértetre, hogy működése és feláldozása pénzzel egyáltalában meg nem fizethető, és nem hihetjük, hogy ez érzés fiatalágunk szívében viszhangra ne találjon, hogy az előtte érthetetlen

ige volna! Hiába, a mi pályánkon az idealismus nem mellőzhető; nélkülözhető-e az más életpályán, nem vizsgáljuk; sajnálni való lenne azonban a fiatalság, ha — a nyereségelhajlás által eltompulva — szívében annak szikráját kialudni engedné!

A növekvő politicalai érettséggel és az állameszme megszilárdulásával mindinkább érvényre emelkedik ama nézet igazolta, hogy a hadsereg az állami függetlenség, rend, törvények és közjólét híű védője és hogy a legfőbb hadúr iránti feltétlen híűség elvénél fogva minden politicalai vagy nemzetiségi pártküzdelemben való részvételtől távol áll; mindinkább elismerésre számíthatnak továbbá a tiszteknek a hadsereg szelleme és ezáltal ereje fejlesztésében kifejtett érdemei; egyszersmind azok, a kik a sereget rendszeres ósárlással sárba rántani iparkodnak, ismervé lesznek valódi alanyiságukban, mint [a kik ellenségei a közjónak, vészes irányú reactionariások, a kik a szabad államban való hadsereg jelentőségét fel fogni nem képesek vagy nem akarják.

Ezáltal a tiszt állás értéke még inkább emeltetni fog, mint anyagi kedvezmények által.

A jelenkornak szellemi, és anyagi kifejlődésre törekvő izlésirányja teljesen jogosult és semmiképp sem ábrándozunk amaz idők után, a midőn a nyers erőnek és hatalomnak volt egyedül tekintélye; ámde ép oly kevéssé szabad az erőt és bátorságot a nyereség és élv utáni törekvések közepette hanyatlani engednünk, mert azzal együtt az emberiség minden szép eszményi java: a szabadság, jog, míveltség és végre a jólét és tulajdon biztonsága is veszendőbe menne.

A történelem megzafolhatatlanul bizonyítja, hogy az oly népek és államok, melyeknek mívelt osztályai élvezetek által elpuhulva, magukat a hadi szolgálatról önzésből gyáván kivonták, abban részokról csakis terhet nem pedig a férfú legkiválóbb becsületjogát látva, a sílyedés és enyészet felé rohamos léptekkel közeledtek, míg ellenben egészséges, erős népeket a hazias katonai érzék, szellemi, politicalai és anyagi fejlődésükben sohasem akadályozta.

Egy élvezetekben elpuhult, önzésteljes társadalom életképességel nem bírhat; az erkölcsi erő alapja csak is a hazafias önfeláldozás, csupán ez azon egészséges talaj, mely az állami függetlenséget, hatalmat és jólétet tartóssá teszi!

Az európai hadseregek létszáma, keretei és budgetje.

A „Journal des sciences militaires“ után közli
A páthy István százados.

I.

A különböző európai államoknak valódi katonai ereje bizonyos statistikai adatok és kimutatások segélyével meglehetősen pontosággal meghatározható.

Ha ez alkalommal az erkölcsi tényezőktől, mint: a harczosoknak oktatási fokától, fegyelmélettségétől és honszeretétől eltekintünk, a seregeknek viszonylagos erejét a csapatok létszámának, kereteinek, anyagi segélyforrásainak, az azokra fordított évi költségvetésnek, azok újonczozási módjának stb. összehasonlításából megközelítő pontosággal kiszámíthatjuk. A hadseregeket képező elemeknek statistikai szempontból való tanulmányozása tehát igen hasznos, és szükséges, hogy a gondolkozó katonát komolyan foglalkoztassa.

A következő, az európai hadseregek jelenlegi állására vonatkozó és összehasonlító jegyzetekkel ellátott kimutatások igen érdekesek, a mennyiben az európai államok katonai szervezetének részleteivel is megismertetnek.

Valamely nemzet katonai erejének főelemét kétségtelenül annak összes lakói képezik. S habár az egyes államok lakóinak számát a földrajzokban is megtaláljuk, azt itt ismételni és összehasonlítás végett egymás mellé állítani nem tartjuk feleslegesnek. A legújabb összeírásokból vett e számadatok alapul fognak szolgálni az évi hadjuttalékok összeállítására és az újonczok számárányainak kiszámításához.

Az európai államok népessége (1874-ben):

1. Oroszország	76,067,530 lélek
2. Német császárság	41,060,695 „ ¹⁾

¹⁾ E számból Bajorországra esik	4,852,026
Szászországra	2,556,244
Württembergre	1,818,539
Poroszország- és az annak katonai parancsnoksága alá közvetlenül alávetett többi államokra pedig	31,836,886

3. Franciaország	36,102,921 lélek
4. Ausztria-Magyarország	35,904,435 „
5. Nagy-Britannia	31,857,338 „
6. Olaszország	26,801,154 „
7. Spanyolország	16,835,506 „
8. Európai Törökország	9,791,582 „
9. Svéd- és Norvégország	6,013,402 „
10. Ruménia és Szerbia	5,825,437 „
11. Belgium	5,087,105 „
12. Portugal	4,367,882 „
13. Hollandia	3,674,402 „
14. Svájc	2,669,147 „
15. Dánia	1,784,741 „
16. Görögország	1,457,894 „

Az itt kimutatott összes népességnek csakis egy csekély része van arra hivatva, hogy háború esetében fegyvert ragadjon. Minden államban törvények és szabályrendeletek határozzák meg e hányadot, és úgy a felhívás módját, mint a korosztályokat és azok szolgálatteljeit.

Az általános hadkötelezettség elve Európában mindinkább terjedni kezd. Jelenleg teljes érvényre jutott a következő 11 államban: Oroszország, Németország, Franciaország, Ausztria-Magyarország, Olaszország, Svédország, Ruménia, Szerbia, Svájc, Dánia, és Görögországban.

A többi államokban ellenben a személyes hadkötelezettség alul részben vagy egészben is a mentesség lehetőségessé van téve. Így Belgiumban, Norvégiában és Németalföldön az általános hadkötelezettség csakis a nemzetőrségi szolgálatra terjed ki. Angliában még ez utóbbi alól is van menekvés a helyettesítés által. Törökországban a muzulmánoknak meg van engedve, hogy egy bizonyos váltságdíj lefizetése mellett magukat a katonai szolgálat alól megváltsák. Végre Spanyolország- és Portugalban a felhívottaknak egy sorshuzás által meghatározott része mindennemű katonai szolgálattól véglegesen megszabadul, és arra képesítetik, hogy más helyettesíthessen.

Hadkötelezettségi kor. Az első katonai összeírás mindennél a 20-ik évben történik. Kivétel Görögország, hol a hadkötelezettség a 18-dik, — és Dánia, hol a 22-ik évvel kezdődik.

Ugyancsak a 20-ik év elérte után írtnak össze a nemzetőrök is oly államokban, a hol ez intézmény létezik. Kivételesen csak is Angliában történik ez a 18-ik, — és Németalföldön a 25-ik év elérével.

A szolgálat tartama. Ha azonban a zászlók alá való

behívási kor majdnem mindenütt egyforma, a végleges elbocsátásra nézve nem így áll a dolog. A szolgálati idő ugyanis a következő:

Németalföldön (hadsereg) 5 év,
Spanyolországban 6 év,
Belgiumban (hadsereg) és Portugalban 8 év,
Németalföldön (a militiában) és Norvégiában 10 év,
Németországban ^{*}), Ausztria-Magyarország-, Törökország- és Angliában (militia) 12 év,
Oroszországban, 15 év,
Dániában 16 év,
Franciaország-, Olaszország- és Belgiumban (militia) 20 év,
Svájcban 24 év,
Ruméniában (a hadsereg- és nemzetőrségben) 26 év,
Szerbiában 30 év,
Görögországban (a hadsereg és nemzetőrségben) 32 év.

Határozatlan tartamú a szolgálati idő Svécziában (Indelta). Ez utóbbi osztályba sorozhatjuk még Oroszországban a kozákokat és a tömeges felkelést Törökország- és Ruméniában.

A fegyverfogható férfiak a szükséghez képest ebben mind részt vesznek.

E számok mutatják, hogy némely nemzetek mily hosszúra terjesztették ki katonáik szolgálati idejét. Míg a spanyol 26 éves korában véglegesen megszabadul a katonai szolgálat alól, a francia és olasz 40, a görög és szerb pedig 50 éves koráig még katonakötelezett. E számbeli különbségeknek azonban nagy lényegét nem tulajdoníthatunk.

Egy ellenséges betörés vagy rendkívüli veszély esetében valamennyi nemzet valószínűleg meg fogja hosszabbítani katonáinak szolgálati idejét, akár a nemzetőrségnek mozgósítása, akár pedig a népnek tömeges fegyverbe hívása czimén.

Katonásítási rendszerek. Ha már az államok között a szolgálati idő tartamára nézve lényeges különbség létezik, úgy ezen szolgálatnak a sereg különböző kötelekeire való elosztásában még nagyobb eltéréseket tapasztalunk. Az európai hadseregek szervezetének hadjuttalék és behívott korosztályok szempontjából leendő könnyebb megvizsgálása végett egy bizonyos osztályozást tartunk szükségesnek, ilyenek:

1. **Az állandó hadseregi rendszer.** E rendszer, mely a múlt században csaknem kizárólagosan el volt Európában fogadva,

^{*}) A népfelkeléssel (Landsturm) együtt 25 év.

jelenleg véglegesen elejtett, s elvileg csak is következő államokban áll még fen:

Spanyolországban a szolgálatköteles összes legénység 4 évig szolgál ténylegesen a hadseregben; 2 évig pedig a tartalékban;

Portugalban 3 évig tart a tényleges és 5 évig a tartalékbeli szolgálati idő;

végre Törökországban 4 évi sorhadi (nizam) és ennek 2 évi tartalékában (ihtiját) való szolgálat után a katona még 6 évig egy másodrendű tartalék (redif) kötelezettségben marad, mely tartalék háború esetében a ténylegesen szolgálók számának gyarapítására van hivatva. Az utóbbiak újjászervezése most van készülöben.

2. **A vegyes rendszer.** Rendes hadseregek és militia. A jelen század elején az európai nemzetek nagyobb része által elfogadott és némely államokban jelenleg is érvényben levő e rendszer abból áll, hogy egy csekélyebb számú állandó hadsereg mellett számos nemzetőrség is fenntartatik. Általában az e rendszer szerint sorozott seregek kitarotk és jól begyakorlottak; de a militiai katonai oktatása és fegyelmeztetése nem a legkedvezőbb.

Az 1870—1871-ki háború tisztán bebizonyította, hogy e rendszer nem eléggé erős, és ha a rendes hadsereg elégtelen, a nemzetőrség még saját hazájában sem alkalmas arra, hogy nyílt csatákban komoly ellenállást fejtsen ki.

E rendszer a következő államokban van alkalmazásban, u. m.:

Angliában, hol az önkéntes-intézmény folytán a hadseregbe jutott katona 6 évi tényleges szolgálatot teljesít és azután még 6 évig tartalékszolgálatra köteleztetik. A hadseregen kívül létezik még a szigetszörzág területének védelmére a saját keretekkel bíró militia, igen tekintélyes sereg, melyben valamennyi 18 és 30 év között levő angol (kivéve azt, ki helyettest állított) szolgálatát teljesíti.

Belgiumban a hadseregbeli szolgálatra hivatottak a gyalogságnál 2 év és 2 hónapig, a lovasság és tüzérségnél 3 évig tartatnak ténylegesen csapataiknál. Azután szabadságotlátván, a 28-ik éves kor eléréseig a tartalékba lépnek. Másrészt a nemzetőrség valamennyi 20 és 40 év között levő ép polgárt tagjai közé számít.

Németalföldön az állandó hadsereg legénysége csak 5 évig marad zászlónál s ez alatt is számos szabadságotlátásnak van helye. A militiahoz tartoznak a 25 és 35 év közötti férfiak; de ezek csak is az első 5 év alatt szállíttatnak be fegyvergyakorlatokra.

Norvégiában 5 évig tart a seregbeli és 5 évig a tartalékbeli kötelezettség. E tíz év alatt még mindazok, kik a hadsereg és tartalékbeli szolgálat alól megszabadultak, a nemzetőrséghez tartoznak, mely-

ben szolgálatuk kezdetén 42 napig beoktatás végett tényleg csen szolgálnak.

Oroszországban végre a sorhadbeli tényleges szolgálat 4 évig, az első osztályú tartalékbeli kötelezettség 2 évig *) és a 2-ik osztályú tartalékbeli kötelezettség 9 évig tart, mely alatt a legénység a körülményekhez képest a sorhad kiegészítésére is beidézhető. E mellett létezik még a területi véderő, mely valamennyi 20 és 35 év között levő férfiat magában foglal, kik a sorhad vagy a tartalékba nem soroztattak.

A felsorolt államokban — mint látjuk — a hadseregbeli szolgálat tartama kevésbé különbözik.

Általában ama nézet uralkodik, hogy egy megbízható hadsereg létesíthetése a katonákat 5 vagy 6 évig kell csapataiknál tartani, és az öreg katonákat még egy darab ideig mint tartalékosokat a hadi lábra állított hadsereg esetleges kiegészítésére nyilvántartani. E rendszer valóban igen előnyös, mert a hadsereget hason elemű, jól fegyverezett és begyakorolt harcosokkal látja el. Hanem úgy pénzügyi tekintetek, mint a népek érdekei, egy nagy számú állandó hadsereg fenntartását nem engedik meg; a tapasztalás pedig azt tanúsítja, hogy bármily számerejű a militia vagy nemzetőrség, katonai szempontból véve nem képes a rendes hadsereg számbeli gyengeségét kipótolni, s épen e tekintet vezetett:

3. a nemzeti hadseregek rendszerére. Ez a legújabb rendszer, mely Németországban vette eredetét, és egymástán Európa államainak nagyobb részében meghonosult. Ennek végeztelje oda irányul, miszerint valamely nemzetnek rendelkezése alatt álló összes ereje hathatósan felhasználtsék, és katonailag szerveztsék, a nélkül, hogy a lakosság azon határon túlterheltsék, a melyet az rendesen elbír. E rendszerben a működő hadsereg mellett, melyben majdnem valamennyi ép férfi részt vett, még számos más csapatok léteznek, melyek honvéd-, területi-védsereg stb. néven régebb kitanult katonákból állanak és nemcsak helyőrségi szolgálatra, hanem szükség esetében mindennemű hadműködésekre is felhasználhatók.

Kezdjük fejtegetésünket a tulajdonképi hadseregen és lássuk, mily módon alkalmazták a különböző államok az általános hadkötelezettség elvét.

A hadsereg hadi lábon két osztályzatú emberekből áll: a olyanokból t. i., kik már béke idejében csapataiknál ténylegesen szol-

*) A jelen átmeneti korszakban ez első osztálybeli tartalékosok is csapataiknál maradnak, és így a katona 6 évig tényleg szolgál.

gáltak és olyanokból, kik egy bizonyos szolgálatidő után szabadgólátván, csakis a mozgósítás alkalmával idéztettek be.

A tényleges szolgálatideje. A nemzetek nagyobb része abban egyetért, hogy három évi tényleges csapatszolgálat elégséges úgy valamennyi fegyvernembeli legénység teljes kiképezésére, mint az összhangzatos közreműködés és az alsóbb tisztségi keretek nevelésére. E három évi tényleges szolgálatidő Németország-, Ausztria-Magyarország-, Olaszország-, Szerbia- és Görögországban van behozva.

Némely államok, mint Svájc, Svédország és Dánia, melyek békében csak csekély számú sereget tartanak fenn, ezen számon még jóval alább mentek.

Franciaországban ellenben a hadseregen való rendes szolgálati idő 5 évre emeltetett.

A tartalék-kötelezettség tartama. A rendes hadsereg tartaléka arra szolgál, hogy annak létszámát háború esetében kiképezett öreg katonákkal gyarapítsa. Az ezen osztályzatban való szolgálati idő a különböző államokban nem hason tartamú, s ennek meghatározására azon tekintet vezetett, hogy mozgósítás esetében a tényleges hadsereg s a tartalék egyült véve az elérendő létszámot kiadja.

Ha az évenként besorozható hadkötelesek közép arány-számát tudjuk, akkor valamely hadi lábra állítandó hadsereg létszámát könnyen kiszámíthatjuk, ha t. i. ama középárányost a korosztályok számával sorozzuk.

Hogy a különböző államok sor-hadseregei a szükséges hadi létszámot elérjék, a korosztályok számát a következőleg határozták meg:

Svájc	20	korosztály
Görögország	12	"
Ausztria-Magyarország	10	"
Franciaország	9	"
Olaszország	8	"
Dánia	8	"
Ruménia	8	"
Németország	7	"
Svédország	6	"
Szerbia	3	"

Ha már most a hadseregenél a ténylegesen töltött szolgálati időt a korosztályok számából levonjuk, kijő a tartalékban töltendő idő.

Igy ezen idő Francia- és Németországban 4, Olasz- és Svédországban 5, Ausztria-Magyarországban 7, Svájcban 19 év. A fennebbi kimutatás egyszersmind a hadi lábra állított hadsereg legénységünk korát s ennél fogva a különböző államok katonái-

nak testi erejét s a hadi fáradoalmak elviselésére való fejlettségét is mutatja. Látjuk ugyanis ebből, hogy a szerb, német és svéd seregekben sokkal nagyobb számmal vannak képviselve az ifjabb korú emberek, mint az osztrák-magyar és svájci seregekben. A svájci katonaság középkora 30 év, a szerbiai 21½ év. De egyszerűen azt is észleljük, hogy pl. a svájci és a görög sereg igen nagy számú tartalékos, azaz oly egyéneket foglal magában, kik csak rövid ideig voltak fegyver alatt.

Helyén van itt e különböző elemek között egy összehasonlítást tenni és azt a kérdést felvetni, hogy az elfogadott rendszerek melyike előnyösebb. Szolgáljon Francia- és Németország például. Franciaországban a hadsereg 5 korosztályból és a tartalékból áll. Németországban a hadsereg csak 3, a tartalék pedig 4 korosztályt foglal magában. Az előny tehát látszólag Franciaország részén van, mely egyrészt hadi lábra állított ezredeibe aránylag kevesebb tartalékoszt oszt be, és másrészt mozgósított katonáinak középkora 25 év, holott Németországban 24 év. A mint említettük, az előny csak látszólag van Franciaország részén, mert az pénzügyi tekintetek miatt jelenleg az évi hadjuttalék teljes számát nem tarthatja 5 éven át zászló alatt, hanem a hadjuttaléknak egy részét rövid szolgálati idő után szabadságolni kénytelen.

Az 1872-ik évi hivatalos adatok szerint a különböző államokban felhívott hadkötelesek száma a következő volt:

Oroszországban	665,000	ember
Németországban	345,000	"
Franciaországban	314,195	"
Ausztria-Magyarországban	337,899	"
Nagy-Britanniában	200,000	"
Olaszországban	260,000	"
Spanyolországban	140,000	"
Törökországban	145,000	"
Svéd- és Norvégországban	49,000	"
Ruménia- és Szerbiában	52,000	"
Belgiumban	44,500	"
Portugálban	40,000	"
Németalföldön	32,500	"
Svájczban	23,000	"
Dániában	26,889	"
Görögországban	13,000	"

A fennebbi kimutatásból, melyben az államok népességök szerint vannak osztályozva, kitűnik, hogy a sorrend némely helyt meg van zavarva,

Igy például Franciaország felhívottjainak száma messze áll az Ausztria-Magyarországban felhívottaké mögött, holott a két állam lakóinak száma kevésbé különbözik. Ennek oka az, hogy Franciaországban a serdületlen korúak halálozása nagyobb. Angliában a nők, Törökországban pedig a férfiak túlnyomó száma okozza azon feltűnő különbséget. A fennebbi kimutatás összege azt mutatja, hogy Európában több mint 2,600,000 ember éri el a hadköteles kort.

Ez összegből levonandók mindazok, kik testi fogyatkozás miatt vagy egyéb okoknál fogva a hadi lábra állított hadsereg tagjai nem lehetnek.

A nélkül, hogy a különböző államok mentesítési törvényeinek részleteibe bocsátkoznánk, egyszerűen százalékokban jeleljük ki a mentesítettek számát.

Az európai hatalmak e részben a következőleg osztályozhatók: Spanyolország 19%; Dánia 22; Németalföld 24; Olaszország 27; Svédország 28; Franciaország 32; Anglia 33; Oroszország 40; Németország 48; Ausztria-Magyarország 49; Ruménia 60; Szerbia 65%: azaz 100,000 sorozati lajstromokban összeirt 20 éves ifjú közül például Franciaországban 32,000; Németországban pedig 48,000 teljesen alkalmatlan a katonai szolgálatra.

A különböző államok katonai költségvetése (a rendest és rendkívülit együttvéve) az 1874-ik évben a következő volt:

1. Oroszország	788,390,000	franc
2. Franciaország	719,929,000	"
3. Németország	488,742,000	"
4. Anglia	378,418,000	"
5. Ausztria-Magyarország	254,983,000	"
6. Olaszország	210,721,000	"
7. Spanyolország	170,713,000	"
8. Törökország	100,745,000	"
9. Belgium	43,474,000	"
10. Németalföld	41,479,000	"
11. Svédország és Norvégia	33,063,000	"
12. Portugal	21,854,000	"
13. Ruménia	16,760,000	"
14. Dánia	14,465,000	"
15. Svájc	7,883,000	"
16. Görögország	7,419,000	"
17. Szerbia	4,992,000	"

Svájcz védintézménye

a szövetségi tanácsnak 1874. június 13-kán kelt törvényjavaslata szerint.

(A „Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine“ folyóirat után közli Ujhegyi Béla, honvéd főhadnagy.)

II.

Hadkötelezettség és újoncvozás.

Minden svájci azon év kezdetén lesz hadkötelelessé, a melyben 20-ik évét eléri, hadkötelezettsége pedig azon év végével szűnik meg, melyben a 44-ik évet betölti; — az első 12 évben a mozgó hadseregbe, a többi évek alatt a honvédségbe tartozik, de a mozgó hadsereg esetleg a honvédkötelesek által is kiegészíthetetik.

Valamennyi fegyvernem századosai általában, összesen csakis 15 évig hadkötelesek. A törzstisztek egész szolgálatuk alatt ép úgy a mozgó hadseregnél, valamint a honvédségnél alkalmazhatók.

A lovasok a hadköteles 10 év betöltése után a honvédséghez helyeztetnek át. A vasúti századokhoz tartozó egyéneknél a mozgó sereg vagy honvédségre nézve külön beosztás nem létezik.

A védkötelezettségtől — közhivatali működésük tartama alatt — mentesek: a szövetségi tanács tagjai és a szövetségi cancellár, a posta, távirtda, lőpor-gyártás és kezelés, katonai műhelyek és fegyvertárak, közápolók, fegyintézetek hivatalnokai, valamint a vizsgáló bíróságok fogházainál alkalmazott hivatalnokok és munkások, illetőleg szolgák, — továbbá a rendőrség, a vám és határőrség tisztei és legénysége, nemkülönben amaz alkalmazott lelkészek, kik nem tartoznak a táborilelkészek sorába.

E felsorolt állásokban levő személyek azonban kötelesek a z újoncvoztásban résztvenni és lakhelyökhöz képest a megfelelő területi csapatoknál nyilván tartandók.

Tanítók a további gyakorlatoktól — a mennyiben ezek foglalkozásukba ütköznének — felmentetnek, és a szövetségi tanács tagjai is az ülések tartama alatti gyakorlatok alul felmentvék.

Az újonc-avatást nem a cantonok — mint az eddig történt, — hanem a szövetségi kormány fogja kezelni, mivégből a szövetség területe — a cantonok határainak megfelelően — 8 kerületre osztatik be, melyek mindegyike egy-egy hadosztály területének felel meg, a cantonok pedig zászlóalj-járásokra oszlanak. A szövetségi kormány által eszközözlendő sorozásoknál a cantonbeli hatóság közreműködni tartozik.

Guide-, útász-, hidász-, lövész- és vasúti századok közvetlenül a szövetségi kormány által egészítettvén ki, zászlóalji járásokba nem tartoznak.

A vasúti és gőzhajózási társulatoknál működő hivatalnokok és munkások ezen foglalkozásuknak megfelelően használtatnak fel.

Az altisztek és tisztek.

Az altisztek és a tisztikarok azon legénységi állománybeli egyénekből egészítettnek ki, kik az alább értendő ismétlési tanfolyamokat jó eredménnyel végezték; kinevezésük- és előléptetésükre nézve a következő szabályok állanak.

A különféle fegyvernemek altisztei, a (harezászati) csapat-egységek tisztei által azon legénység közül hozatnak ajánlatba, mely az ismétlési tanfolyamot megfelelő jó eredménnyel végezte; — altisztekké való kinevezésük a csapat- (zászlóalj-) parancsnokok által történik.

Az ismétlési tanfolyam befejeztével — a 37-ik §. szerint — a minősültségük alapján ajánlott egyének a canton-kormányok által őrmesteri rangfokozattal tisztjelöltek néveztetnek ki, — s azon tisztjelöltek, kik a tisztjelölti (tisztképző-) iskola megfelelően minősítő bizonyítványát bemutatni képesek, a canton-kormányok által hadnagyokká léptettetnek elő.

A főhadnaggyá való előléptetés rangsor szerint és a szükség-lethez képest történik, míg a századosná vagy törzstisztté leendő előléptetés a rangsorra való tekintet nélkül a képesség szerint és az illető fegyvernem „főoktatójának“ bizonyítványa alapján foganatosítatik, — kivéve a szövetség által közvetlen szervezendő lövész-osztályoknak századosait és az ezekből alakulandó zászlóaljak törzseit, valamint a különböző cantonok területein sorozva szervezett zászlóaljak illy rendi fokozatú tiszteit, kiknek kinevezése a szövetségi kormányt illeti, — a többi fennebb érintett előléptetéseket a cantonbeli kormányok eszközlik, míg az egészségügyi és kezelési csapatok altisztei és tisztei, ezeknek parancsnoka (igazgató, orvos és főhadbiztos) által, a megkívánható tanfolyamok végezte után, néveztetnek ki.

A magasabb rendű tisztek ezredparancsnoktól felfelé, valamint

a hadi-hídszervonati-, műszakitelep- stb. parancsnokok, a szövetség-tanács által és a rangsorra való tekintet nélkül azon tiszték közül választatnak ki, kik a megelőző alsóbb rendi fokot két évig viselték és abban ugyanannyi ideig szolgálatot teljesítettek. — E kiválasztás egy — a katonai osztály (vezérkar) főnökének elnöklété alatt, az illető hadosztály-parancsnok, az illető fegyvernem felügyelője, valamint főoktatója és azon parancsnokból a ki alatt az előléptetendő szolgálat állóbizottság ajánlata alapján történik. Egy hadosztálynok kiválasztása iránti ajánlatot előterjesztő bizottság, hasonlóan a katonai osztály főnökének elnöklété alatt valamennyi hadosztályonkból alakul.

Midőn egy több hadosztályból álló sereg mozgósítandó, a szövetségi tanács tábornokot választ, ki a sereg feloszlásáig a főparancsnokságot viszi, — rövidebb időre a tábornokot a vezérkari főnök helyettesíti.

A parancsnokságtól való képtelenség miatti felmentés vagy vétések miatti elbocsátás a kiválasztásra vagy kinevezésre illetékes hatóság körébe tartozik.

Oktatás és kiképezés.

A hadsereg harcalképességét a kiképezés foka határozza meg, s midőn a szomszéd államok hadseregeinek oktatási irányát és képzettségök mérvét ismerni általában érdekes, — annál érdekesebb ez a svájci néphadét illetőleg, melyben az újoncz aránytalanul rövid idő alatt képezendő ki harezossá.

A szövetségi tanácsnak e tárgyra vonatkozó vezérérszémét a következő sorok képviselik:

„Amaz elvitázhatatlan tény, miszerint az állóhadseregek az évekre terjedő szolgálat folytán előjáróknak és katonáknak sok és fontos tárgyra nézve oly kiképezést nyújthatnak, mely bármely néphadét sokkal felülmúlja, — azon eszmét kelti, hogy oly intézkedések tétessenek, melyek seregünket e példány-képekhez lehet őleg közel hozzák.“

„Ez eszme azok által fejeztetik ki legkövetkezetesebben, a kik a katona kiképezését ugyan az eddigi kiterjedés szerint megtartani, a kereteket azonban tetemesen kiterjeszteni, illetőleg állandó keretek alakítását ajánlják.“

„Bármennyi indok támogassa is tiszta katonai műszaki szempontból ezen ajánlatot, még sem tartózkodunk azt egész határozottsággal elvetni.“

„Mi azon nézetben vagyunk, hogy minden, mi álló hadseregére vagy csak annak kezdeményezésére is vezet, állami intézményünk

alapelveivel és társadalmi életfeltételünkkel ellenkezik, — és semmi szin alatt sem számíthat jóváhagyásunkra.“

A svájci szövetség politicalai és társadalmi helyzete, valamint a külhatalmasságok irányában való állása folytán biztosított semlegesége, részére a külháború kilátását is kizárja, míg néphada a semlegesség fenntartására és határainak megvédésére — területének földrajzi fekvése folytán — elégségesnek mutatkozik.

A feltétlenül szükséges katonai képzettségi fok elérése ezéjából tehát — az új törvényjavaslatban — az oktatási és későbbi tanfolyam-tartamok meg lettek hosszabbítva; mit a szövetségi tanács a lövészetben csekélynek bizonyult kiképzettséggel érvel, s ezen indoklását az 1873-ban megtartott czéllövészeti gyakorlatok nem kielégítő eredményének számok szerinti felemlítésével támogatja, sőt kimutatja, hogy e részben 1872 és 1873 között hanyaló viszony mutatkozik.

Ép úgy mint a czéllövészeti oktatás meghosszabbításának szükséges voltát, indokolja a szövetségi tanács a többi szolgálati ágakra nézve szükséges gyakorlati idő ajánlott meghosszabbítását is; sőt még ezt sem tartja elégségesnek arra, hogy használható harezosok kiképezthessenek, hanem ohajtja, hogy az iskola-köteles ifjúság e tekintetben védköteles koráig terjedelmes előleges oktatásban részesüljön.

A szövetségi tanács kimutatja, miszerint a legújabb korszak az általános védkötelezettség foganatosítása által minden különbséget, mely ezelőtt a néphad és állóhadseregek között fennállott, a néphad kárára kiegyenlített; — mert míg ezelőtt egy néphad nemzete szellemi teljerejének öntudatára támaszkodva, egy álló hadsereg toborzott zsoldosaival szembezállhatott, most mind egyik hadsereg egy felfegyverzett népet képvisel s egyetlen különbségül a kettő között csak amaz eszközök elégtelensége marad fenn, melyek a néphad kiképezhetését korlátozzák.

A kétféle seregek közötti hatalmas köz csakis korai katonai nevelés által egyenlítettetik ki némileg; — és eltekintve a fokozott oktatási időtartamtól, paedagogiai szempontból is szükséges, hogy az ifjúság katonailag neveltessék. Megbocsáthatlan hiba az, hogy az állampolgárrá való neveltetés a legzsengőbb gyermekkorral kezdődik, míg a hon védőjévé való neveltetés csakis a 20-ik évben veszi kezdetét. — Rend, pontosság, testi ügyesség és sok más, mire a 20 éves csak fáradsággal oktatható, az ifjúság által játszva tanulatik meg. — Az ókor fényzaka a polgári és katonai nevelés elkülönítését nem ismerte, s annál kevésbbé ismerte el azt, hogy a nemzeti élet e két eleme — az életkorhoz képest — oly messze álljon egymáshoz.

Felemlítettük továbbá, miszerint Poroszországban a tornászat

„mint a hazai védszolgálatra való előkészület“ a népiskolákban már 1862 óta behozatott.

A katonai kiképezés a népiskolákban kiválóan testi legyen, a közép- és magasabb iskolákban azonban katonai tudományos tárgyra is kiterjedjen és minthogy minden hadtudományi kiképezésnek általános műveltségi alappal kell bírnia, a közoktatás már az elemiektől kezdve a katonai nevelésre való tekintettel kezeltessék.

A földirat, történelem, mennyiségtan stb. tanításánál, igen előnyösen lehet a katonai kiképzés érdekében működni a nélkül, hogy ezen tudományok más iránya csorbát szenvedne.

Az ifjabb korban való ily irányú tanulás a későbbi katonai kiképzést ne tegye feleslegessé, hanem a kettő együtt egy, e tárgyak befejezett tökéletes egészet képezzen.

E vezéreszmék folytán a kiképezés következőleg lett megállapítva:

A) Előleges oktatás.

A cantonok kötelezvék az iskolaköteles ifjúságot azon előleges oktatásban részesíteni, mely a testgyakorlatokkal összeköthető, a mely oktatása magasabb iskolákban megfelelően bővítendő.

Az iskolákból kilépett ifjúság a katonai gyakorlatokat, hadkötelezettségének kezdetéig, minden évben legalább 15 félnapon folytatassa; az idevonatkozó általános rendeletek a szövetség által fognak kiadni.

B) A mozgóhadsereg kiképzése.

Az évenkénti kiképezési (újoncz-) tanfolyamokhoz, a mozgó sereg ama tisztjei és altisztjei, — továbbá a nyolcz legifjabb korosztály ama harezosai — hivatók be, kik ezen előírt gyakorlatban — illetőleg oktatásban — még részt nem vettek; ezen beosztás a lovasságra nézve tíz korosztályra terjed s további korosztályok ne taláni behívása évenként a szövetségi tanács által határozatik meg.

A ki egy ismétlési tanfolyamot elmulaszt, utólagosan szolgálat-tételre behívatik.

A mozgó hadsereg valamennyi tisztje a törvényesen meghatározott szolgálati időn kívül magánmunkálatokra (feladatok kidolgozására) kötelezvék, melyek a gyalogságnál a hadosztály-parancsnok, — a többi fegyvernemeknél a fegyvernem főnöke által vezetettek.

A szövetségi műszaki egyetemen, katonai szaktudományok (harczászat, hadászat, hadi történelem stb.) részére tanszékek állítandók fel, s ezeken kívül a többi tantárgyak is lehetőleg a katonai kiké-

zés követelményeinek megfelelőleg adassanak elő, — mely tekintetben a cantonok területén levő magasabb iskolák is szervezendők.

A gyalogság oktatása nyolcz kerületben akként teljesítettik, hogy egy hadosztály összes gyalogsága ugyanazon kerületbe osztatik be; — az újonczoktatás 52 napig tartson, az ismétlő tanfolyam tartama 10 napra határozatik és az, a ki az évi ismétlő tanfolyamra nem lett beidézve, egy napi czéllövészeti gyakorlatra hivatandó be.

A gyakorlatokra nézve mindegyik kerületben a következő sorrend tartandó meg:

- az első évben: az egyes zászlóaljok gyakorlata;
- a második évben: gyakorlatok ezredenként;
- a harmadik évben: — mint az elsőben;
- a negyedik évben: dandáronkénti gyakorlatok;
- az ötödik évben: — mint az elsőben;
- a hatodik évben: hadosztályi összpontosítás.

A gyalogság részére ezenkívül még háromféle iskola létezik, és pedig:

a) a keretiskola a gyalogsági és lövész-altisztekké ajánlott egyének részére, 4 heti tartammal, —

b) az általános lövésziskola gyalogsági és lövész altisztek számára 4 heti tartammal — és

c) mindegyik kerületben egy-egy tisztjelölt-iskola, a tisztjelöltek kinevezett altisztek számára, 6 heti tartammal.

A lovasságnál az újonczoktatás, melyben az újonczokon kívül a megkivántató keretbeli altisztek és újonnan kinevezett tiszttek — kik öt hét múlva mások által felváltandók — részt vesznek, 10 hétig, az évenkénti ismétlő tanfolyam pedig 12 napig tart.

Az altisztekké ajánlott harezosok és századosokká ajánlott főhadnagyok 6 heti keretiskolát kötelesek végezni.

A tisztjelöltek tanfolyamai 10 hétig tartanak.

A tüzérségnél az újonczoktatás 60 napra — és a tüzímvész századoknál 42 napra van kiszabva. — Ezen tanosztályok keretének képezésére a századosokká ajánlott főhadnagyok, az újonnan kinevezett hadnagyok, őrmesterek (tüzímesterek) és tizedesek, valamint a még netalán megkivántató tiszttek, altisztek, kézművesek és trombitások behívotnak.

Az ismétlő tanfolyam minden második évben 20 napig tart, mely alkalomra más fegyvernemekkel való közös gyakorlatok vannak tervezve.

Az aliszti iskolák 5 heti folyamára minden évben azon har-

ezsok idéztetnek be, a kik őrmesterekké, számvevő-őrmesterekké és hadírnokokká ajánlottak. A telep-, vonat- és hadállási-századok számára külön altiszti iskolák tervezvék, valamint a tüzérségi csapatok tisztjelöltjei részére is egy külön kétosztályú iskola létezik 6, illetőleg 9 heti tartammal.

A műszaki csapatbeli- és utász-újoncok oktatása 60, a hidászoké 54 és a teleplegénységé 28 nap tart, mely oktatáshoz a századosokká ajánlott főhadnagyok, az újonnan kinevezett hadnagyok, őrmesterek, számvevő őrmesterek és hadírnokok beidézettnek.

Az utászok és hidászok részére minden második évben egy 18 napig tartó — és a műszaki telep századok részére évenként 7 napig tartó ismétlő tanfolyam rendeltetik, — az évenként tartandó tisztjelölt-tanfolyamok 9 hétre tervezvék, s ezen kívül a műszaki és erődítészeti előadások hallgatására, műszaki és tüzértisztek számára még egy, évenként 10 hétig tartó tanfolyam nyitattik.

Az egészségügyi csapatok legénysége (betegápolók és sebesültvivők) a gyalogsági újoncoktatásban vesznek részt, s azután egy külön, 5 hétig tartó tanfolyamban nyerik kiképeztetésüket, — nemkülönben szolgálati idejük alatt egyszer, 10 napi ismétlő tanfolyamban vesznek részt és 3 heti kórodai szolgálatot is teljesíteni tartoznak.

Az egészségügyi tisztekké ajánlott orvosok és gyógyszerészek 4 heti tanfolyamot, az orvosok pedig 14 napi „egészségügyi ismétlőtanfolyamot“ végeznek.

A kezelési csapatok a tüzérségi telep-századoknál nyerik kiképeztetésüket. — A kezelési osztályokhoz hadírnokokká és altisztekké ajánlott egyének 20 napi, a tisztjelölteké ajánlottak 35 napi tanfolyamot végeznek; a magasabbrendű kezelőtisztek (századostól felfelé) 42 napi tanfolyamot és 28 napi ismétlőtanfolyamokat hallgatnak.

Ezen kívül létezik még négy „központi iskola“ tisztek részére, és pedig: 1) A központi iskola valamennyi fegyvernem alantasz tisztei s különösen a segédtisztek részére 5 heti tartammal. — 2) A központi iskola az újonnan kinevezett gyalogsági és lövész-századosok (osztály-parancsnokok) részére, évenként 6 hétig. — 3) Egy, minden 4-dik évben 14 napra nyitandó központi iskolában a gyalog és lövész zászlóalj parancsnokai vesznek részt. — 4) A szültséghez képest az újonnan kinevezett főhadnagyok (század-parancsnokok) számára külön központi iskola nyitattik.

C. A honvédség gyakorlatai stb.

A gyalogok és lövészek évenként egyszer egynapos lögyakorlatot végeznek és minden második évben zászlóaljanként tartandó szemlére jelennek meg, míg a többi fegyvernemek minden évben egy napi szemlére tartoznak megjelenni.

Ha a honvédség hadrakelése áll kilátásban, ezt megelőzőleg külön gyakorlatok tartatnak.

A bevonulás és elmenetel napjai a fennebb említett tanfolyami időtartamokban bennfoglalvák.

D. Önkéntes lövészegetek.

A szövetség az egyleteket azon esetben támogatja, ha a czéllövészet rendszeresített fegyverekkel foganatosittatik és katonai gyakorlatok is hajtának végre.

Az iskolákban való oktatás czéljából külön oktató-kar létezik; — minden fegyvernemnek saját főoktatója van, ki az oktatás és kiképezés felett felügyel, továbbá vannak 1-ső és 2-dik osztályú és segédoktatók; a gyalogság részére mindegyik kerületben egy-egy kerületi oktató létezik.

E. Közigazgatás, ruházat, fizetés stb.

A katonai közigazgatás a szövetség és cantonok között megoszlik; — a részletes foganatosítás a cantonok kötelessége, míg a szövetség a fennálló szabályok megtartása felett örökös és a katonai közigazgatás érdekében tett kiadásokat ezeknek megtéríti.

A ruházati szabályzatban igen jellemző azon tétel, mely valamennyi védkötelesnek a rendjelek és érmek viselését szolgálatban megtiltja.

A különleges csapatok hadszer-anyaga, u. m. a honvédségi ütögek lövegei, a pótlövegek, a hadállási tüzérség szeranyaga, a hadihídvonatok, a hadosztályi telepek, a csapatokhoz nem tartozó egészségügyi felszerelések, a kezelési csapatok anyagszere, a tartaléktelep és a törzsek járművei a szövetség közvetlen rendelkezése és kezelése alatt állanak, a löszer előállítására és kezelése hasonlólag a szövetség dolga.

Béke idején a következő éles-töltény-készletmennyiségnek kell kéznél lenni:

- 1) mindegyik gyalogos és lövész számára 200 töltény,
  - 2) mindegyik dragonyos és guide számára 60 töltény,
  - 3) mindegyik utász, hidász, telep-tüzér és lovas tüzér számára 40 töltény,
  - 4) mindegyik tábori- és pótlovag számára 400 töltény,
  - 5) mindegyik hegyilöveg számára 200 töltény,
  - 6) mindegyik hadállási vagyis gátonylövész számára 200 töltény,
- és ezenkívül a netaláni készlet felesleg és nyersanyag a szövetségi raktárakban tartandó.

A hadszerelések raktározása a területi hadosztályi beosztás szerint történik a végre, hogy a szükségletek háború esetén rögtön kéznél legyenek.

A cantonok a saját területükön kiegészítő csapatok feletti önálló rendelkezésre jogosítvák, de ha ezek mozgósítása nem a szövetség által lett elrendelve, a költségeket az illető cantonok viselik.

A tisztek, altisztek és legénység fizetése 1848 óta nem javítottán, az a következőképp állapítatik meg:

	naponta		lódag
	franc.	cent.	
főparancsnok	50	—	6
vezérkari főnök	40	—	4
hadbiztos	25	—	3
főhadsegéd és hadosztálynok	30	—	4
ezredes-dandárnok	25	—	4
ezredes	20	—	4
alezredes	15	—	3
őrnagy	12	—	2
százados	10	—	1
főhadnagy	8	—	1
hadnagy	7	—	1
törzstifkár	6	—	—
altiszt mint segédtsiszt	3	—	—
számvevő őrmester	2	50	—
hadírnok	2	50	—
lovasőrmester	2	—	—
főtüzemester	2	—	—
gyalog őrmester	1	50	—
lovas tizedes	1	—	—
gyalog "	1	—	—
betegápoló	1	—	—

	naponta	
	franc.	cent.
sebesültvivő	—	80
szekerész	1	—
guide és dragonyos	1	—
minden más közharcos	—	80
minden fegyvernembeli újonc	—	50

Minden egyén naponta 1 étadagban részesül, a törzseknél besorozott guidek 1 fr. 5 ct. napi pótdíjat élveznek, valamennyi segédtsiszt, nemkülönben a tüzérségi századosok és főhadnagyok, valamint a lovas tisztek valamennyien 2 lóadagot kapnak és a segédtsisztek ezen felül 2 franc napi pótdíjat élveznek.

A fizetések megállapításánál elvül szolgált, hogy a lovasított tisztek általában magasabb fizetést élvezzenek, — míg azon körülmény, melynélfogva az újonc fizetése legesekélyebbre lett kiszabva, azzal indokoltatik, hogy a szolgálatot ismerő és az azt még tanuló harcász között különbséget kell tenni; — az újonc kevesebbet költ új szerelvényeinek fenntartására, mint a már huzamosabban szolgáló harcász, ki netaláni megtakarítását ezelszerűbben tudja felhasználni, mint a 20 éves újonc, kire nézve igen jó iskolául szolgál, ha különben jó étkezés és megfelelő eltartás mellett kissé szűkebben tartatik.

A részletes költségvetésben a szövetségi tanács évi 10,492,088 francot állapít meg.

A nemzeti-tanács bizottsága, mely 1874 nyarán Murrenban tartotta tárgyalásait, a fennebbi törvényjavaslatot általában helybenhagyván, lényegesebb eltéréseket a következő pontokra nézve állapított meg:

1) A gyalog és lövész zászlóalj ne álljon 3 osztályból (1 osztály 2 század), hanem 4 századból, melyek mindegyikének állománya 1 százados, 1 főhadnagy, 3 hadnagy és 180 főnyi legénység legyen; a dobosok helyébe általában trombitások állíttassanak.

2) A kezelési csapatok állománya 2160 ember, 238 háta és 1744 igásló helyett, — 792 ember, 184 háta és 896 igáslóból álljon; mert a szövetségi tanács által tervezett roppant kezelési gépezet feleslegesnek tartatik.

3) Az oktatási és kiképezési időtartamok a bizottság által következőleg lettek megállapítva:

a) Gyalogság: az újoncz iskolák (52-ről) 45 napra szállítottak le, s az iskolák keretei 8 napi előleges oktatásban részesítetiek. Az ismétlő iskolák (évenkénti 10 nap helyett) minden másodévben 16 napig tartanak; — a mely évben ismétlő tanfolyam nincs, egy napi lövészeti gyakorlat tartassék.

b) Lovasság: az újoncz iskolák (70-ről) 60 napra, az ismétlő iskolák (12-ről) 10 napra szállítottak le, nemkülönben a keretekre nézve 4 napi előleges oktatás, a tisztjelöltek iskolái számára pedig (70 helyett) 60 napi tartam lett megállapítva.

c) Tűzértség: az újoncz iskola (60-ról) 50 napra lett le szállítva, a tábori ttegek ismétlő tanfolyama (20-ról) 18 napra, a többi egységeké (20 napról) 16 napra lett leszállítva.

d) Műszaki csapatok: az újoncz iskola az utászokra nézve (60-ról) 50 napra, — a hidászok részére (54-ről) 42 napra, mindkettő ismétlő tanfolyama (18-ről) 16 napra szállítottat le.

4) A lovasoknak lovaik becsértéke csak $\frac{3}{4}$ részben fordíttassék vissza, és a lovak kellő biztosíték mellett földműveseknek is kiadhatók.

5) Ezenkívül még több csekélyebb változtatás, nevezetesen a csapat egységeknél a cantonokra való elosztása tárgyában eszközöltetett, melyek azonban kevesebb érdekesek.

(Vége.)

SZEMLE.

Katonai irodalmunk ismét egy hasznos kézikönyvvel gyarapodik: u. i. a Fűrdők István honvéd százados és ludovica academiai tanár által írt „Segédtszti szolgálat“ cz. művel, mely jelenleg sajtó alatt van és legrövidebb idő alatt megjelenend.

Miután egy ily könyv hiánya honvéd intézményünknel igen érezhető a nem sokára megjelenendő mű pedig épen e hiányt pótlendő, nem csupán a segédtsztek, hanem a pótesapat-parancsnokok szolgálatára vonatkozó szabályokat, előforduló beadványokat és e tsztek viszonyait és hatáskörét is kimerítően tárgyalja, továbbá a vezérkari szolgálatot vázlatosan megismerteti: ennélfogva az nemcsak a segédtsztek, gyalog- és lovas pótesapat-parancsnokok, hanem egyáltalában minden honvédtiszt figyelmébe is ajánlható.

Megrendelhető: Légrády testvéreknél, Budapest, nádorutca 6-ik szám.

A múlt őszszel Csehországban tartott gyakorlatokról a berlini „Neue militärische Blätter“ cz. folyóiratban, egy, ezen gyakorlatoknál jelen volt porosz tiszt által egy bírálati czikk iratott.

Szerző előrebocsátja, hogy az e hadgyakorlatokról eddig úgy az osztrák-magyar hivatalos és nem hivatalos jelentések és nyilatkozatok, valamint a külföldi véleményezések kevés kivétellel kedvezők; ő — ki az osztrák-magyar csapatok működését már több ízben tanulmányozta, általában véve szívesen csatlakozik e nézethez, azt hiszi azonban, hogy a feltételes szemlélet és arra alapított ítélet a szakférfiut ki nem elégítheti.

Nem szándékozik mindazáltal ez alkalommal a hadozatok, titküzeti rendelkezések és nagyban való csapatvezetés bírálatába bocsátkozni, csupán azon tárgyra szorítkozik, a melye-

ket személyes jelenléte alkalmával világosan és érthetőleg észlelhetett.

Véleményét a három fegyvernemről a következőkben foglalja össze.

A gyalogság. Az egyes csapatrészeknél mindenekelőtt a rendkívül csekély tényleges számerő tűnt fel. Bíráló sok századot látott, melynek nem volt több 60, némelykor 40 emberéül. Ily állomány mellett a századparancsnok nem képes arról tiszta fogalmat szerezni, hogy miként kell egy hadilábra állított századot tűzbe vezetni. E csekély számerőnek egyik következménye az is, hogy a csapatok a számukra kijelölt terepet kellőleg meg nem szállhatják s azon mintegy elvesznek. Lehet, hogy e körülmény az utközeti rendelkezéseknél tekintetbe nem vétetett, hanem nagyobb „tényleges erő“ tartatott szem előtt: azonban — mondja a bíráló — úgy látszott nekünk, hogy a meglevő csapatok működésre nem alkalmazhatnák, hanem igen nagy távolságban erős tartalékok állítanak fel.

A szemrevételekre kiküldött őrzáratok nagyon óvtalanul mentek előre, a nélkül, hogy a terepet fedezésőkre kellőleg felhasználták és egymástól elegendőleg eltávolodtak volna. Az őrzárók jelentéseiknél csaknem soha sem említették az észrevett ellenségnek körülbelüli erejét, hanem többnyire csak azt, hogy az ellenséges gyalogság vagy lovasság ott és ott áll. A legkisebb harcászati egységeknél („rajoknál“, a mi némileg szerencsétlen kifejezés) az altiszt általi vezetés csak ritkán volt észlelhető.

A terepnek a csatárok általi valódi észszerű felhasználása nem történt. A lövészek terephullámzatok mögé helyezkednek ugyan, azonban nem fedezik magukat kellőleg; az ellenség állása előtt a lövészvonal mindig belátható és lödözhető volt. Közönséges eset gyanánt említhető, hogy többen aránylag vékony fák, egész rajok föld és kőrakások sőt szénaboglyák mögé állottak; a honnan különben csak igen kevés ember tüzelt. Tagadni nem lehet, hogy a lövészharcnál igen nagy nyugalom uralkodott, úgy látszik azonban, hogy ez inkább kényelmességnek tulajdonítandó; legalább szabály volt, hogy a lövészvonalak, melyek valamely állásban többé magukat nem tarthatják, nyugodtan felkelték és nyílt terepen is egész kedélyesen visszamentek, a nélkül, hogy más lövészvonalak általi felvételről vagy szükségesszerű hátrálásról szó lett volna.

Az osztrák-magyar seregben sokat emlegetik a tüzelési fegyelmet és az előregyülekezést. A tüzelési fegyelem, mely sajátképből áll, hogy a feljebbvalók a tüzelés adása tekintetében

embereik felett tökéletesen rendelkezzenek, hogy azok e tekintetben mintegy kezükben legyenek, — a gyakorlatoknál nem igen mutatkozt; igaz, hogy ki van mondva, hogy a vezetők azon embereket, a kiknek löniek kell, névszerint jeleljék ki, ez azonban közönségesen nem követetik, hanem mindenki lö, a mint jönnek találja. Nem bocsátkozunk abba, — mond bíráló, — hogy lövészharcnál össztüzelés alkalmazandó-e vagy nem, de ha össztüz vezényeltetik, akkor az ne legyen egyes tagonkénti tüzelés.

Az össztüzelés pedig közönségesen ily módon történt, minek valódi oka abban rejlik, hogy a fegyverfogások szabátossága elegendő szigorral nem követeltetik.

A „gyülekezés előre“, mely mint egészen új harcgyakorlat, a múlt évben a brucki táborban megkíséreltetett és szabályzatilag behozatott, abból áll, hogy egy lövészvonal valamely elől tekvő állást akként igyekszik elérni, hogy abba az egyes emberek csúszva és a terep által nyújtott előnyöket felhasználva mennek, ez előremenetelők az egyelőre hátramaradtak tüzelése által könnyebbítve. Ezen, elméletileg szépen hangzó és némelykor parancsilag is elrendelt gyülekezési mód, a valóságban ekként egyetlen egyszer sem hajtatott végre, hanem e helyett néhány lövész kissé előre hajolva, az illető lövészvonalból előre szaladt, mire aztán a többi rendetlen sűrű rajban iparkodott a legközelebbi állást elérni, gyakran a leghatályosabb tüzelés alatt.

A mi a lövészharcz vezetését illeti, úgy látszik, hogy a vezetők a pillanatnyi harc helyzetet, névszerint a saját harcvezonaluk egyes részei közötti összefüggést, gyakran figyelmen kívül hagyják.

Igy többször előfordult, hogy ha egy terepakadály pl. egy árok vagy völgy keresztben (à cheval) volt megszállva, a lövészvonalnak egyik oldalán levő része visszament, míg a másik állva maradt, habár az ellenség mindkét részt egyidejűleg támadta. Az ott hagyott oldalon most az ellenség benyomult és csak rövid ideig tartózkodva az ellenfél lövészvonalának helyben maradt részével egy magasságban, a terepakadályon átkelt és a lövészek ellen egy kanyarodást végrehajta, végre azokat hátban kezdé lödözni. Ennél azonban egészen figyelmen kívül hagyatott az, hogy az ellenfél lövészvonalának előbb elvonult része, meglehetősen közelségben ismét megállott és most a merész benyomulókra, kiknek oldala oly kényelmesen keze ügyébe esett, puszttító tüzelést árasztthatott. A harc hevében ez észre nem vétetett.

Hasonló eljárás volt észlelhető az oldaltámadásoknál.

Az oldaltámadásra rendelt osztag egész nyugodtan menetel a harezvonaltól kissé oldalt az ellenség irányában, melyet kellőleg megközelítve kanyarodik és az ellenség oldalára tüzelést kezd. A nélkül, hogy ez ellenében csak egy osztag is a megtámadott oldalra küldetnék, az erősen foglalkoztatott lövészvonalnak kanyarodás rendeltetik, meg nem gondolva, hogy ez részéről oldalát szintén az ellenfél lövészvonala hosszaló tüzelésének teszi ki. Ugy látszik, hogy az ily kampóképzést az osztrákok általában igen kedvelik.

A behívott tartalékosok, kik nem a sorcsapatok megerősítésére, hanem külön osztagok képezésére alkalmaztattak, olykor a gyakorlatokban szintén részt vettek, mi azonban ritkábban történt. A számra nézve igen erős — 200 embernél többet számító — tartalék-századoknál kevés tiszt és altsízt van és az első vonalban soha sem alkalmaztattak. A mi e tartalékosok kinézését illeti, — mondja a szemlélő porosz tiszt, — olyas valamit még katonai pályafutása alatt nem látott. Ugyanazon egy században a kék zubbonyok mellett különböző kabátok, fehér és a határőrvidékiekre emlékeztető barna színűek; a sipkák még különféleképpen, a nadrágokat a legénység hazuról hozta és nem lehetett látni két egyforma nadrágot. Ugyan-ez mondható a lábbeliről is.

Felszerelési tárgyakkal nagyon gyéren voltak ellátva és a hiányzó szíjak kötél- és fonaldarabokkal pótolhattak. Nem szükséges említeni, hogy ily körülmények között ez emberek katonai tartása kevésbé mutatkozott.

Sokkal jobb benyomást tettek a szemlélőre a landwehr zászlóaljja, melyeknek legénysége jól és rendszeren ruházva, kitűnően felszerelve, tartásukat illetőleg még a sorcsapatok felett is kitűnt.

A Landwehr azonban szintén nem alkalmaztatott sokszor.

2) A lovasság. Az osztrák lovasság tudvalevőleg aránylag gyenge számerejű, mi e fegyvernem alkalmazására is visszahatással van. Túlzás nélkül mondható, hogy a lovasság a hadozatoknál a szemrevételezéseket és kisebb lovasosztagok által eszközölt támadásokat kivéve, nem is alkalmaztatott, daczára annak, hogy a hadozati terep, de különösen Magyarország síkságai és a gyalogságnak egyrészt vakmerő fellépése, másrészt pedig lassú mozgásai a lovasság nagyobb mérvben való alkalmazásának gyakorlását igen kívánatosnak teszik. A lovasság többnyire tömegesen a szárnyakon tartatott, valószínűleg, hogy az által az ellenségre mintegy tüntetésékp nyomás gyakoroltassék, mi azonban rendszerint eredmény nélkül maradt.

A lovak gyakran igen elcsigázott állapotban voltak, mi azonban nem annyira Csehországban mint Ausztria és Magyarországon volt észlelhető. Különös benyomást tett az, hogy a lovasok bő nadrágjaik mellett a csizmaszárban, hosszú nádpálczát hordanak, a mit igen sokszor használatba vesznek! Ezt — úgymond a porosz író — a magyar huszároknál is észrevettük, kiket valóban igen jó lovasoknak tartunk, semhogy ily segédeszközökhöz folyamodjanak.

3) A tüzérség. Az osztrák tüzérség igen jó benyomást tesz a szemlélőre.

Fogatai igen jók és úgy látszik hogy ápolva és kimélve vannak; mozgásai gyorsak és a terep-akadályokon könnyen áthatol. Az útegek harezászati alkalmaztatásával azonban a szemlélő nem mindig tudott megbarátkozni; szerinte a tüzérség igen gyakran alkalmaztatott tüzérség, és igen ritkán más fegyvernem ellen, nevezetesen a gyalogság igen keveset feszélyeztetett a tüzérség által, minek folytán mozgásaiban magát nem is igen engedte zavartatni, még akkor sem, midőn csakugyan tüzérségi tüzelés volt rá irányozva. Így pl. a déli hadtest által Kosteletznél végrehajtott elbai átkelés, nevezetesen azonban az Elbához való menet a hosszú keskeny töltésen, nagy számerejű kitűnő állást foglaló ellenséges tüzérség hatályos tüzelése alatt, komoly esetben lehetetlenség lett volna.

Az, hogy az osztályok jó darabon futó lépésben nyomultak előre, a dolgon mit sem változtat.

Erődítések a bajor földön. Bajorország két fontos erőssége Ingolstadt a Dunán és Germersheim a Rajnán, a német szövetségi szerződés szerint közös költségen fog tökéletes védképes állapotba helyezni s akként kiterjeszteni, hogy több mint harmincz ezer harezóst fogadhassanak falaik közé. Ingolstadt ekkép lassanként a dél Spandaujává válik s négy millió tallért fordítanak rá, hogy újabb erődívek által néhány év alatt tökéletes erődített táborra alakuljon át, s ágyüöntődét, fegyvergyárat stb. magába foglalhasson. Germersheim, mely a francia háborúkor hídfőül szolgált, most már állandó vágányúttal van ellátva; azonkívül a pfalzi vasút-társaság kötelezte magát, hogy a Rajna két partján való közlekedés végett, az eddigi hajóhid helyett vasúti hidat építtet. A landaui egykori szövetségi vár elpusztíttatik.

Olaszországban a műtani vívmányok iránt a kormány az utóbbi időben kiváló figyelmet tanúsított. Így nem régen néhány Bersaglieri-ezredet egy olasz tüzérezredes által feltalált új, javított rendszerű Vetterli-ismétlő fegyverrel szerelt fel. Ugyanily fegyverekkel lesznek az alpesi vadászok is ellátva, míg a sorgyalogságnál ezentúl is a régi Vetterli-féle fegyvereket alkalmazzák. — A turini kir. öntödében jelenleg két 40—45 centimeter űrméretű löveget öntenek, melyek partvédelemre lesznek szánva. Eddig Olaszországban 32 centimeter űrméretűek voltak a legnehezebb lövegek.

Újtalálmányú löpor. Quaglia olasz ezredes nemrég új löport talált fel, melyről már kísérletet is tettek, e ezéla 32 centimeter űrméretű löveget használva. A turini „Gazetta nuova“ szerint a s. maurizioi táborban tették a próbát, mely a legjobban sikertült, a mennyiben tíz kilogramm löpor egy másodperc alatt 1800-szorosnál kisebb légkönyomás mellett 420 méter gyorsaságot idézett elő. Fényes bizonyossága ez — úgymond a nevezett lap — mind nagy horderővel bíró lövegeinknek, melyek a turini kir. öntödéből kerülnek ki, mind pedig az újonnan feltalált löpor jóságának.

A „Nagy Péter“ új vértés hajó, mely Popow főhadsegéd rajza után készült, az első tengeri kísérletet mult oct. hó 15-dikén állotta ki. A hajótestnek boltozatos alakja van, 333 láb hosszú, 63 láb és 8 hüvelyk széles, kettős fenékkal bír és hat lábnyira a víz felszine alatt vértlemezzel van borítva. Két tornya van, melyek négy tizenkét hüvelyk űrméretű vontesőví lövegekkel fognak ellátni, a melyeknek csőnyílásai 14 lábnyi magasságra állnak a víz felszine felett, úgy hogy azokból mindenfelé szabadon lehet löni. A vértlapok a vízvonalon és azon felül 14 hüvelyk vastagok, és 10 hüvelyk vastag aljzaton fektésznek. A vízvonalon alul a vért vastagsága 12 hüvelyk s az aljzat ép oly vastag. A hajó végei felé a vértlapok 9, illetőleg 8 hüvelykig vékonyodnak. Egy óra alatt e hajó 15 mér-földnyi távolságot képes haladni. Az építésnél a legújabb találmányok alkalmaztattak. A „Nagy Péter“ mind felszerelésére mind vértjeinek vastagsága tekintetében olyan, minőhöz állítólág egyetlenegy nemzet vagy állam hajója sem hasonlítható.

Porosz lövkísérletek. A mult év vége felé a tegeli tüzérségi lőtéren a régi és új lövegek között tettek összehasonlító kísér-

letet. Ez alkalommal Moltke tábornagy és Kamecke hadtgyér is jelen voltak. A lövéseknél leginkább a shrapneleket alkalmazták, s azt észlelték, hogy az új shrapnel gyutaesai igen jók, golyóinak csapantási ereje is sokkal nagyobb, mint a régieké. Míg a régiek a czéltáblát csak megütötték, addig az új shrapnelek nagyobb részben behatoltak a deszkafalba. Utóbbiak előnye kiváltkép abban rejlik, hogy nagyobbgyorsasággal bírnak s a lövedék szerkezete is czélszerűbb. Egyszersmind új gyutaecot is találtak fel az új shrapnelhez, a mely mellett lehetővé vált a shrapnellövet 2500 méternyi távon túl is sikerrel alkalmazni.

Ugyanekkor granátokkal is tüzelték, hogy az új gyu készílték jósága felől meggyőződést szerzhessenek, miután a régi sok kívánni valót hagyott fenn s az általános vélemény abban összpontosult, hogy a gyu készíltéknek még lényeges javításon kell átmennie. Nemrég találtak fel egy oly készíltéket, mely minden igénynek megfelel. Beható vizsgálat nyomán azt észlelték, hogy ez nagyon sikeresen alkalmazható. Négy száz lövésnél egyetlenegy sem pattant el idő előtt. Moltke tábornagy az új lövegek czélszerű volta felett is teljes megelégedését fejezte ki.

Új ágyúanyagyszer. Kreusotban a Schneider-féle ágyúöntödében oly aczel-lövegeket találtak fel, melyek állítólág aKrupp-lövegekkel a versenyt kiállják, s melyek a tett kísérletek után a francia hadtgyérség megelégedését teljes mérvben kiérdemelték. Jó tulajdonsága e lövegeknek abban áll, hogy a bronz előnyeit bírják s a mellett oly ellenállási erőt tűntetnek fel, mit a bronz-ágyúknál hiába keresnénk. Minden, kísérlet alá vett ily lövegből 2000 lövést tettek s a löpor-töltényt egész 1.310 grammig fokozták, a nélkül, hogy a löveg a további működésre hasznavehetetlenné vált volna.

Geschichte der Belagerung von Paris im Jahre 1870—71 von E. Heyde, Hauptmann im Ingenieur-Corps, und A. Irvse, Hauptmann im Ingenieur-Corps.

E jeles munka a berlini kir. mérnökari parancsnokság megbízásából, a hivatalos adatok felhasználásával készült s több tervrajzzal van ellátva.

A háromkötetes mű első része kizárólág a támadási tárgyakkal foglalkozik s az erődtett Párist a legrégibb időktől, a németeknek 1870-ben történt ostromlásáig tünteti elénk.

A második kötet Páris körülzárolásáról értekezik, a harmadik

a védelmi kísérletekről, a záróv kitágításának és áttörésének megkísérléséről, a tűzérési támadásokról s végre a fegyverletételről.

E történelmi mű lényegének megérthetése nagy könnyebbségül szolgálnak a kitűnő tervrajzok, ábrák, vázlatok, melyek a füzetekhez csatolják. Kiváló dicséretet érdemel Páris nagy tervrajza, melynél tökéletesebbet kívánni alig lehet.

Szerkesztői izenetek.

Mihogy a „Közöny“-ben megjelenő rajzok könnyomatilag többszörösítettnek, tisztelettel felkértem azon t. cz. írók és munkatársaink, kik dolgozataikhoz rajzokat is mellékelnek, e rajzokat akként készíteni, hogy azoknak vegyési tintával leendő könyomati többszörösítése eszközölhető legyen.

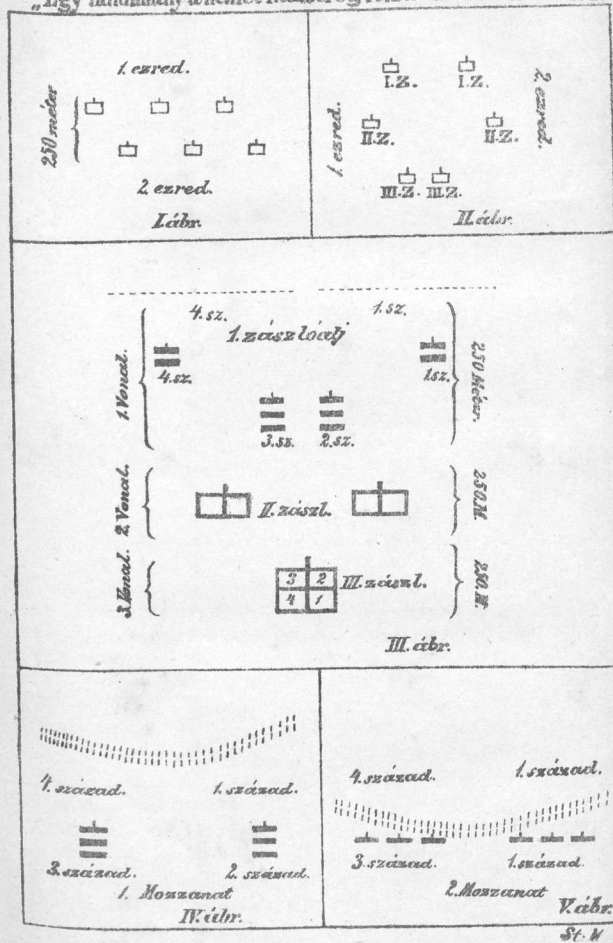
Minden a példányok megküldése ügyében előfordulható felszólalás, a t. előfizetők lakhely-változtatásai stb. Légrády testvérekhez (Nádor utca 6. sz.) intézendő, kik a kiadás és szétküldése tendőivel megbizattak.

A „Szerkesztőséghez“, az „Academia igazgatóságához“ vagy „Légrády testvérekhez“ folyóiratunkat bármilyen érdeklő levelek — nem bélyegmentesek.

Netaláni tévedések elkerülése végett tisztelettel kérem a t. cz. előfizetők a részletfizetések együttes beküldésénél a levélben vagy utalványon „n é v s z e r i n t i s“ felsorolni azokat, kiknek részéről az együttes befizetés történt.

Melléklet.

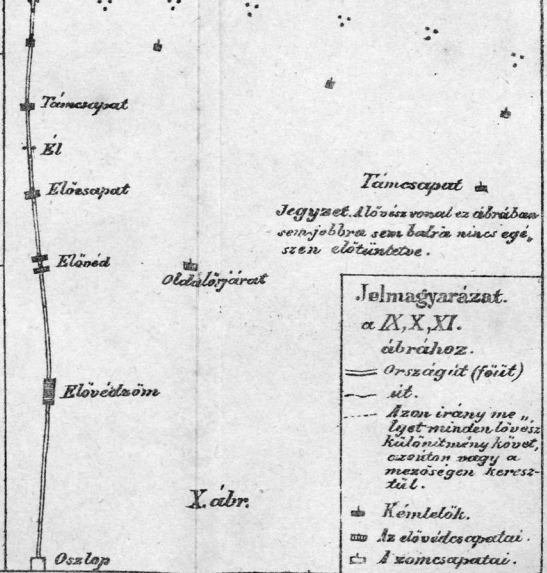
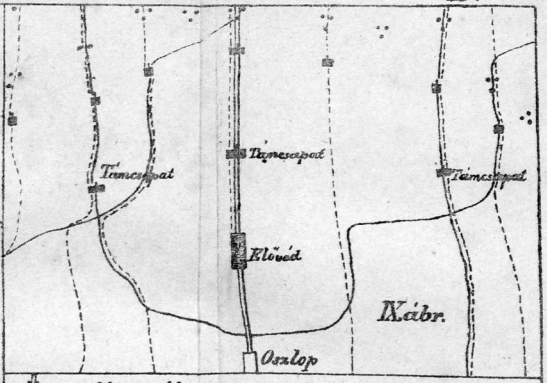
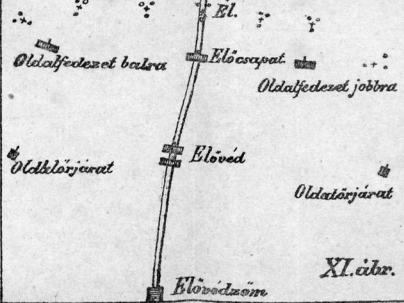
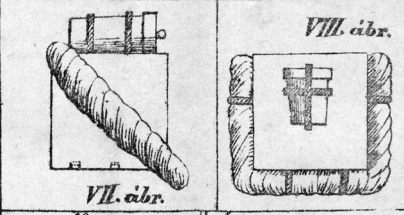
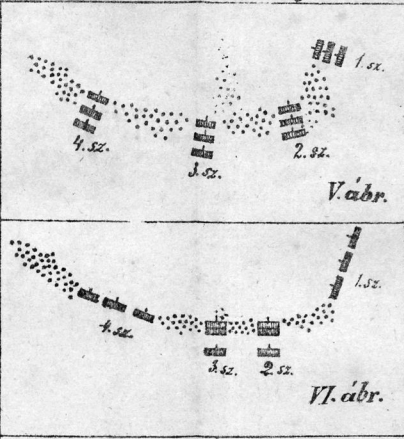
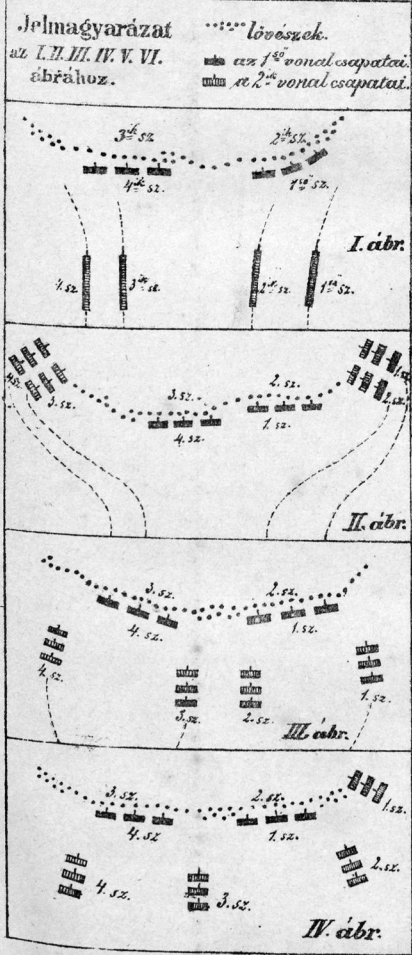
„Egy tanulmány a német hadserög felett“ eszművénkhöz. A.

Melléklet.

„Egy tanulmány a német hadsereg felett” című czikkhez.

B.

A
LUDOVICA ACADEMIA KÖZLÖNYE

1875. MÁRTIUSI FÜZET.

A nemzeti Ludovica Academia története.

Levéltári adatok nyomán

írta

Szllágyi Sándor.

III.

VIII.

A nádor 1816-ban újabban lépéseket tett az academiái építkezések megkezdhetőségének kieszközlésére. Komolyan, buzgalommal s azon szívóssággal, melylyel kedvencz terveit a megvalósulás stadiumáig ápolni s fejleszteni tudta, látott dologhoz. Kieszközlé, hogy az 1813. febr. 26-kán tett építkezési javaslat 1816. nov. 7-kén legfelsőbb elhatározással láttassék el, mely azokat jelentéstétel végett vele közlendőknek rendelé.¹⁾ Az ennek alapján keletkezett tárgyalások folytán Swoboda ezredes budai építészeti igazgató megbízott, hogy haladéktalanul Vácra menjen, megvizsgálja az épületet, a terveket, a költségvetést Petrich tábornokkal egyetértve.²⁾

A vizsgálat megtörtént s abból kitűnt, hogy az épület annyira roskodzott, hogy azt e célra használni sem lehet, a hely pedig annyira homokos, alkalmatlan, hogy oda új épületet csakroppant költséggel lehetne emelni, s azért a nádor indítványozá: engedje meg a felség, hogy az épület adassék el, s a bejövendő összegből emeltesék új épület. Ez ellenében a cancellaria helyesebbnek látta, ha már kész épület alakítanak át s a rokkantak; nagyszombati házáat hozta javaslatba oly módon, hogy a rokkantak onnan azok pesti házába telepíttessenek át.³⁾ A legfelsőbb elhatározás 1817. aug. 2-áról oda utasította a cancellariát, hogy a főhadai tanácsal kezdje

¹⁾ Eredetije a m. k. cancellariai levéltárban.

²⁾ 1816. dec. 3-kán kelt fogalmazvány a nádori levéltárban.

³⁾ Eredetije a m. k. cancellariai levéltárban.

Lud. Acad. közl.

meg az épületré vonatkozó tárgyalásokat, melyek azonban, — dacára hogy a nádor személyesen megvizsgálta az épületeket Nagy-Szombatban s mint egyetlen alkalmat a hajdani jezsuita collegiumot hozta javaslatba, — eredményre nem vezettek.

Kedvezőbb fordulatot vett az ügy az 1825/7-iki országgyűlés megnyitásával, mely az 1808-iki VII-ik törvényczikknek életbeléptetésére megtette a szükséges lépéseket. 1827. jun. 2-káról felterjesztést intéztek ő felségéhez, melyben ama törvény végrehajtását sürgették, remélve, hogy az intézet felállítását az ország lakosait újabb áldozatokra ösztönzendő. Óhajják a rendek, hogy a váci épület adassék el, de Nagy-Szombatot, fekvésénél fogva, nem tartják alkalmas helynek; az intézet számára, tanügyi szempontokból is, Pestet tartják alkalmas helynek, hol a város a telekre nézve ajánlatot is tett. Kérik, hogy a katonai tanárok a katonai kinstárból nyerjék fizetésüket s az igazgató fizetésének terhétől az intézet pénztára mentessék fel.¹⁾

A cancellaria a felterjesztést rögtön tárgyalás alá vette²⁾ s a július 4-kén kiadott leirat ő felségének hozzájárulását jelenté ki, hogy a Ludovica Academia Pesten állíttassék fel, hogy az insurrectionalis alap tőkéjének intereséből az mi a rendes kiadások után marad, az intézetre fordíttassék; ha bár az egyetemi alaptól, ennek elégtelensége miatt, a polgári tanárok nem fizethetők, de ő felsége a miben lehet, segíteni fogja az intézetet s a katonai tanárokat a katonai pénztárból fogja fizettetni; megengedi ő felsége, hogy a váci intézet eladassék, hogy az igazgató fizetésének terhétől az alap felmentessék; hogy más intézetek azon növendékei, kik stipendiumot élveznek, ezt, ha az academiába felvétetnek, ott is megtartsák; valamint hogy ezen academia növendékei is pályázhassanak ösztöndíjakra.³⁾

Az ügy e kedvező fordulata nagy lelkesedést ébresztett a rendek között, s jul. 27-kén kelt válaszukban nem is késtek ennek kifejezését adni. „Felsőgednek — irák — f. hó 4-kén kelt és a Ludovica katonai Academiára magában kedvezéseket foglaló királyi választat valamint nagy vigasztalással, úgy más részről jobbgáyi belső háládatos érzéssel vettük“ . . . „és hogy, folytaták alább, felsőgednek a magyar nemzet iránt való kegyelmes hajlandóságának és boldogsága előmozdítására czélzó állhatatos akarátának ezen új bizonyosága örök emlékezeten maradjon és annak háládatos emlékezete a késő maradeknek átaladatván, a királyi méltóságért az országnak épségben

¹⁾ A felterjesztés az országgyűlési irományok között.

²⁾ L. a mellékletek 7. számát.

³⁾ A leirat tervezete a cancellariai levéltárban.

leendő megmaradásáért és a nemzet dicsőségeért harcolók sziveibe a tüzet és a közboldogság iránt való hódoltsnak erejét folyvást felgerjesztesse, könyörgünk alázatosan felséged előtt, engedje meg kegyelmesen azt, hogy a fentisztteli királyi választ törvénykönyvünkbe is bevihessük; az e részben készített és alázatosan ide mellékeztet törvényczikkely javallatját pedig maga királyi jóváhagyásával megerősítvén, kegyelmesen elfogadni méltóztassék.¹⁾

Ez volt a XVII-ik törvényczikk, mely kapcsolatban az 1808-iki VII-ik törvényczikkkel elrendelé, hogy az academia, mennyiben annak tényleges alapja elegendő, Pesten állíttassék fel, s hogy a váci theresianumi épület adassék el; egyszersmind gondoskodjanak alapja növeléséről. A katonai tanárok s felügyelők a katonai pénztárból fognak fizettetni, az ösztöndíjasok, mennyiben az alapítványok nem fordítanak polgári tanárok fizetésére, ösztöndíjaikat az alaptól nyerjék.²⁾

A következő XVIII-ik törvényczikk azok nevét örökíté meg, kik régi, értékükben vesztett bankjegyekben tett kötelezettségeiket az új váltócedulában ajánlkoztak fizetni, s ilyen 47 találkozott; valamint törvénybe iktattattak az újabb adakozók is, kik összesen: 41,985 és $\frac{1}{2}$ forinttal növelék az Academia alapját.

A XVII-ik törvényczikkkel s a július 4-kén kelt leirattal el volt intézve Petrich fizetés-emelésének kérdése is, mely a hatóságokt 1815 s főként 1824 óta foglalkoztatta. A nádor szíven viselte az Academia érdekeit s főként pénztára csonkítását vagy apasztását lehetőleg gátolta. A keletkezett tárgyalások alapján 1815-ben kieszközle egy legfelsőbb elhatározást, melynél fogva elrendeltetett, hogy Petrich a katonai rangja után öt megillető nyugdíjat a katonai pénztárból húzza, a ludoviciai pénztárból csak annyit kapjon, mennyi a rendszerített academiái igazgatói fizetésből ez összeg levonása után fennmarad.

Midőn Petrich 1824-ben táborszernagygyá lett, fizetésének ebből származó többletet 5000 bankó forintot az academiái pénztár terhére kívánták róni, József nádor ezt, az 1815-iki rendeletre támaszkodva, ellenezte s addig húzta a tárgyalásokat, míg azt az 1827-iki jul. 4-iki határozat el nem ejté.³⁾ De a hadi tanács 7468 frt $\frac{3}{4}$, kr.

¹⁾ A felterjesztés eredetije a m. k. udvari cancellaria levéltárában.

²⁾ L. Mellékletek 8. szám.

³⁾ Az utolsó elhatározás e tárgyban így hangzik:

Supratur per Resolutionem Meam Super propositione Cancellariae de dato 17. Junii 1827 demisse substratae 4. Julii 1827 elargitam, ope ejus fundus Academiae Ludovicae ab onere emensae localii Directori dotationis cum hujus functiones de praesenti necessariae non sint sublevatus est.

Vienae, die 9. novembris 1827.

Franciscus m. p.

kártérítést még azután is követelt.¹⁾ Nem találtam nyomát, hogy megkapta volna.

IX.

A nádor még azon évben (1827) a váci telek eladására s Pesten új alkalmas helyiség megszerzésére lépéseket tett.

Az academia váci birtokai még azon évben megbecsültek (59,957 ffrt 14 kr) s 1829-ben árverésen leendő eladásuk elrendeltetett.²⁾ Az intézet számára pedig legalkalmasabb helyiségnek az Orczy-telek találtatott, melyet a család 1829-ben 60,000 forint árban át is engedett. Miután Nagy István közigazgató a család és Pest városa meghatalmazottjai jelenlétében megjárta az egész telket, pompás üvegházával s minden hozzá tartozandóságával, a szerződést a család meghatalmazottjával meg is kötötte s 1829. jun. 28-án a nádornak fel is terjeszté terjedelmes jelentésével.³⁾ Pest városa pedig az Orczy-kert mellett fekvő azon telket, melyet 1798-ban 32 évre 4 ffrt 30 kr. évi fizetés mellett ezen családnak engedett át, valamint az Ilyéskút környékét is, ez utóbbit azon feltétellel, hogy a közönség számára nyitva tartások, hasonló czélra átengedé⁴⁾ s korábbi adományát 20,000 ffrtra emelte, oly módon hogy ezért jogában álljon három ösztöndíjast kinevezni. Ezen kívül a Festetich Antal-féle kertnek ezen telekbe beszügelő darabját is megszerezték.

Most hát megkezdettek az építkezésekre szükséges előmunkálatok. Pollák Mihály építész a nádor 1829-ben Bécsbe s Bécsúj-helyre küldé az ottani intézetek megsejtelésére, azután ugyan-csak vele költségvetést készítettett, mely szerint az összes építkezések költsége 1.127,849 váltó ffrt 50 krra volt tervezve, mely összeg utóbb leszállított. Hogy az építkezés annál biztosabban és gyorsabban haladjon elő, az egész építés vezetését egyedül Pollákra bízta, egy építészeti gondnokot adva mellé, ki még azon évben hozzá fogott a dologhoz, megjelelte az emelendő épület helyét s annyi anyagot gyűjtött össze, mennyi lehető volt. De bár a szokatlanul szigorú és nedves tél nem kevés akadályt gördített útjába, kettőzött erővel fogott 1830 tavaszán a munkához s már aprilisban a nyugati főhomlokzat alapfalához hozzá kezdett, s jun. 28-án az országgyűlés

¹⁾ Az erre vonatkozó tárgyalások a cancellariai levéltárban.

²⁾ Azerre vonatkozó tárgyalások a nádori levéltárban vannak. Az árverés esak 1834-ben történt meg: addig a telkek haszonbérbe adtak.

³⁾ Eredetije a nádori levéltárban.

⁴⁾ Az erre vonatkozó tárgyalások ugyan ott.

mind két háza s roppant közönség jelenlétében egész ünnepelesen maga a nádor tette le az épület alapkövét, szokás szerint bele tven a folyamatban levő arany és ezüst pénzemből egy-egy példányt s egy emléktáblát, melyre Zollner Lajos következő szavakat metszette:

Magyar ifjaknak. A hadi tudományban való oktatására. Di-cső I. Ferencz császár s kir. kedvezéseivel. Az 1808-ki országgyű-lésében rendeltetett. Mária Ludovica ugyan akkor megkoronázottat. Királynénktul nevezetett. Annak bőkezűségével és minden karbeli hazánkfiainak adakozásával gyarapítottat. Ludovicéának alapkö-vét letette. József a csász. és kir. öse. Magy. orsz. n. ispánja. Ezen intézet törvényes főigazgatója 1730-ik esztendei szentiván hava 28-ik napján. Midőn. bölcs. előülése. alatt. hazánk. köz-javán. A törvé-nyesen. arra. választatott. Férfiak ezen városban. tanácskozának. Építő mester Pollack Mihály: építés gondviselője Gömör Károly levén.

A nyugati előhomlokzat már ezen év vége felé elkészült s attól fogva akadályok között ugyan, milyen volt hogy néha a szük-séges építészeti anyagot sem lehetett kellő mennyiségben kapni, de a munka folyton haladt. 1834-ben már Pollák ezen nagy és mo-numentalis épület kőmíves-munkájával elkészült, 1835-ben a belső felszereléshez foghatott, s végre 1836 végén az egész munká-val elkészült, még pedig úgy, hogy a tervezett 444,052 ffrt 48 krból ezüstben, 77,193 ffrt 20 kr, megtakarítás állván elő, az egész épület 366,859 ezüst forint és 24 krba került¹⁾: oly összeg, melyet e mas-siv, roppant nagy, századokra készült s a monumentalis szónak teljesen megfelelő épület mellett, meglepően csekélynek kell mon-danunk, s mely az építés lelkiismeretességének s gondosságának legvilágosabb bizonyítványa.

„Ha ekkép — írá Pollák a nádorhoz adott végjelentésében — sikerült a magas várakozásnak megfelelnem, s az annyira megtisz-telő bizodalmat igazolnom, abban találok fel legszebb jutalmamat, de egyszersmind azon kötelezettséget is, hogy a mi még ezen nem-zeti emlék feldíszítésében hiányzik, megfeszített erővel törekedjem azt kiegészíteni.“²⁾

Valóban Pollák megfelelt a magas bizalomnak, s az aránylag rövid idő alatt és kevés költséggel emelt épület megérdemelte a monumentalis nevet.

¹⁾ Pollák jelentése 1837. april 4-ről a nádori levéltárban.

²⁾ Pollák jelentése a nádori levéltárban. A nagy terem díszítésére 4 ma-gyar hadvezémedaillio volt tervezve, melyeknek megjelölésével Horvát Ist-ván bízott meg, Thurzó Szaniszlót, Pálfi Pált s mások között Gyulay Ignácot is törölték.

X.

Az épület már megvolt s a nádor jelenté az uralkodónak: oly karban van az, hogy rendeltetésének át lehet adni, — de ennek bekövetkezését újabb akadályok meghiúsíták. Nem a nádoron mult, ki az intézet létrehozásán megfeszített erővel munkált, nem az országgyűlésen, mely követeléseiben nem volt méltánytalan.

A mint az épület végéhez közeledett s a remények, hogy a magyar hadi tanoda végre valahára életbe is lépend, a valóság stadiumához értek, az országgyűlés újra felvette a tárgyalások fonalát. Az 1836-iki országgyűlés két háza öt ízben váltott izenetek után¹⁾ kiegyezett a törvényjavaslatra nézvő, melynek öt §-a így hangzott:

1. §. A Ludovica magyar katonai intézet pályájának az 1836-dik évi nov. 1-ső napján leendő megnyitása elrendeltek oly módon, hogy az 1-ső esztendőben 2 osztály, a következő 4 esztendőben évenként 1 osztály vétetvén fel, ezen idő elteltével az intézet tökéletes fenállására jusson.

2. §. Ezen czél elérésére a jelenleg megkívántató 309.000 forint az Ország Rendek megajánlják, mely somma egyéb segedelmek módjára a törvényhatóságok között egyedül a nemesi rendre és azokra, kiket a törvény ezen név alatt foglalva ért, fog felosztatni, és az 1807. évi 2. t. cz. rendelete szerint létszen beszédendő.

3. §. Országos választmány rendeltetik következő tagokból N. N. — mely az 1808. évi orsz.-gyűlése alatt kidolgozott nevelési és oktatási rendszert megvizsgálván, annak a jelen időhöz képest czélirányos változtatásáról és tökéletesítéséről a legközelebbi országgyűlésnek teljesen kidolgozotj tervben előadást tegyen.

4. §. Addig is pedig, minthogy ezen intézet a f. é. nov. 1-ső napján, az 1-ső §. szerint okvetlen megnyitandó, elhatározatik, hogy abban, egyébiránt ideiglen az 1808-ik rendszer tartassék, azonban minden hadi és más tudományok mellőzhetetlenül és kikeresztőleg magyar nyelven taníttassanak, és következőleg csak olyan tanítók alkalmaztassanak és oly nevendékek vétessenek fel, kik a magyar nyelvet tudják; továbbá

5. §. Mivel szükséges, hogy akár mely hiten levő nevendékek a maguk illető vallásukban oktatást nyerjenek, ugyanezt addig is Ő es. k. Fensége az ország nádora, minél czélirányosabban eszközözendü.²⁾

¹⁾ Egyszerre három t. czikkkel tárgyaltak; a Ludovica, a Muzeum és a concurrentialis pénztár ügyét.

²⁾ A nádori levéltárban.

Egy másik törvényezikk a Ludovicára tett újabb adományö foglalta össze, ezek között Kassa város 26,000 gróf Batthyány J. 10,000, Pestvárosa a beltelken kívül 13,330, báró Mandel Lajos 10,000, Szabadka város 6800, Vojnic Máté 6667, gróf Festetich Antal 6666, Odry Éva 5860, a szepesi városok 5833, báró Rudies József 5267 pengő forintot adtak.

Egy harmadik pedig gróf Buttler Jánosnak 20 ifju eltartására tett alapítványát foglalta ezikkbe, mely alapítvány 126,666 frt 40 krt tett s összesen 13 megyének adott kinevezési jogot.

A válasz — melyre vonatkozólag a magyar cancellaria az államministeriummal is folytatott tárgyalásokat¹⁾ — nem elégtette ki a rendeket. A leirat kivihetetlennek tartotta a javaslat 3-ik és 4-ik §§-ait, főként hogy a katonai tudományok magyar nyelven taníttassanak, melynek „a szükséges eszközök hiányában“ ez idő szerint még módját sem látta — saz 1-ső, 2-ik és 5-ik §§-okat nyilatkozott hajlandónak megerősíteni.

Az országgyűlés, bár már a tanterv készítésére a bizottságot is (összesen 25 tagból: közöttttik Deák Ferencz, Kossuth Lajos, Beöthy Ödön, kikhez az elnök a tábla részéről Harmat, Horvátszág részéről egyet adott) kinevezte, ily módon nem volt hajlandó elfogadni a törvényezikket s ekkép nyilatkozott:

„Tanácskozás alá vevén a KK. és RR. a Ludovica katonai nevelő intézet tárgyában érkezett kir. választ, annak foglalatjából csakhamar arról győződtek meg, hogy ezen intézet, ha a kir. válasz tartalmához hozzá járulnának, nem csak az ifjuságnak katonai tudományokban a nemzetiség megóvása mellett leendő kimivelése czéljának meg nem feleln, hanem inkább növendékeiből a nemzetiséget tökéletesen kirtaná. Ily szomorító körülmények közt kötelességeknak tartják ki nyilatkozatni, hogy inkább, mintsem oly tetemes áldozatokkal a nemzetiség lassu előléséhez segédkezet nyujtsanak, mint sem hogy oly intézetet, melyben a nevelés módjának meghatározási jussa nékiek a k. válasz által tagadtatik meg, elősegítsék: e részben tett minden ajánlásaikat visszaveszik s a törvényezikkely alkotásába csak azon részre nézve nyugosznak meg, mely által a szabad ajánlatokat tevők nevei törvénybe ígtattatnak.“

E szerint csak az újabb adakozásokról (XXXIX-ik) s a gróf Buttler János alapítványáról (XL.) szóló törvényezikkely lettek megerősítve, 1836. máj. 2-án pedig az országgyűlés bezárattott.

A nádort ez eredménytelenség nem csüggeszté el. Azzal a szí-

¹⁾ L. Mellékletek 9. sz.

vóssággal, kitarással, melylyel kedvez eszméit ápolta, érlelte, folytatta tovább az erre vonatkozó tárgyalásokat is s már 1835-ben s utóbb 1838. febr. 3-kán felterjesztést intézett a felséghez az intézet igazgatójának kinevezése iránt, mely állomásra ő Stócek Ferencz nádor-husár őrnagyot ajánlá, valamint az intézet felállítására szükséges alap megszerzése iránt, melyre legalkalmasabb eszköznek részvétegyletnek felállítását tartotta.¹⁾

A király 1839. jan. 28-kán legfelsőbb kéziratot intézett a nádorhoz: „Akaratom lévén, hogy a katonai Ludovica académiát Pesten életbe lépjen, erre pedig mindenképp előt az intézet teljes szervezésének megállapítása s abból folyólag az igazgatóság számára utasítás szükséges“ — felhívta a nádort, hogy az erre vonatkozó munkálatoakat terjeszse fel. Az a főhadit tanácsossal lesz közlendő. Ugyan e tárgyban egyttal a főhadit tanácshoz is intézett kézirjét.²⁾ Mart. 25-kén pedig ugyan-e tárgyra vonatkozólag a felség a cancellárt hívta fel az utasítási javaslatokat a tárgyalásokkal együtt gróf Hardegghhez, a főhadit tanács elnökéhez küldeni.³⁾

Az ugyanazon évben jun. 2-kán megnyitott országgyűlés tárgyalásba vette a katonai intézet ügyét. Az országos pénztárakról adott jelentés IV-ik szakasza kimutatta az académiái pénztár állását, mely alkalommal a rendek fájdalmasan jegyzék meg, hogy az ügy fennakadása szomorítólag hat rájuk: s még egyszer kísérletet tettek az intézethez szükséges 309,000 forint megajánlása mellett az 1836-ban felterjesztett törvényjavaslat sanctionálását kinyerni, mely esetben az intézet 1841. nov. 1-én lett volna megnyitandó. De a nyelv kérdése miatt most sem érhettek céljokot s csak a magánosoknak újabb adakozásai lettek törvénybe iktatva.⁴⁾ Ennél többet az 1841-iki országgyűlés sem érhetett el, mely ismételten feleleveníté az ügyet. De a leirat ígerte ugyan a nemzeti nyelvnek méltó figyelembe vételét: de a 3-ik és 4-ik §§-oknak megerősítésétől állhatatosan vonakodott.⁵⁾ Hogy az 1836-ban felhözottak a magyar nyelv fejletlenségéről nem képeztek oly akadályt, mely az életbeléptetést egyáltalán eszközölhetlenné tette volna — azt az események nem sokára kitintették. A tagadó válaszok oka a magyar nyelv volt kétségtelenül — de nem abban az értelemben, mint az országgyűlés előtt magyarázták.

¹⁾ A cancellariai levéltárban.

²⁾ L. Mellékletek 10. szám.

³⁾ A m. kir. cancellariai levéltárban.

⁴⁾ A tárgyalási iratok a nádori és cancellariai levéltárakban.

⁵⁾ A tárgyalási iratok a m. k. cancellariai levéltárban.

XI.

A megoldást — bár ideiglenesen — az 1848-iki események hozták meg. A mint a háború nagyobb mérvet öltött, s a szervezett nemzeti hadsereg — mely gyakorlatilag igazolta a magyar nyelv alkalmas voltát — a harczi eredményeket tudott felmutatni, a küzdelem hosszabb tartamának lehetősége mind valószínűbbé válván, a kormány elhatározta az egyetemen, mely e mozgalmal időkben, midőn annak növendékei a harczi siettek, ezen tanévre meg sem nyitattott, egy hadi tanoda hiányát pótló tanfolyamot nyitni.

A hivatalos „Közlöny“-ben okt. 25-kén kiadott az erre vonatkozó rendelet. A tanfolyam három osztálylyal bírt:

- a) tábori orvosok,
- b) tábori kovácsok,
- c) hadi szolgálatra készülő számára.

Kinevezettek ehhez:

- Petzwal Otto a mennyiségtan,
Nendtwich Károly a vegytan,
Gelencsey Pál a természettan polgári tanáraivá, továbbá
Czech János az árkászat s hidászat,
Peczelt János a fegyvertan,
Bognár György az elemi tactica katonai tanáraivá.

A nov. 16-kán megjelent „Közlöny“ pót-kinevezéseket foglalt magában:

az Erdélybe rendelt Czech helyett Szodtfriedet, továbbá Hartmann (utóbb Keményfi) Józsefet a gyalogsági egyetemes szabályok (Reglement) tanárává.

Vasváryt felhatalmazá hadi felolvasások tanárává, továbbá ajánlá Chapont és Friedrichet vivómestereknek s Glembayt rajz-tanítóknak.

Akkor már munkába vették a Ludovicának felszerelését és megnyitást.

Mészáros Lázár hadügyminiszter nov. 23-kán benyújtotta a képviselőház elé törvényjavaslatát egy magyar hadi főtanoda szervezése iránt, bejelentvén egyszersmind, hogy az idő rövidségéhez mérten már holnap felszólított fog megjelenni a szülékhez a növendékek beadása iránt.

Ezen utóbb elfogadott tervezet szerint, az eddig Ludovicaeum név alatt ismert katonai tanodát „Magyar hadi főtanoda“ név alatt 1849. jan. 7-én fogják megnyitni s a tanítást 50 növendékre, kik minden szükségességgel el fognak láttatni, megkezdeni. A növendékek

egy harmadát az alapítványok, egy harmadát az állam s egy harmadát saját maguk költségére veszik fel, ez utóbbiak évenként 400 pengő forintot fizetvén. Növendékeket csak azon alapítók nevezhetnek ki, kik ezt kikötötték, ha alapítványuk jövedelme 400 ftra rúg, vagy ha azt ennyire kiegészítik. Csak kitűnő ifjak vétetnek fel az intézetbe, s az állam költségén csak szegények. Következett az intézet költségvetése: az igazgató 2500, az aligazgató 2000 frt, a tanárok 1600—800-ig, a tanítók 600—300-ig terjedő fizetéssel, fenhagyatván az „europai hírű“ tanárokkal a szabad egyezkedés magasabb fizetésre, a kórház, gazdasági hivatal, kápolna, a művészek és mesteremberek fizetése: úgy hogy az intézet összes költségvetése XXI rovatban, melyben benne volt az első felszerelés költsége is (könyvek, műszerekre 10,000 frt, ágyruha, fegyver, coesi, lovak stb. házi butorzás) 101,139 ezüzt forintra volt előirányozva. Maga a felszerelés igen fényesen, sőt némi fényűzéssel volt tervezve — látszott, hogy a kormány mit sem akar megvonni az intézettől, csak hogy minél virágzóbbá, jobba tehesse.

A hadügyminiszter 9 §-ból álló javaslata négy rovatos mellékletet foglalt magában:

1. Járandósági kimutatás a 200 növendékre tervezett intézet igazgatói, tanítói, segéd- és szolgaszemélyzete iránt.

2. Költségvetés 1848/9-re.

3. Kiadások összes ismétlése.

4. Ruházati szabályzat.

A képviselőház dec. 9-iki ülésében vétetett tárgyalásba a javaslat s a központi bizottság jelentése, melyeket Vermes Illés előadó olvasott fel.

A központi bizottság jelentése szerint az intézet vagyona állt:

1. Rendezett kamatozó alapítványi tőkék . . . 69,805 frt 5 kr.

2. Csak az intézet életbeléptetése után kamatozó tőkék . . . . . 173.305 frt. 48 kr.

3. Magánosoknál kamatozó tőkék . . . . . 521.734 frt. 47 kr.

Bíróilag elfoglalt jószágokon levő s kamatozó tőkék . . . . . 25.565 frt 21 kr.

összesen 790.411 frt. 02 kr.

Kimerítő viták folytak az ügyben, úgy hogy a tárgyalás csak a közelebbi dec. 11-iki ülésben fejeztetett be, honnan felment a felsőházhoz, mely hasonlóan két nap, dec. 23-kán s 27-én tárgyalta s visszaküldte észrevételeivel a képviselőházhoz, mely dec. 28-kán ez észrevételeket a központi bizottsághoz utasította: de sem egyik, sem másik

ház a dolog lényegét megváltoztató határozatra nem tett ajánlatot, úgy hogy a ministeri javaslat csekély változtatással lett elfogadva. ¹⁾

E közben már folytak a készülétek az intézet megnyitására — s a „Közlöny“ dec. 18-iki száma már a személyzet egy részét ki is nevezte. Jelesül a szolgákon, szakácsokon, cseledekén kívül a hadi fogalmazás, magyar nyelv és irodalom, német nyelv tanárait, a vivő mestert, a gymnastika tanítóját, az ének mestert, a kővésőt, a mintarajzoló, a mintaasztalos, a mintalakatos: szóval az egész segédszemélyzetet.

A szervezetet pedig a hadügyminister megbízásából elkészítette Peczelt József egyetemi tanár s az intézet igazgatója s azt rögtön ki is nyomatta ugyancsak a hadügyminister rendeletéből, hogy a közönség körülményesen értesíttessék, hogy „Minő leend a hadi főtanodában a munkálkodás s mit várhasson az ország ezen intézettől“; megvárva, hogy a tapasztalat adja rá szentesítését, tüntesse ki hiányait, gyengeségeit, hogy azután kettőzött erővel lehessen javításán, pótlásán munkálodni. ²⁾

Az intézet feladata volt a szervezet szerint a növendékeket minden fegyvernemben gyakorlatilag s elméletileg kiképezni. A 3 fő fegyvernem lovasság, gyalogság és tüzérség s a hadmérnöki és táborkar közötti lényeges különbség eltilontott hadi intézetek szükségét feltételezi ugyan, de a fegyvernemek közötti szoros összefüggés, mely mind a három fegyvernemnek alapos ismeretét feltételezi, továbbá a különböző fegyvernemek összhangzó működésének létrehozása s végre hogy a táborkarba minden fegyvernemmel ismerős tiszteteket nevezhessenek ki, szükségessé teszi, hogy azok egy intézetben taníttassanak, még pedig úgy, hogy a tanítás minden katonai tudományra kiterjesztessék s mind a „tanfesz“ (t. i. pedantság), mind a felületesség kerülve legyenek, fő sulyt azonban a hasznosságra fektetve.

Fő- és mondhatni csaknem kizárólagos suly a hadi, azaz katonai tantárgyakra s az erő fejlesztésére volt fordítva. „A mi a szorosan vett hadi körön kívül esik, az nem tartozik az intézet határába,“ mondá a tervezet egész leplezetlenül, mintha nem is lett volna más feladata, mint egy új magyar katonai aristocriatiát képezni, kizárta ez a középtanodai tudományokat, mert a magyar ember már természeténél fogva szeret szónokolni, a bölcsészeti tudományokat pedig majdnem semmire szorította; az észtan, a mathematicában, az erkölcs-

¹⁾ Peczelt József „A magyar hadi főtanoda szervezete“ Pest 1849, előszavában.

²⁾ Peczelt idézett munkája az előszóban.

tan a vasárnap népszerű előadásokban találván gyakorlati alkalmazást.

Nagy gond volt fordítva a nyelvekre s még sokkal nagyobb a hadi tudományoknak lehető legalaposabb előadására és gyakorlati alkalmazására, kivált a hadmérnöki szakokra, a mérnökökre, s végre a test erősítésére szolgáló gyakorlati előadásokra.

Ehhez képest tehát következő tantárgyak vétettek fel: számtan, betűszámítás, felsőbb analysis, elemi és felsőbb mér- és géptan, telek- és ország-mértan és az utóbbibajvágó része a csillagászatnak, vonalzó-, rajz- s leirai mértan, térképi rajz-, tervírás s földkép szerkesztése; kísérleti természettan, hadi vegytan, hadi és építészeti kézműtan, polgári s hadi lak-, víz-, út-, hid- és vaspálya-építészeti, hadi utászat, sáncz- és várépítészeti, elméleti s gyakorlati tüzértan, gyalog és lovas szolgálati ügyesítés és fegyvergyakorlattan; mind a három fegyver elemi s felsőbb hadi műtana és hadi élelméztan, hadügy-irmód, századbeli tüzeltan és segédtszti szolgálat, hadi földrajz, álladalom- és tájtan, honi és világi politiai történetek szemléje, hadi történettan és hadműtörténettan, életbölcsestet, általános vallás-, élet-, erkölcs- és viselettan; izléstan, hadi jogtan, magyar nyelvtan ismétlése és irodalmának szemléje, éjszaki és déli szláv-, rász- oláh nyelvgyakorlati tanítása, német, frank- olasz és angol nyelv; vívás, testgyakorlás, lovaglás, úszás, táncz, éneklés.*

Mind e tantárgyak pedig két, alsó (vagy elemi) és felső folyam-ban voltak előadandók, mindenik folyam 3—3 osztályból állt s mindenikhez külön egy évi alkalmazási folyam járult. A tanév kezdődött okt. 3-kán s az osztályok jun. 20-ka—jul. 31-ke között zártak be, azontúl következően a gyakorlati szakok, utazások, hadi felmérések, próbatéti dolgozatok, hadmérnöki utazások, tudományos vitakozások, tájtanulmányok, hegyes vidékeken, völgyeken, építkezések stb.

A felsőbb alkalmazási folyamatban tanítottak: államjogot, tervdolgozatot a polgári és hadi építésekben, víz-, út-, hid-pálya-építészetben, a felsőbb hadmérnöktanban, s gyakorlatok a külföldi nyelvekben és felsőbb ország-mértanban.

A növendékek felvétele 14 éves korukra volt tervezve s jártasoknak kellett lenni a középiskolai tudományokban. A tervezet szabatosan körülírta a növendékek jogait és köteleességeit s e részben is fő-, mondhatni egyetlen tekintet a katonai szellem kifejlesztése, életmentartása volt, de oly szigorral, mely katonai intézetnél multhatlanul megkívánható. A feddés titokban, a jutalmazás nyilvánosan történték,

*) Szükségesnek tartottam a szervezet által használt műszavakat megtartani.

kisebb bűnöknel az osztály esküdtésze, nagyobbaknál az összes osztály esküdtésze ítélt.

A növendékeket minden szükséges kellekkel az intézet látja el.

Az intézet élén állt az igazgató, házi segédtszti, házi hadbíró, ki egyszersmind könyvtárnok is. A tanárok rang és fizetés szerint három osztályra oszlottak s összes számuk 22 szaktanárban volt megállapítva. Ezenkívül volt 7 tanító (nyelvmester), öt mester (vívó, testgyakorló, ének-, táncz-, úszó-) s egy kath. lelkész. Volt külön kórháza 2 orvossal, könyvoldója, mintaműhelye. Nagy volt a szolgáló-személyzet is, mely összesen 55 egyénből állt. Tervezték 20 különböző gyűjteményt, úgy hogy az intézet e részben is kitűnően lett volna felszerelve.

„Hasznavehetőség, alkalmazhatóság, használhatóság, nem pedig az inger és dolyf végett tanul a hadi — az ő hivatása, neki egészen ügyes alapos gyakorlati embernek, nem pedig gyűmőlestelen borostyánokkal koszorított tudósnak kell lennie“ — mondá a szervezet.

S csakugyan az egész szellem, mely azt átlengi, ennek elérhetése volt irányozva.

De az intézet életbeléptetése s megszüntetése egy időre esik. A növendékek felvétettek, a tanárok (ezek között Brassai Samuel) elfoglalták állomásaikat s az intézet jan. 7-kén megnyit. Az igazgató Peczelt József (addig egyetemi tanár) meleg szavakkal üdvözölte az ifjakat s esestetelre a tudomány újkori állását: „A had — úgy mond — óriási mesterséggé lett; követései polyp-karokkal ölelik át az emberi tudás majdnem minden ágát s nincs a léleknek azon képessége, nincs a testnek azon ereje, nincs a szorgalomnak, nincs az igyekezetnek azon mértéke, mely körében a legteljesebb alkalmazást s a legmesszeterjedőbb hatáskörre a legdúsabb anyagot ne találná. A had többé nem csupán nyers összetétközése a legvadabb szenvedélyek izzó tűzében acéltzott erőknél, nem egyszerű öldöklés és gyilkolás, nem ezerszerzett magán-harez ökök ellen, homlok homlok ellen. A had jelenleg a legnehezebb politico-mechanical számfeladattá lón, melynél megkívánatik saját és az ellenséges hatalom erejét megismerni, elhelyezni, alkalmazni, többszűrözni, meglesni a pillanatot s kifürkészni a helyet, hol különböző természetök szerint a képzelhető legnagyobb hatást képesek kifejteni, hol az erő valamely legyőzhetlen akadályon haszontalanul nem hasadoznak szét, hanem biztos itéssel hatnak az ellen-szívőbe.“ Elmondá, hogy szükség ismerni a fegyverek s anyagok tulajdonait, legyen a csatatér egy rámába foglaló kép a hadonéz előtt s a helyzet álljon tisztán előtte. Keressen a multból hasonló példákat s az inté-

sül álljon előtte, kutassa fel az ellenség szándékát s cselekedjék ahhoz mérten. És ebből indulva ki, festette az egyes tudományok befolyását a hadtanra, azok szűkségességét, sőt nélkülözhetlenségét. — S éppen e tudományok összegéből és sokaságából talált titat az ifjakat megfeszített szorgalomra inteni.

Néhány nap mulva, midőn ez történt a hadi főtanodában, herezeg Windischgrätz Pesten volt, s ő azonnal felozslatá. Tanárok, tanulók szétmentek, a felszerelés lefoglaltatott s maga az intézet katonai kórházzá alakítottatott át s az is maradt a legújabb időig.

XII.

Az alkotmány helyreállítása után végre az académiá ügye is véglegesen megoldatott. Az 1872-ik évi XVI. és XVII-ik törvény-cikk által a honvédségi intézménnyel kapcsolatba hozatván, még azon évben mint „Honvédelmi Ludovica Academia“ megnyitattott.

M e l l é k l e t e k.

7.)

Sacratissima Caesarea et Regio Apostolica Majestas Domine Domine Clementissime!*)

Status et OO. Regni in Comitibus congregati Repraesentatione sua dd. 2-a Junii a. c. hiseo demisse acclusa, humillime proponunt: quod Fundus Instituti militaris Academiae Ludovicae, sub auspiciis Majestatis Vestrae, Patriae Civium liberalitate, et provisione Arti 7-i 1808 fundatae, nec dum tamen realiter erectae, Sollicitudinem ipsorum excitaverit. Agnoscunt quidem iidem Status et OO. Fundum Academiae hujus intertentioni Professorum et Alumnorum eo numero quem idea Comitiorum anni 1808-i intendebat haud sufficere; declarant interim, circumstantiam hanc anhelis Regnicolarum quoad effectivam Instituti hujus erectionem Votis tanto minus obesse posse, quod haec ipsa erectio maximo incitamento futura sit, ut Regnicolae ad faciendas posteriores pro hoc Instituto oblationes proniores reddantur. Consideratione hac inductos in eo se coaluisse remonstrant, ut Academia Ludovica, in quantum actualis ejusdem Fundus suppetit citra omnem ulteriorem moram ad cursum actualem ponatur. Porro: cum

*) Oldalt írva: Praesentes Cancellarius aul. Comes de Nádasd, Pro Cancell. aul. Comes Revitzky Consilarii aulici Kussenits s. k. B. Malonyay s. k. Epp. Madarassy Ref. s. k. C. Pálffy s. k.

nunc pax alma vigeat, et Fundus insurrectionalis eundem concurrentialis eundem cum Academia Ludovica finem habeat, utpote pro defensione Regis et Regni conflatus, propter hanc finium Analogiam tota illa interusuriorum Fundi concurrentialis quantitas, quae post erogationum eidem incumbentium supputationem remansura est, ulteriori Statuum Regni pro futuro dispositione salva manente, inde a die effectivae Academiae Ludovicae erectionis inchoando, et non prius quotannis in adjutorium Cassae Academiae Ludovicae convertatur.

Quod vero quaestionem illam attinet, ubinam Academiae Ludovicae Sedes deligenda, sit, Status et OO. Majestati Vestrae demisse repraesentant: postquam aedes Convictus olim Theresiani Vacientes, munificentia Majestatis Vestrae eidem Instituto assignatae, ob earum statum desolationi proximum minus accomodae essent, opportunum censerit, ut aedes hae Vacientes, cum omnibus eo spectantibus, pro emolumento Cassae Academiae Ludovicae quo fructuosius vendantur. Paternam demum Majestatis Vestrae intentionem, ut videlicet Tyrnaviae aedificium quodpiam publicum Academiae huic idoneum exquiratur, grata mente recolunt Status et OO. cum tamen Tyrnavia in Regni limitibus posita sit, in deligenda vero Instituti hujus Sede commoditati Regnicolarum universorum prospiciendum veniat, ideo erigendae Academiae militaris Ludovicae locum in Civitate Pestiensis deligendum esse ea etiam ex ratione existimant, quod sumptus notabiliores in aedificationem, aut interimalem Domus Conductionem convertendos Instituta subsidiaria, tam Literaria, quam militaria, pro Institutione Juventutis Pestini praesto existentia, compensatura sint. Praeterea a Civitate Pestiensis declaratum habeatur, quod illa ex Fundis suis intravillanis pro struendis Academiae Aedibus accomodum locum, et quidem obtento praevie altiori indultu, etiam gratuito assignare parata sit.

Orant porro iidem Status et OO. Majestatem Vestram, ut fine promovendi Instituti hujus in bonum publicum tendentis benigne admittere dignetur: ut Individuis e Statu militari ad Academiam hanc in qualitate Docentium, aut Inspicientium applicandis, emensa Salaria aut Stipendia, a paritate Academiae militaris Viennensis ex Aerario militari, cui nullum perid novum onus accederet, dependantur; atque interea ab onere emensea locali Directori dotationis, cujus functiones aliquo locum non haberent, Fundus Academiae hujus relevetur.

Demum: cum Status et OO. de eo convicti sint, quod Fundo Academiae hujus per id notabile alleviam sit accessurum, si in sequelam bgnae Resolutionis dd. 20.º Maji 1810 ex supernatantia Proventuum Fundi Studiorum et Regiae Universitatis Salaria Professorum ad Academiam hanc e Statu civili applicandorum annue 5500

fi. Com. mon. efferentia fuerint suppeditata, item si alumni e cursu literario civili ad Academiam Ludoviceam recipiendi praehabita stipendia scholastica, in quantum illa ex mente Fundatorum ad studia civilia praecise restricta non sunt, retinuerint, aut similibus Stipendiis haud provisi, si semet in cursu Academico militari distinxerint ad classem Stipendiatorum recipentur, hinc Majestatem Vestram Ssmam humillime orant, ut bgne applacitatis hisce favoribus incrementum hujus Instituti alter promovere, et Consignationes etiam Hominum eorum, qui inde a postremis Comitibus Fundum Academiae recentibus oblati completerunt, aut vero oblata in Schaedis bancalibus facta, in Schaedis etiam relutoris appromiserant, in Legum Tabulas referri, bgne admittere dignetur.

V o t u m.

Demissa hac Repraesentatione petunt Status et OO. Regni Hungariae Academiam militarem Ludoviceam effective erigi, et ad actualem cursum poni; petunt item Interursia summarum Cassae Insurrectionalis concurrentialis, ab ordinariis erogationibus supernatantia, Academiae huic quotannis addici; deinde Salaria Professorum Academiae hujus e Statu militari, e Cassa bellica solvenda applacitari, Professoribus autem, qui e Statu literario civili, disciplinas quasdam Alumnis Academiae hujus tradituri sunt, Salaria e supernatantibus preventibus Fundi Studiorum et Regiae Universitatis solvenda benigne admitti; demum petunt Alumnis antea in cursu literario civili stipendio provisis eadem etiam in Instituto hoc militari continuari, et illis, qui antea Stipendiis Scholasticis destituti semet in Scientiis militaribus distinxerint, eadem Stipendia addici; denique petunt Sedem Instituti hujus Pestini defigi, cum Civitas Pestiensis fundum extravillanum, cum indultu Mattis Vrae etiam gratuito cedendum promiserit.

Cum petito Statuum et OO. quoad effectivam Academiae hujus inchoationem Mattas Vestrae Sacratna, demissa Cancellaria hujus Opinione, absque metu exoriturarum subinde gravium perplexitatum, demeter deferre non possit, quin prius praeter Statum actualem Academiae hujus militaris, etiam Status et Situatio actualis eorum, quae in subsidium effective erigendae et ad cursum ponendae Academiae hujus petuntur, medio exigendarum catenus Informationum exacte cognoscantur; talia autem sunt: cognitio Status actualis Fundi Insurrectionalis Concurrentialis; Informatio Consilii aulae bellicae super

Salariis Professoribus e Statu militari ex Cassa bellica applacitandis; Informatio Consilii Regii Locumtis super eo: quidnam attenuati numerum Fundi Studiorum et Universitatis, qui suis e Statu civili Professoribus competenter solvendis haud sufficiunt, in subsidium Academiae militaris Ludoviceae praestare possint; informatio item ejusdem Consilii Regii Lotlis super fundatis Stipendiis literariis, num et qualiter Alumnis Academiae Ludoviceae addici queuntibus; denique informatio de Sede et localitate Instituti hujus, inspectio videlicet Fundi, in quo Domus erigenda, aut designatio Domus, quae pro interimali Instituti hujus Sede foret excensuanda.

In hoc igitur rei situ obscura Cancellaria haec humillime censet, Statibus et OO. bgne rescribendum esse: Majestatem Vestram, profectus et culturae Juventutis hungaricae in Cognitionibus rei militaris studiosam, ubi de illis, quae ad effectivam salutaris hujus Instituti Constabilitionem praevie ordinanda sunt, necessarias Informatioes acceperit, ulteriorem bgnam de his Resolutionem elargiri velle.

Formula bgni Decreti Regii, catenus ad Status et Ordines dimittendi, hisce demisse adjacet. Majestatis Vestrae Sacratmae.

Viennae, 17. Junii 1827. humillima et obsequentissima Cancellaria Rea Hgco Aul.

Comes Michael dic. Nádasdy s. k.

Franciscus Madarassy s. k. *)

8.)

182°/₇-ki XVII-ik törvényezikk

a Ludovikai katonai akadémia haladéktalan felállításáról.

Az ország rendének, a Ludovikai katonai akadémia felállítására irányítottul nyilvánult akaratok, ő sz. Felsege által kegyelmesen fogadtatván, ugyan ő Felsege kegyelmes megegyezésénél fogva, az 1808. 7. t. czikk folytatában megállapítottatik:

1. §. Hogy a fentirt akadémia minden további késedelem nélkül, a mennyiben létező alapja megengedi, Pest városában felállítassék, az annak helyétől kitűzött régi vácsi Terézia épület pedig, minden ahoz tartozó alapokkal, az akadémia alapjának nevelésére, mennél nagyobb gyümölcsözés mellett fordítottassék.

Oldalt írva a legfelsőbb behatározás:

Decretum super Repraesentatione S. S. et OO. diaetaliter congregatorum dd. 2 Junii 1827. in objecto Ereptionis Academiae militaris Ludoviceae submissa, juxta hic adnexum Projectum expediendum est.

Baden, die 4. Julii 1827. Franciscus s. k.

Ludovicae Acad. Közl.

2. §. Hogy a felkeléshez való járulási alapnak azon kamatai, melyek ezen alap törvényes kiadásainak előleges felszámítása után fennmaradnak, azon katonai akadémia pénztárának felségelésére fordítottassanak, azon naptól fogva, melyen felállítatik, az országgyűlésileg egybegyűlt ország rendeinek továbbá is szabadságában maradván, jövődre nézve ezen kamatok iránt is rendelkezni: ezen felül

3. §. Ő sz. Felsője az ország rendeinek törekvését minden módon elősegíteni kívánván, a magyar nemzet iránt való kész hajlamanak tanusítására kijelentette, hogy kegyelmesen fog intézkedni, miszerint a katonaságtól, a nevezett akadémiához tanítók és felügyelőkképen alkalmazandó egyének fizetésekkel és díjakkal a katonai kinstárból láttassanak el; hogy a polgári tudományos pályától, a katonai akadémiába beveendő tápoltak korábbi iskolai segélydíjait, a mennyiben azok, az alapítványok értelmében, egyedül polgári tanulmányokra szorítva nem lennének, megtartsák, sőt azok is, kik hasonló segélydíjat nem nyertek volna, hogyha magokat a katonai akadémiai pályán kitüntetnék, és segélyre szükségök lenne, ily segélydíjakat nyerhessenek. Mely kegyelmes intézkedését ő sz. Felsőjének a karok és rendek, hálás szívvel s legalázatosabb köszönettel fogadják.

9.)

Die Bemerkungen Sr. Kaiserl. Hoheit des Herrn Erzherzogen Palatin über die königl. Decrete, die Kronhütter-Wahl, das Ludovicaeum, das Museum und das Expropriations-Gesetz betreff: welche Eure Excellenz mir eingesendet haben, und die in der Anlage sammt den Decrets-Entwürfen zurückfolgen, sind zum Gegenstande der Berathung genommen worden, und es geschieht im A. h. Auftrage, dass ich Eure Excellenz hierüber folgendes zu eröffnen habe. Was nemlich das k. Decret wegen der Kronhütter-Wahl und jenes wegen des Expropriations-Gesetzes betrifft, so werden Eure Excellenz in der Zwischenzeit bereits die hierauf sich bezüglichen, den Anträgen der Hofkanzlei beistimmenden A. h. Beschlüsse erhalten haben, von welchen keine Abweichung eintreten kann.

Rücksichtlich der zwey anderen, des Ludovicaeum und Museum betreffenden k. Decrete, wird sich gleichfalls auf den Inhalt der diesfälligen A. h. Entschliessung bezogen, wobei es der Hofkanzlei anheimgestellt wird mit Aufrechthaltung des ausgesprochenen A. h. Grundsatzes, den Text dieser kön. Decrete, jene Abänderungen anzufassen, welche die Stände hinsichtlich ihres früheren Antrages in der weiteren reichstäglischen Verhandlung allenfalls gemacht hätten

Uebrigens soll ich Euer Excellenz die dienstfreundliche Bemerkung beifügen, dass es bei dem Drange der Zeit zur Vermeidung von Verzögerungen sehr zu wünschen gewesen wäre, wenn die k. Decrets-Entwürfe vor — und nicht erst nach deren Vorlage an Se. Majestät stetts Sr. kaiserlichen Hoheit dem Herrn Erzherzoge Palatin mitgetheilt worden wären. Wien, den 29. April 1836. Metternich m. p. — AnSeine des k. ung. Hofkanzlers Herrn Grafen v. Reviczky Excellenz.

(Oldalt: Die Anträge werden bis in die späte Nacht bearbeitet, referirt und expedirt; zu deren Revision der Erzherzog nicht aufgeweckt werden kann. Auch hängt die Meinung der Hofkanzley und ich hoffe auch der Conferenz nicht von Willen Sr. k. H. ab; wenn dieser abgewartet werden müsste, würde der Reichstag nicht übermorgen enden. R.(eviczky) m. apr. 30.

10.)

Abchrift eines A. h. Handschreibens an Erzherzog Palatin Jósef. Lieber etc. etc. Da es Mein Wille ist, dass die Ludovicaeische Militär-Akademie zu Pest ins Leben trete, hierzu aber vor allem die Fesstellung des vollständigen Organisationsplanes dieser Anstalt, und daraus resultirenden Instruction für die Direktion derselben notwendig ist, so finde Ich Mich veranlasst, E. L. aufzufordern: in dieser Absicht Meinem Hofkriegsrath-Präsidenten sowohl das disffällige Operat der Regnicolar-Deputation vom J. 1808, als auch die seither etwa ausgearbeiteten Organisirungs- und Instructions-Entwürfe, mit Ihren weisen Ansichten und Bemerkungen mitzutheilen.

Derselbe ist von Mir beauftragt: diesen Gegenstand bei dem Hofkriegsrathe in reife Berathung nehmen zu lassen, und dessen gutachtliche Aeusserung Meiner Schlussfassung zu unterziehen. — Wenn der erwähnte Organisationsplan gehörig geprüft, und von Mir sanktionirt sein wird, zu den in Ihrem Vortrage vom 3. Februar 1838 angedeuteten Personalfragen zu schreiten. Uebrigens gewärtige Ich von E. L. die nähere Auskunft hierüber: wie viel sämmtliche verzinsliche Stiftungskapitalien des Akademiefondes nach Abschlag der für den Ankauf des Grundes und auf die Errichtung des Gebäudes verwendeten Summen betragen, welche hiervon mit dem Präsentationsrechte behaftet sind, und wie hoch sich überhaupt das reale Aktiv-Vermögen der Ludovicaeischen Militär-Akademie belaufe,

welche Interessen hiervon jährlich entfallen, und auf was für sonstige Erträge dieselbe einoch zu rechnen habe?

Wien, den 28. Januar 1839.

Ferdinand m. p.

Abchrift der A. h. Entschliessung auf den Vertrag des Hofkriegsraths-Präsidenten.

Erst wenn der vollständige Organisationsplan der hier in der Rede stehenden Militär-Bildungsanstalt, nebst der daraus resultirenden Instruction für deren Direktion nach vorhergegangener sorgfältigen Prüfung Meine Sanktion erhalten haben wird, wird es an der Zeit sein, an die Personalfragen zu schreiten. Gleichwie Ich demnach Meinen H. Oheim den Erzherzog Palatin Liebden auffordere, Ihnen sowohl das diesfällige Operat der Regincolar-Deputation vom J. 1808. als auch die seither etwa ausgearbeiteten Organisations- und Instructions-Entwürfe mit dessen Ansichten und Bemerkungen mitzuthellen, eben so trage Ich Ihnen auf, nach Einlangen dieser Behelfe, diesen Gegenstand unverzüglich beim Hofkriegsrathe mit Berücksichtigung des 7. Gesetzartikels vom J. 1808. in reife Berathung nehmen zu lassen, und Mir mit dessen wohlervogenen Gutachten zu unterlegen.

Die haben sodann die diessfällige Vorhandlung umsomehr zu beschleunigen, weil es Mein Wille ist, dass die Ludovicaeische Militärademie eröffnet werde, und in Wirksamkeit trete.

Wien, den 28. Januar 1839.

Ferdinand m. p.

(Vége.)

Hátultöltő puskából nagy távközökre löni.

I.

Irta Sztráva Miklós honvéd százados.

Ismert tény, hogy az 1870/71-ki hadjáratban a francia gyalogság a Chassepot-fegyverrel 1200 lépés- s még ennél nagyobb távközökre lödözött s ezáltal több esetben a támadó német csapatoknak nagy veszteségeket okozott. A hadjárat után a Chassepot-fegyver ilyenmü alkalmazása még inkább felismertetvén, hatása különösen kiemeltetett. Számos ily eset bíráló criticája kimutatta, hogy ezen fegyvernek nagy távközökre alkalmazása nem tekinthető épen történetesnek, valamint hogy hatásának is nem ritka esetben meglepőnek és eredményesnek kellett lennie. De a francia fegyver nagy távközökre való hatására vonatkozó legérvényesebb bizonyítékot mindazáltal a német seregnél újabb időben alkalmazásba hozott irányéék adja.

A orosz gyutfűs puská a Beck rendszer szerinti átalakításnál oly irányéékkal látatott el, mely ezen fegyver czéllövési képességét 1600 lépésre (1200 m.) emeli, a legújabb időben elfogadott Mauser puská pedig — melynek szerkezete bizonyos felesleges pedanteriával titokban tartatik — a német lapok után eddig ismeretessé lett tapasztalatok szerint 2000 vagy 2100 lépésre (1500—1600 m.) szóló irányléjéékkal látatnék el.

Ezen tényállás a német hátultöltők szerkezetében, az 1870/71-ki hadjárat nem egyes, hanem minden esetre többszörös tapasztalataiból idézetett elő és bizonyítja, hogy a jövő háborúkban a német hadsereg a hátultöltő puskából való lödözést 2000 lépésre és ennél nagyobb távközökre szándékozik szabályképpen alkalmazni.

Minthogy a jelen korban minden állam törekszik hadi erejének fegyverzetét az idegen államokéval egyenlő magasságra emelni, minden újítást bíráló tárgyává tenni, nem lehet érdek nélkülnek tekinteni a nagyobb távközökre lövés értékét s hasznát megállapítva, egyszersmind a Wernld puská tulajdonságait esetleges ilyenmü alkalmazás czéljából tanulmányozni.

Hogy tehát ezen s ezzel összefüggő kérdéseket megoldani lehetesen, a következő pontok közelebbi megvitatása szükséges:

I. Egy puska s lőszerének szerkezeténél mely feltételek szükségesek, hogy a nagy távközre lövés kedvező hatását elérni lehessen.

II. A nagy távközre adott lövés előnyeire és hátrányaira való tekintettel ezen módozat szabványá emeltessek-e.

III. Mennyiben felel meg az első feltételnek a Werndl-puska s erre vonatkozó megváltoztatását kezdeményezni lehetne-e.

IV. A nagy távközre való lövésnél mely alakra kellene figyelni, hogy eredményes hatást elérni lehessen.

I-hez: Minden huzagolt katonapuska, mely az újabb időben a hadseregél alkalmazásba hozott, vagy jelenben a gyalogsági csapatoknál lőfegyvertől szolgál, lövedékét 2000 lépésre kilöni képes, ha a puska torkolata megfelelően felemeltetik. A lövedék csappantása majd minden puskánál akkora lesz, hogy legkevesebb 1500—2000 lépésre embert harezképtelenné s állatot hadi czélokra használhatlanná tegyen.

A feltételek azonban, melyek alatt ezen vagy további távközök elérhetők, nem minden katona-puskánál egyformán csészerűek. Általában egy puska a nagy távközökre való eredményes lövésre annyival előnyösebbé fog válni, minél csekélyebb mérvben növekszik az irányzék magassága a távmennyiség növekedésével, azaz, minél kisebb emelékiszögben emeltetik a csőtengely az elérendő távolság vízszintes vonala felé; minél nagyobb a találhatóság, a lövedék csappantása és minél kisebb a puska visszlökése.

Ha a huzagolt csőfurat és a töltény gondosan összevágo szerkezetét feltételezzük, az előbbi pontok — a visszlökés kivételével — általában annyival kedvezőbb módon lesznek megoldhatók, minél nagyobb a lövedék és a töltet súlya.

A majd minden európai államnál alkalmazásba vett 5^m vagy 11 m. m. egyforma ürméretű új hátultöltőknél a lövedék súlyú 350 gramm (25.5 gr.) és a lőportöltet súlya 70—75 gramm (5.1—5.5 gr.) azon szélső határnak vehető, mely a puska löhatására még előnyös anélkül, hogy a táskátöltény nehezéki-, erős visszlökési- stb. hátrányait valamely különös feltűnő módon megengedné.

Kísérletek, melyek 1873-ban ilyenmű tölténnyel (350 gr. lövedék s 71 gr töltetsúly) és a rendszeres (278 gr. lövedék s 55 gr. lőpor súly) Werndl-puska tölténnyel hasonlítólág tétettek, a nagyobb lövedék-súlyú s aránylag nagyobb lőportöltettel nagy távközökre való lövés mellett, ennek előnyére, mindig feljegyzésre méltó előnyöket eredményeztek.

Ezen előnyök röviden a következők:

Általában az irányzék-magasságok a távköz nagyobodásával

nőttek, azonban különösen nagy lőtávokra nem oly gyorsan, mint a rendszeres tölténnyel, tehát a célzartartás, a célzás és az elstítés kényelmesebb és szabatosabb. Egy 49 lépés hosszú és 47 lépés széles zászlóalj-kettős-oszlopra, e két nemű huzagolt töltényeket tekintetbe véve, következő megközelített arányszámokat eredményeztek:

Távolság lépésben.	Rendszeres töltény	Töltény 350 gr. lövedéksúly.
1200	82%	92%
1600	54%	50%
2000	36%	48%

Ezen számok e kétnemű tölténnyel a találhatóságban nagy különbséget ugyan nem mutatnak, ha azonban ezek egyformán jól lennének szerkesztve, minden esetre inkább a nehezebb lövedék javára eredményeznének tekintetbe vehető előnyöket.

Ezen előny annyival szembetűnőben mutatkoznék, a mennyivel kedvezőtlenebbek lennének a légviszonyok a lövés közben, mivel a nehéz lövedék különösen a lövés irányában vagy az ellenes légáramlatok által nem oly nagy mérvben befolyásoltatnék, mint a könnyebb lövedék.

A rendszeres 278 gramm nehéz lövedék csappantásiereje 2100 lépés távközre még elégséges, hogy egy embert harezképtelenné s állatot hadi czélokra használhatlanná tegyen, mindazáltal ez érdemben egy kis felesleg mutatkozik különösen azért kívánatosnak — s ez a nehezebb lövedéknél megvan — hogy még a célzpont előtt lecsapó lövedék aránylag lapos ívben és nagyobb csappantással tovább guruljon s ezáltal a távbecslésben elkerülhetlen nagy hibák részint kiegyenlítettessenek, valamint a hatást még akkor is lehetővé tegyék, ha a hatás kedvezőtlen megfigyelése az irányzék pontos helyreigazítását nehezítné vagy akadályozná.

A visszlökésre vonatkozólag megemlíthető, hogy az a 350 gramm lövedék és 71 gramm töltet alkalmazásánál még tűrhető, de a megengedhetőség maximumának tekintendő.

II-hez. A nagy távközökre való lövés előnyeit és hátrányait mérlegelve, a következő eredményhez jutunk:

A nagy távközökre lövés előnye abban rejlik, hogy az ellenség hosszabb ideig tartatik tűzben, annak jó korán veszteségeket lehet okozni s a végső összetűzésig szellemi s anyagi erejét annyira gyengíteni lehet, hogy az utolsó harcmozzanat elhatározása vagy a döntés saját javunkra végződhetik. Ha az ellenség a tűz jelentékeny hatása elől magát elvonni akarja, már messze távolságra kisebb csapattestekbe és kiterjedett vékony vonalakba kell oszloania, miáltal

tal az áttekintés és helyes harezvezetés jelentékenyen megnehezítetik.

Hátrányul kiemelhető, hogy általában a korán megkezdett tüzelést megszüntetni nehéz s igen könnyen lőszerpazarlásba megy át, mely a harez folyamára végzetes lehet.

Oly csapat, melynek tűzfegyelme nincs, s higgadt vezető alatt nem áll, a harez folyamában gyakran feleli az irányzékot a távolságnak megfelelően rendezni s a közelebb jött ellenséget rendezsen tüllövi.

A francia gyalogság nagy távközökre való lövése a németek — csak kis távolságokra tüzelő — harezszata ellen oly ellentétes volt, hogy annak a hadjárat bevégezte után igen természetesen a nagy távolságokra lövés czélszerűségének bírálgatásához kellett vezetni.

Több német író, ki a hadjáratban részt vett s saját tapasztalataiból ítélhet, a kérdésben forgó tárgyról ellenkező nézetben van; — a végeredményt azonban igen könnyen kitalálhatni, mely szerint az elfogadott porosz gyútűs puskák 1600 lépésre és az új M/71 tűzfegyverek 2100 lépésre szóló irányzékot kaptak, valamint hogy ezen szerkezetnek a l k a l m a z á s i s á n d é k a is alapul kell hogy szolgáljon.

Ezen feladat a bécsi katonai tudományos egyletben kétszeri felolvasás tárgyát képezte, mely felolvasások itt csak kivonatban, a műszaki részletek kihagyásával közöltnék, de terjedelmesen mindkét felolvasás a műszaki és gazdasági bizottság által kiadott közlemények 1874-ik évi 4- és 5-dik füzetében megtalálható.

A nagy távközökre való lövés előnyeire és hátrányaira nézve, pedig Kropatschek es. és k. tüzértörzsbeli százados, részint az 1870/71-diki hadjáratban tett tapasztalatokra, részint pedig az eddig ismertett közleményekre alapított azon nézetének ad kifejezést, hogy a nagy távközökre lövés, mint a puska használatának czélszerű nagyobbítása a közös hadseregben is elfogadtassék, a hátultöltő Werndl-puskák e szerint berendeztessenek és az ez iránti határozványok szabálylyá emeltessenek.

Igaz, hogy a nagy távközökre tüzelés inkább védelemnél előnyösebb, de azért mindig szem előtt tartandó, hogy a löfegyverek nagy hatásának kihasználása sok esetben nem csak czélszerű, hanem szükséges és ajánlatos lesz; hogy azonban a tűzfegyverek valódi alkalmazásának ilyserű használatára nézve a súlypont a közelebbi távközökre jól czélzott lövésben fekszik.

III-hoz: Azon kérdés megoldása, hogy a jelenlegi Werndl

puska az 1200 lépést meghaladó nagy távközökre lövés követelményének mennyiben felel meg, az 1-ső pont alatti adatokból nagy részben kivethető, melyekből azon következtetés származik, hogy a Werndl-puska, dacára az 1866/67-ben történt gyors szerkezetének s arra következett sietős gyártásának 1200 lépésen belüli lövésre kitűnő fegyver s még 1600 lépés (1200 m.) távközre is található és csaperő tekintetben kielégítő eredményt szolgáltat, valamint-hogy azzal, csendes légáramlat mellett 2000—2100 lépésre még kedvező hatás elérhető. Hogy azonban nagy távközökre czélzott lövés adható legyen, Kropatschek százados véleménye szerint, a Werndl-puska irányzékát kellően berendezni olyképen lenne szükséges, hogy miután a mostani irányzékul a nézeny felső kerete 1400 lépés lőtávnak felel meg, tehát nagyobb távközökre még egy kiegészítő (pót-) irányzék alkalmaztassék, mely felállított kerettel a mostani nézenyen feltölthető legyen.

Hogy valamennyi tűzfegyvert vagy csak a jó lövészek bizonyos számát kellene ezen kiegészítő irányzékul ellátni, első sorban az eszközrendő eredménytől függ, melyek egy rendesen sorakozott csapattal elérhetőek. A rendszeresített porosz gyútűs-fegyverek, mint már többször említettet, mind 1600, — a Mauser fegyverek 2100 lépésre szóló irányzékul kapnak. A francia Chassepot-fegyvereknek 1600 lépésre (1200 m.) szóló irányzékul van s az újabb szabályok szerint századonként csak egyes lövészek puskái láttatnak el kitűntetésül s külső jelvényül 1600-tól 2700 lépés (1200 egész 2000 m.) távközre terjedő irányzékul. Kropatschek pedig azt ajánlja: hogy a pót-irányzékul az egész század vagy legalább annak nagyobb része láttassék el, mivel a nagyobb távközökre adható tüzelésre csak kevés idő maradna, minthogy az ellenség annak hatása elől magát elvonni igyekezne s mert ezen esetben csupán többszörösen jól czélzott s megfigyelt sortűzekből lenne eredményes és pusztító hatás remélhető.

Ha a századoknak csak egyes lövészei láttatnának el kiegészítő (pót-) irányzékul, az egységes vezetésnek és a tűzhatásnak valamely bizonyos pontra egyesítése többféle nehézségeknél lenne alárendelve, ha már jó előre ezen lövészek ily eshetőségekre nem egyesítettének, mi külön lövészszakaszok alakítására vezetne.

A kiegészítő irányzék általános elfogadásával nagy távközökre czélzott tüzelést lehet adni, a Werndl-puska teljesítményképege hatványoztatnék s ezen a külföldön is elismert kitűnő fegyver értéke emeltetnék.

A Werndl-puska s töltvényének czélszerű szerkezete s hatvá-

nyozott vetészeti tulajdonságai több mint elegendők arra, hogy fokozottabb alkalmazásával hatása is emeltessek. Szükséges tehát, hogy a katonai műszaki bizottság a Wernld-puskán eszközlendő változtatásokra vonatkozó javaslata nemesak minden irányban pártoltassék, hanem a m. k. honvédség részéről még ezenfelül éber figyelemmel is kísértessék, miután ugyanezen rendszerű hátultöltőkkel levén felfegyverezve, harc képessége szervezetén s felszerelésén kívül még fegyverzetétől is függ.

A kérdésben forgó változásokat illetőleg, a műszaki bizottság egy lövedékben, és lőporban nagyobb súlyú új töltény szerkesztését hozta javaslatba. A már az I-ső pont alatt említett 350 gramm lövedék és 71 gramm lőporsúlyt tartalmazó huzagolt töltény vetészeti tekintetben minden esetre előnyös lenne, ha ezen tölténnyel más tekintetben nevezetes hátrányok nem volnának összekötte.

A hátrányok pedig abból állanak, hogy ezen töltény meglehetősen hosszúságot nyerne és a zárvat megváltoztatása nélkül a meglevő puskákat használni nem lehetne, továbbá a töltényhüvelyeknek erős lemezből kellene szerkeztetniök, miáltal a sereg táskátólénye és tartalék-lőszere a jelenleginél nagyobb súlyt képviselne.

Hogy azonban a vetészeti előnyök lehetőleg elérthessenek és a hátrányok mellőzhetőek legyenek, egy 325 egész 330 gramm lövedék- s 65—70 gramm töltétsúly hozatott javaslatba. Ezen lövedék- és töltétsúly mellett a már említett feltételeknek nagy mérvben és előnyös módon elég tétetnek.

Ezen tölténnyel a műszaki bizottság által már kísérletek is tétettek s a végelhatározás rövid idő alatt várható.

IV-hez: Az eddigi nézetek kimutatták, hogy műszaki szempontból a nagy távközökre lővés lehetséges s harezásati tekintetből a hátultöltő puská alkalmazása bizonyos körülmények között előnyös lehetne, miért is még csak a IV-ik pont megvitatásáról lehet szó, t. i. hogy a nagy távközökre lövésnél mely alakra kellene figyelni, hogy eredményes hatást elérni lehessen.

Ha egy lőfegyver alkalmazásához mért teljesítményképességet feltételezünk, a lővés eredménye, úgy a nagy mint a közeli távolságokra való eljáráshoz képest:

- a) a távköz tudásától,
- b) a biztos célzás módjától, — és
- c) a löhatás helyes megfigyelésétől feltételeztetik.

a-hoz: Különbön megfelelő célzási mód mellett, a távköz tudásától függ az irányzék állása, a lőtávolság s ennek követke-

tében a célpont találása: minékfolytán a lővés eredményének megtudására a legelső s leglényegesebb alappfeltétel a távköz tudása.

Háborúban a távköz csak szabad szemmel való becslés által tudható meg, melynek pontossága a béke idején szerzett gyakorlattól befolyásoltatik.

Ezen állítás teljesen igaz, mert az egy a gyalog-csapatok kiképzésére vonatkozó, ez ideig mostohán kezelt valóság, s ideje lenne, hogy a csapat- és osztagparancsnokok ezen állítás beismerése után egyszersmind annak elhárítására is útát törnének. A lőutasításban a távbecslés fontossága s gyakori alkalmazásának szüksege ki van fejtve, azonban e tekintetben — felezicizomázott módon legyen kifejezve — és tisztelet a kivételeknek — majdnem semmi sem történik. Bizonyítékul a kétkedőnek szolgáljon saját felelete, hogy t. i. egészen eltekintve attól, miszerint 400 lépésre a katonával, 1000—1200 lépésre az altiszttel a távbecslés hányszor gyakoroltatott, hanem súlyt fektetve arra, hogy a tisztelnél a netalán már megszerzett gyakorlottság után, mely a folytonos gyakorlás nélkül mihamar elvész, a távköz becslésre mennyi figyelem fordítatott.

A brucki lövész-iskolában (valjon a dévai csatár-iskolát nem lehetne szerényen felemlíteni?) az idő rövidségét és a hallgatók jelentékeny számát tekintetbe véve, a távközök becslésére igen nagy figyelem fordítatik. Hogy azonban a gyalog-csapatoknál a távbecslés helyes megtétele mily csekély, a következő táblázatból kivehető. Ezen számok egy a brucki lövész-iskolában részvevő tiszt-hallgató által lelkiismerettel vezetett jegyzetből vannak véve és a brucki gyakorlatok alatt előfordult becslési hibák minimumát és maximumát tüntetik ki. Mily érdekes volna, hogyha a dévai csatár-iskolából is ily adatok állának rendelkezésre, hogy azokat is hasonlítólag közölni lehessen.

Valódi távköz lépésben	középszerű		legnagyobb	
	becslési hiba			
	lépésben	százalékban	lépésben	százalékban
200	30	15	80	40
300	21	7	99	33
400	40	10	120	30
500	85	17	220	44
600	78	13	246	41
700	119	17	280	40
900	135	15	297	33
1300	494	38	715	55
1500	300	20	495	33

Habár közeli lőtávokra a távbecslésben ejtett hibát a teljesen sodró röppálya kiegyenlítő, nagyobb távolságokra a távköz-becslés helytelensége, a pástázott tér nagysága, a szórás, valamint a cél előtt leütő lövedék gurulása által párhuzamosítatik, mindazáltal a katonánál, al- és főtisztnél a távbecslés gyakorlására több figyelmet fordítani szükséges. A francia hadseregben, hol a távbecslés hiányos tudása a gyalogságnál az 1870-iki hadjárásban világosan kiűnt, igyekeznek ezen hiányt beható módon javítani. A századoknál az ilyenféle gyakorlatok eredményéről jegyzetek vezetettek, a legénység e tekintetben három osztályba van osztva s nem szabad az első osztályba tartozó katonát előbb díjlövéshez bocsátani, míg egy év lefolyása alatt legalább ötven távbecsűt nem tett s ebbeli készségét illetőleg nem az első osztályhoz tartozik. A felvételek pedig oly szigorúak, hogy például a tanulók egy része a francia utasítás értelmében az első osztályba be sem juthat.

Hogy a távközök megítélése folytonos emlékezetben tartassék, javaslatba hozatott és czélszerű is lenne saját hadseregünknel és honvédségünknel is a távköz megadását, mint az a tüzérségnél meg van, vezényszóvá emelni; így például: 800 lépésre löni — kész — czél — tűz!

Háborúban czélszerű lesz minden alkalmat felhasználni, hogy a lőtávolság iránt tájékozódni vagy a távközt tudni lehessen. Ha például egy gyalogsági csapat lövegek mellett áll, melyek ugyanilyenekre vagy valamely más czélra tüzelnek, a távköz a tüzérségtől lenne megtudakolandó, miután a lövegeknél a tüzelés és füstjelékből, a lövedékek leütéséből a távolságok könnyebben megállapíthatók.

Ha egy csapat védelmi állásban van, soha se mulasztja el a feltűnő tereptárgyakhoz való távolságokat kitudni, vagy bizonyos közkövek kövek, faágak stb. által megjelteni, hacsak a fennforgó körülmények ezt általában megengedik.

b.-hez: A lövés eredményének második feltétele: a pontos czélzás.

Legelőbb is az irányzéknak a vezényelt távközre helyes állását feltételezi s ez oly feltétel, mely a katonánál gyakran nem ellenőriztetik s általában figyelmen kívül hagyatik. Nem tartozik a ritkaságokhoz, hogy egészen teljes gyakorlatok a szétszórt harczmódban, ugy szintén egész hadozatok egyforma irányzék-állással vitetnek vége, tekintet nélkül arra, hogy például ez vagy ama távköz 800 vagy 1000 lépés volt. Ez az al- és főtisztek oly nagy hibája, mely háborúban minél gyakrabban fog előfordulni. Csak az oly

szabályok fognak háborúban az ott előforduló számos izgatottságot és zavartságot előidéző körülmények befolyásai között a katonák nagy részétől bár részben kivitelhez jutni, a melyek megtartása már béke idején szokássá vagy második természetűé válik, — ellenben az olyanok, melyeknek alkalmazását békében a komolyabb esetekre halasztják, egyszerűen elfeledtetnek s ezen figyelmetlenség azután nevezetes hátrányokat idéz elő.

A nagy távközökre való lövésnél tehát a czélzás a látszólag kis czéltárgy, annak jó vagy kedvezőtlen megvilágítása stb. által nehezítve van, melyből következik, hogy a pontos czélzásra aránylag több idő szükséges, tehát csak lassú tüzelés adható.

c)-hez: A harmadik pont, mely a lövés eredményét befolyásolja a löhatás helyes megfigyelése. Már a tüzérségi lövedékek megfigyelése, melyek a leütés után repednek szét, nagy nehézséggel jár; annyival nehezebb tehát a löfegyver lövedékét megfigyelni, melyeknél a földbe vagy czélba ütés után semmi tűz- vagy füstjel, valamint a lövegeknél legtöbb esetben — a lövedék leütése után gurulás közben — a föld felhányása nem észlelhető.

A tűzhatás megítélésére legbiztosabb jel az ellenség soraiban tett hatás, mely nyugtalanság, rögtöni lefekvés, előre, hátra vagy oldalba való gyors helyváltoztatás által nyilvánul. Sok esetben a fövényes vagy száraz talajban leütött lövedékek által felvert por is a löhatás figyelésére támpontul szolgálhat.

Hogy a tulajdonképi löhatásról biztosan itélni s netalán czélirányos helyreigazításokat eszközölni lehessen, mulhatlanul szükséges a találhatóságtan alapelveit tekintetbe venni és a löfegyver hatásképességét ismerni, s hogy különösen nagyobb lőtávokra való lövésnél a löhatás emelésére szükséges kiigazításoknál mikép kelljen eljárni, — ezen tárgyra vonatkozó néhány fontosabb alapelv ismeretése röviden összefoglalva a következőben van kimutatva.

Ha egy vagy több lövész (I. tábla 1. ábra) például biztosan meghatározott távközben egy oszlopra egyforma viszonyok között 100 lövést tesz s ezen lövések röpvonalait egyszerűsággal magunknak képletezzük, ezáltal *a b c d e a* röppályákup vagy röppálya szórakúp támad, mely középsőben a legtömöttebb, kerületében a legritkább. Ha a lövedékek leütés pontjai a földön megjegygettetnek, azok *h i f g* négyszögben vagy tulajdonképi *d l e k* kerületben olyformán fektűznek, hogy a találók *a e* lövésiránytól jobbra és balra, valamint a négyszög közepén a löirányra függélyesen húzott *k l* vonal mögött és előtte egyformán elosztvák. Ha az összes 100 lövésből 25 találót, azaz 25 %-it *k l* vonal felett és alatt számítha-

tunk és a nevezett vonaltól legtávolabban esett találok között n o és p q párhuzam-vonalakat húzunk, o n p q négyszögben 50% találok fekszik. Ezen találok hosszát 50%-os hosszszórásnak nevezzük. Szolgáljon továbbá a képlet kiegészítéséül, hogy ha k q vagy l p távokban r s t u v w x y párhuzamokat alkalmazzuk ezen rétegek határolásán belül 16, illetőleg 7 és 1.5% találok fekszik, ezek t. i. a találok, annyival ritkábbak lesznek, a mennyivel a csoport központjától távolabb esnek.

A lövedékek egy része az ellenség előtt fog leütni s öt gurulás közben találni; egy része felette elrepül a nélkül, hogy ártson; mindig azonban a lövedékek nagyobb száma a célét találja.

Hogy tehát a célba lövésnél a legnagyobb hatáserejét vagy legtöbb találatszámot elérni lehessen, szükséges a röppályakúp közepét a cél közepére hozni, mivel felületes célzás mellett is, m közép körül legsűrűbben csoportosult lövések között a legtöbb találatszám nyeretik. Hogy azonban a szórókúp közepét a cél közepére hozni lehessen, a távköznek különben rendes viszonyok között (az időt, célmódot, a löfegyvert és löszert illetőleg) biztosan tudva kell lenni.

De miután háborúban a távköz nagyobbbrészt becsültetik, tehát bizonyosan tudva nincs, a röppályakúp 50%-os közepe, m' 2-ik ábra vagy m'' 3-ik ábra cél előtt vagy mögött lesz. Ha már egy csapat lövéseit a rendszeres Werndl-puskával 1600 lépésre (1200 m) például az első eset szerint vesszük, akkor az 50%-os hosszszórás 90 lépés és a szórókúp egész kiterjedése 250 lépés.

(A műszaki bizottság által megtartott tájékozási kísérletek alkalmával egy felfektetett rendszeres puskával az 50%-os hosszszórás 42 lépésre, a 100%-os szórás 100 lépésre eszközöltetett. Több lövész együttes lövéseinél, ezek különféle egyénisége, és a puskák különfélesége szerint, a szórásnak természetszerűen nagyobb-nak kell lenni.)

Kropatschek százados további értekezésében azt javasolja, hogy azon esetre, ha a távköz 200 lépéssel rövidebbnek becsültetnék, a célét egy lövés sem találná, hanem csak egyes guruló lövedékek válhatnak az ellenfél ártalmára. Az ellenség csekély nyughatalanságából, vagy a leltő lövedékektől felvert porból észrevevén a tüzelő csapatparancsnok, hogy a hatás nem elegendő, a legtöbb port felverő lövedékek és az ellenség közötti helyet megbecsüli, tüzet szüntet, az irányzékot felemelteti s a tüzelést újból elrendeli.

Mint hogy ezen eljárás háborúban csak különösen jól fedett állásból lenne kivihető, ezen javaslattal egyetértetni nem lehet, mert

alig hihető, hogy a golyózáporban a sok zavaró s izgató körülmény által befolyásolt s már tüzelésben álló csapat annyi higgadsággal bírjon, hogy különösen 800 lépésre a tüzelést beszüntetni lehessen, vagy a nagy füstfellegek és más egyéb akadályok miatt a távközi megbecsülni lehessen, midőn még a tűzéségnél is megtörténik, hogy sokszor hibás távközökre emelt irányzékmal lődöz. Különben a háborúban jártas tiszt előtt ismeretes, hogy ily esetben (800 lépésre) az elméleti tudomány rendesen megszűnik és csak a parancsnok éles belátása vagy gyors elhatározása segíthet. A német csapatok ily esetben rendszerint a célközépre való irányzékot használták.

(Folyt. köv.)

A katonai földrajzi kar újból-szervezése.

Újabb időben különböző katonai lapokban és folyóiratokban azon nézet merült fel, hogy az 1860-ban felosztott földrajzi testület újból felállítandó volna. Úgy látszik, hogy ez eszmével már felsőbb helyen is behatóbban foglalkoznak, miután erre jelenleg a vezérkar újból szervezése folytán alkalmas pillanat mutatkozik. Hogy ez intézmény által a vezérkar sok időt igénybevevő munkától felmentetik, miáltal jövőre annyival inkább valódi hivatásának számíthatja magát, azt senkiesem vonhatja kétségbe s így alig találkozhatik valaki, a ki e testület újból szervezése ellen alaposan felléphetne.

Eddig a vezérkari tisztól egy térképező tiszt mindennemű ügyessége megkívántott. Minden vezérkari tisztnek térképezőnek kellett lennie s mint ilyen huzamos időn keresztül működnie, miáltal a tulajdonképi vezérkari szolgálatra valamely különös haszon nem háramlott s jogosan lehet állítani, hogy a vezérkari tiszt által a térképezésnél töltött időt hivatásszerű szolgálatára nézve elveszettek kellett tekinteni. A ki egy térképező fáradságteljes működését megítélni képes, annak be kell ismernie, hogy a lelkiismeretesen teljesített munka után az illető annyira ki van merülve, hogy a tanulmányozásra vajmi kevés kedve lesz. A térképezőnek tehát azon időt kivéve, mely a téli állomáson s a nyári munkálatok kidolgozása után fennmarad, csak ritkán lehet alkalma szakmájába vágó valamely tárgyat behatóan tanulmányozni.

Ezen minőségében való huzamosabb alkalmazása folytán az illető tiszt a vezérkari foglalkozás rendes sodrából kijő, szóval már többé nem az, a minnek lennie kellene, — t. i. nem vezérkari tiszt.

A seregszervezésnek célja az erőket a háborúra legjobban előkészíteni. Azonban alapelv marad: a munka megosztása annak könnyítésére, az erők összeműködése az egésznek kivitelére.

Ne követeljünk tehát a vezérkari tisztól épen mindent.

Az európai nagyhatalmak majd mindegyikének van földrajzi testülete, mely azonban nemcsak békében, hanem háborúban is fontos alkalmazást nyer.

Franciaországban már I-ső Napoleon önálló földrajzi testületet alakított.

A közös hadseregbeli hadosztályoknak és a két honvédelmi ministeriumnak nagyszámú térképekkel való ellátása folytán, ezeknek a történt változások szerinti kijavítása naponta szükségeses lévén, egy ily testület alakítása nélkülözhetlenül szükségessé vált.

Ideje-korán oly tisztokról és altisztokról gondoskodni kellene, kik e szolgálatra alkalmasak és jeles rajzolóok lévén, részben feladatuk lenne, a hadosztályoknak kiosztott sok ezer példány térképet nyilvántartani, hogy a szükség pillanatában a kijavított lapokat haladéék nélkül kiosztani lehessen, mert csak ekkor és így származhatik ezen térképekből valódi haszon; ellenben, mint a dolgok ma állanak, a ki nem javított térképkészlet kiosztása csak zavart okozna.

A „Vedette“ című katonai lap egyik legújabb cikkében egy igen figyelemre méltó javaslatot közölt, hogy az újból szervezendő földrajzi kar állománya mekkora legyen. Ezen javaslat szerint a műhatlanul szükséges tisztek száma a hadtestek és hadosztályok számához oly módon lenne arányosítva, hogy a seregstestek mindegyikénél a földrajzi intézet tisztjei az illető vezérkari főnöknek alárendeltessenek.

E szerint a megkívántató szükséglet a sereg- és a hadtest-parancsnokságnál egyegy törzstiszt és százados (vagy alantos tiszt), továbbá minden hadosztály-parancsnokságnál egy százados vagy alantos tiszt lenne, hozzá számítva még azon tiszteket, kiknek a földrajzi intézetnél állandóan lenniök kell, — összesen 16—18 törzstiszt 60—70 százados és alantos tiszt.

A rendfokozatok további megállapítása s a többi különféle összes állományokra való tekintettel az előléptetési szabályzat szerint lenne eszközöndő, mert méltányosnak mutatkozik, hogy tudományos alkalmazásban álló tiszteknek a csapattisztekkel szemben egyforma gyors előmenetel birósíttassék. Hogy a földrajzi kar csak századosokat vagy alantos tiszteket is foglaljon magában, az további megfontolás tárgya lenne.

A fennemlített állománynyal a cs. és k. közös hadsereg érdeke megóvatnék, azonban a honvédségekről is gondoskodni kell.

Ha honvédségünk számára külön földrajzi kart nem kívánunk is, azonban a földrajzi szolgálatra alkalmas honvédtisztekről (hadapródokról) gondoskodni, azokat megválasztani, kiképezni s ezen szolgálatra nyilvántartásba vezetni kellene.

Béke idején ezen tisztek, részint a honvédelmi ministeriumnál, hon-

védőparancsnokságnál, részint a honvédkerületi parancsnokságoknál a térképek nyilvántartása és javítása tekintetéből mint a térkép-tár tárnokai, részint a honvédségi Ludovica Acemiában mint a tereptan és tereprajz tanárai lehetnének alkalmazandók.

Hivatásuk volna ezenkívül a kerületekhez beosztott földrajzi tiszteket, a tábori esendőrség és vadászkioldóezékekül kiszemelt honvédelegénységet ezen szolgálatban kiképezni. Mozgósításnál a helyszinrajzi szolgálatra kijelet és tanári alkalmazásban álló tisztek, a honvédhadtest- és hadosztály-parancsnokságokhoz lennének berendelendőek s ott a vezérkari főnök utasításai szerint alkalmazandók.

Ezeknek kötelessége lenne a térképügyre vonatkozó minden teendőkről gondoskodni; a hadjárat alatt szemrevételezéseket teljesíteni, térvázlatokat készíteni, régibb térképanyagokat kijavítani, a tábori esendőrkök és vadászkioldóezékek számára a követendő útát kijeletni, hadi adatok gyűjtésével stb. foglalkozni.

A m. k. honvédségnél ezen szolgálatra mulhatlanul szükséges tiszti állomány következőleg lenne kiállítható:

a honvéd főparancsnoksághoz egy törzstiszt, egy százados vagy alantos tiszt és 4—6 altiszt (hadapród);

a honvédkerületi parancsnokságokhoz, esetleg minden honvéd-hadosztályhoz egy százados vagy alantos tiszt, 2—4 altiszt (hadapród) továbbá:

a honvédelmi ministeriumhoz egy százados mint térképtárnok, kinek feladata lenne a földrajzi intézettől, illetőleg a vezérkar által jelzett változásokat és a kibocsátott térképeket a törzsekhez beosztott földrajzi tiszteknek megküldeni. Továbbá a honvédelmi ministeriumban a menet- és vasuti térképeket s ezenfelül még a magyar korona országában levő vasuti- és gőzhajózási igazgatóságokkal a forgalmi eszközöket a tömegesebb csapat- s honvédintézetek stb. szállítása céljából nyilvántartani.

Összesen szükségeltetnék: egy törzstiszt (együttal a földrajzi tisztek főnöke) — 9—12 százados vagy alantos tiszt és segédmunkásokul 20—30 hadapród.

Ezen vázlattal csupán az eszme tovább fejlesztését szándékom kezdeményezni.

Novák Lajos,
százados.

A kartácslőveg-rendszerekről a középkortól a mai korig.*)

Irtá: **Máthé Antal** m. k. honvéd-főhadnagy.

(Használt források: Wille R. porosz királyi tüzérfőhadnagy — most százados — Berlinben 1871-ben megjelent „Uiber Kartätschgeschütze“ című könyve; a legújabb korra vonatkozólag a Bécsben megjelenő „Osztürk katonai folyóirat“ illető füzetei, továbbá tulajdon szabályzataink és részben szerző saját észleletei.)

I.

A kartácslővegek első feltalálása eredeti — úgynevezett „halál-orgona“ — alakjukban, tudvalevőleg a középkorba esik. E lővegek azonban habár csaknem figyelembe vétel nélkül és ismeretlenül már az előtt évszázadokon át léteztek a nélkül, hogy a korszellemmel előre haladó hadügy fokozatos fejlődöttéségével lépést és némi befolyásosabb szerepre igényt tarhlattak volna. Csak a legközelebb lefolyt évtized folyama alatt jutottak azok a mai fegyver-műszak tökélyesedett segédeszközei kiaknázásával, a divatos tűzfegyverek terén hirtelen — előbb nem is sejtett jelentőségre.

Jelen tanulmány tárgyát a kartácslővegek történelmi haladása, valamint azok jelenlegi állapotának és fejlődésének általános s vázlatos előadása képezi.

I. szakasz.

A középkor orgona-lővegei vagy halál-orgonái.

„Orgona-lőveg“ vagy „halál-orgona“ alatt a középkorban oly lővögépet értettek, melyben több, részint elől- részint hátultöltő puskaeső, szekeren szállítható vagy hordható állványon egyesítve és akként volt szerkezve, hogy a esővek vagy mind egyidejűleg, vagy pedig egyenként csekély szünetközökben egymás után, egységes gyutaacsosul stüttettek el.

Fronspurger Lénárd 1555-ben irt hadművében az „orgonalőveg“ elnevezést illetőleg azt irtá, miszerint az azért nevezetik orgonalővegnek, mivel annak állványon egyesített sok esőve — ép úgy mint az orgonának sok sipja — van. A „halálorgona“ elnevezést illetőleg

*) (A munkadíj feltét szerző a honvédelemhívás-alap javára ajánlotta fel.)

pedig Weigel 1698-ban a norinbergi fegyvertárra vonatkozólag, költői áradozással írta:

„Ott harminczhárom sípú orgona szól,
Melynek hangzajára a halál tánczol.“

Ennyt az orgonalövegek nevének elemzéséről, és azok szerkezetének alapeszméjéről.

E lövegnek történelmi fejlődését illetőleg megjegyzendő, miszerint annak első nyomára már a XIV-ik században akadunk, tehát oly időben, midőn még csupán a legkezdetlegesebb állapotú lövegek feltalálása és használata kezdett elterjedni.

Mielőtt e lövegnek elősorolásába bocsátkoznám, megjegyzem, hogy az egyébként is hiányos adatok folytán azoknak bővebb részletezésétől, mint a melyek már úgy is csupán a történelmi elmélkedésnek tárgyai, s részben mint hasznavehetlen rom az „őcska vas“ szomorú sorsára, részben pedig különös szerkezetük kedvéért a fegyvertárakba és hadszer-műtárakba jutottak, és csupán a késő utókor-nak a középkor elmés puska- és szermfű-mesterei ügyességéről és műszorgalmáról tanuskodó lövőgép-romok gyanánt tartatnak, szándékosan tartózkodom, nem akarva ezzel a tisztelt olvasók becses figyelmét fásztatni.

1. pont. A XIV-ik század elején egy kétkerekű állványra helyezett és fekszíntes sorban egyesített, csupán 2—4 csövű orgonalövegek hoztattak be; a csövek többnyire hátultöltésre voltak berendezve; lövedékül ólomgolyók (Fronsperger állítása szerint egész egy ökölnyi nagyságig) és csapszegek használtattak; az elstítés izzó vasrudacs-al eszközöltetett. A lövegekkel a lövedékekkel és villogó fegyverrel való megtámadása ellenében való őtalmazása céljából, a lövegállvány elődálán vértlemezek, dárdák (vibárdok, hellebárdok) és nyársalakú dzsidák (utóbbiak a csövek alatt, az állvány alsó részébe beerősítve) voltak alkalmazva, melyeknek a lövegeket megrohanó ellenség feltartóztatására, magától értetve igen alárendelt értékük lehetett. — E lövegek — a rajzból itélve — gyalogosok által vonattak. (Lásd I. tábla, 1. ábra.)

A XIV-ik század vége felé e kezdetleges orgonalövegek már lényegesebb javításokon mentek keresztül.

2-ik pont. Citadella Giovanni „Histoire de la domination des Seigneurs de Carrara“ című műve után Scaliger 1387-ben tengeren szállítható s emberi kezek által mozgatható 3 orgonalöveget készítetett. E lövegek mindegyike 144 darab kis roncsacsóból (bombardeből) állott, melyek 3 sorban, soronként 48 csövel egymás felett helyeztettek el; minden sor ismét 4 szakra volt osztva és az ekkép alakított 12 szak mindegyikében külön összeillesztett 12 roncsacsó mindig egy-

idejűleg tűzelt. Mindegyik sor 48 csövének töltésére és elstítésére egy ember rendeltetett, tehát minden egyes orgonalöveg kezelésére 3 ember szükséges volt, s ha a 3 orgonalöveg egy ütegben egyesítettet, akkor újabb töltés nélkül 36-szor 12 lövésű össztöltést lehetett egymásután tenni.

3-ik pont. A sigmaringeni műtárban egy, a XV-ik század eleje vagy közepéből eredő német orgonalöveg van, melynek 5, kovácsolt vasból készült előtöltő csöve, egy fatörzs-állványba akként van beillesztve, hogy a csövek két egymás felett levő sort képeznek, az alsó 3, a felső két csövel. A löveg a fatörzs-állvánnyal összekötésbe hozott 2 kerék által szükségből vonhatóvá tétetett. — Az egész szerkezet felette kezdetleges durva munkára mutat.

4-ik pont. A helvéteknek 1444-ben szintén volt birtokukban egy orgonalöveg, melynek 9 kis ágyucsóból álló jármű alakja volt.

5-ik pont. Midőn I-ső Ferenc Frankhon királya 1525-ben V-ik Károly német császár ellen — ép oly szerencsétlenül mint utódja III-ik Napoleon 345 évvel később Sedámmal — hadakozott és 1525-ben februárius 24-kén, a híres pavai csatában seregét és saját szabadságát elvesztette, nagy számú nehéz ágyúk mellett néhány orgonalöveg birtokában is volt, melyeket az említett hadjáratban alkalmazott és azok akkor állítólag jó szolgálatot is tettek. Ezekről Fleurance „Emlékezetességek“ című művében csupán azt írja, miszerint „Navarro Pietre“ lövegtelepében oly ágyumemek is voltak, melyeknek hossza csak 2' volt s melyekből egyidejűleg 50 golyót lehetett kilőni;“ — Wille R. porosz tüzér-főhadnagy kifejezése szerint — azok ép oly kevéssé voltak képesek a derék de Frundsberg György vezérlete alatt harcolt német landsknechtek vitézsége ellenében a győzelmet a francia zászlókhöz bilincselni, mint később 1870-ben a hírhedt canon á balles név alatt ismeretes lövegek a német hősiességgel és hadművészettel nem dacolhattak.

6-ik pont. Midőn I-ső Ferenc fia s trónutóda II-ik Henrik francia király 1652-ben a német birodalom ellen — Lotharingia- és Elzászba szándékolta betörés céljából — hadjáratot indított, hadserege szintén 3 orgonalövegnek volt birtokában.

7-ik pont. Glockenthon Miklós 1505-ben egy Ambraser-gyűjteménybeli német orgonalöveget rajzolt le Miksa császár hadszertárában, melynek négyszög-haránt metszetű 40 csöve egymás között szorosán összeillesztve, 5 sorban egymás felett, minden sorban 8 csövel, magas keretű tábori löveg talpon nyugszik. Ez tehát már némileg hasonlít az 1867-ik évbéli francia „canon á balles“-hoz.

8-ik pont. A schmalkaldeni szövetség 1546-ban 140 nehéz löveg mellett egy orgonalöveg birtokában is volt, mely mint új találmány

magasztaltatva csodaszzerű talizmánként a legmélyebb titokba burkolatott — s így annak szerkezetéről tudomást szerezni nem is sikerült.

9-ik pont. Uffano Diego 1613-ban megjelent „Trattado della Artigleria“ című művében említést tesz egy akkor Rómában az Angyal-várban létezett 3 fontos (?) „Trietac“ nevű orgonalövegről.

10-ik pont. Egy spanyol orgonalöveg a XVII-ik századból, a rajz szerint gyalogosok által vonható 2 kis kerekű löveg talpon egy sorban egymás mellé összeillesztett 4 csővel. (Lásd I. tábla, 2. ábra.)

11-ik pont. A tüzérségi hadszergyár műtárában Beesben a felesleges uralkodóház fegyvertíjteményében, egy különös szépségű és teljes műszaki előrehaladottságra mutató készítményű orgonalöveg létezik, mely az 1678-ik évben a bécsi szertár akkori előjárója Kolman Dániel által szerkesztetett. Egy 28" hosszú, 37" széles elől 4", hátul 6" magas sárga részlemezről készült négyszög-alakútkok — mely egy 2 kerekű állványra van erősítve — 50 darab, két sorban egymás felett 25 darabjával összeillesztett hátultöltő puskacsövet tartalmaz, melyek kamrazárvázzalal együttesen sűttetnek el. Tűzelésre a tok hátsó és előfala fel- a tűzelés beszűntetésével pedig ismét lecsapantatják. Megjegyzendő még, hogy a felső sor 25 csőve 24" az alsó sor 25 csőve ellenben 35" hosszú. A különböző hosszúságú csövek alkalmazásának ezélya az 50 cső együttes elsűtése volt, mely körülmény eléggé mutatja, hogy a vetészet feletti mai helyesebb nézetek a derék Kolman Dániel szeremester tüzéri lelkiismeretét még nem furdalták. — Az egész löveg súlya 345 font. A tok felső lapja az 1678 évszámot, a császári sast és a következő latin feliratot tartalmazza:

HOC OPVS

345 $\bar{n}$ PONDO. INVENTOR
FECIT. DANNIEL KOLMAN
CIVITATIS. VIENNENSIS
ARMAMENTARII. PRAE-
FECTVS.

12-ik pont. A solothurni szertárban egy a XVII-ik századból eredő orgonalöveg van 42 csővel, melyek egy löveg talpon háromszög-alakban vannak összeillesztve akként, hogy azokkal rövid szűnetekkel egymásután következő 7 tűzű 6 összlövést (más állítások szerint 6 tűzű 7 összlövést — mi igen egyre megy ki) lehet tenni.

13-ik pont. St. Rémy 1697- és utána Le Blond 1761-ben egy orgonalöveg képmásolatát és leírását adták, mely — Rémy állítása szerint — a XVII-ik század vége felé a párisi Bastille szertárban

létezett. Feltűnő azonban eme löveg teljes azonossága a Fronsperger Lénárd által 1555-ben kiadott s már előbb említett hadműben leirt orgonalöveggel, — különbség csak is a löveg-állványban és a csövek számában mutatkoztván.

A Rémy és Blond által leirt löveg egy nem vonható, hanem csak szekéren s rövidebb távolságra emberek által hordható, a ruha-állvány talapzatához hasonló háromlábú erős, alacsony fa-állványból, egy erre erősített fa-löszerszekerényből, egy ennek mindkét keskeny oldalán függőlyesen felálló, két fülecs közé tengelylyel — középevel — beillesztett hosszas négyszög-alakú, vas-keretű fa-lemezből és végre az erre egy sorban egymás mellé lemezekkel oda erősített 9 csőből áll. A csövek előltöltők s hatsó végeiken a lőporkamrákba fűrt gyűlyukak — az egyidejű elsűtés céljából — egymással összekötésben vannak. A töltési műveletek megkönnyítése és gyorsítása céljából tűzelés után a csöveket tartó lemez forkolat felsőli könnyebb vége annyira felemeltetik, míg a lemez nehezebb hátsó része a löszerszekerénynél támaszt nem nyer, mire a csövek torkolatai fekirányos helyzetökből mintegy 70 foknyira felemeltetvén, a töltésre legkényelmesebb állásba jutnak. Az emelés és sűlyesztés tetszés szerinti eszközlésére a csöveket tartó lemez hátsó nehezebb fele alsó oldalán egy mozgatható támrudacs — könyökkel — van megerősítve, melynek alsó hegyezett vége a löszerszekerény hátsó oldalába függőlyesen egymás felett metszett fűrészfog-alakú lépesöcskébbe nyul be s nyer támaszt, — valóban igen egyszerű és eredeti neme az iránygépnek, mely különben úgy ezen orgonalöveg egész berendezésének, mint az akkori műszaki képzettség alacsony fokának teljesen megfelel. (L. I. tábla 3. ábra).

Most még a berlini hadszertárban levő orgonalöveg-gyjttemény következik. Vessünk arra is egy futó pillanatot. E lövegek különböző korszakokból származnak, de származási idejük határozottan csak kevésnél tudatik. Ép oly különböző azok tüzérműszaki értéke is, mi az alább következő — nem korrendszerinti — leírásból ki-vehető.

14-ik pont. Egy 3 csővű orgonalöveg. A csövek kovácsolt vasból vannak készítve s előltöltésre berendezve. Ez különben valamennyi a berlini tüzér-műtárban levő orgonalövegesőre vonatkozik. — A középső huzagolt, a másik kettő pedig sima; az előbbinek furat-átmérője 20, az utóbbiaké 19 és mindegyiknek hossza 900 mm. e mellett a középső huzagolt cső erősebb is mint a simák és nyolcz szögletű, míg emezek külseje hengerded. A három gyűlyuk nincs egymással összekötésben. A középső csővön irányzék van. A 3

cső állványa egy fa-keret, melynek alsó lapján egy mozgatható csuklósláb van oda erősítve.

15-ik pont. Egy 4 csövű orgonalöveg. A mintegy 1200 mm. hosszú és 20 mm. űrméretű csövek simák; a gyűlyukak egy nyílt vályú által egymás között összeköttetésben vannak. A csövek szintén egy könnyű fakeretben nyugszanak, mely azonban alulról egy fekszíntes csapszeggel van ellátva. Elölről a fa-keret középvonalán egy tetőlegesen felálló vashegy czélgömbül szolgál. A hozzá tartozó alsó (alap) állvány hiányzik.

16-ik pont. Egy 5 csövű orgonalöveg. A mintegy 1800 mm. hosszú és 25 mm. űrméretű csövek simák. A gyűlyukak közös fedővel bírnak ugyan, de különben egymással összeköttetésben nincsenek. A csövek hátsó felerése egész vastagságukban egy erős fa-tokba vannak beillesztve, mely tok 2 csapszeggel egy — kerék nélküli — alsó állványon nyugszik.

17-ik pont. Egy 5 csövű orgonalöveg. A csövek hossza 1420 mm., azok kül-átmérője hátul 66—76, elől 52—56, űrmérete pedig 38—40 mm. A középső cső elő-részen czélgömb, a gyűlyukak felett pedig egy nyílt összekötő vonal — gyúteknőcskével — létezik. A csövek fél vastagságig egy erős pántozott és csapszeggel ellátott fa-tokba vannak beillesztve. A hozzá tartozó alsó állvány hiányzik.

18-ik pont. Egy 11 csövű orgonalöveg. A tengelyen szállítható, könnyű 2 kerékű állványra csapszeggel és csapágó által erősített négyszög-alakú fa-lemezbe mind a 11 cső egy sorban van beillesztve és vas-pántokkal lefoglalva. A sima furatú csövek űrmérete 20 mm., hossza pedig 1020 mm. A középső csövön czélgömb van. A gyűlyukak egy közös nyílt vályú által összeköttetésbe hozatvák. A lövegnek továbbá a löveg-állványon két nyújtórúd között fekvő csapfedő löszerszekerénye és egy kezdetleges iránygépe is van, mely utóbbi segítségével az emelés és süllyesztés korlátolt határokon belül tetszés szerint eszközölhető. A löveg felirata az 1809. évszámot mutatja. Annak azon évbéli eredete azonban — az egész szerkezet őseredetiségre mutató állapotából következtetve — igen valószínű, bár az ellenkezőt sem lehet egyenesen bizonyítani.

19-ik pont. Egy százsországi orgonalöveg 20 csövel. Ez egy valóban inopsans löveg mintegy $1\frac{1}{2}$ méternyi magassággal. A lövegtalp nagyon hasonlít a hajdankori közönséges tábori lövegtalpakhoz. A talp igen nehézkes építmény, de annál dúsabban és izlősebben van építve s tisztán kidolgozott vas- és sárgaréz lemezszalagokkal díszítve. A csövek a lövegtalpra két — csapágóban nyugvó — csapszeggel vannak 5 sorban egymás felett gúla-alakban

megerősítve; a felső sor 2, a második 3, a harmadik 4, a negyedik 5 és az ötödik vagy is legalsó sor 6 csövel; a második és negyedik sor középső csövei azonban csak vakon vannak beillesztve, e szerint a lövegnek csak 18 működő csöve van. E lobor-alakú cső-építmény felett mint jelkép egy díszesen alakított sárkány ül. A habosra edzett, elől hengerded, hátul pedig nyolcszög-harántmetszetű csövek igen szép munkára mutatnak, azok hossza 1 méter s a sima furat űrmérete 25 mm. Mindegyik gyűlyuknak saját díszes, csuklóval ellátott fedője van és csak az egy- és ugyanazon sor csőcsoportjához tartozó gyűlyukak vannak egymás között összeköttetésben. Az emelés és süllyesztés szabályozására a csőcsoport mögött a talpon egy iránygép s emellett az oldal-irányzás könnyítésére egy kanyarkerék van alkalmazva. Homlokzatán a választófejedelmi szász czimer van cifra színekkel festve. (L. I. tábla 4. ábra).

20-ik pont. Egy százsországi orgonalöveg 64 csövel. Ez szintén a tarka színekkel festett választófejedelmi szász czimert mutatja 1604. évszámmal. Szekerezésre készített 2 kerékű alsó állványa igen nehézkes. Erre két csapágóban nyugvó csapszeggel egy hosszas négyszög-alakú, sárgaréz lemezből díszesen kidolgozott tok van erősítve, melyben a 64 cső 8 sorban egymás felett — minden sorban 8 csövel — van elhelyezve. A csövek sima furatúak, melyeknek hossza mintegy 850 mm. űrmérete pedig 18 mm. A gyűlyukak csak minden sorban külön nyílt vályueskák által vannak egymással összeköttetésben, e szerint tehát valamennyi cső egyszerre nem, hanem csupán egy-egy sor 8 csöve süthető el egyidejűleg. Iránygép gyanánt az emelés és süllyesztés szabályozására egy a tok jobb oldal-falához erősített függélyes vas fogó szolgál. (Lásd II. tábla 5. ábra.)

21-ik pont. Lühei Willibald Eggert „Militär-Conversations-Lexikon“ jában egy orgonalövegről tesz említést, mely brandenburgi Albrecht örgróf idejében 8¹ hosszúságban 7 furattal egy darabban öntetett. Mindegyik furatba 3—5 darab összesen mintegy 1 fontnyi súlyú égetett vas-golyó töltetett és minden cső egyedül, valamint mind a 7 együttesen egyidejűleg is elsüthetett. Az egész löveg súlya 14 mázsa.

22-ik pont. Egy hasonló orgonalöveg egy csövel és 7 furattal Drezdában is létezett 1755-ben. A 7 gyűlyuk egymással összeköttetésben volt, azonban az egyes furatokat egyenként is el lehetett sütni, ha a többi dugaszokkal elzárattat.

23-ik pont. Az osztrák tüzér-bizottmány minta-gyűjteményében egy hasonló orgonalöveg van 1 csövel és 3 furattal (Lásd II. tábla 6. ábra).

II. Szakasz.

24-ik pont. E sorozatba az úgynevezett fogoly-mozsárak tartoznak, melyek 1693. évben Petri, vasöntő-gyáros által találtattak fel. Az elsőt a párisi hadszergyárban öntette. Ez egy közönséges 8 ürméretű mozsár, melynek torkolata a külfeületen 13 db. 2 ³/₄ ürméretű, a nagyéhoz hasonló alakú kis mozsárral van keret-alakban körül foglalva s két kovásolt vas-abroncs-sinnel oda szorítva. A nagy mozsár 205, a 13 kis mozsár pedig összesen 36 font súlyú. Ez utóbbiak lőpor-kamrái 13 vályúcska által a nagy mozsár öblével összeköttetésbe vannak hozva.

25-ik pont. Egy ily fogoly-mozsár a berlini tüzérszertárban is van. A nagy mozsár-furat ürmérete 11, a 13 kis mozsáré pedig 3 cm. (Lásd II. tábla 7. és 8 ábra.)

A fogoly-mozsár elnevezést Le Blond onnan származtatja, hogy elsütésnél a nagy bomba a kis gránátokkal egyidejűleg repül fel, hasonlóul mint a fogolytyúk csirkéivel.

A Páris melletti ivryi rónaságon 1693-ban september hó 2-kán Petri feltaláló által szerkesztett 4 fogoly-mozsárral tartott lőkísérletről St. Rémi — hihetőleg mint szemtanú — a következőket írja:

„A nagy mozsár fél font, a kicsinyek pedig igen csekély mennyiségű finom szemcséjű lőporral töltetvén meg, a bomba, valamint a gránátok, közvetlenül a lőportöltetre tétettek és egy tűzzel sít-tettek el. A 3—4 fontnyi robbanó-töltetet tartalmazó bomba 240 toise (= 303 X) távolságra repült, de nem robbant el; a 240—300 toise (= 303—623 X) távolságig repült gránátok közül csak 6—7 robbant el. A második lövésnél valamennyi lövedék közép-lőtávja 290 toise (= 570 X) volt; a bomba és 10—11 gránát szétrobbant.“

Le Blond e mozsarak alkalmazásáról írja, hogy azok a spanyol örökösödési háborúban a szövetségesekek által sokoldalúlag használtattak, különösen az 1701-iki hadjáratban, Ryssel ostrománál 1708-ban és Boouhain védelmének 1712. évben, de mindig említésre sem méltó eredménnyel.

Hogy ily játékszer — mint eme fogoly-mozsarak — a tüzérség kegyében magát sokáig nem tarthatta, magától értetik.

26-ik pont. Megemlítem még a Le Blond által leirt 4 és 5 csövű mozsarakat. A 4 csövűek furat-ürmérete 8^h, az 5 csövűeké pedig 6^h; egy csapszere voltak öntve és egy közös gyúvályuval ellátva.

Az orgonálóvegek a XVIII-ik század elején már használatból kijöttek, mivel azok akkor már túléltek magukat, s teljesítményi képességük a tüzérség akkori fejlettségének megfelelni többé képes

nem volt és az akkor már tökélyesedett ágyú- és taracz-kartácsolóvetek amazok teljesítmény-képességét teljesen túlhaladták.

Az orgona-kartácsolóvegek háborúban alkalmazásáról legelőször 1515-ben Veronának a velenceiek által történt ostromlása alkalmával történik említés. Nyílt harczeréren történt legelső alkalmazását az 1620-ik évben Gusztáv Adolf svéd királynak köszönhetjük.

1707-ben Geiszler egy új általa úgynevezett „tökéletes kartácsolóvet“-t máskép „gyorslővet“-t talált fel, melyre az általa könnyebbé szerkesztett zápor-kamraágyúk használtattak.

E „tökéletes gyors kartácsolóvet“- való készülék egy közönséges kartácsolóvetből (mintegy 60 db. — darabonként 3 lat súlyú — tömör vas-golyóval) és egy töltő-szelenczébe helyezett és megfelelő lőpormennyiséggel egyesített teljes lövetőtöltényből (150 db. — darabonként 1 lat súlyú — ölom gömblövedékkel) állott.

Az orgonálóvegek mindinkább eltűnése a most érintett „tökéletes kartácsolóvet“, máskép „gyorslővet“ elterjedésével ugyanazon időszakba esik, mi különösen azon jelentőség teljes körülményben leli magyarázatát, hogy az orgonálóvegekkel az akkori szegényes és csekély műszaki segédeszközök mellett nem lehetett azon megkívántató tűzgyorsaságot elérni, mely az ily nemű lövetőgépek létjogosultságának főfeltételét képezi. Ugyanis a közép-kor műszaki fejlettségének legmegfelelőbb módon szerkesztett Kolman-féle orgonálóvet 50 esővének készletben tartott kamratöltetekkel való megtöltése is — a szerkezet alapján műszaki pontossággal történt kiszámítás szerint — 10 percnyi időt vett igénybe. Az ily s még hosszabb tűzszünetek, valamint a könnyed gyors mozgást gátló szerkezet-nehézkesség ama lövetőgépek érzékeny achilles-sarkát képezték s azok ép azért a XVIII-ik század könnyű szerkezetű zápor-kamraágyúiban használt Geiszler-féle tökéletes „gyors kartácsolóvetek“ által végképp leszorítottattak.

A középkori orgonálóvegek használata azonban nem szűnt meg egészen, sőt azoknak nagyobb számú példányai még a legközelebbi múlt évtized folyamában is (de valószínűleg utóljára) a harci tevékenység dicsőségében részesültek.

Ezek az úgynevezett espignolok.

(Folyt. köv.)

Az európai hadseregek létszáma, keretei és budgetje.*)

A „Journal des sciences militaires“ után közli Apáthy István százados.

II.

Az európai hadseregek béke állománya.

Németország hadtestterületekre van osztva. Minden hadtest két hadosztályból s ezek mindegyike két gyalog- és egy lovas-dandárból áll; ehhez járul még egy tüzérségi-dandár, egy vadász, egy hidász- és egy hadszer- vonat- zászlóalj. Valamennyi hadtest már békében saját táborokkal és annak segéd-vagy közigazgatási közegeivel teljesen el van látva. Olaszországban, a hadtestek hasonlólag táborokkal és annak segédintézeteivel vannak ellátva. Azok mindegyike két gyalog hadosztályból, egy vadász (bersagliere) ezredből, egy lovas, egy-egy tüzérségi és egy műszaki-dandárból áll. Az összes hadtestek rendszeren 3 hadsereget képeznek.

Franciaországban ez ideig a területi parancsnokság, a csapatparancsnokságtól — legalább elvileg — el van különítve, habár a kettő ugyanazon személy által gyakoroltatik. A hadtest két gyalog hadosztály-, egy tüzér és egy lovas-dandárból áll.

A többi hatalmak még nem szervezték már békében hadtesteiket.

Oroszországban azonban valamennyi működő hadosztály, valamint ennek két dandára saját táborokkal bir. A hadosztály 4 gyalog-ezredből és egy 6 ütgeből álló tüzér-dandárból van összeállítva. Ezekon kívül vannak még lovassági hadosztályok, melyek két dandárból, ezek pedig egyenként 3 ezred- és két ütgeből állanak.

Egyebütt csakis a háború kitörésekor, és annak szükségleteihez képest történik a működő csapatok összeállítása és osztályozása.

Ausztria-Magyarországban jelenleg 31 hadosztály (65 dandár) van a harezrend szerint megállapítva; Spanyolország, Belgium pedig ugyanannyi hadosztályal bir, a hány közigazgatási tartományra oszlik;

*) Ez itt folytatólagosan ismertett — érdekes vázlatos áttekintést nyújtó — mű összeállításához használt adatok némelyike régebb keletű.

Angliában 14 területi főparancsnokság van; Svédország 5, Hollandia 4, Ruménia 4, végre Görögország 5 területi légióra oszlik.

A valódi egység mely — Dániát, Norvégiát, Svájcot és Görögországot kivéve valamennyi államban megtalálható és majdnem mindenütt hasonló létszámmal bir: az ezred.

Gyalogság. A gyalog ezred rendszeren a törzsből és három működő vagy is tábori zászlóaljból áll. Ezek száma Belgium és Hollandiában 4, Ausztria-Magyarországban pedig 5; más államokban, mint: Spanyol-, Svéd- és Angolországban*) pedig 2.

A tábori zászlóaljakon kívül minden ezred még egy pótzászlóaljból is áll, mely békében a szükséges keretekkel van ellátva: a francia-, orosz-, osztrák-magyar-, olasz-, belga- és hollandi hadseregnél; míg a többi hadseregeknél az csak is mozgósítás alkalmával állíttatik fel.

A különböző hadseregekben a zászlóaljakat képező századok száma következő:

négy század az osztrák-magyar, német, olasz, svéd, belga, dán, svajci, rumén, szerb és görög;

öt a hollandi- és orosz (ezek között egy lövész-század);

hat a francia és spanyol;

nyolcz a török és angol hadseregekben.

A gyalog seregekben kivül, majdnem minden hadseregben még más gyalogsági csapatok is léteznek, melyek úgy kiegészítés, mint fegyverzet- és létszámra nézve semmiben sem különböznek a sorszállóaljaktól, ilyenek pl. a fusiliers-ek Németországban, a gránátosok és carabinieri-ek Oroszország és Belgiumban stb.

Némely állomokban ellenben valóságos élite-ezredek is vannak, melyek kiegészítésére és fegyverzetére különös gond fordíttatik. Ilyenek a testőrök. Ezek ezredeinek létszáma általában sokkal nagyobb mint a sorszállóaljaké és békében is a teljes hadi létszámot megközelíti.

Vége majdnem valamennyi hatalmasság könnyű csapatok tart fenn, az úgynevezett vadászokat. Ezek gyakran külön zászlóaljakba vannak szervezve, melyek a hadtestekhez, hadosztályokhoz vagy dandárokhoz osztatnak be, és az alább következő táblázatokban külön fognak felsoroltatni.

*) 25 ezredre nézve. Ezekon kivül van még 33 ezred, mely csak is egy zászlóaljjal bir.

Államok	ezredek száma	zászlóaljok száma	létszám
Oroszország	188	653	428,371
Franciaország	152	467	250,904
Németország	148	444	262,660
Ausztria-Magyarország	80	400	139,102
Olaszország	80	240	122,576
Anglia	111	140	115,672
Törökország	43	132	?
Spanyolország	41	85	46,000
Hollandia	8	32	38,863
Svéd és Norvégország	21	62	39,385
Belgium	16	64	22,474
Portugal	18	54	15,722
Ruménia	8	24	17,707
Dánia	—	42	17,589
Görögország	—	10	7,017
Szerbia	—	4	2,081
Svájcz	—	77	?

E kimutatásból kitűnik, hogy a zászlóalj létszámának közép-arányosa 826 (Anglia) és 347 (Ausztria-Magyarország) ember között váltakozik, hogy továbbá az Oroszországban 656, Németországban 591, Franciaországban 537 és Olaszországban 510 emberből áll.

Következik a vadászok kimutatása:

	zászlóaljok száma	létszám
Oroszország	38	24,704
Franciaország	30	21,000
Németország	26	15,257
Ausztria-Magyarország	40	20,481
Olaszország	40	17,740
Anglia	8	5,831
Törökország	39	?
Spanyolország	20	13,100
Hollandia	4	4,186
Svéd és Norvégország	6	5,400
Belgium	12	4,773
Portugal	12	8,600
Ruménia	4	2,676
Görögország	4	2,000
Szerbia	—	—
Svájcz	13	?

A vadászzászlóaljok létszáma 700 ember Franciaországban, 650 Oroszországban, 586 Németországban, 580 Ausztria-Magyarországban és 443 Olaszországban.

Lo v a s s á g. Az európai nagyobb hadseregek lovassága békében ezredkebe van osztva; a kisebb hadseregeknél ellenben csak is századokba.

Az ezredek századainak száma: 8 Angliában; 7 (ebből egy kiegészítési pótszázad) Ausztria-Magyarország és Olaszországban; 6 Hollandia, Törökország és Portugalban; 5 Németországban; ugyan-csak 5 (melyből egy pótszázad) Orosz-, Franciaország és Belgiumban; 4 Spanyolországban.

Az ezredek a gyalogsági hadosztályokhoz osztatnak be, vagy pedig 2—3 ezredből álló dandárokat képeznek, a midőn is a hadtestekhez lovassági dandároként osztatnak be. Két, három, vagy négy dandár még egy elkülönített lovassági hadosztályt, vagy hadtestet is képezhet.

A lovassági századok száma a az összes lovasság béke létszáma a következő:

	századok száma	létszám
Oroszország	224 ^{*)}	65,124
Franciaország	392	59,449
Németország	465	68,922
Ausztria-Magyarország	246	43,624
Olaszország	120	21,998
Anglia	248	17,273
Törökország	93	?
Spanyolország	83	9,460
Hollandia	24	4163
Svéd és Norvégország	58	6,357
Belgium	36	5,976
Portugal	48	3,416
Ruménia	16	1,790
Dánia	16	2,100
Görögország	6	333
Szerbia	30	?
Svájcz	31	?

E szerint a századok létszám-átlagja: 148 ember Németország, 151 Franciaország és 175 Ausztria-Magyarországban.

T í z é r s é g. Itt megkülönböztethető: a tábori, a vár- és végre a szer-tűztárság.

^{*)} Ehhez járul még 160 polk kozák.

Némely államokban ezen megkülönböztetés nem létezik, más államokban pedig a hidászok is a tüzérségnek létszámához tartoznak.

A tábori tüzérség általában 4, 6 vagy 8 ágyúból álló ütegeket képez. Háborúban 2 — 3 — 4 üteg osztályba egyesítették és a többi fegyvernemekhez csatoltatik. Békében a vezénylet és oktatás könnyítése végett ezredbe, dandárokba, vagy tüzérségi iskolákba osztatik.

A béke idején egy ütegnél felszerelt lövegek száma következő: 4 Németország-, Oroszország-, Ausztria-Magyarország-, Olaszország- és Portugálban, 8 a másik három államban;

6 Franciaország, Anglia, Spanyolország, Svédország, Belgium, Hollandia, Svájc, Törökország, Ruménia, Szerbia és Görögországban. A lövegek e száma úgy békében mint háborúban egyenlő.

8 A dán és norvég seregekben.

A hegyi ütegek rendszeren 4 lövegből állanak. Az ütegek majd lövegeik űrmérete, majd löveteik súlya vagy sajátága szerint nevezetnek el; de megkülönböztetnek még fogataik minősége által is, így vannak nehéz és könnyű, gyalog és lovas-ütegek.

Németországban két tüzérezred tartozik egy-egy hadtesthez; azok egyike, tömeges fellépésre hivatkozva, hat tartalékbeli és három lovas-ütegből áll; a másik pedig a hadosztály-tüzérséget képezi és két részre oszlik; áll pedig 4 könnyű és 4 tartalékbeli ütegből.

Hasonló beosztás létezik Franciaországban is.

Olaszországban a tábori ezred 10 ütegből, egy pót- és 3 hadszervonatszázadból áll.

Ugyancsak 10 ütegből állanak a belga, a svéd és a rumén; 9-ből a dán, 8-ból a portugál, 7-ből a spanyol, 6-ból a görög és 14-ből az osztrák-magyar, holland és török tüzérségi ezredek.

Oroszország-, Anglia-, Norvégia- és Svájcban tüzérségi ezredek nem léteznek; azokat a tüzérdandárok helyettesítik. Az angol hadseregben 28 ily dandár létezik 5—10 üteg- vagy századból összeállítva. Az orosz hadseregben a dandár 3 nehéz- (9 ű-os), 2 könnyű- (4 ű-os) és 1 szörlöveg-ütegből és némelyike egy bizonyos számú századból is áll.

A tábori ütegek számát, melyet a különböző államok békében fenntartanak, egész pontossággal meghatározni igen bajos, mert némely üteg és vartüzérségi század olykor nyílt síkon, és viszont felhasználható. A hidászok és műszaki csapatok pedig némely államban a tüzérséghez számítatnak. Ez okból az alább következő kimutatásban

nemcsak a különböző természetű tüzérséget feltüntető, hanem még a műszaki és hidászcapatokat illető adatok is felvették.

Allamok.	Tábori üteg	Vartüzér- műszaki v. létszám ségi szá- hidász szá- zad.		
		zad.	zad.	
Oroszország	327	4	58	98,917
Franciaország	361	15	65	72,461
Németország	300	154	77	58,428
Ausztria-Magyarország	212	72	96	35,047
Olaszország	100	60	50	27,244
Anglia	115	91	43	40,427
Törökország	93	87	14	?
Spanyolország	38	48	26	11,409
Németalföld	18	42	7	12,551
Svédország	39	7	10	4,891
Belgium	40	55	19	9,639
Portugal	8	20	5	3,759
Ruménia	16	32	4	3,260
Dánia	12	9	8	3,070
Görögország	6	—	2	799
Szerbia	36	—	8	2,514
Svájc	49	35	26	—

A három főfegyvernemen kívül léteznek még más csapatok is, melyek e műnek kiegészítése végett figyelmen kívül nem maradhatnak, ilyenek:

1) A csendőrök, melyek az államok nagyobb részében a hadsereghez számítatnak. Franciaországban ezek száma 29,000; Olaszországban 20,000; Spanyolországban 16,000 (és ezen kívül 12,000 vámőr); Oroszországban 4,300. Némely államokban a csendőrök, bár katonailag szervezvék nem számítatnak a működő hadsereghez; így Németországnak 6,000, Ausztria-Magyarországnak 8,500 csendőre. Végre más államokban mint: Anglia-, és Portugálban a csendőség egy a rendőrségtől kevésse eltérő, tisztán polgári intézmény.

2) Az egészségügyi személyzet: Oroszországban 6,000; Franciaországban 5,650; Németországban 5000; Ausztria-Magyarországban 4,300 egyén stb.

3) A fegyver, lőszer, élelmiszerek stb. készítésével megbízott személyzet. Ennek száma: Franciaországban 10,800; Oroszországban 9,500, Németországban 2,200, Ausztria-Magyarországban 4,750.

4) A hadszervonat személyzete: Franciaországban 7300, Németországban 5350, Ausztria-Magyarországban 2325 ember.

5) A katonai intézetek személyzete: 16,670 Oroszországban; 11,678 Németországban; 6755 Ausztria-Magyarországban és a mi igen feltűnő, csak 3,373 Franciaországban.

Az összes békelétszám 1874-ben

	ember	ló vagy öszvér
Oroszország	663,359*)	88,285
Franciaország	460,186	99,310
Németország	438,831	96,875
Ausztria-Magyarország	247,624	46,667
Olaszország	219,584	33,099
Anglia	189,300	26,445
Törökország	126,445	19,000
Spanyolország	113,816	10,800
Hollandia	61,313	9,400
Svéd- és Norvégország	54,186	5,600
Belgium	47,216	8,304
Portugal	30,330	3,000
Ruménia	29,589	5,314
Dánia	24,175	3,000
Görögország	12,000	633
Szerbia	5,750	1,200
Svájcz	162	124

Nem lesz érdektelen az egyes katonára fordított költségnek közepearányos számát meg tudni; így például Angliában ez 2600, Franciaországban 1243, Oroszországban 1231, Németországban 1163, Ausztria-Magyarországban 900 franc.

Az európai hadseregek hadi állománya.

A német hadsereg. A porosz hadsereg első volt Európában, mely tervszerűleg a háborúra s annak valamennyi phásisára neveltetett. E hadsereg az észszerű hadszervezet valódi mintaképeül szolgálhat. E rendszer jelenleg az egész német birodalom területére is kiterjesztetett.

A hadsereget a következő 4 osztályba sorozhatjuk:

1. Működő hadsereg vagyis tábori csapatok. Mielőtt a hadsereg hadilábra helyeztetett, a 148 gyalogezred (u. m. 9 testőr-, 20 gránátos-, 13 fusiliers-, és 106 serezed) mind a három tábori zászlóaljnak létszámát 1,020 emberre emeli, és ezen kívül még egy negyedik pótzászlóaljat állít fel, melyre még visszatérünk.

Az előadottakból már tudjuk, hogy ezen ezredek négyenként

*) Ebből közel 100,000 jelenleg Ázsiában van.

egy hadosztályt és két hadosztályt, azaz 8 ezred egy hadtestet képez.

Elvileg a sorhadnak csak is 16 hadteste, azaz 128 serezed van hivata arra, hogy a működő hadsereget képezze, melyhez még a testőrhadtestnek 9 ezrede is járul. E szerint a működésekben eszpán 17 hadtest, vagyis 137 ezred vesz részt, míg 11 serezed a birodalom területét védelmezi s hely- és várőrségi szolgálatot teljesít.

A vadász-zászlóaljak mindegyike 2 pót-századot alakít; a lovasezredek egy ötödik századot állítanak fel; hasonló eljárást követnek a többi fegyvernembeliek is pótcsapataik felállítására nézve, és így a mozgósított működő hadsereg tényleg a következőleg alakul:

137 gyalogezred 3 zászlóaljjal és 26 vadász-zászlóalj, — azaz 437 zászlóalj gyalogság = 445,840 emberről összes létszámmal;

97 lovasezred (ehhez számítva a 8 testőrezredet is) 4 századával, összesen 388 század; létszáma 60,140 lovas, — a hadosztály-lovaságot bele nem számítva, mely 4 századot tesz hadosztályonként, — tizenkét önálló lovassági hadosztályba osztva;

34 tábori tüzérezred (ebből 2 testőrségi) 296 felszerelt tüeggel, — melyből 51 lovasítteg — összesen 1,776 ágyú; azaz 3 1/2 löveg 1000 emberre számítva.

17 műszaki zászlóalj, melyek egyenként 1 hidász- és 2 árkász-századból, összesen pedig 11,000 emberből állanak;

17 hadszervonat-oszlopból, 51 egészségügyi küllőntmény (3 hadtestenként), 10 vasúti, 7 távirtdai küllőntmény stb. Ezen csapatok létszáma a főhadiszállás, a táborkar s a közigazgatási személyzet hozzászámításával 109,580 emberre tehető, melynek 85,990 ló áll rendelkezésére.

A német hadsereg tábori, azaz oly csapatainak ereje, melyek az első parancsszóra a hadműködést megkezdhetik és 17 hadtestet képeznek, összesen 670,126 ember és 187,000 ló.

2. Tartaléksereg. A landwehr-gyalogsági ezredek rendszeren két zászlóaljból alakulnak, melyeknek hadi létszáma a sorhadéval egyenlő. Mozgósítás alkalmával ezek 4 ezredenként dandárokat és egy-egy lovasezred, továbbá 7-8 landwehr-ítteg hozzájárultával tartalék-gyalogsági hadosztályokat képeznek.

A tartaléks csapatok, melyek a működő hadsereg erősítésére is felhasználhatók, hivatalos kimutatások szerint a következőkből állanak:

gyalogság: 9 landwehr-testőr- és 56 landwehr-serezed = 130 zászlóalj = 132,600 ember;

lovasság: 14 ezred, melyek 12 dragonyos-, 12 huszár- és 32 dzsidás-századba oszlanak, összesen 8,680 lovas;

tüzérség: 51 tartalékűteg, 7,500 emberrel és 306 felszerelt ágyúval; mi 1000 emberre $2\frac{1}{6}$ lövegnek felel meg.

Ezekhez járul még: 10 műszaki vagy vartüzérségi század, 85 tartaléktüzérségi és szekerész-vonatoszlop stb. összesen 27,180 ember és 30,000 ló.

A tartalékesapatok összes létszáma e szerint: 178,000 ember és 45,000 lóra rúg. Hogy ezen csapatok mily lényeges szolgálatokat tehetnek, eléggé bebizonyította az 1870—71-ki hadjárat. Ama 9 hadosztály, melybe rendszeren beosztatik, nemcsak hogy az elfoglalt területen az összeköttetési vonalakat biztos tartotta, hanem a várak ostromlásában és a nyílt csatákban is tényleg, és pedig igen jelentékeny részt vett.

3. **Helyőrségi csapatok.** Németországban különös gond fordított az ezen csapatoknak szervezetére, melyek háborúban az ország területe és várai megvédésén kívül még a működő hadseregben fel nem használtak felvételével és az újonczok kiképzésével bíznak meg.

Kimutattuk már fennebb, hogy 11 gyalog ezred teljesen kimaradt a hadtest kötelékből; ez, úgy szintén a többi 137 ezred 4-ik zászlóaljja van e ezéla száma s ugyan azért mindig Németország területén marad. Ehhez járul még: 54 két-két zászlóaljból álló helyőrségi landwehr-, 15 landwehr pótezred, és 24 landwehr tartalék-zászlóalj, továbbá 52 vadász pót század stb. szóval mindazon gyalog csapatok, melyek a fennebbi ezéla vannak hivatva és rendszeresen szervezvők: 363 helyőrségi gyalog zászlóaljat, vagy is 338,900 embert tesznek ki.

A lovasság 121 századból, vagy is 25,500 lovasból, a tüzérség 96 tábori üteg, vagyis 576 lövegből, ($1\frac{1}{2}$ ágyú 1000 emberre) és 226 vartüzér századból áll, 45,200 embert számítva; a műszaki csapatbeli 56 század = 11,480 ember; a közigazgatás személyzet és nem harcolók száma 67,480 emberre rúg.

A helyőrségi csapatok összes száma e szerint 505,330 ember és 42,680 ló. E nagy számú csapatok nincsenek hadosztályokba osztva, hanem azon katonai parancsnokságtól függenek, melynek járásában vagy kerületében rendszeren tartózkodnak.

4. **Terület-védelmi csapatok.** E csapatok szervezete meg van ugyan állapítva és szavazva; de még nincsen véglegesen szabályozva. A fenn kijelelt három oszta-lyzatban felhívotta-

kon kívül, a járásokban — kerületekben — még egy tekintélyes számú kitanult katona létezik, mely szükség esetére fel használható.

A népfelkelés (Landsturm) katonai szervezése jelenleg komoly tanulmány tárgyát képezi Németországban, hogy közelebbről alkalmazást is nyerhessen. Jelenleg csak is 128 zászlóalj és 80 lovas század ily területvédelmi csapatra vannak meg a keretek. Ezek már is 113,600 emberrel és 11,200 lóval rendelkeznek; de ezen szám, a szervezés teljes életbe léptetése után, könnyen ötször ennyire is lesz tehető.

(Vége köv.)

SZEMLE.

— Visszatekintés a felfegyverzésben 1874. végéig történt változásokra. A német gyalogsági csapatoknak az új Mauserféle löfegyverrel és a német tábori tüzérségnek a Kruppféle tábori ágyúval felfegyverzését, francia részről a Gras-féle hátultöltő fegyver végleges elfogadása s a francia tábori tüzérségnek a Reffye-hátultöltő ágyúval ideiglenes felfegyverzése nyomban követte. A porosz gyűftüs-puska az új átalakításnál oly irányzékkal látottat el, mely ezen fegyver czéllövési képességét 1600 lépésre emeli; a Mauserféle puska pedig 2000—2100 lépésre szóló irányzékat kapott.

A Gras-fegyver tényleg nem egyéb, mint a fémtöltény alkalmazására átdolgozott s újabban elfogadott Chassepotfegyver. Ennek lögyorsasága perenzként 12 czéllott lövés, indsebesség 420 m. Hordképessége 2000 méteren felül, iránykészleke pedig 1200 méterre terjed. Űrmérete 11 mm. és a fegyver súlya a feltöltött yatagánáll együtt 4.68 kilogramm.

Minden tudósítás megegyezik abban, hogy a Gras-féle hátultöltő különösen kitűnő hadifegyver. Azonban másképen áll a dolog a Reffye-ágyúval.

Daczára annak, hogy a hadügyminister Reffye ezredesnek az általa feltalált s most már minden követelménynek megfelelő

teljesítményképességgel szerkezett lövegért köszönetét nyilvánította, ezen löveg csak kielégítő póteszköznek tekinthető, mert már el van határozva, hogy a Reffye-lövegek pótlása s kicserélése eszközöltetésék, mihelyt az új aczéllövegek gyártása annyira haladt, hogy a 18 francia hadtest mindegyike nyolcz ilyenű üteggel felszerelhető lesz. A Reffye-löveg bronzból van, csak hogy a régebbi Reffye-knél a zárlenger és a töltényür aczállal volt bélelve s az ezen löveggel eszközölt kísérletek 1867-ig visszavezethetők. Az 1871-ki hadjáratban sokféle alkalmazásban részesült s már a mult évben 2400 ilyenű s ezek között 400 aczéllöveg készítettet el. E löveg teljesítmény- és hatásképessége azonban oly csekélynek bizonyult, hogy hadi képességét egészen az újabb időkig még francia részről is kétségbe vonták. Reffye ezredes által eszközölt javítások folytán azonban ezen löveg régebbi hiányai mellőzettek. Hogy a már nyers anyaga következtében is korlátozt teljesítményképességgel bíró bronzlöveg az öntött aczéllöveggel mennyiben állítható párhuzamba, vagy hogy a Reffye-löveg az osztrák tábori bronzlöveggel a versenyt kiállná-e, azt csak e lövegekkel részszelendő próba-lövésekből lehetne meg tudni. A Gras-féle új fegyverek, valamint a lövegek gyártása oly mérvben siettetik, hogy 1875 végével két millió fegyver, ezek közül 200,000 a jelzett minta szerint újból gyártva s 1.800,000 a készletben levő Chassepotból ilyenekül átalakítva, továbbá 494 tábori ütég egyenként hat löveggel, a lövegek vas lövegtalppal ellátva, készítettik el.

Ezen lázas készülődéssel szemben az Uchatius tábornok által szerkezett aczéllöveg 8.7. cm. 2-ik számú ágyúcsővel eddig tett kísérletek a legjobb eredményeket adták. A csővek erősített töltényvel 2000 lövést kitartottak anélkül, hogy legkevésbé használhatatlanná váltak volna. Az aczéllövegek szerkezete minden várakozásnak a legteljesebb mérvben megfelelt s teljesítményképességét illetőleg az eddig kiállott próbák szerint a katonai közönségnek mult év augustus havában oly fényes eredményekkel bemutatott Krupp-féle gyűrűs aczéllövegénél semmi tekintetben sem áll hátrább. Ezzel azon kérdés: hogy az osztrák-magyar tábori tüzérség új felfegyverzésére az Uchatius tábornok által javasolt aczéllöveg alkalmas lenne-e? tulajdonképen el van döntve s ezen lövegek gyártásának azonnali megkezdése, a szentesítés után még csak a delegatiók által engedélyezendő nervus rerumtól lehetne függőve téve. A bécsi tüzérségi szertárban a gyártásra szükséges berendezések a legrovidebb idő alatt olyformán lennének eszközölhetők, hogy havonként 100 darab aczéllöveggel elkészítése biztosítva legyen.

Közlebb az orosz „Invalide“ egy közleményt hozott, mely szerint Lawrow ezredes az orosz hadügyminiszernek már 1873-ban az Uchatius szerkezetéhez teljesen hasonló bronzágyú mintára ajánlatot tett s ezen mintával eszközölt gyakorlati kísérletekkel úgy, mint jelenleg Ausztriában, kedvező eredményekre jutottak. Az csupán történetességnek tekinthető, hogy Uchatius és Lawrow tervezetei egymáshoz hasonlóak, mert az „Engineering“-ben az aczéllövegről írt cikk után s több más magántudósítások szerint Uchatius tábornoknak a Lawrow-féle ajánlatról, valamint annak gyakorlati kísérleteiről tudomása nem volt s lövegyártási tervéhez egészen önállóan jutott, mely körülmény a jelzett cikkből is kivehető. Minden esetre a hasonló orosz kísérletek az osztrák eredmények által túl vannak szárnyalva s a közös hadseregbeli tüzérség minden tartózkodás nélkül elmondhatja, hogy saját testületé legjobb tisztjeinek egyike volt, kinek sikerült a tábori tüzérség új felfegyverzésének nehéz kérdését ily kitűnő módon s eredménydúsan megoldani. Most már az osztrák tüzérség ágyúit mint eddig, saját tüzérségi szergárában kiállítani képes s az idegen befolyást teljesen nélkülözheti. (Vedette)

A tüzérség új felfegyverzési kérdésével egyidejűleg a Werndl-puska hatásképességének magasabb fokra emelését illetőleg is erőlyesen folynak a tárgyalások s a jelenségekből ítélve, remélni lehet, hogy a Werndl-puska e nagyobb hatásképessége új szerkezeti berendezés által biztosíthatni is fog, minek lehetőségét többszöri kísérletek már eddig is bebizonyították.

Az eddigi kísérletek alapján a Werndl-puskán (1873-ki minta) történt változtatás szerint a töltési fogások kevesbítésével, annak legnagyobb tüzérségi gyorsasága a Mauser-puskával párhuzamba állíthatik.

A sor- és zömptüzéls gyorsaságában sem fog a Werndl-puska a Mauser-félétől lényegesen különbözni, miután a cs. és k. tüzérség kézikönyve (1-ső rész 7-ik szakasz) szerint (270 m.) alapirányzéki lőtávra 6—7, a sörtüzélsnél pedig 5—6 zömftüz adható perczenként. Ha azonban a lögyorsaságot Weigand szabálya szerint határozzuk meg, mely szerint a töltés és lüvésre az egyes tüzélsnél 14, a zömftüzélsnél 20 másodpercz hozatik számításba, akkor az egyes tüzre 4, a zömftüzre pedig 3 lüvés számítható perczenként s valószínű, hogy a hadi teljesítmény-képesség megítélésére az előbb megnevezett számoknál az utóbbiak bizonyosabbak, miután az előbbiek a béke idején tett kísérletek eredményei, tehát eskis a béke teljesítményt képviselhetik. (Organ des Wiener milit.-wissenschaftlichen Vereines).

A mostani Werndl-puskát az új német birodalmi fegyverrel összehasonlítva, tény, hogy egyforma távköze a Werndl-mintánál az emelék- és csapodási-szög nagyobb, a pásztázott tér kisebb, tehát az emelék- és csapodási-szög különbsége nagyobb, azaz: hogy a röppálya nagyobb hajlásnak felel meg, mint a német birodalmi fegyvernél; hogy az utóbbi fegyver lövedéke repülési gyorsaságát inkább megőrvi; hogy a német birodalmi fegyver hordtávolsága 1600 méter, holott a Werndl-rendszer eddigi mintájánál csak 910 méter. Közel kilátásba van azonban helyezve, hogy sikerülni fog a Werndl-rendszer fenálló mintáját az új német birodalmi fegyver álláspontjára emelni s ezáltal a mutatkozó csekély különbséget elenyésztetni.

A Wänzl-mintára átalakított fegyverek átmeneti készítmények gyanánt tekinthetők s miután különben is az újabb fegyver-minta-készítmények gyors előállítása által mihamar egészen használaton kívül lesznek helyezve, kevésbbé fontosak.

Ha tekintetbe vesszük, hogy csak nem rég, t. i. 1866-ban a hadviselő felek lőfegyverei között még csak a gyútlós-puska volt az egyedüli hátultöltő minta; hogy az 1870–71-ki hadjárat után a Chassepot hatása különösen kiemeltetett s alig hogy a francia gyalogság ezzel felfegyvereztetett, a Gras-minta azt már is háttérbe szorította; hogy továbbá a Kruppféle ágyú a vérkeresztséget még ki sem állotta s már is Uchatius és Lawrow mintái által túlszárnyaltatva lenni látszik; s hogy végül a hátultöltő-puska és a lövegek vetészeti tulajdonságai az utolsó hadjárat óta mennyire emeltettek: meggyőződhetünk, hogy a fegyverműszak terén roppant előhaladás történt, s minthogy még több más egészen új szerkezet tökéletesítésén is fáradoznak, melyeknek életbeléptetése a közel jövőnek van fenn tartarva, bizvást mondhatjuk, hogy a felfegyverzési rendszerek változása még befejezve nincs.

A jövő háborúkban a hátultöltők vetészeti tulajdonságai tehát nagyobbak lesznek, a lövés fokoztatni fog s minthogy fokozott lövés eredményének biztosítására, első sorban a megfelelő felfegyverzési rendszer s azután a hadseregek tisztikara lesz hivatva, szükséges, hogy a műszak terén tett előhaladásokkal a harcászat terén is előhaladások tétessenek.

Oroszország katonai fejlettsége. A berlini „Militär-Literatur-Ztg.“ igen érdekes közleményt nyújt arról, mily előhaladás mutatkozik Oroszország katonai fejlettségében, elmélkedve arról is, hogy mily fontos tényező volt e tekintetben Oroszország katonai iro-

dalma, mely az utóbbi időkben feltűnőleg gyarapodott. Sok minden megváhozott Oroszországban — írja közlő — s mindenesetre túl vagyunk azon az időn, mikor még közönyösen beszéltünk ama sulyról, melyet az orosz hadsereg, a nyugateurópai viszonyokat tekintve, a mérlegben nyomhat.

Az 1849-iki magyarországi hadjáratig általános meggyőződés volt Európában, hogy Oroszország százötvenezer embernél többet nem képes túl a határon kivinni. És valóban akkorig 150,000 harcosnál többet soha nem is indított a határon át. Csak midőn a krímiai háború alkalmával óriási seregeit a nyugati hatalmak haderejével szemben felállította, bizonyult be, mily roppant erőfeszésre képes az orosz birodalom, mert el lehet mondani, hogy a mióta a háborúk történetét írják, oly nagyszerű védőleges állás, mint az 1855-iki háború alkalmával, még soha sem volt. A bothniai tengeröbölnek egész keleti partja Sweaborgig, — a finn tengeröböl éjszakai partja, — Szent-Pétervár és Kronstadt s ugyane tengeröböl déli partja Revalig és onnan Rigán át Polangenig; Lengyelország, Volhynia, Podolia, Ukrajna, a Krim, a Kaukasz, Kis-Ázsia (Kars) végre a kamasatkai part és Archangel a féhértengernél, úgy meg voltak szállva, hogy a Krim kivételével, ellenség semerről nem törhetett be a birodalomba. Itt a háború lefolyása és eredménye nem jó tekintetbe; de e páratlan védelmi vonalnak felállítása oly időben, midőn a pétervár-moszkvai vonalon kívül vasút még nem volt Oroszországban, már akkor egész nagy jelentőségében feltűnt a politikusoknak. Most több mint kétezer német mérföldnyire terjedő vasúttal rendelkezik Oroszország, s ha a jelenleg kiépítésben levők elkészülnek: néhány száz mérfölddel több vasútja lesz, mint az egész német birodalomnak. Ugy, hogy a testőr-hadtest egy hét s ötven kozák ezred körülbelül három hét alatt, míg a kasani, tífisi, orenburgi és odjessai csapatok legfeljebb két hét alatt a birodalom nyugati határszélére szállíthatók. Ezek mind oly tényezők, melyekkel a jövőben számot kell vetnünk.

Általános védkötelezettség, jobbágyság felszabadítása stb. megannyi rügök Oroszország haderejének gyarapítására. Oroszországban a szellemi téren is mindenütt élénk előhaladás mutatkozik. Hadirodalma új keletű, de pár évtized alatt is széles terjet nyert.

Német- és Franciaország népességéről Fireks báró katonai statiszticus ily czim alatt: „Die Volkskraft Deutschlands und Frankreich“ egy füzetet adott ki, melyben azt mondja, hogy „Franciaország népességének száma jelenleg annyira apadásban van,

hogy ez állam az 1902-ik évben csak felényi népességgel fog bírni, mint Németország, ha (?) t. i. a mostani szaporodási és csökkenési viszonyok a mostani arányban maradnak." Megjegyzi még szerző, hogy „a francia néperő nemcsak anyagilag, de szellemileg is hanyatlík s ennél fogva lassanként mindinkább vezethető, önálló gondolkodástól elszakított, akaratnélküli gépe lesz a római egyháznak, miután a nyilvános oktatások csaknem kizárólag papokra bízvák.”

E statisztikai kimutatás igen érdekes áttekintést nyújt az 1870—71-iki háború veszteségeiről is.

Megjelent a „Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine“ mártiusi füzete is szokott gazdag tartalommal, melyet a következő tanulmányok és cikkek képeznek: 1) az amerikai háborútól a mississippi-i hadjáratok (1862—63). 2) A lovasság használata az 1806-iki hadjáratban, a jeni és austerládi csaták estéjeig. 3) Aphorismák az orosz hadseregnek 1874-iki nyári táborozásáról. 4) Lovas hadosztályokról. 5) Visszaemlékezés gr. Gessler tábornagra (szül. 1688., meghalt 1762-ben). 6) A jelenkori tüzérségi harcásatról. 7) Katonai irodalmi szemle. Utóbbiban egy rövid bírálat van ama „Betrachtungen über die Organisation der oesterreichischen Artillerie“ című röpiratról is, melyet közelébb Salvátor főherceg boesátott világgá. Bíráló megjegyzi többi között e műről, hogy tartalmához képest kétségkívül érdekes olvasmány volna, kiváltképen az osztrák tüzérekre nézve, de nem okoz vala oly feltűnést, ha nem röpiratszerűleg van szerkesztve; ha nem volnának abban apró politikai kirándulások is Németország ellen s nem köztudomású dolog, hogy szerzője Salvátor János, főherceg osztrák tüzér-alezredes. Általában véve a bíráló a nevezett röpirat egyes javaslatának helyességét elismeri ugyan, azonban az egész tüzérségi szak tekintetében nem tartja minden kifogásnélkülinek.

— A „Rivista militare italiana“ m. évi decemberi számában Santorelli G. gránátos őrnagy a harcjátékok felől igen érdekesen értekezik. Három éve, mióta a harcjáték az olasz királyi hadseregénél gyakoroltatik. E játék hasznos volta következőkben foglaltató össze: 1. Hű képet adhat az útközetről, 2. szakadatlan gyakorlat a parancsok kiosztásában; 3. alkalmat nyújt arra, hogy az

értelmet a vett parancsok pontos magyarázásában élesítse és a harcos saját nézeteinek feljebbvalói nézeteivel szemben való alárendelésében magát gyakorolja; 4. a terep folytonos tanulmányozása; 5. a harcjáték a harcászati számításoknak és harcászati cselekményeknek következményéből áll s nemcsak gyümölcsöző gyakorlat a csapatokkal való rendelkezésben, hanem egyszersmind alkalmat nyújt arra is, hogy általános harcászati elveket bizonyos esetekben érvényesíthessünk; 6. a harcjáték a hadtudomány tanulmányozására buzdítólag hat; 7. általánosságban véve lényeges eszköz a tisztikar képezésére; 8. igen jó alkalmat szolgáltat a feljebbvalóknak arra, hogy béke idején alárendeltjeiket helyesen megíthessék.

Nem kevésbé érdekes közlemény az, melyet Malaguzzi vezérkari százados folytatólag ad az európai hadseregek élelmezését illetőleg. Elmondja ebben, hogy az orosz katonák élelmezése békében egyáltalán nem felel meg a tudomány kívánalmainak. A tábori élelmezés ellenben jó, sőt a chivai hadjáratnál kifűnő volt. Angliában az élelmezés békében igen jó, noha abban a légzési anyagok hiányzanak; ezek beszerzésére azonban magas zsolddal látvák el a katonák. Háborúban a tápszerkesztétele az égalj szerint váltakozik; a krimiai hadjáratban kielégítőnek mutatkozott, noha igen sok húst tartalmazott. — Svájczban a katona igen sovány táplálékot kap, különösen a főzelék és kenyér hiányát érzi. — Belgiumban béke idején az élelmezés nagyon hiányos, ép úgy háború idején is. Olaszországban szintén nem kielégítő a békében való élelmezés, valamint a tábori élelmezés sem. Ha a különböző adatok így összefoglaltatnak, kiderül, hogy egyedül Anglia az, mely a béke idején való helyes élelmezést megközelíti; aztán következik Oroszország, Németország, Franciaország, Belgium, Svájcz, Ausztria-Magyarország, s végül Olaszország. A tábori élelmezés azonban legjobb Oroszországban; utána jönnek sorban Németország, Anglia, Ausztria-Magyarország, Franciaország, Belgium, Svájcz és utóljára Olaszország.

Van még e füzetben egy tanulmány az 1870—71-iki hadműködésekről éjszaki Franciaországban, továbbá Marzial-Bianchi d'Addától egy közlemény, mely a nagy lovas hadtestek vezérléséről értekezik s végül könyvszemle.

A „Giornale d'artiglieria e genio“ a legújabb vilánydelejse gépekről s azoknak a villanyos világításra való

alkalmazásáról, továbbá a katonai távirdászatnál, az aknászatnál és a torpedoknál leendő használhatóságáról értekeznek. Elmélkedik még a táborigénylő lövedékeiről és lövészeiről és végül a spanyol tüzésérgnek új 8 centiméteres hegyi lövegei felől.

Nyilatkozat.

Netaláni félreértések elkerülése végett megjegyeztük, hogy utolsó cikkünkben előforduló azon szavakkal, hogy „t. ellenfelünk a 928-ik lapon tett állításainkat tökéletesen elferdíti,“ csak is azt akartuk mondani, hogy azokat teljesen ferdén értelmezte, de nem hogy szándékosan elferdíté, mely incorrect és illoyalis eljárást magától-értetőleg egy bajtársról fel nem tételezhettük.

Forinyák Gyula,
alezredes.

Szerkesztői izenetek.

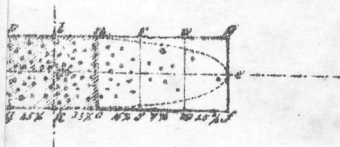
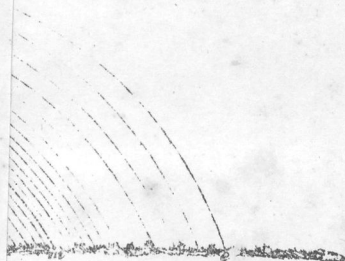
Minthogy a „Közöny“-ben megjelenő rajzok könyomatilag többszörösítettettek, tisztelettel felkéretnek azon t. cz. írónk és munkatársaink, kik dolgozataikhoz rajzokat is mellékelnek, e rajzokat akként készíteni, hogy azoknak vegyési tintával leendő könyomati többszörösítése eszközölhető legyen.

Minden a példányok megküldése ügyében előfordulható felszólamlás, a t. előfizetők lakhely-változtatásai stb. Légrády testvérekhez (Nádor utca 6. sz.) intézendő, kik a kiadás és szétküldése teendőivel megbízattak.

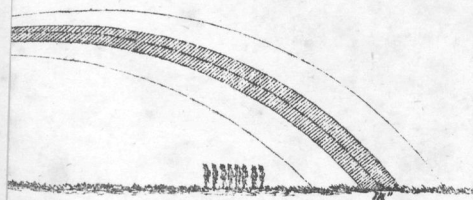
A „Szerkesztőséghez“, az „Academia igazgatóságához“ vagy „Légrády testvérekhez“ folyóiratunkat bármilyen tekintetben érdeklő levelek — nem bélyegmentesek.

Netaláni tévedések elkerülése végett tisztelettel kéretnek a t. cz. előfizetők a részletfizetések együttes beküldésénél a levélben vagy utalványon „névszerint is“ felsorolni azokat, kiknek részéről az együttes befizetés történt.

1. tábla.

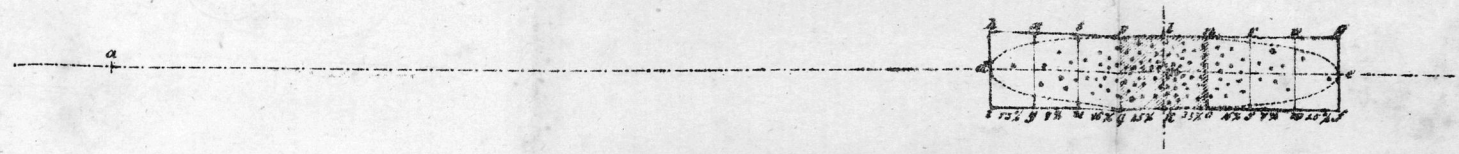
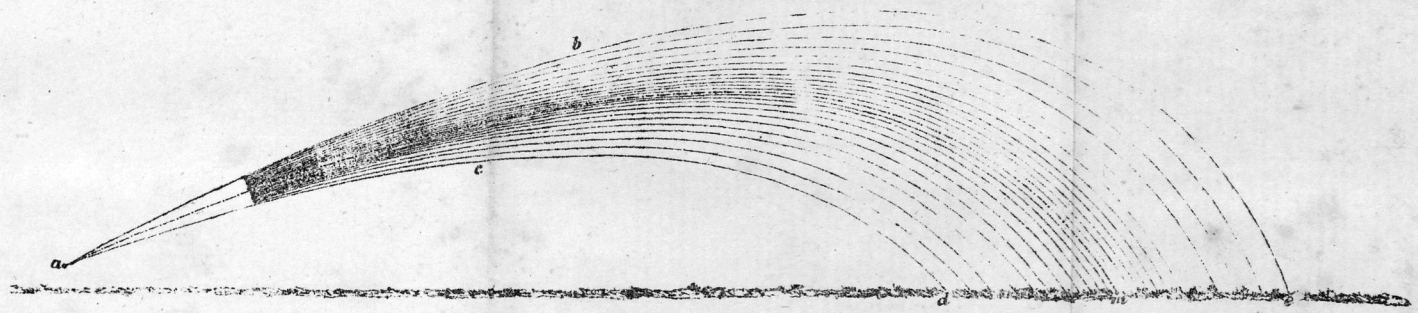

2. tábla.

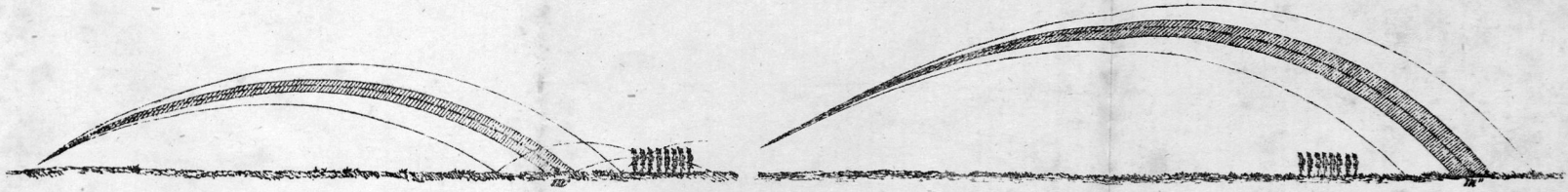

1. ábra.

2. ábra.

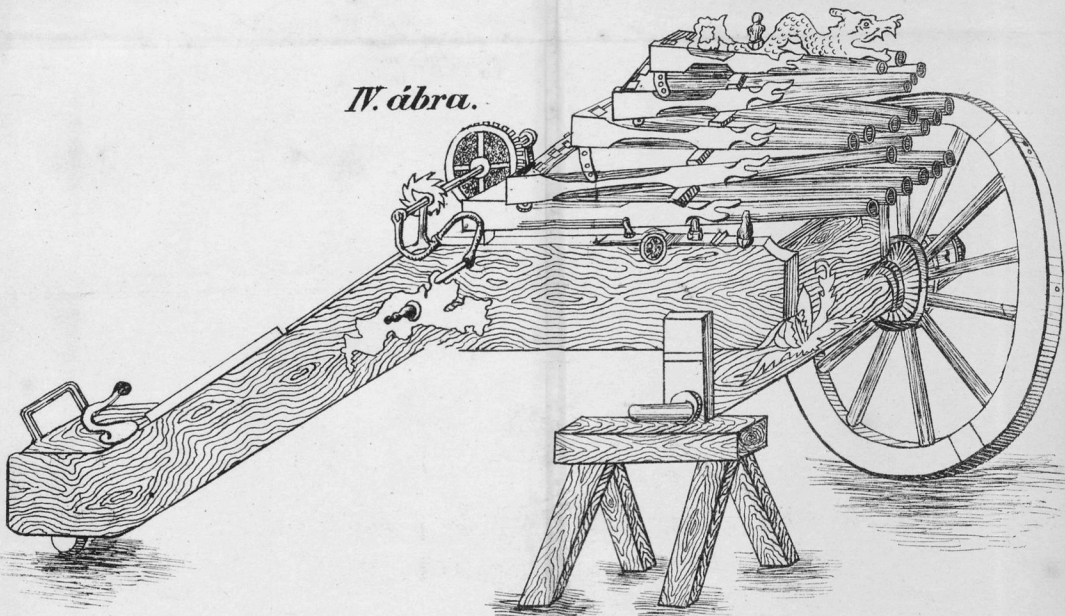
3. ábra.

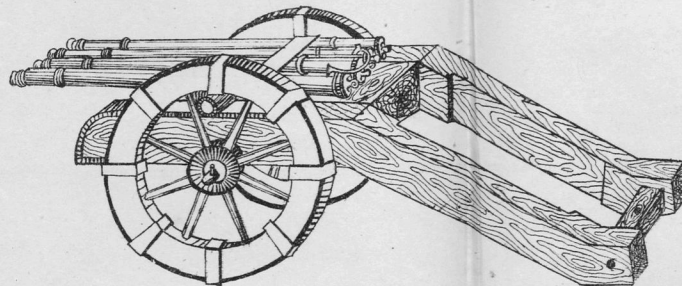
Melléklet
„A kartácsológépekről” című czikkhez.

I. Tábla.

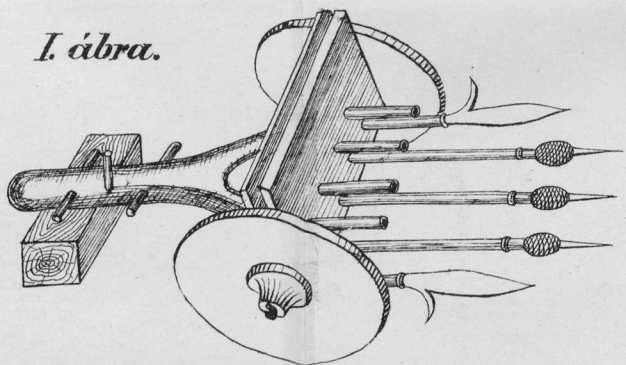
IV. ábra.

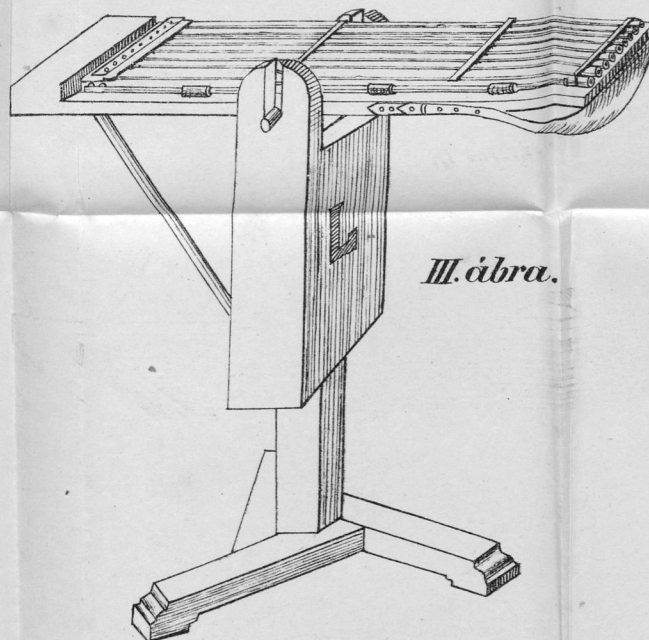
II. ábra.

I. ábra.

III. ábra.

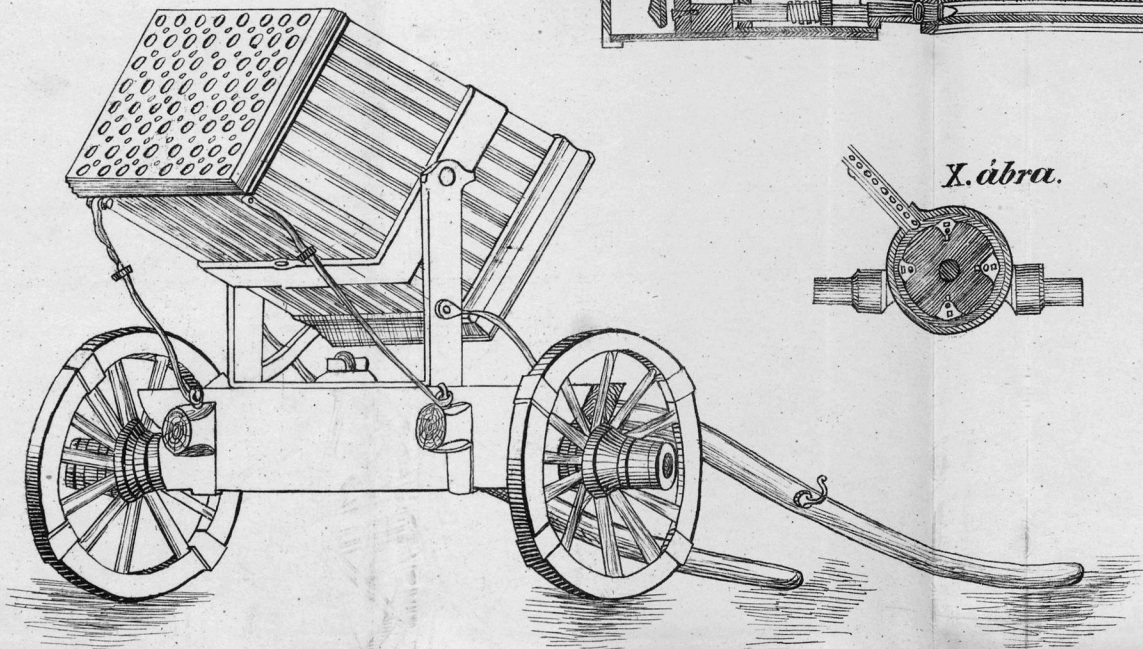

Melléklet

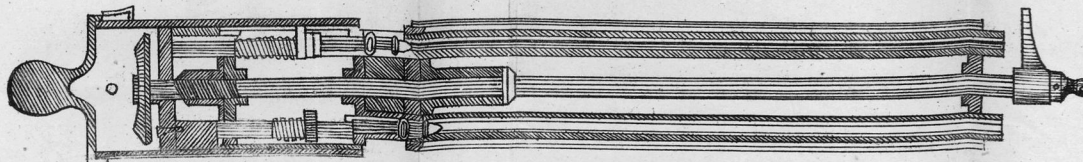
„A kartácsológép-rendszerekről” című czikkhez.

II. Tábla.

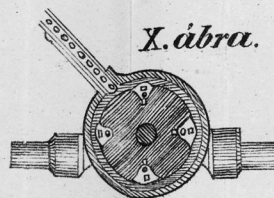
V. ábra.

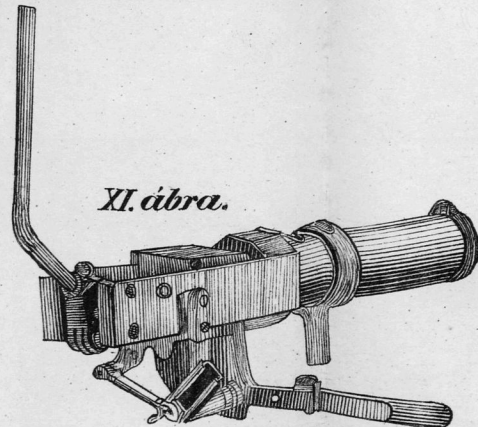
IX. ábra.

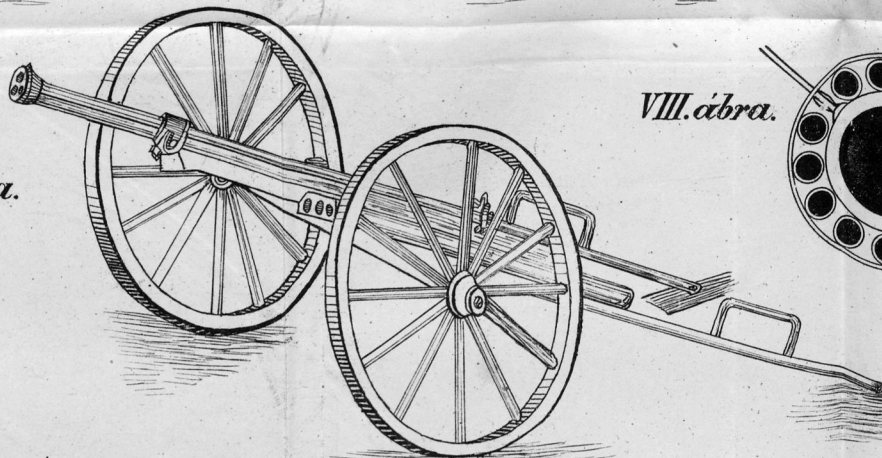
X. ábra.

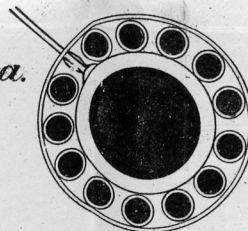
XI. ábra.

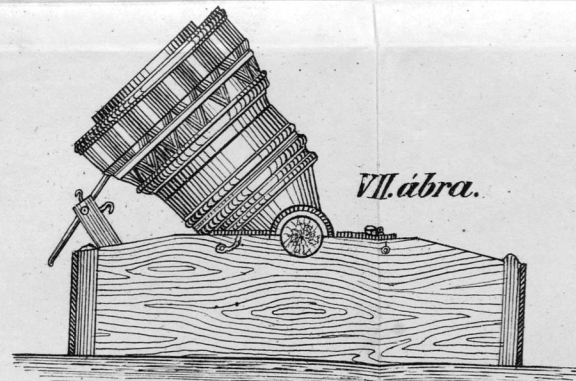
VI. ábra.

VIII. ábra.

VII. ábra.

LUDOVICA ACADEMIA KÖZLÖNYE

1875. ÁPRILISI FÜZET.

Az új gyakorlati szabályzat II-ik részének rövid ismertetése.

Közli Kápolnai P. István, h. százados.

A cs. k. közös hadseregnél e napokban osztatott ki az új gyakorlati szabályzat II-ik része, mely a zászlóalj, az ezred és nagyobb seregrészek mikénti alkalmazását szabályozza, a harc-elméletet előadja és végre a tisztelgéseket és díszleteket tárgyalja.

Úde, mesterkéltt alakzást szigorral körülő szellem leng e munkán, melyben az annyira bő anyag 67 rövid oldalon dolgoztatott fel.

A magyarázatok rövideg, érthetőség és kimeritőség tekintetében valóban katonai irálymintául szolgálhatnak bár — nem tagadom — lesz itt ott bajtárs, ki megütődéssel fogja észrevenni, hogy a szükséges vezényletek nem minden szava és az eljárásnak nem minden lépése szabályoztatott, hanem, hogy e tekintetben sokat, a körülmények által előidézett helyzethez mérten az illetőnek magának kell a helyszínen kitalálnia. Csakis a tisztelgések és díszletekről szóló fejezetben találunk ez irányban kivételt, a hol az együtetű és a mennyire szükséges, egyidejű eseklvés elérhetése ezéjából nemcsak kimeritő szabályozással találkozunk, hanem még a hadgyakorlatokra vonatkozó fejezetekben követett általános alapelvektől való eltéréseket is veszünk észre. Így pl. hadgyakorlatok alkalmával a zászlóaljparancsnok sohasem vezényel valamit, hanem mindig csakis értesítőkkel (Aviso) tudatja a századparancsnokokkal szándékát, kik azután vezényletekkel (Kommando) hajtják végre a teendőket; díszleteknél és tisztelgéseknél ellenben közvetlenül a zászlóaljparancsnok vezény-szavára hajtának végre a szükséges fejtetések, fegyverfogások és mozdulatok.

A gyakorlati szabályzat II-ik részének első fejezetében felsoroltatnak a zászlóaljfelállítás alakzatai s az annak vezetésénél követendő alapelvek.

A zászlóalj ez új szabályzat szerint hatféle alakzatban állítható fel, t. i. tömegben, oszlopvonalban, fejlődött vonalban, oszlopban, nyitott vagy pedig kettős oszlopban.

Az eddig érvényben volt szabályzattól eltérőleg az oszlopvonalban a századok ezentúl nem csak század-oszlopban, hanem a terep és harez-viszonyoknak megfelelőleg, még rendekben vagy kettős rendekben is állhatnak vagy mozoghatnak. Különbö a felállítási alakzatok tökéletesen azonosak az eddig gyakorlottakkal, csakis azok egyes részeinek elnevezése változtatott meg némileg.

Megjegyzendő végre, hogy a gyakorlati szabályzat első részében megállapított raj-oszlop alkalmazása zászlóaljnál nemcsak hallgatólag, hanem világos szavakkal meg van tiltva. Következik tehát, hogy nagyobb seregrezsek meneténél raj-oszlop képezése által nem rövidíthetjük a csapat-oszlop hosszát.

A zászlóalj vezetésére vonatkozó fejezetben ki van mondva, hogy a zászlóaljban a századok oly rendelkezési egységek, melyek közös cél elérése céljából vagy egyidejűleg, vagy pedig különböző időpontokban működtetendők.

„A közös cél elérésére a századok összműködésének biztosítása az azok működése feletti örködés képezi a zászlóalj-parancsnok feladatát.“

Ugyan e fejezet szerint „a zászlóalj-parancsnok köteles parancsait, a mennyire lehet, a gyakorlati szabályzatban tartalmazott értesítőkkel kifejezni“ és csakis „mikor a szabályzatszerű értesítők nem lennének elégségesek, szándékának teljes kifejezésére adhat ki rövid, szándékait világosan kifejező rendelkezést (Disposition).“

Az értesítőben követendő sorrend akként állapított meg, hogy „a zászlóaljparancsnok minden előtt legközelebb végrehajtandó szándékát világosan kifejezi, azután kijeleli az irányadó századot, ha t. i. más, mint a szabályzatban meghatározott század által akar irányt tartatni és végre meghatározza a menet-irányt, vagy a vonalat, a melybe a zászlóaljnak jönnie kell.“

A századparancsnokok kötelessége azután a zászlóalj-parancsnoknak az értesítőben kifejezett szándékát végrehajtatni; csakis akkor, mikor a zászlóalj tümege, vagy kettős oszlopha összegyűjtve helyben áll, tudatja a zászlóaljparancsnok a végrehajtás kezdetének időpontját „menet-értesítővel.“

„Ha csakis egyes században, vagy minden században egyenként, kell valami mozdulatnak, vagy alakzat változásnak történnie, akkor a zászlóaljparancsnok, mielőtt még az értesítést adná, „N. század“ vagy pedig „minden században“ való felhívással (Anruf) tudatja azt, valjón mely századot vagy századokat illeti a következő értesítő.“ A végrehajtás azonban ez esetekben is a századparancsnokok által rendeltetik el.

A zászlóaljparancsnok a szabályzatban meghatározott távközök és térközöket a körülményekhez képest nagyobbíthatja vagy kisebbítheti, a mire azonban az értesítő nincsen megállapítva.

„Új felállítási viszonyba való átmenet közben a századparancsnok századaikat — ha szükséges az ellenség lövései ellen takartan — azon vonalokon meneltetik, melyeken azok, a harcászati rend megóvása mellett, leghamarább jutnak új felállítási viszonyukba, és ha a zászlóaljparancsnok különösen meg nem határozta az alakzatot, melyben a századok az új felállításba való menetet végrehajtsák, akkor a századparancsnokok a körülményeknek legjobban megfelelő alakzatot belátásuk szerint választhatják.“

Az alakzatváltozások lényegileg ép úgy hajthatnak végre, mint eddig; így pl. ha egy oszlopvonalban álló zászlóalj egy elől fekvő vonalon tümege kellene összegyűjteni, a zászlóaljparancsnok értesítője következőleg hangzanék:

„Tümege előre a „jobb közép-századra. Irány a gémes kút“

„Jobb-közép század állj“;

vagy pedig ha pl. oszlopban álló zászlóalj egy balra oldalt fekvő vonalra kellene oszlopvonal-alakzatba hozni, akkor a zászlóaljparancsnok következőleg értesítené századparancsnokait:

„Minden században balra kanyarodni“;

„Egyenest“;

„Oszlopvonal a jobb szárny-századra. Irány a kereszt“;

„Jobb szárny-század — állj.“

Öt oldalon a harezok általánosán, szabatosan, de érthetően jellegzetesnek, mire a zászlóalj „harezmodora“ (Gefechtsweise) szintén öt oldalon magyaráztatik meg. Ez utóbbi fejezet szerint a zászlóaljparancsnok kötelessége zászlóalját, a mennyire lehet, a terep által takartan, még az ellenség hatásos lökőerőn kívül kiküldött járőrök által rajtíttések ellen biztosítva, harezalakzatba helyezni.

A zászlóaljparancsnok azután az ellenségről szerzett hírek, a terepviszonyok és a harc ezélya szerint rendelkezik; a mi abból áll, hogy megnevezi ama századokat, melyek egyelőre tűzharcra előrenyomuljanak és mindegyikének kijeleli ama tért, melyen tűzvonalra kiterjeszkedjék; itt megjegyzendő, hogy az új szabályzat szerint „a rajvonal és a támasapat összefoglalva egy egésszet“, „tűzvonalat“ képez.

A tűzvonalba nem alkalmazott századok képezik a zászlóalj-tartalékot, mely vagy összesen, vagy részben akkor alkalmazandó tervőlegesen, mikor „a tűzvonal összes ereje sem elégséges többé.“

A roham vagy a zászlóaljparancsnok vagy pedig a századpa-

parancsnok rendelkezésére hajtatik végre akkor, mikor valamely parancsnok a vele szemben levő ellenséget már gyengítettnek és megingatottnak tartja. „A zászlóaljparancsnok azonban minden körülmény között, az alatta álló csapatrészek czélszerűösszműködését eszközöli és ha szükséges, hogy ő rendezze a rohamot, akkor mindenelőtt meghatározza azt, valjon valamennyi század rohanjon-e, vagy pedig a századok hátramaradjanak e, tűzhatással támogatva a zászlóalj rohanó részének működését.“

„Minden roham előtt az egyes századoknak kijelendő az ellenség vonalának azon része, mely ellen a roham intézendő“. A roham által hátrálásra kényszerített ellenség élénk tüzeléssel üldözendő, a győzelmesen rohanó csapat tehát csakis addig nyomul az ellenség sarkán előre, míg szabad lőtért nem ér el.

Nagy súlyt — és méltán — fektet az új szabályzat arra, hogy védelem alatt a mellékterep felett uralkodó pontok erős megszállatása előnyösebb lesz, mint az erőnek a védelmezendő vonalon való egyenlő sírfű elosztása, és erélyesen hangoztatja a szabályzat, hogy „az ily előnyös pontok még akkor sem hagyandók oda, ha az ellenség a zászlóalj hátát vagy oldalait is fenyegeti.“

Figyelemre méltó továbbá az új szabályzatnak ama pontja is, mely védelem alatt megtiltja a századoknak tűzvonalba való felosztását mielőtt az ellenség szándéka és támadásának iránya kétséges. „A várakozási időszak alatt „a századok őrzőjáratok által biztosítják magukat, szemrevételezik a terepet, és ha szükséges és végrehajtható, mesterségesen fokozzák a terepelőnyüket.“ Mihelyt azonban az ellenség támadása többé kétségtelenül kezdődik, a tűzharc nem esekély, de azonnal annyi erővel kezdendő meg, a mennyi csak a terepviszonyokhoz mérten egyidejűleg alkalmazható.“

Az új szabályzat három különféle viszonyt különböztet meg, melyben egy zászlóalj harczolhat:

1. ha egészen magára hagyatva küzd,
2. ha más csapatokkal „tágabb kötelékben levén, önálló feladat megoldásával bízott meg“ és végre
3. ha más csapatokkal együtt harczol, azokkal tehát oldalt és hátú összeköttetésben áll.

Az első esetben a zászlóaljparancsnok századaival akként rendelkezik, hogy háta és oldalai is biztosítva legyenek; a második esetben „a zászlóalj többnyire kifejlesztett arczvonalánál sokkal hosszabb vonalon harczol; ily esetben „az erők egyforma elosztása ritkán vezet czélhoz, a miért is ez kerüendő.“

A harmadik esetben a zászlóalj többnyire csakis arczvonalának

megfelel térközön működik, a miért is a harc kezdete alatt legfeljebb két századdal fog tűzvonalba fellépni.“ Megjegyeztetik azonban, hogy különös körülmények között a zászlóaljparancsnok már a harc kezdetekor is azonnal valamennyi század alkalmazhatja a tűzvonalba. A lovasság elleni harcban a főlővő tűzhatásra és a terepelőnyök felhasználására fektetik; csakis midőn a gyalogság oldalai számára a terepen semmi támpontot nem talál, képezetnek század-négyesögek és csoportok, mert „még a vonalba fejlődött gyalogság is, ha szárnyai — habár csak csekély — terepelőnyök által biztosítva, jól czélzott tüzelésével az ellenséges lovasság előnyomulását meghiúsíthatja és annak súlyos veszteségeket okozhat.“

Arany szavak ezek, melyek a gyalogság körében nem eléggé ismételhetők, mert a „lovasság támadásoknak feladata igen sokszor csakis abban áll, hogy az ellenség nagyobb alakzatokba való gyülekezésre kényszeríttessék, hogy ez által nagyobb voltánál fogva előnyösebb czéltárgyat képezzen és előnyomulása feltartóztassék és következésképpen a szükségesnél hosszabb ideig a lövőhatásnak ki legyen téve; ez utóbbi oknál fogva a szabályzat meg is hagyja, hogy lovasság támadás alkalmával „csakis a közvetlenül fenyegetett csapatrészek állítsák be a mozgást, és ezek is csak akkor, ha védelemre előnyös tereprezsz kellő időben többé el nem érhető.“

Ez alkalommal meg kell jegyezni azt is, hogy az új szabályzat szerint elvnek tekintendő, hogy a kártörők csakis parancsnokuk határozott parancsára vehetnek át valamely kirtjelet.

Zászlóalj- vagy félzászlóalj-négyesögek többé nem képezetnek, de a zászlóaljparancsnok, ha az idő engedi, a század-négyesögeket akként állíthatja fel, ha azt a századparancsnokok már nem tették volna, hogy „tűzhatásukkal egymást támogathassák, vagy hogy a tűzhatás fokoztassék.“

Az ezred összpontosított alakzatban, harcralakzatban, vagy oszlopban állítható fel.

Az összpontosított alakzatban a tömegbe, oszlopba vagy kettős oszlopba alakított zászlóalj, 12 lépésnyi térközökkel egy vonalon egymás mellett állnak.

Harcalakzatban az ezredet képező zászlóalj a harc és terepviszonyokhoz mérten alakítva, egy vagy két harcvezető vonalon állnak; a harcvezető vonalak közötti távköz, ha az ezredes e tekintetben eltérőleg nem rendelkezik, 400 lépésnyinek veendő. Az első harcvezető vonalon álló zászlóalj közötti térköz legalább is oly nagy legyen, hogy a zászlóalj arczvonalba fejlődhessenek.

Az „oszlop“-ban vagy „nyitott oszlop“-ban álló ezred-

nél az oszlopba vagy nyitott oszlopba alakított zászlóaljak a 12 lépéssel megtöltött osztfályszerűsége állnak egymás mögött.

Ezredben a zászlóalj tekintendők rendelkezési egységeknek.

A zászlóalj mindig számukkal nevezendők meg.

Az ezred ugyanazon módon vezetetik, mint egy zászlóalj.

„Mozdulatoknál az ezredes kijeleli az irányt-adó zászlóaljat, az ezred fejlődési vonalát és az alakzatot, melybe a zászlóalj alakítandók.

Igy pl. ha egy ezred összpontosított alakzatból harezalakzatba előre lenne vezetendő, az ezredes értesítői következők lennének: „Vigyázz” vagy kétszer „vigyázz”-t jelző kürtjel.

„1-ső és 3-ik zászlóalj az első harezvonalba — oszlopvonal — 1-ső zászlóalj irány — jobb szárny század a malomnál”!

„2-ik zászlóalj a második harezvonalba — kettősoszlop az első zászlóalj balszárnya mögött — 500 lépésnyi harezvonal-távköz”!

Ezen értesítő értelmében rendelkeznek azután a zászlóaljparancsnokok.

A menet kezdetét és megszüntetését az ezredes „Menet” és „Állj” vagy az ezen értesítőknek megfelelő kétszer egymásután ismétlődő kürtjel által rendeli el.

Harezállásban, az új szabályzat szerint, az ezred lépésözete sen is nyomulhat előre vagy vonulhat vissza; az e mozdulatot elrendelő „értesítő” ekként hangzik:

„Lépcsők jobbra (balra) előre (hátra) — n-dik zászlóalj menet”!

Ily lépcsőzetes alakzatból az ezred azután vagy eredeti harezvonalával párhuzamos, vagy ehhez rézsútos irányú vonalba vezethető, mire az ezredes vagy egyszerűen értesíti az ezredet:

„Fejlődés az n-dik zászlóaljra!” vagy pedig rövid rendelkezést ad ki.

„Harez alatt az ezredes többnyire két zászlóaljat az első, egyet pedig a második harezvonalba fog rendelni; ha azonban az ezred feladata igen kiterjedt téren erősbítésnek érkezéséig vagy a más pontokon kivívandó döntésig ellenállni, a mint az pl. a zöm felfejlődését biztosító elővéd-ezrednek feladata lehet, akkor az ezred mind a három zászlóalja egyidejűleg is léphet fel az első harezvonalban”.

Nagyobbserű lovas támadások ellen az ezredes akként állíthatja fel zászlóaljit, mint a zászlóaljparancsnok egyes századait, azaz: hogy a tűzhatás fokoztassék és a zászlóaljok tüzelésükkel egymást támogathassák.

Igen csekély kivétellel a díszleteknél követendő eljárás semmiben sem különbözik az eddig alkalmazottól, a miért is az új szabályzat erre vonatkozó részéről nincs mit írni.

A conserveknek háborúban való alkalmazásáról.

A hadviselésnek egyik legfontosabb és a legnagyobb nehézséggel járó tényezője a hadsereg élelmezése.

A hadtörténelmet figyelemmel olvasva, számtalanszor láthatjuk, hogy az élelmezés hiányos volta a leghelyesebb és a sikert csaknem feltétlenül biztosító terveket megghiúsította, a legnagyobb és leggyözeletlenekek hitt hadseregeknek működését csakhamar megsziabasztotta, azokat visszavonulásra kényszerítette, sőt gyakran teljesen tönkre tette.

Igy például már az ó korban, 513 évvel Kr. szül. előtt, midőn I-ső Dárius persa király 700,000 főből állott seregével a scithák ellen indult, az élelmezésről való hiányos gondoskodás miatt, habár hadserege az ellenséges haderőt több mint 10-szeresen meghaladta, minden eredmény nélkül és a hadsereg legnagyobb részének elvesztése mellett, visszavonulni kényszerült;

a középkorból tudjuk, hogy a keresztes hadak eredménytelensége csaknem egyedül az élelmezés hiányosságának tulajdonítható;

az újabb korból pedig annak igazolására, hogy a legóriásibb és a legnagyobb katonai lánegész által vezérelt sereg, az élelmezésről való hiányos gondoskodás következtében rövid idő alatt mily szomorú sorsra juthat, csak I-ső Napoleonnak 1812-ik évbéli, az oroszok ellen viselt hadjáratát említhetjük fel.

Számosan úgy vélekednek, mintha a vasutak feltalálása óta a jó és kifogástalan élelmezés talánya is meg volna fejtve, s hogy jövőben oly vidéken, hol vasúti és gőzhajó-összeköttetés állandó rendelkezésre, az élelmezés nem fog jelentékeny nehézségekkel járni; de habár tagadhatlan, hogy ezen újabbkori közlekedési eszközök által nagy lelmi készleteknek aránylag rövid idő alatt egy helyre való szállítása lényegesen könnyebbült, s például azon az 1854—56-ki krimiai hadjáratban előfordult eset, hogy a koránsem oly nagy orosz hadsereg szükségleteinek a Dniper folyam mellett berendezett alaptól a hadsereghez való szállítására 150,000 jármű igényeltetett, melyek a rossz közlekedés miatt olykor heteken át útközben voltak, hazánkban ugyan nem fogna ismétlődni, mindazál-

tal tekintve azon roppant mennyiségeket, melyek a jelenkori hadviselésnél alkalmazásba jövő óriási seregek csak néhány napi élelmi szükségleteinek fedezésére is megkivátnak, a legkiterjedtebb vasúthálózat és annak legészterübb felhasználása mellett is, az élelmezésben való kisebb-nagyobb fenakadások csak a legrikább esetben és ha az élelmezés vezetésére és közvetítésére hivatott minden közeg kötelességének teljesítésében a legkisebbet sem mulasztja is, jelenlegi élelmezési rendszerünk mellett, a mely szerint az élelmezésnek főkellékét a csapatok után hajtott vágó-marháknak húsa képezi, teljesen alig lesznek elkerülhetőek.

Midőn a németek az 1870-ik évben Franciaország ellen indultak, habár a hátukban levő igen elágazott és a legjobban berendezett vasúthálózat élelmi szükségleteiknek utánszállítását felette megkönnyítette, másfelől pedig egy terményekben igen gazdag ország állott rendelkezésükre, mindazonáltal úgy ezen tényezőknek, mint egyáltalában addigi élelmezési rendszerüknek elégtelenségét azonnal felismerték, s habozás nélkül oly élelmezési módot fogadtak el, mely ha mindjárt gyakorlatilag nagyobb mérvben még nem is volt kipróbálva, elméletileg már régóta kifűnőnek ismertett el.

Az utánszállítással kapcsolatos roppant nehézségek számbavételével lemondottak arról, magukat kizárólagosan csak frissen vágott marháknak húásával élelmezni, és a helyett igen gyakran pótszereket, „conserveket“ alkalmaztak. Hogy mily eredménnyel, azt mindnyájan láttuk, mindnyájan tudjuk, hogy a borsós kolbásznak, a doboszolt és az aszalt húsnak köszönhetik, hogy seregeik roppant létszáma, a hadműködési vonalak oly gyakori és gyors változtatása, s a meghódított tartományok lakosságának untalan és gyakran igen veszes ellenségeskedése daczára, — az általuk elfoglalt ellenséges terület nagy részében dühöngött marhavész mellett is, — az élelmezésben komoly nehézségek és nagyobb mérvű hiányok nem merültek fel.

A conserveknek háború esetében való alkalmazásával járó számos előnyt a közös hadseregben is már régen felismerték, s tudomásunk szerint a doboszolt hús már az 1869-ik évben, a bocca di cattaroi eseményekben résztvevő csapatok élelmezésénél nem csekély tényezőként szerepelt; — a német-francia háború után pedig alig mult el év, melyben a legkülönműbb conservekkel résztint a bécsi cs. és kir. műszaki és kezelési katonai bizottságnál, résztint a csapatoknál, például már az 1871-ik évben, a midőn a csehországi és brucki nagy hadgyakorlatok alkalmával a csapatok vál-

takozva húsdarát, borsós kolbászt, doboszolt húst és ausztraliai légmentesített húst élkeztek, — kisebb-nagyobb kísérletek nem tettek volna.

E kísérletek, melyek máris annyiban eredményhez vezettek, a mennyiben a hadra kelt sereg élelmezéséről szóló utasításban minden fő után végszükségbeli készlet gyanánt két adag hús-dara lett rendszeresítve, még jelenleg is folytatattak, (az 1873-ik év folyamában a cs. és kir. műszaki és kezelési katonai bizottság által 18-féle, más más rendszer szerint készített conserve hadi célokra való használhatósága lett kipróbálva) és bár közelebb hirdett, hogy a bécsi cs. és kir. katonai élelmezési raktárban Topitsch Ignác alhadbíztos és Kutschera Otto élelmezési raktár-gondnok által a doboszolt hús gyártásával tett próbák annyira sikerültek, hogy ezen conserveknek házi kezelés mellett való gyártása minden nagyobb közös hadseregbeli élelmezési intézetnél be fog rendeztetni, — megbízható forrásból nyert értesítés szerint még koránsem tekinthetők véglegesen befejezetteknek.

A magyar honvédségnél a conservekkel szintén már huzamos idő óta tétetek kísérletek. Nagyban az 1872-ik évben alkalmaztattak legelőször, a mikor is: z Aradon összpontosított honvéd dandár számára Wagner Ágost bécsi conserve-gyártónál, ki már az 1869-ik évben a Bocca di Cattaróban alkalmazott közös hadseregbeli csapatok számára jelentékeny doboszolt hús- és füstölt kolbász-mennyiséget, a német-francia hadjárat alatt pedig a 12-ik német hadtest számára mintegy 1.400.000 adag doboszolt húst szállított, — 10.000 adag doboszolt gulyáshús lett megrendelve.

Kezdetben ugyan nemcsak a legénység, hanem részben a tisztok is, kik közül egyiknek vagy másiknak talán az Olaszokban több alkalommal használatba került, de a gyártás hiányos volta miatt nagyobbá élvezhetlen állapotban kiosztott doboszolt hús még élénk emlékezetében volt, ezen új tápszerezetessége iránt nem sok bizalommal viseltettek, de e bizalmatlanság már az első próbafezés után megszűnt és a kísérlet teljesen sikertelt, a mennyiben a doboszolt gulyáshús igen izletes, tápláló és gyorsan elkészíthető ételnek találtatván, úgy a tisztok mint a legénység által csakhamar megkedveltetett.

Az 1874-ik évben a magyar honvédségnél a conservekkel még nagyobb mérvű kísérlet tétetett.

Ugyanis az őszi fegyvergyakorlatok alkalmával a különféle összpontosítási helyeken a csapatoknak, szintén Wagner Ágost gyártmányából, összesen 31.000 adag doboszolt disznóhús káposz-

tával, továbbá a marosvásárhelyi sátozóban összpontosított honvéd dandárnak gróf Pongrácz István hazánkfiának Kolozsváron rendezett conserve-gyárából 1404 font vagyis 2808 adag légmentesített marha- és juhús lett kiosztva.

E kísérletnél a dobozolt hús mozgósítás esetében való alkalmazásának félreismerhetlen előnyei újból fényesen bebizonyultak, a mennyiben az a tábori főzőedényekben minden egyéb elkészítési kellék hozzáadása nélkül történt, alig 5 percznyi időt igényelt egyszerű felforralás után, a csapatoknak csaknem egyhangú jelentései szerint, igen ízletes és tápláló élelmi szernek találtatott.

A hadra kelt sereg ételmezéséről szóló utasításban foglalt adatok szerint egy 300,000 emberből és 70,000 lóból álló hadsereg 30 napra való élelmi szükségletének fedezésére 8571 darab marha és 31.018,100 kilogram (620,362 vámmázsa) egyéb élelmi szer szükséges, melynek vasúton való tovaszállítására 225, egyenként 36 vasúti kocsi álló vonat szükséges.

Csupán a 8571 darab vágómarha elszállítására 25 vonat vagyis 900 vasúti kocsit igényeltetik. Ezen roppant szükséglettel szemben túlzott-e azon kezdetben mondott állításunk, hogy az ételmezésben való fenakadások a legkiterjedtebb vasúthálózat és annak legszeszűbb felhasználása mellett is, teljeseen alig lesznek elkerülhetők és esodálkozhatunk-e a felett, ha főleg a német-francia háború óta csaknem minden nagyobb európai hatalom, nevezetesen Német-, Francia- és Oroszország, valamint Olaszhon is, a szükségletet lehetőleg leszállítani igyekezik és ennek előérhetése céljából a conserveknek gyártását részint állami kezelésben, részint pedig a magánipar támogatása által a lehetőségig fejleszti és tökélyesbíti.

Egy hadi czélokra, azaz a csapatok után való hajtásra alkalmas vágó marhának (ilyen a magyarországi-, lengyel, podoliai, moldvai és gácsországi fajtájú marha) súlya általában körülbelül 504 kilogrammnak (9 mázsa) s ebből csontokra, szarvakra, bőrre, faggyura stb. körülbelül 50%, a tulajdonképi húsrá pedig szintén 50% számíttatik. E hús a jól táplált vágó marhánál körülbelül 45% víz, a lesoványodott, elesigázott marhánál pedig, minők a háború idején a csapatok után olykor heteken át hajtott állatok nagyobbára lenni szoktak, egész 54%-ot is tartalmaz.

A húsnak víztartalmát általában 50%-kal számítva, egy 540 kilogramm (9 mázsa) súlyú élő vágó marha, melynek 252 kilogrammnyi (4 $\frac{1}{2}$ mázsa) húsa az illeték-szabályzat 140-ik §-sa értelmében 900 — 280 grammos (1 $\frac{1}{2}$ fontos) hadtáp-adagnak felel meg, csak 126 kilogramm (2 $\frac{1}{4}$ mázsa) valóságos tápanyagot nyújt, vagyis:

egy 504 kilogramm súlyú vágó marha valóságos tápanyaga körülbelül 126 kilogramm conserve húsnak felel meg.

Igaz, hogy ezen számításnál a conservekhez szükségelt dobozok vagy egyéb göngyölési eszközök súlya nem lett tekintetbe véve, de megjegyzendő, hogy egy hadtápadaghoz a hús mellett még kijáró elkészítési szükségletek, u. m. 105 gramm (6 lat) rizs, vagy rizs helyett 140 gramm (8 lat) borsó, lenese, bab, köles, árpakása, illetőleg tarhonya, továbbá 17 $\frac{1}{2}$ gramm (1 lat) só, 17 $\frac{1}{2}$ gramm zsír, stb. összesen szintén legalább 140—175 grammot (8—10 latot) tesznek ki, míg a conservekhez tartozó dobozok súlya adagonként átlagban 80—100 grammot még akkor sem fog meghaladni, ha minden egyes adag külön dobozban volna is elzárva.

Míg tehát egy vasúti kocsin 10 élő vágó marha, vagyis egy marhára átlagban 252 kilogramm (4 $\frac{1}{2}$ mázsa) húst számítva, 900 hadtápadaghoz való hús szállítható el, addig a conservekból, melyek csakis a tápanyagot, és pedig a lehető legconcentráltabb alakban tartalmazzák, négy annyi adag vagyis 36,000 lesz felrakható, — egy vonattal (36 vasúti kocsin) tehát, melylyel 350 darab vágó marha vagyis 315,000 hadtápadaghoz való hús szállítható el, a conservekból négyszer annyi, azaz 1,260,000 adag lesz tovább szállítható.

Már csupán ezen tény a conservek háború esetében való alkalmazásának különös előnyét eléggé tanúsítja, de van még számos egyéb igen fontos tényező, mely ezen élelmiszernek minél kiterjedtebb mérvben leendő alkalmazása mellett szól.

Nézetünk szerint a legfőbb tényező ezen étekek felette gyors és egyszerű elkészítési módja, tudniillik a conserveknek egyszerű felforralása. Néhány percznyi idő, — annyi például, mennyi a dobozolt gulyáshúsnak felforralására igényeltetik, — minden viszony között, úgy csata előtt, mint aközben is, — különösen a második vonalban illetőleg tartalékban álló, — sőt közvetlenül a csata után az ellenség üldözésére kirendelt csapatoknak is, mindig rendelkezésére fog állani.

Egy másik igen lényeges előny az, hogy a conservek alkalmazása esetében, még ha a hadszínhelyen marhavész is üt ki, a csapatoknak az étkezés legfontosabb, és különösen a háború fáradalmi mellett kétszeresen szükséges kelléket, t. i. a húst, nem kellend nélkülözniük.

Ha e mellett azon nagy veszteségeket számba vesszük, melyek a csapatok után hajtandó vágó marhának lesoványodása, elhullása, elfutamadása, stb. továbbá a vágó marha hulladékoknak, u. m. a bőrnek, szarvaknak és faggyúnak igen gyakori kárba menése foly-

tán bekövetkeznek, másfelől pedig a hajtó személyzet díjazásának és a marhák számára szükségelt roppant mennyiségű takarmánynak meggazdálkodásából származó igen jelentékeny megtakarításokat tekintjük, úgy mindezek oly lényeges előnyök, hogy a conserveknek háború esetében minél nagyobb mérvben való alkalmazását gazdasági szempontból is csak a legelőnkebben ajánlhatjuk.

Arról, hogy a különböző conserveknemek közül hadi célokra melyeket tartjuk legalkalmasabbaknak, melyek nyújtják nézetünk szerint a legtöbb előnyt, más alkalommal fogunk értekezni.

Mehrbroth Frigyes,
h. alhadbiztos.

Hátultöltő puskából nagy távközökre löni.

Írta Stráva Miklós, honvéd százados. *)

II.

A nagy távközökre való lövésről csak futólagosan érintett elvekből eléggé kivehető, hogy az sok nehézséggel van összekötve, s ha a hatást a lőszerfogyasztással arányba akarjuk hozni, különös szaktudomány kívántatik, hogy az eredményes legyen. E nehézségek azonban nem lektízdhetlenek s az idáig szokásban volt 600 egész 1200 lépés lőtávolság határán belől még nagyobb távolságokra is kiterjeszhető, ha a tisztek a tüzelést ügyesen s tapasztalattal vezetni képesek.

A legénységnek a nagy távközökre való lövésben kisebb vagy nagyobb mérvű ügyessége az eredményt kevésbé fogja befolyásolni, mint a tüzelésnek a tisztek általi ügyes vezetése, feltéve, hogy a legénység a közeli lőtávokra való lövésben jól van kiképezve s cél lövési gyakorlatokat emelt irányzékmal már tett.

A jövő háborúkban a tűzfegyverek hordképességét épen teljesen felhasználni még ugyan nem fogják, azonban a lőtávok általában minden esetre nagyobbodni fognak s ennél fogva a tisztekre nézve szükséges, hogy a nagyobb távok megtételésében gyakorlatlottságot szerzenek.

Első sorban a csapattisztek azok, kik a tüzelés helyes veze-

*) E czikk az „Organ des Wiener militär-wissenschaftlichen Vereines“ után van közölve.
Szerk.

tése által a találók százalékának nagyságát tulajdonképp meghatározzák, csapataik fegyverhatására az ellenállhatlanság és győzelem vagy a tehetlenség s legyőzetés bélyegét rástítik.

Capdeville alezredes 1870. júliusban a francia gyalogság kiképzési fokozatáról írt „L'armement et le tir de l'infanterie“ című művében a következőket írja:

„A katonák egyéni kiképezése, kik 1870. július 20-kán zászló alatt állottak, kielégítő volt, de a tiszt urak kiképezése sok kívánni valót hagyott fenn.“

Ezen helyzet természetes következése volt azon módozatnak, melylyel a lövés-iskolában kiképzett tisztek értékesítették. A tisztikar ezen oktató tisztek felé helyzetet, befolyásuknak alávetve nem volt s főlük nem tanult semmit, miért is ebből a magasabb tisztifokozatok hiányos kiképezése származott. Azonban az egész világ beismerte, hangsúlyozta a lövésben való kiképezés szükségének fontosságát, de ezen helyes elismerés gyakorlati haszna csakis a következőre szorítkozott, ugyanis: az oktató tisztek az egyes katonák kiképezésére mulhatlanul szükséges eszközöket nyújtani és időt engedni. Ezen kiképezés majdnem minden csapatstsnél megfelelő módon vezetett s ezáltal 1866 óta gyors előhaladások értek el.“

„Hogy azonban háborúban kedvező eredmények érethessenek el, nem elegendő, hogy minden katona biztosan ismert távközre megfelelően célba löni tudjon; ezen kiképezés értékesítésére szükséges, hogy a vezénylő tiszt a hasznos pillanatot a tüzelés megkezdésére megválasztani tudja. a megfelelő irányzékot meghatározza, a tüzelés módját megválaszolja mely a körülményeknek legjobban megfelel, és hogy a zömftiz alkalmazásának időpontját megválasztani tudja.“

„Mindazon tisztek, kik ily módon cselekedni tudtak, nevezetes eredményeket értek el, t. i. az ellenségnek tetemes veszteségeket okoztak s a csapatok lőszerét kedvezően használtatták fel.“

„Számos példák lennének felemlíthetők, hogy bebizonyíttassék, miszerint katonáinkkal mit lehet elérni, ha jól ki vannak képezve és oly tisztek által vezényeltetnek, kik a tudomány magaslatán állanak.“

„Szerencsétlenségünkre a tisztek összesége az említett gyakorlati tudományokat nem szerezte meg. Sokan nem voltak képesek mindazon elhatározásokat a maga idejében megtenni, melyeket a tüzelés vezetése követel. Bátorságuk s elvítázhatlan erkölcsi erejük daczára a cselekvés pillanatában érezték határozatlanságukat s a szerepét elegendőképp be nem tanult színpadra lépő színészhez hasonló zavartságukat.“

„Azonban a tisztek mentségeül felemlíthető, hogy szerepük ta-

nulmányozásához kellő eszközök nem állottak rendelkezésükre, mivel az erre vonatkozó könyvek, továbbá a naponkénti gyakorlatok elméleti és gyakorlati kiképezetésekre elegendők nem voltak.“

„Bárkit illeszen is azonban e részben a felelősség, az eredmény egyforma volt: a katonának nem érezték magukat vezetve, tetszésük szerint lőttek s ez nekik megengedettett. Ez az oka, hogy a csatárok a tüzelést a lözeten kívül és sokszor ezél nélkül nyitották meg írtóztató lőszerpazarlással, s azt minden eredmény nélkül folytatták.“

Hogy Capdeville francia alezredesnek saját fegyvernemére ki-mondott szigorú ítéletét közös hadsergünk tisztikara sohasem fogja kiérdemleni, az bizonyos. Hadseregünk gyalog csapatai, — a némely tartományokban divó ezéllővészeti nemzeti szokásoktól eltekintve — a hadserű lövészet gyakorlati kivitelében ezészerű módon oktattatnak s hihető, hogy a francia gyalogságnál e tekintetben a kiképezés magasabb fokán állóknak tekinthetők. Azonban elvitázhatlan tény, hogy Capdeville ítéletének minden egyes tétele igen fontos s részre-hajlatlan igazságokat tartalmaz, s minden katonának hivatászerű kötelessége óvakodni, hogy ily szigorú ítélet alá ne jusson.

A m. k. honvédség fiatal intézmény, a vérkeresztséget még ki nem állotta. Intő például szolgálhat tehát a fiatal tisztikarnak, hogy ha majd hivatva lesz a jövő háborúkban részt venni, ilyenmű mulasztásért ily szigorúan meg ne ítélessék, mert azon állítás, hogy a gyalogság fegyverhatása a jövő háborúkban inkább mint valaha a tiszték észszerű vezetésétől lesz függővé téve, a magyar honvédség tisztikarára is egyaránt vonatkozik. Honvédségünknek különben történelmileg elismert fényes és dicső multja van s fel lehet tenni, hogy minél távolabb esik a honvédnév eredetétől, annál fényesebb diadalokat fog aratni.

Ezért szükséges, hogy a lőfegyerekből való tüzelés vezetésében a tiszték is különlegesen képeztessenek. A tiszték legokyszerűbb elméleti kiképezése ezen tárgyban nem elegendő; a fegyvertan elméleti oktatása itt is úgy, mint a többi tudományok minden ágaiban, a gyakorlati kiképzést elő fogja segíteni s a tárgy helyes megítélésére eszközül fog szolgálni, de a fegyverhatást szabatosan csak az ítéleti meg, a ki sokat löni látott s a lövés hatását értelemmel figyelve.

A lőutasítás a gyakorlatoknál való távolságot 1200 lépésre szabja, ez azonban a löterek csekély hosszúsága miatt több helyen nem eszközülhető, a mi oly hátrány, melyen a legjobb akarát melletti is teljesen segíteni nem lehet.

A nagy távközökre való lövés gyakorlata az ítéllő tehetséget minden esetre élesíti, de az útasítás szerint csak ismert távközökre foganatosítatik, a lövések a mutogató által jeleztenek; ezen módzat tehát csak az egyes lövész kiképezésére, az irányzékknak a szél, világlítás, stb. befolyások elleni igazítására szolgál s e szerint a tisztnek a tüzelés vezetésében s megfigyelésében való kiképezésére sokat nem használ.

A hadserű lövészet ezen ezélnak nagyobb mérvben felel meg s 600 lépés távközön belől még jogosan gyakoroltatik, minthogy az egyes katona iskoláztatása még saját és a mellette álló emberek eszelekvési képességére való tekintettel történik, mert a katonának mindenekelőtt fegyverének hatását s önálló használatát kell megmutatni s mert továbbá még más okok is a hadserű lövészet igen nagy távközök kiterjesztése ellen szólnak.

A legénység összes lövgyakorlatai e szerint a tiszt kiképezésére nem elegendők, minthogy ezeknél a fegyver teljesítmény-képességét az egész hordtávon belől megítélni módja nincs s minthogy azok a tisztnek alkalmat nem nyújtanak, hogy a hatás megfigyelésében, kiképezésükben és a ezéllés módjában magát gyakorolja, vagy általánosan legalább az ide vonatkozó nehézségeket megismerni tanulja.

Miután az eddig előadottak szerint a jövő háborúkban a lőtávok általában nagyobbak lesznek, a tűzfegyverek egész lőhatásának alkalmazása nem ritka esetek közé fog tartozni, a hatás eredménye azonban, mint már többször hangsúlyoztatott, nagyobb részben a tisztéknak a tiszték általi észszerű vezetésétől lesz függővé téve, elutasíthatlan szükségnek mutatkozik: a tisztnek alkalmat adni, hogy az említett gyakorlati tudományokat, t. i. a tüzelés vezetését és megfigyelését sajátjává tehessen.

E ezéllből a bécsi katonai tudományos egyelet „Organ“ című folyóiratában javasoltatik, hogy minden ezrednél vagy önálló zászlóaljnál az állomáshely közelében az ősi gyakorlatok alatt, külön e ezéllra összeállított lövész-osztagokkal tetszésszerű terepen, 3—4 nap lövgyakorlatok tartassanak.

Czéltáblakul gyalog vagy lovas alakok, osztagezéltáblák, sűrű esatárvonalak támasapataikkal együtt, kisebb esapattestek és tömör állásban vagy tűzvonalban levő ittegek lennének választandók s ad-dig, míg kiegészítő irányzékok rendszeresítve nincsenek, a lőtáv 800—1200, egész 1400 lépésre vétnének.

Ezen gyakorlatoknál az eljárás lehetőleg a háború viszonyaihoz lenne alkalmazandó. A vezénylő tisztnek a távközöket a szó teljes értelmében kellene megbecsülnie, a zöm- vagy esatártüzelést bevezet-

nie, a löhatást megfigyelnie, a szükséges igazításokat megneveznie, s miután a csapat magát belötte, a tüzelés bizonyos számú tölténnyel volna folytatandó.

Ha a lövések hatása a felvert porból vagy a földbe leíró lövedékek gurulásából megfigyelhető nem lenne, akkor az a célzástáblákon észlelő hatásból ítéltessek meg. De miután a felállított és a lövedékektől talált célzástáblák le nem esnek, a tüzelés megszüntetése közben a célzástáblákon elért hatás az irányzék igazítása tekintetéből e végett külön kirendelt tiszték által volna megfigyelendő, kik a tüzelést vezénylő tisztnek a löhatás jó vagy rossz eredményét tudtára adják. Az irányzéken való igazítás ezután a találhatóság érdemében már elmondott elvek szerint lenne végrehajtandó.

Ezen röviden vázolt lögyakorlatoknál a csapat összes tisztjeinek jelen kellene lenniök. Mindenki a szemlélők közül a tüzelő csapatot vezénylő tiszt szerepébe magát mintegy bele képzelve, a hatást figyelni, az intézkedéseket saját belátása szerint bírálni volna hivatva, miután ily esetekben a célzástáblák általános ügyszintén az elkövetett hibákból tanulni lehet.

Ilyenmő gyakorlatok a tüzelés jó vezetésének nehézségeit világosan felismertetik, valamint a löfegyver értékének s valódi használatának lehető tanulmányozására s megvitatására alkalmat szolgáltatnak.

Azon megjegyzés, hogy ezen szabályszerű lövészgyakorlatoknál az egész tisztikar jelen legyen, a magasabb rendfokozatbeli tisztekre és csapatparancsnokokra is vonatkozhatik. Az érdekeltég, melyet a parancsnokok ezen gyakorlatoknál tanúsítanak, természetes követkevéseiben az alattivalokra is átszállana, jelenlétök a gyakorlat tanulmányos kimerítését előidézné s azt lényegesen előmozdítaná.

A magasabb rendű tiszték nyílt szándéka, miszerint ezen lögyakorlatokban azért vesznek részt, hogy a löfegyver hatását s célzástáblák alkalmazását illetőleg tapasztalatokat szerezzenek, sem a hivatásstíztiszteletet, sem pedig a csapatvezetésre vonatkozó bizalmat gyengíteni bizonyára nem fogja, mert a gyalogság ezen lómódozata csak az újabb időből származik, a jelenlegi magasabb rendfokozatbeli elnevezés pedig a mult években ily gyakorlatokra alkalmuk nem volt.

Ha sikerült az ily lögyakorlatok szükségét bebizonyítani, akkor a nehézségek is elenyésznek, melyek a kivétel ellen látszólag felmerülhetnek.

Ezek röviden felemlítve: a löterek, a célzástáblák és a löszek.

Löttereket a magas hegységet kivéve, minden állomáshely közelében található, miután 3000 lépés hosszú és 1000 lépés széles, a lövedék gurulására kedvező talaj tereprész elegendő. Ily kiterjedésű

tereprésznek ósszel 3—4 napig 2—3 órára terjedő használata ellen nagy nehézségek fel nem merülhetnek s e tekintetben hamarabb rá lehet mutatni azon nagyobb nehézségekre, melyeket a tűzértségnek kell legyőzni, hogy a négy és nyolcz fontos lövegekből a hadszerű lövészetét gyakorolhassa.

A célzástáblák beszerzése az első évben néhány forint általány utalványozását vonná maga után, de ezen költségek csak törtszámokra apadnak, ha azok ugyanegy helyőrség több csapattestülete által felhasználhatnak.

Löszertől minden csapatnak néhány ezer tölténnyel több kellene. Ha ez a ministerium által pénzügyi tekintetek miatt különlegesen e célra engedélyezhető nem lenne, akkor e gyakorlatok fontosságára való tekintettel, a gyalogságnál a három lövészosztálynak a lögyakorlatokra engedélyezett töltények számát fejenként ötél vagy tízzel kevesbiteni és az érintett célra fordítani lehetne.

A fennebbi értekezés adatai a katonai tudományos egyelet „Organ“ című folyóirata után vannak közölve, s a kifejtett elvek nagyobbára a közös hadseregre vonatkoznak. De miután löfegyverünk a hadseregével egyforma, s annak nagy távközökre alkalmazása behatóan tárgyalatik, szükséges, hogy honvédségünk viszonyaira való tekintettel, ezen fegyver ilyenmő alkalmazását részünkről is tanulmányozás tárgyává tegyük.

Habár a löfegyver célzástáblák értékesítésének és a tűzbarcz eldöntésének egyedüli fötényezője a helyes lövés, mégsem lehet tagadni, hogy vannak esetek, midőn a fegyver hordképességét a legteljesebb mértékben kell felhasználni s tűzhatását oly távolságokra nagyobbítani, a melyeknél a cél-tárgy felismerése még lehetséges. E célból löfegyverünk nagyobb távközű lövése való berendezése, s az ez iránti határozmányoknak szabályra emelése, a honvédségnél is elodázhatlanul szükséges.

Mint hogy azonban keretrendszerünknél az egyes honvéd csak az első unjonczkiképezésre mulhatlanul megkivántató rövid ideig tartatik zászló alatt, a löszak tökéletesbitésére aránylag kevés gondot lehet fordítani, feltételezhető, hogy puskájával egészen meg sem ismerkedhetik, a tárgy kiváló fontosságának tudatát, s a lövészetben való nagybók kiképezése iránti érdeklődést meg sem is szerezheti, löképestültségét oly fokra nem emelheti, hogy fegyverével a legtöbb esetben kedvező eredményt mutathasson fel; ezen hátrányok elhárítása tekintetéből tehát oly módozatról kell gondoskodni, mely szerint a kisebb és nagybók távolságokra-tüzelés szabályoztassék, mint hogy az álta-

lában korán megkezdett tüzelést megszüntetni nehéz s az igen könnyen löszer-pazarlásba megy át, és fiatal légénységünk csekély fokú miveltségére való tekintettel még azon nézet is megvalósulhatna, hogy egy honvéd gyalog-csapat löszerkészletét 10—15 perc alatt teljesen kilövi, s a védképtelenség helyzete éppen a harez legeritucusabb pillanatában fordulna elő.

A különféle távközi lövészek módózatának szabályozására pedig csak oly tűzgyejelem szolgálhat, mely a szakasz- vagy századparancsnok által vezetendő tüzelést az egyes honvéd tüzelésétől egészen más elvek szerint határozza meg.

A gyakorlati szabályzat (I-ső Rész) ezen elvek különbségét szabályozza, s meg is határozza, hogy a szakasz vagy századparancsnok a tüzelést általában miként vezesse és rendezze, valamint szigorúan megkülönbözteti a zárt osztagok zöm- és egyes tüzelését a esztár és rajvonalba felosztott osztagok tüzelésétől. Azonban nemcsak honvédségünk löképtelenségére való tekintettel, hanem általában véve is a zárt osztagok egyes tüzelését célszerűnek tartani nem lehet, s az legfeljebb csak akkor volna előnyösen alkalmazható, ha a tüzelő csapat fedezeteit szolgáló tereptárgyak, pl. falak, gátlatok, sánczolatok stb. megett állana, a löporfúst a biztos lövést nem akadályozná és a csapat feletti intézkedés a fedett állás által folyton biztosítva lenne.

Az 1870-iki hadjárat tapasztalatai után ki lehet mutatni, hogy az egyes tűz alkalmazásával a legjobban fegyelmet csapatok is parancsnokuk befolyása alul kijöttek, és a legszigorúbb rendszabályok sem voltak elegendők ezen tüzelés megszüntetésére. Nem szabad a harez különféle viszonyaiban a veszély hatását, annak befolyásait, a küzdelem lármáját, az ágyúk dörgését, a parancsok zavart egyvelegét, port, löporfústot stb. csekélyre becsülni; sokszor majdnem teljes lehetlen a tűzet-szüntető vezényszót vagy jelt hallani. Sokszor még béke idején is lehetlen a szakasz-tüzelés egyes tűzét tetszés szerint beszüntetni.

Továbbá könnyen belátható, hogy az egyes tüzelésnél a tüzelő csapat arezvonala előtt oly sűrű füst lebeg, hogy a helyes lövésről szó sem lehet. A honvédek a fegyvert észba veszik ugyan, de jó reményben csak a levegőbe tüzelnek.

A nyugodt célzás a közvetlen szomszédságban ropogó lövészek által csak gátoltatik.

A gyakorlati szabályzat (I-ső Rész) meghatározza, hogy a zömtüzelés mikor alkalmaztassék és mikép vezetessék. Minthogy azonban a lövés eredménye úgy a nagy mint a közeli távolságokra nézve a

távköz tudásától függ, nálunk is célszerű lenne a honvédségi hátültöltő Werndl-puskán meglevő irányzékot Kropatschek tűzértárszbeli százados által a közös hadsereg számára javaslatba hozott pótirányzékkkal váltani és a távközt e javaslat szerint mindig vezényszó által tudni adni.

Még fiatal csapatoknál, mint a mi gyalogságunk, igen célszerű intézkedésnek bizonyulna be, ha ezen pótirányzékkaal nemcsak egyes lövészek, hanem az egész század elláttatnék, miután zömlövészeket 1400 lépésnél nagyobb távközre úgyis csak fedett állásokból és olyformán volna célirányos alkalmazni, hogy a tüzelő csapat parancsnokának szakadatlan befolyása alatt maradjon. Fedett állásokból alkalmazott zömtüzelésnél a parancsnok a löporfúst elhúzóadását bevárhatja, a tüzelést higgadsággal eredményesen vezetheti, a csapatnak az irányzék igazítására ideje van, s így megvalósulhat azon tapasztalás, hogy egy helyesen alkalmazott zömtüzelésnek több hatása van tíz másféle tüzelésnél.

Azon ellenvetésnek, hogy a zömtűz mindig egyes tüzeléssé fajul, minden tapasztalás ellene mond, különösen ha az előbbi fedett állásból történik és a csapat jól van vezetve, mert tény, hogy a fiatal csapatokat inkább lehet fegyelmezni. S ha a esata zajában egyes esetek mégis fordulnának elő, a hol a zömtűz egyes tűzzé fajulna ezen körülmény még mindig nem volna elegendő ok arra, hogy az utóbbi tüzelés módját szabályra emeljék.

A nagy távközökre lövés és a pótirányzék szerves rendszeresítésével a távköznek vezényszó általi tudatása, szoros összefüggésben áll. Ha feltételezzük, hogy béke-gyakorlatoknál úgy mint háborúban egy honvédecsoapat fedett állásból zömtüzeléket adni lesz hivatva, az ezen csapatot vezénylő tiszt vezény-szavára 1600 lépésre — kész — cél — tűz! az egész csapat már előre figyelmeztetve s erkölcsileg kényszerítve van, irányzékát a vezényelt távközre igazítani; a következő tüzelésig azonban az ellenség előnyomulása folytán a távköz például 200 lépéssel kisebb levén, az ismételt vezény-szó által a csapat újból figyelmeztetve lesz az irányzékot 200 lépéssel lejjebb igazítani, s ezáltal az eredményes tűzhatás inkább biztosítva van, mintha csak egyszerűen a tüzelés vezényeltetik. A távköznek vezényszóval való tudatása által tehát az irányzék jelentősége s értéke emeltetik, elhátrítatik azon hátrány, hogy a honvédtiszt és légénység béke idején egész gyakorlatokat ugyanegy irányzékkaal végezzen, háborúban pedig a löhatás, — kivált fiatal csapatoknál — inkább kiterjesztetvén, bizonyos határok közé hozatik.

Azonban egészen másképen áll a nagy távközi lövés alkalma-

zása a csatár-tüzelésnél. — Ha egy csapat csatárvonalba oszolja már tűzharczban van, a tüzelés mérsékléséről vagy élénkítéséről, valamint a tüzelés beszüntetéséről többé szó sem lehet.

Az újabb időben kelt harczászati könyvek és szabályok meg egyeznek abban a nézetben, hogy egy a csatárvonalba előre vezetett csapatot parancsnokra rá nézve elveszettnek tekinthet, mert ezen harcz folyama alatt befolyása alá vissza nem kerül, s a mennyiben a döntést előidézni nem akarja, egyebet nem tehet, mint a lőszer pótlásáról gondoskodni, valamint a támadt hégzagokat új osztágok által kiegészíteni. Minthogy a csatár tüzelésében nem korlátozható, hatalmat rá csak a szokás gyakorolhat, s alkalma van a megrohanó érzéseknek egyszerűen a levegőbe-lövés által útát nyitni; egyedül a lőtéren és a terepen való béke-gyakorlatok hi-
vatása a honvédet ily mentő eszközökre való gondolattól elvonni. De hogy e tekintetben mily kevés figyelem fordítatik a gyakorlatokra, azt nevezetesen a nagyobb hadozatoknál lehet észre venni. A ritkaságok közé tartozik, hogy az oktató a honvédet a távbeeslésben, vagy a rajharcz-oktatásnál az izányzék használati módjára oktassa. Épen azért s még más körülmények miatt az 1200 lépés s ezen felül távolságokra adott csatárlövéstől jelentékeny eredmény nem csak nálunk, hanem még fegyvelmezettebb csapatoknál sem remélhető, mely körülmény az 1870/71-iki hadjáratból is igazolható.

A francziák — különösen a Metz körüli csatákban, — jól fedezett állásaikból, — a veszélytől közvetlen fenyegetve nem levén, — lövéseiket nyugodtan teheték, s kedvező eredményt mégis csak ritkán, kivételes esetekben érthettek el.

Azon elv tehát, hogy az ellenséget már nagy távolságokra lövedékekkel kell elárasztani, az egyes csatártűznél csak önámítás. A lövedékek közül, melyek egy ellenséges csapat elárasztására kilövetnek, csak a helyesen kilöttek találhatnak, a többi lövedék más csapatot találhat ugyan, de bizonyos fokig haszontalanul, mert nem azon csapatnak árt, a melynek épen szükséges, a melynek előhaldadását kell megakadályoznia, vagy a melynek harczászati kötelékét megbontani szánva van. A nagy távolságokra adott bizonytalan lövés, fegyvereink jelenlegi és javaslatba hozott szerkezeténél fogva tehát a legveszedelmesebb, mert a csapat épen a legnagyobb veszélyben maradna töltény nélkül.

A honvédségi Wernld puskán eszközözlendő változtatások a nagyobb távközű lövések alkalmazása, s ennek folytán a pótirányzék elfogadására különben erkölcsileg is kényszerítve vagyunk, mert a jövő háborúkban a lőtávok minden esetre nagyobbak lesznek, s ne-

künk — különben kitérő fegyverzetünk mellett a többi hatalmas-
ságoktól hátra maradnunk nem szabad.

Hogy azonban ezen újítások czélszerűen értékesíttessenek, szükség, hogy lútasításunk is ehhez képest megváltoztassék, s annak új szabályai a legszigorúbban alkalmaztassanak, lövészetünk pedig mindenek felett inkább gyarapíttassék.

Különösen a honvédtiszteknek a tüzelés észszerű vezetésében való külön oktatására czélzó módokat nálunk is foganatosítani kellene.

(Vég e.)

A kartácslőveg-rendszerekről a közép-kortól a mai korig.

Irta: **Máthé Antal**, m. k. honvéd-főhadnagy.

(Használt források: Wille R. porosz királyi tüzérfőhadnagy — most százados — Berlinben 1871-ben megjelent „Über Kartätschgeschütze“ című könyve; a legújabb korra vonatkozólag a Bécsben megjelent „Osztürkatonai folyóirat“ illető füzetei, továbbá tulajdon szabályzataink és részben szerző saját észleletei.)

III. s z a k a s z.

Az eszignoloknak részint egy, részint pedig — mint az orgonalövegeknek — több esővük van. Az orgonalövegektől elvileg különböző jellemző sajátóságuk abban áll, hogy ezeknél a cső vagy esővek nem egy, hanem mindenkor annyi tölténnyel töltenek meg, a mennyi csak azokba bele fér, úgy, hogy a teljesen megtöltött eső a fenéktől egészen a torkolatig váltakozva lőporral és gőmlövedékekkel tele van. A torkolat felőli eső töltet elcsúszása gyűkészlék által eszközölhető olyképp, hogy némelyeknél a cső torkolatába gyűzsinég helyezték be, némelyeknél pedig a cső torkolatbeli végének (valószínűleg alsó) felületén gyűkupaes apantanyuzávarzat alkalmaztatik.

E gyűkészlék tűzének — a torkolat felőli eső töltetre és így tovább fokozatosan valamennyi, egész a leghátas töltetig való — átszámaztatása czéljából a gőmlövedékek vagy központilag átfurrottak és furattengelyeikkel egy irányban tétetnek a csőbe s ekként a lassan égő tüzelegyet furatkájukba felveszik, vagy pedig azok átfurása nélkül a cső ürméreténél sokkal kisebb átméretű s így abban

nagy moztérrel bíró golyók használtak, — az akként támadt moztér tűzeleggyel teljesen kitöltetvén.

A tűz átszarmaztatásának ez utóbbi neme — mely csak ritkábban, később pedig már épen nem alkalmaztatott — kétségkívül tökéletlenebb volt, mert a mellett, hogy a löpornak minden egyes golyó számára külön megkívánt betöltése által a töltés jelentékeny késedelmezést szenvedett, — a golyóknak a csőben mutatkozott aránytalanul nagy moztere által a találati képesség lényeges csökkenése is előidéztetett.

Huzagolt csövű espignoloknál a tűzátszarmaztatás magától értetődleg csak átfűrt golyókkal történhetett, melynek viszont az a hátránya, hogy a golyó-furatokon keresztül elillanó lőporgáz jelentékeny vesztesége folytán a lövedékek indabességének s röperjének esökkenése által a lőtáv jelentékenyül kisebbedik.

Az espignolok a XV-ik század első felében merültek fel, tehát az első orgonálövegek feltalálásánál alig egy évszázaddal később.

A törökök már 1438-ban, midőn Nándorfehérvárt ostromolták, a várból espignolokkal lödöztettek, melyek csővenként 5–10 golyót tüzeltek ki egymásután.

Különbözik csak az az egyedüli hír, mely az espignolok létezése — és harezai alkalmazásáról ama régi korból hozzánk eljutott. — A XVI- és XVII-ik században már egészen lefűntnek lenni látszottak.

27-ik pont. Csak 1745-ben nyújt d'Orval Perrinet egy művében útmutatást egy puskaacsőnek több töltettel való megtöltésére és több lövés eltűzelésére vonatkozólag, következőkép: „A löpörtöltet a csőbe behintetvén, arra közönséges papirfojtás tétetik; ez utóbbi a töltővessző hegyével keresztül szúratván, arra egy csipetnyi liszt-lőpor hintetik, erre ismét egy golyó tétetik be, melynek azonban a csőfuratot nem szabad egészen kitölteni, hogy a tűzvezetésre elég lézag maradjon; végre a golyóra lassan égő tűzelegy — fél furatát-mérő magasságnyira — töltetvén s jól lenyomatván, az 30–40 töltővessző-ütéssel leveretik. A töltés ily módon folytatandó, míg csak a cső a torkolatól egy lábnyira megtöltve nincs. A torkolat felőli legelső töltet egy a csőbe szűrt gyűszűállal érintkezésbe hozatván, ez egy közönséges kanóccezzal meggyújtatik. A cső ezután rövid szünetekben — melyek azonban minden lövés után az irányzás tet-szés szerinti változtatására elegendők — egymásután tüzel.”

E leírásból kitűnik, mily felette késedelmes volt azok megtöltése s mily hosszúk lehettek a tűzszünetek.

28-ik pont. Bouillet St. Étienneben 1767-ben szerkezett egy espignol-csővet, mely egyszeri töltéssel 24 lövést tett egymásután.

Mind e mellett az espignolok harezai alkalmaztatásának nyomára a XVIII-ik században sem akadunk; csakis a legközelebb mult időkben a dán hadseregénél látjuk azok újból való használatát.

A porosz vezérkar által 1852-ben szerkesztett „A német-dán háború története az 1848-ik évben“ című műből az espignolokra vonatkozó következő kivonatot közölök:

A háború kitörése előtt 3 különböző nemű espignolok voltak, u. m. könnyű, osztály- és szoros-espignolok.

29-ik pont. A könnyű espignolnak 1 csöve van; ez két részből áll:

a töltésre rendeltetett veres rézből készült hátsó- és a kovácsolt vasból készített huzagolt 1' hosszú elő-részből, mely az előbbire rá van csavarva s melynek furatán át a kilőtt golyók kifelé nyomulnak. Az egész cső némi moztérrel, egy veresrézből készített s irányzékkel és czélgömbbel ellátott biztonsági csőben s ez ismét egy puskaágyféle készülékben nyugszik, mely ekkép egy 2 kerekű lövegtalp tengelyére van erősítve és egy villa-alakú készülék segítségével forgathatóvá téve. A lövegtalpnak 2 tengelyszerkenye van, melyek egyenként 3, összesen tehát 6 db. tartalék-csővet tartalmaznak.

Az espignol 1 ló által vonatik, mely utóbbi két ágú villa-alakú rúd közé van befogva; kezelésére 4 ember szükséges; ezek egyike a lovat vezeti, egy másik az espignolt tüzelésnél egy fogantyúnál fogva tartja, a harmadik az irányzást, és végül a negyedik ember az elsőtést eszközi.

A töltet igen kis puska-ürméretű 30 db. ólomgolyóból áll, ezek központilag átfurottak. A töltés — mely a már említett módon eszközöltetik — igen nagy elővigyázatot és pontosságot igényel, miért is az csak a vegytűz-műdolgozóknak eszközölhető egész szabatosággal. A torkolat felőli első töltet meggyújtása után a lövések mintegy 12 másodpercnyi szünetekkel egymásután feltartóztathatlanul következnek.

30-ik pont. Az osztály-espignolok újabb szerkezetűek és gyakoribb használatban vannak. A lövegtalp egészen hasonló a könnyű espignoléhoz; egy helyett 3 biztonsági és ugyanannyi veres-rézes 3 oldalú hasáb-alakban kovácsolt vaskarikákkal összerakva és egy forgatható villa-alakú készülékhez van erősítve. Az irány — irányzék és czélgömb nélkül — a legelső cső felett véte-tik. A töltet szintén 30 db. ólomgolyóból áll, melyek mindegyike 29–31 gramm súlyú.

31-ik pont. A szoros-espignolok súlyra legnehezebbek és ürméretök is a legnagyobb, s ennek megfelelőleg a lövegtalp is na-

gyobb és erősebb mint a másik két neműnél. Ezek rúdhoz befogott 2 ló által vonatnak, de szintén csak 4 ember által kezeltek. A szoros-espagnolnak 9 nagy veresrész-csőve van, melyek a lövegtalpon egymás mellé vannak elhelyezve; ezekből azonban csak a 3 középső cső forgatható egy villa-alakú készülék segítségével, míg a többi csővel csupán a függélyes irányt lehet változtatni, az oldalirányzást azonban nem. A töltet szintén 30 ólomgolyóból áll, melyek mindegyike külön 93 grammot nyom.

Az 1864-ik évi német-dán háború alkalmával a dán tábori tüzérség összesen 40—56 db. espagnol birtokában volt, melyek a düppeli sáncokban és az Alsensund hosszában felállítva a harcban cselekvőleg részt vettek. Erre vonatkozólag Neumann, a porosz tüzérség akkori ezredese „A düppeli sáncok megtámadásáról“ cím alatt megjelent művében írja: miszerint „az ott nagy számban felállított espagnolok részint már elszórták, részint pedig még töltött állapotban, martalékkal a győztes porosz csapatok kezére jutottak; teljesítményi képességek azonban ismeretlen.“

Az ekként martalékkal esett mintegy 30 db. espagnol néhány példánya még ma is a berlini hadszertár tüzéri mőtárában létezik. Ezek a következő 4 sorozatra oszlanak:

Hordható espagnol 20 csővel.

32-ik pont. A 20 cső egy igen egyszerű, hordható állványon két sorban egymás felett 10—10 csővel van egyesítve. Az állvány hossza 1140, szélessége pedig 310 mm.; közepén 2 kötélfogantyú, hátulján pedig egy vaskengyel van alkalmazva, mely utóbbi egy puskaágyalakú készülékben végződik. A 18 mm. űrméretű csövek simák, hosszúságuk 1080, kül-átméretök közepén 22 mm.; torkolataik külfelületén gyökupakos csappantyú-závarzatok vannak alkalmazva.

Szekér-espagnolok 12—48 csővel.

33-ik pont. Néhány lövegnél két (könnyű és igen kis) kerekű állványon egy sorban 12—24 cső, más kettőnél pedig két sorban 48 cső (24—24 egymás felett) van egymás mellé helyezve. A csövek és a gyűkészlék hasonlóak az előttes 32-ik pontban említettekhez.

Szekér-espagnol 3 csővel.

34-ik pont. Az állvány hasonló az előbbi pontban említetthez, melyre a 3 kovácsolt vascső egy mozgathatóvilla-alakú készülékben forgó csapszeggel van erősítve s ez által az emelék és oldalirányzás lehe-

tővé téve. A csövek vas karikákkal és lemez-szalagokkal 3 oldalú hasáb-alakban vannak egymáshoz szorítva; hosszúságuk 1190, a 6 huzaggal ellátott furat űrmérete pedig 15 mm. A csövek hátsó végénél az irányzás végett egy lefelé hajlított tusa van alkalmazva. A két oldalszelekrény mindegyikében egy megtöltött 3 cső-rendszer mindig készletben tartatik.

Szekér-espagnol 1 csővel.

35-ik pont. Az állvány és ennek a csővel összekötő készüléke hasonlós a 34-ik pontban említetthez. A kovácsolt vasból készült tulajdonképi cső egy szintén kovácsolt vas biztonsági csőben nyugszik, melyből a torkolat 260 milliméternyire kinyulik; a cső hossza 1530 mm., külsőleg is hengerded s a 9 huzaggal ellátott furat űrmérete 20 mm. A biztonsági cső belsejének átmérete 30, kül-átmérete pedig 46 mm.

A biztonsági cső hátul szintén egy az irányzásra szolgáló lefelé hajló tusában végződik. Két oldalszelekrényben 6 töltött cső készletben tartatik. A gyűkészlék c két utóbbinál is a 32-ik pontban leírtéhoz hasonló.

IV. szakasz.

A Requa-ütegek.

Ezek a középkor orgonalövegei és az újkor kartácslövegei, vagyis szórlövegei között átmenetet képeznek s az éjszaka-amerikai polgárháború szülöttei.

36-ik pont. A Requa-üteg szerkezete következő: 2¹ hosszúságú 25 puskacső vas keretek által egybefoglalva, mely szerkezet fekszik sorban a talajtól mintegy 2¹/₂ magasságban egy könnyű tábori lövegtalpon nyugszik. Az egész készülék súlya 13 mázsa. A csövek hátultöltők s egyidejűleg töltetnek meg és süttetnek el. A csövek széthajló irány-terjemének megközelítő aránya = 8:1, tehát a lövedék-szörkúp 1000× távolságra körülbelül 120× oldal-kiterjedést enged.

A lövedék-röppályák pásztazata, tehát a lövedékek viszonylagos találati képessége is sok kívánni valót hagy hátra. 1200 yard (1455 ×) lőtávra már 9 foknyi emelék szükséges; a töltet-arány e szerint igen csekély. Az elérhető legnagyobb lőtáv 2000 yard (2430 ×). A tűzgyorsaság — 3 kezelővel — perezenként 7 összűz, vagyis 175 lővés.

A Requa-ütegek az amerikai polgárháborúban többféleképp használtattak, nevezetesen 1863. július 10-kén a Wagner-erőd és a

charlestoni révpárt megtámadásánál t á m a d ó l a g, az 1—5. viárkokban pedig augusztus 25-kén (19 ily üteg) v é d ő l e g, állítólag jó sikerrel alkalmaztatták.

Az eddig elősorolt különböző nemű kartácslővegek már bevégzték pályafutásukat s azok közül a középkori orgonalővegek és az espignolok már végkép az ódonaságok közé tartoznak. A Requa-ütegekre ellenben — az eddigieknél tökéletesebb szerkezetben — talán még reményteljes jövő vár.

A következőkben előadandó rendszerek már mind a jelenkor szülöttei.

V. s z a k a s z.

A G a t t l i n g - l ő v e g e k:

máskép Gatling-ütegek vagy Gatling-szórólővegek, 1865. május 9-kén Indianapolisban Gatling R. J. által találtattak fel és feltalálójuk az egyesült államokban 1867-ben szabadalommal láttaott el.

Gatling saját szavai szerint e lővegek úgy viszonylanak a többi lőfegyverekhez, mint a nyomda az író tollhoz, vagy mint a vasút a postakocsinhoz.

37-ik pont. Az Európába behozott Gatling-lővegminták részint 4, részint 6, részint pedig 10 csövűek s furat-üremeiteik (a huzagokban mérve) 0,97^u (25,4. mm.), s illetve 0,56^u (14,7. mm.), 0,485^u (12,7. mm.) és 0,427^u (10,7. mm.). Ezeken kívül még 19 és 16,5. mm. ürméretűek is gyártatnak. A csövek hossza 837 mm. A nagyobb ürméretű csövek 6, a kisebb ürméretűek 3 huzaggal bírnak. Az ürméretük különböző nagyságától és a csövek száma s belső szerkezetétől eltérve, eme lővegek szerkezete egyébként egyforma. (L. II. tábla 9. és 10. ábrát).

A lővegek főalkatrészei: a csővezet, a lővegtalp, a mozdony és a lövegeszközök. A csővezetbe tartozik: a vaskeret, a csőesomag, az elcsütő-művezet és a szórakészülék. A vaskeret az egész csővezetet magában foglalja, két csapszöge által a lővegtalp csapágyaiban van elhelyezve és ahhoz erősítve. A csövek a vaskeretben forgó tengelyhez és egymáshoz két kötőkorong által olyképpen kapcsolhatók, hogy azok egy összefüggő csomagot képeznek.

Az elcsütő-művezet akként van a csövek megett alkalmazva, hogy egy forgattyú hajtása által a keret tengelye körül folytatatólagosan forgatható csövek töltényeinek elcsütését egyenként eszközölje. A folytatólagos tüzelés eszközölhetése végett a töltények egy dob-alakú roncsában helyeztetnek el, mely ismét több szelenczére van beosztva; eme szelenczék közül a töltények

egy tölcserbe, ebből a csövek mögött levő töltényosztónak nevezett kivájtába esnek, hönnan a cső töltényürébe nyomatva, az elcsütő-művezet tekeresrugonyai által feszített tok által elcsütetnek.

A szórakészülék, oldalszórások eszközzése végett, úgy van be rendezve, hogy tüzelésnél a lövedékek a lövonagra mérőleges irányban szórassanak.

Az elcsütő-művezet használatkor sokszor megakad, miért is a Gatling-lőveg a legtöbb tüzér-választmány által a tábori harcra alkalmatlannak véleményeztetett.

Lőszerül mindegyik lővegnél egységes töltény (lövedék, lőpor és gyutaec réz-hüvelyekben egyesítve) használtatik és pedig a nagyobb ürméretű (25, 4. mm.) lővegnél háromféle lövedék-nemmel, u. m. tömör-lövedékkel, henger-kartácsesal és csappantó- (durranó, robbanó-) gránáttal. A henger-tojásdad tömör ólom-lövedék 49 mm, tehát majd két ürméretnyi hosszú, súlya 212 gramm, a lőportöltet súlya 21,2 gramm, a töltet-arány tehát csak egy tized, miből a rőppálya igen csekély sodorjárata és kicsiny pásztazó-tere, tehát a lövedék csekély viszonylagos találoképessége következtethető. A második tölténym a hengerkartács 12 mm. átméretű 15 db. ólom-gömb-lövedékből, ezek mögött közvetlenül a lőportölteten fekvő egy ólom hajt- (lök-) tükrökből és elől azok felett fekvő egy ólom fél-gömbből áll; összes súlyuk 198, a lőportöltet súlya 21,2 s mindkét tölténym súlya kész állapotban egyenként 266 gramm. A harmadik tölténym a csappantó-gránát leírása hiányzik; a gránátok átmérete (az ürméretől következtetve) alig 1^u, hosszúságuk pedig mintegy 2^u, hatásuk tehát igen csekély lehet. A kisebb 14,7 mm. ürméretű Gatling-lőveg lövedéke henger-tojásdad alakú, súlya 35,3, a lőportöltet 4,7 gram, a töltet arány tehát —1,7,5. A még kisebb 12,7. mm. ürméretű lőveg lövedéke henger-gömblyded, félgömb alakú csücskesal; súlya 24, a lőportöltet 5 gramm; a töltet-arány tehát = 1:4,8.

A lővegtalpak igen könnyűk. A csőesomagnak az iránygép segítségével a lővegtalptól függetlenül tető- és oldal-irányt lehet adni. A lőveg kezelésére 3 ember szükséges.

E lővegekkel több államban tételtek kísérletek különböző eredményvel. Az osztrák-magyar kormány 1867-ben a simmeringi térségen tételtek kísérlet. A kísérletek eredményei a következők: a 25,4. mm. ürméretű lőveggel tömör-lövedék-tölténnyel:

300 × távról	60 lövésből	60	találát	— 100%	} az összes találát 4 ^u területet fog- lalt el a czél- táblán;
600 „	„ 84	„ 79	„	— 94 „	
900 „	„ 60	„ 60	„	— 100 „	
1200 „	„ 60	„ 37	„	— 62 „, itt a találatok	

9□¹ területen csapódtak be; ugyanazon löveggel hengerkartács tölténnyel.

300 × távról 94 lövés vagyis 1504 lövedékből 302 találat = 20%, ezek között a cél táblában megakadt 184 = 61% fáradt volt. A löveg hátralökése igen csekély. Lőgyorsaság: másodpercenként 1,5.—2 lövés. A tömör-lövedék erőhatása oly nagy volt, hogy 1200 × távról 7^h vastag fát és 500 × távról 1,5^m vastagságú vasat egészen áttört.

A m. k. honvédség számára, nem táborig használatra, hanem városokban való alkalmazásra Wernld-rendszerű furat-szerkezetű csövekből szerkesztett 10 csövű Gatling-szörlövegekből 10 db. szerkesztett be, melyeknél tehát Wernldpuska-töltények használtak. (A csövek közötti különbség csak abból áll, hogy a Gatling-löveg csöveinél peremágy nincsen s így a töltényhüvely pereme a töltésnél a cső hátsó lapjához támaszkodván, ez csak határolt mértékben engedi a tölténynek az ürbe való betolását; a cső hátsó vége a hüvelyk-lökő irányában ék-alakúan levén kivágya.)

VI. Szakasz.

Claxton-lövegek (Claxton ezredes találmánya).

38-ik pont. Claxton ezredes „kézi tüzérség“ és „gépgyalogság“ név alatt a következő lövegnemeket szerkesztett:

a. Egy két kerekű lövegtalpon — mely a tartalékul szolgáló harmadik kerekkel a talpvágen (mozgonytásán) a mozgás könnyítése céljából összekötétsbehozható, — 8 cső van egyesítve. 2 (vértlemmez borított) tengelyszerűen 720 töltényt tartalmaz. A csövek furat-ürmérete 25 mm. A tömör-lövedék súlya 225, a löportöltet 30 gramm. Töltet-arány = 1:7,5. A tömör-lövedék lőtávja 2200, a 4 gömb-lövedékből összetett lövedék lőtávja 1200, a 11 pisztolygolyóból álló kartács lőtávja 350 méter.

Legesekélyebb tüzgyorsaság: perecenként 60 lövés. A teljes löveg súlya 367 kilogr.

b. Hegyi löveg 6 csövel; furat-átmérete 25 mm. A tömör lövedék súlya 225, a löportöltet 25 gramm. Töltetarány = 1:9. A teljes löveg súlya 400 tölténnyel együtt 250 kilogr.

c. Gép-gyalogság nevű. Ez egy tárgoneza-alakú talpon nyugszik. Ürmérete 11 mm. A töltet súlya 6 gramm. Töltetarány = 1:4. A teljes löveg súlya 750 töltényt tartalmazó töltényszekrényvel együtt 80 kilogr.

A töltényszekrények elő-oldalai és fedelei vértlemmezekkel borítvák.

Az a. és b. alatt leírt lövegek mozgatóására 2 ember, a c. alatt leírt löveg mozgatóására pedig 1 ember szükséges.

VII. szakasz.

Manceaux-rendszerű kartácsolóvege.

39-ik pont. E kartácsolóvegnél 21 puskacső van három sorban egymás felett, minden sor 7 csövel egy egyenszögű keretbe foglalva és az állványra erősítve. A csövek hátsó végét egy felnyitható és ismét lezárható zárlemez fedi, melynek előlapjából 21 zárdugattyú nyúlik ki. Töltéshez az egész zárvat felnyitható és töltés után ismét lezárható. E löveghez papír-töltények használtak. Az el-sütés csappantyú-zárvatval akként történik, hogy egy cső töltete gyutaecsal meggyújtván, ebből a tűz egy gyúvályú segélyével — mely valamennyi cső töltényrével összekötötésben áll — a többi töltetre átszarmaztatik.

E primitív szerkezet nagyon emlékeztet a középkor orgonalövegeire, melyet azonban röviden azért ismerttettem meg, mivel ez némileg a hírhedt francia canon à balles képmását látszik mutatni.

A Manceaux-szörlövegek állítólag az Orleans és Le-Mans körüli csatákban alkalmazták.

VIII. szakasz.

A francia canon à balles (golyózápor-ágyú).

40-ik pont. A canon à balles 25 db., külfületeletlen négyszögletűre esztergályozott acél-csőve egy csősomagba 5 sorban egymás felett, minden sorban 5 csövel összeillesztve, bronz esőhüvelylyel van beborítva, mely henger alakú csővezet egy közönséges könnyű ágyúcsőhöz hasonlít. A csövek hossza 945 mm. s mindegyik külfületeletlen 22 mm. A csövek furatai tulajdonképi huzagokkal nem bírnak, hanem a furatok harántmetszetei rendes tüzszöveget képeznek, mely hátulról előre balra menő 836.36 mm. csavarzathosszúságot vagyis 3° (fok) 23' (perc) 2" (másodperc) csavarzathosszúságot mutat. A zárvatok a 25 csőhöz szükséges 25 zárvatot tartalmazza, s ezek mindegyike 1 tekercsrugony-, 1 vezetéküvely- és 1 titószegből áll.

Tölténytartó gyanánt egy acél-lemez szolgál 25 hengerded átfúrással, mely átfúráásokba a 25 töltény betéteik. A löveg megtöltéséhez a zárvatok a nyomócsavar forgattyúja segélyével hátra húzatván, a megtöltött tölténytartó fogantyújánál fogva a furat-feneket képező s a zárvatok előfalához támaszkodó 25 szűk henger-

deden áffürt vályúval ellátott aczél-löklemesz kamóiba tétetik, mire a tölténytartóból kinyúló töltények lövedékbeli végei a esővek töltényüireinek tengelyvonalaira központi irányba, a töltények fenekéi pedig gyutacsakkal a furat-feneket képező löklemesz vályúcskáira központilag jutnak. Ekkor a závarzat egész gépezete a nyomócsavar forgatájára segélyével egészen előre tolatván, a töltények a töltényürekbe benyomulnak, mi által a esővezet hátsó vége léghatlanul el van zárva. E művelet egyszersmind az egyenként 5 kilogr., tehát összesen 125 kilogr. feszerővel bíró 25 tekeresrugony összenyomását vagyis teljes feszhelyzetbe hozását és ez által az ütőszegek hegyeinek a löklemesz vályú-furatkáit hátulról fedő nyuglemesz öt egyenközűleg egymás felett levő vízszintes irányú hasítékaiba nyomulását és támaszkodását eszközözi.

Az elsütés az elsütő-forgattyúnak háromszor és félszer jobbra átfordítása által eszközöltetik (s így minden egyes esőre 0.14 forgattyú-átfordulat esik), mely forgattyú-fordítással egyidejűleg ugyanis az elsütő-forgattyú hímcsavarával összekötötésben levő nyuglemesz balról jobbra oldalt húzatván, ez által az ennek hasítékaiba nyomult ütőszegek egyenként pillanatnyi színetekben egymás után onnan kisikamolvá a löklemesz furat-vályúcskáin keresztül a tekeresrugonyok feszerjétől nyert üterővel a töltények fenéklapjaiban levő gyutacsokra esapódnak, s ekkép a töltények gyors egymásutánban (csaknem egyidejűleg) elsülnek. A 25 lövedék — kivált közlelebbi lőtávra — csaknem egy helyre esapódik be és így igen szűkre határolt szórókört képez. A lövések e szerint — a lövedékek igen csekély szétterjedését tekintve — rossz kartácslővéseknek mondhatók és szélesebb arczkiterjedésben felállított csapatok nyugtalanítása csakis az irányzás minduntalan változtatása által válhatnak — a tűzgorsaság rovására — lehetővé, mely kedvezőtlen körülmény a lövedékek röpirányának kikerülését is könnyíti.

A tűzgorsaság perezenként 5—6 ösztűz, vagyis 125—150 egyes lövés. A szabályzatszerű lőhatár: 2000 méter, a legnagyobb lőtáv azonban egész 3000 méter, mi által a canon à balles — lőtáv tekintetében — inkább a tűzérési lőhatásnak felel meg.

A központi gyutacsosall ellátott egyszeges töltény hengerded hossz-lövedéke tojásdad esűcsban végződik, átmérete 13, hossza 39 mm. vagyis 3 ürméretnyi, súlya 50 gramm; hűvelve igen erős papírlemez henger-alakkal s fenéke réz-kupakkal van megerősítve; a lőportöltet 12 gramm; a töltetarány = 1: 4.16.

A lövegtalp hasonló a franczia 4 fontos ágyúéhoz.

A löveg 4 fogatú s 4 ember által kezeletik. A teljes löveg

súlya 4 emberrel és 84 megtöltött tölténytartóval vagyis 2100 db. tölténnyel együtt 1800 kilogr., tehát egy-egy lóra 450 kilogr. teher esik.

Egy ütég canon à balles áll:

6 lövegből,	
8 lőszerkocsiból,	
1 tartalék-lövegtalpból,	
2 tartalék-kocsiból,	
1 tábori kovácsműhelyből,	
összesen 18 négyfogatú járműből,	
148 emberrel és	
110 lóval (26 háttas, 84 igás).	

Egy ily ütég a következő mennyiségű lőszerrel van ellátva:

6 talpszekrényben	6 teljes lövés,
6 tengelyszekrényben $2 \times 6 =$	12 „
6 lövegmozdonyban $6 \times 81 =$	486 „
6 lőszerkocsiban $8 \times 243 =$	1944 „
	összesen 2448 „
	$\times 25 = 61,200$ tölt.

ténnyel, s így minden lövegre 408 teljes lövés $\times 25 = 10,200$ töltény jut.

A franczia hadsereg 18⁷⁰/₇₁-ben 24—25 ily üteggel, tehát 144—150 canon à balles-löveggel volt ellátva. Ezeken kívül azonban várakban, hadszergyárakban s egyéb gyártelepekben az utánpótlásra még nagyobb számban tartattak ily lövegek készletben, úgy, hogy a hadjárat bevégeztével közel 200 ily lövőgépjutott zsákmánnyal a győztes németek birtokába.

(Folyt. köv.)

Terepgyakorlataink.

Az „Öst. Militärische Zeitschrift“ után közli Zlamál Gusztáv honvéd százados.

A fennidézett katonai szaklap múlt évi november füzetében „a csapatok terepgyakorlatai, harcászati tanulmányozások alapjául“ című értekezés jelent meg, melyben szerző indítványozza: hogy a téli írásbeli dolgozatok, és a főtiszti és hadapródi felolvasások alapjául, a nyári és őszi évszakban véghez vitt gyakorlatok vétessenek, elméleti képek azonban egyszer-mindenkorra kizárassanak.

Hogy ez eszmének megpendítése visszhangra talált, tanúsítja a tény, hogy a fennhivatolt folyóirat folyó évi februárius füzetében a „tere pgyakorlataink“ című értekezés megjelent.

Szerző ebben nem akar a megpendített eszme jogosultsága ellen fellépni, sőt inkább igen gyakorlatinak és életre valónak találja azt, de szükségesnek tartja az eszme létesíthetése végett annak alapját, — a terepgyakorlatokat, — valamint azoknak véghezvitelét közelebbről megvilágítani; mert ha az alap, — úgymond — hiányos, akkor az arra emelt építmény sem nyújt biztosítékot, és hivatásának nem fog megfelelni.

Erre aztán — azon kérdéssel: vajon terepgyakorlataink úgy a mint ezek évről évre véghezvitetnek, bírnak-e a harcászati ismeretek bővítésére alappal? — a cikket tagadó válaszzal folytatja, és a terepgyakorlatok lefolyását részletesen leírja.

Tekintve, hogy e cikk tartalmának nagy fontosságot tulajdonítunk, a mennyiben sok vizsátságot felderít, és a gyakorlatok véghezvitelét a czélserűség medrébe visszavezetni igyekszik, szükségesnek tartjuk azt egész terjedelmében közölni.

Tekintsünk csak szét egy harcászati szakkönyvben, kísérvük csak felületes figyelemmel az egyes fejezeteket, és azon megdöbbentő meggyőződésre fogunk jutni, hogy az abban foglalt számos s kiválóan a harcztéri feladatok megoldását célzó harczenem közül csakis a helyi harcok tűndölnek leginkább; és hogy némileg mégis valami változatosság hozassék az örökösön úntató egyfor-

maságba, itt-ott véletlen találkozási harcok véghezvitele is tárgyaltatik, melynek eredménye azonban legtöbb esetben nem éretik el, a mennyiben a felek már előre tudják, hogy melyik az erősebb, melyik a gyengébb és így az utóbbi azon lesz, hogy mihamar egy kedvező pontot elérvén, azt megszállja; és így az erősebb ellent egy előkészített állásban fogadhassa; tehát megint csak helyi harc idéztetik elő. Az intézkedéseknek egyformaságán kívül terepgyakorlataink még más hibákban is szenvednek, melyek általában a fiatalabb tisztnek csak azt mutatják: hogy a való-ságban tulajdonképp hogy nem nézne ki a harc.

Az ellenséges tíznek figyelembe nem vétele; nyugtalan előre törekedés egyik állásból a másikba, vagy ellenkezőleg egy a drága időt rabló előre-sorakozás oly esetekben, midőn minden perczel fukarkodni és minden kimélet nélkül gyorsan előre törni kellene; — a visszavert ellenségnek az rendelendő tartalék-csapatok helyett, azon rajok által üldözése, melyek a utolsó lökemet véghezvitték; a gyengébb félnek szoros védőleges magatartása, mely a támadónak elkövetett hibáit tévőleges fellépésre felhasználni nem meri: az itt-ott bevett szokás, mely szerint a harezos kimelésére legfeljebb a gyorslépésben való haladás alkalmaztassék; legtöbbszőr azonban a „döntnökök“ önállóságának hiánya: okai annak, hogy a terepgyakorlatok haszonnélküli és kevés élvezetes tanulságot nyújtó fáradsalmak az illetőkre nézve.

Midőn az ily hibás alakokban véghez vitt terepgyakorlatok az írásbeli vagy szóbeli critica tárgyává tétetnek, méltán attól lehet tartani, hogy az ellentétek egymásra nőnek és a helyett hogy a fiatal tiszt harcászati ismereteit általuk bővíthetné, sokszor nem igen épületes, sőt kellemetlen vitákat szülnek.

Mindenesetre legelőszőr is arra kell törekedni, hogy a terepgyakorlat azzá váljék, a minek tulajdonképp lennie kell, tudniillik legyen az: előkészítő iskola a valódi harcához. De még akkor is beláthatlan távolságra esnek e terepgyakorlatok a valóságtól, mert ép oly tényezők nem vétethetnek tekintetbe, melyek különben az ellenség előtt mindenkor döntőleg hatnának. Annál inkább oda kellene tehát törekedni, hogy az imént kifogásolt hibák mellőztessenek, s ez által a tényleges harcnak — habár csak egyenként — mintegy szemléltetvé tétethessék.

Megkísérvük itt a csapatok kiképezésének fokozatos egymástánját néhány szóban vázolni, hogy ezen logikai sorrend alapján megállapíthassuk ama befolyást, melyet a gyakorlat-vezetőknek s döntnököknek érvényesítniök kell, s kimutathassuk egyszermind

azt, mikép e befolyás egy szigorúan körülrít, meghatározott fogalom, melyet sem kiterjeszteni, sem megszorítani nem lehet a nélkül, hogy a teregyakorlat eszméje természetellenes torzképpé ne váljék.

A teregyakorlatnak végbeviteléhez, melynek czélja a szemben álló parancsnokokat a csapatvezetésben és az intézkedések megtételében oktatni, tartozik mindenk előtt: hogy maga a csapat a zárt és szétosztott hadgyakorlatban már tökéletesen kiképezve legyen; a minthogy az utóbbit a zártgyakorlatnak megelőznie kell; mert e zártgyakorlatnak czélja nem egyéb mint a harcászati alapformáknak, valamint a fegyver kezelésének megtanulása, végre pedig a rend, fegyelem és a feltétlen engedelmség elsajáttatása.

Egy előjáró tehát, ki a csapatoknak a katonai kiképzés ágában elért ügyességi fokáról meggyőződést akar szerezni, vagy egy ily csapatnak parancsnoka, nem csak jogosan, de kötelességszerűen is jár el, midőn az említett feltételekhez való pontos ragaszkodást s fizes magatartást a legszigorúbban követeli, és ha csakugyan lelkiismeretes kíván lenni, akkor e követelésekből egy mákszemnyit sem engedhet. Máskép áll a dolog a szétosztott harcrendnél. — Itt minden egyes harcos találekonyására és önállóságára kell építeni, a mennyiben t. i. ez által a harcászati összefüggés és a harcban oly nélkülözhetlen engedelmség csorbát nem szenved.

A szétosztott harcban a katona, a zártrendben való gyakorlattól eltérőleg, egészen más képet fog mutatni, ennél fogva a csatártól annak előjárója nem is fogja követelhetni a fegyverfogásoknak szabályos, vagy a fordulatok és menetek együtemű és egyöntetű végbevitelét, mint a zárt rendben, hol mindezt szigorúan követelnie kell. De itt még egy más nagy horderejű különbség is létezik, mert míg t. i. a zárt osztagnál az egészet egy vezénylő, egy akarat igazgatja, a szétosztott harcznál e feladatban többen osztóznak; ennél fogva a harcvezetés e neménél a fő nehézséget mindenesetre ily számos főnek egy síveg alá vonása képezi. Ennek elérésére nézve már több eszköz vétetett alkalmazásba, anélkül, hogy a kívánt eredményt szülték volna, sőt gyakran csak zavarokra és félreértésekre szolgáltatott alkalmat, mint pl. a kürtjelek. A jelenleg hatályba lépett szabályzat az által véli a vezényletben való egységet létesíthetni, hogy minden egyesnek hatásköréhez képest a teendőket előírja, és ezek végrehajtásáért őket felelőssé teszi. Így a katona, — rajvezető, — szakaszparancsnok, — valamint a századparancsnok tudja, hogy mily ha-

tárig terjedhet hatásköre a harc vezetésében, másrészt pedig meddig terjesztheti ki figyelmét a magasabb helyről jövő parancsokra.

Ennél fogva minden gyakorlatvezető és előjáró előtt világosnak és magától érthetőnek kell lenni, hogy a „mindenkinek a magáét“ alapul a legtisztább értelemben fenntartandó, ha különben hivatásának megfelelni kíván, és a csapatoknak a harc zajában való vezetését nemcsak lehetségesse tenni, hanem még megkönnyíteni is akarja; sajnálattal ugyan, de be kell vallani, hogy a szabályzatnak szelleme e részben nem lőn minden oldalról helyesen felfogva, hanem igen gyakran a zászlóaljparancsnok egy rajnak hibás előnyomulásaért, a századparancsnok egyes katonának a fegyver szabályellenes czélra tartásáért vonatik felelősségre stb. Vannak gyakorlatvezetők, — de még több parancsnok, — kik a rajvonaltól mintegy elválhatlanok és szüntelenül intézkednek s helyreigazítanak ott, a hol ezt teljesíteni mások lennének hivatva. Ily eljárásnak következményei méltán sajnosak, mert felette károsak. Az intéző, illetőleg vezető elveszti az áttekintést az egészről, és egyetlen egy harcmozzanatban sem tudja, valjon mely helyzetben vannak a vezetésére bízott csapatok; a közvetlen közelében levő alparancsnokoknak nincs mit intézniük, mert ezt a parancsnok egyedül maga végzi, a távolabb állók ellenben hatáskörüket önkényileg átlépve, önbeltátásuk szerint saját kezükre kénytelenek intézkedni, mit tulajdonkép tenniük nem volna szabad, de mert a vezető fel nem található, ennél fogva sem a megváltozott harc menetéről a jelentések, sem a szükséges tudakozódások hozzá idejekorán nem érkezhetnek. Mindennek pedig természetes következménye, hogy egy alparancsnok sem mozgathat a részére kitűzött hatáskörben, s e helyett mindegyik a másikkal teendőbe avatkozik s így végre már senki sem tudja, mit kell tennie vagy mit kell abban hagynia.

Ha valahol, úgy ép a harcban kell, hogy a fokozatos rangsor szigorúan megtartassék és ettől egy lépésnyire sem szabad eltérni. Az ezredparancsnok ennél fogva ne foglalkozzék a századparancsnokkal, hanem tartsa magát a zászlóaljparancsnokhoz! de még kevésbé helyeselhet, ha figyelmét kizárólag a rajra is kiterjesztené, mert ez által félreismeri és kevésre becsüli állását, s mi több, bátran mondható, hogy ez által magát mintegy lealázza.

Ezzel azonban nincs mondván, hogy a gyakorlatvezető oly hibákat, melyek kisebb osztagoknál elkövetettek, figyelmen kívül hagyjon; mert ha egyik vagy másik rajnál valami rendellenes tapasztalható, akkor a rajvezető mindenesetre figyelmzettetendő, és ha szükséges, felelősségre is vonandó, de ez korán sem a magasabb

rangú parancsnoknak teendője, hanem a szakasz- vagy századparancsnoké, és ezek ismét csak rendfokozati úton tudósítandók a tett megjegyzésekről.

Ha azonban előfordulna azon eset, hogy több osztag ugyanazon hibát követné el, vagy pedig hogy valami általában visszás értelemben foganatosíttatnék, akkor a gyakorlat-vezető a gyakorlatot beszünteti; mire az ez értelemben való oktatás és helyreigazítás a helyszínén azonnal foganatba veendő, mint ezt a szabályzat világosan előírja. E hibákhoz tartoznak mindazok, melyek a valóságos harcvezetési homlok egyenest ellentétben állanak, és a melyek fennebb már elősoroltattak.

Az ellenséges tűznek figyelembe nem vétele. Ez néha annyira terjed, hogy egész zászlóalj vagy nagyobb lovassági osztagyok is az ellenség leghevesebb tüzében hűzamosab ideig fedetlenül állnak. E hibába már a rajok és járőrök, különösen a lovas-járőrök esnek, kik az ellen kifizérésére küldetnek. Valóban halált megvető bátorsággal nyomulnak ezek gyakran az ellenség állásaig, és daczára a közvetlen közelből rájuk irányzott tűznek, tántoríthatlanul hatolnak előre; ép oly bámulatosnak mondható vakmerő bátorsággal vitetik véghez a rajharc és a szemlélőben akaratlanul azon gondolat támad, mintha e hősök valami varázserő által az ellenség golyói ellen vértetve lennének.

Alaposabb oktatás, és ilyenmű hőstetteknek kérelhetlen megfenyítése lenne ily esetekben az egyedüli czélhoz vezető eszköz.

Az izgatott, nyughatatlan előretöréskvés állásból állásba, az előbb már felhozott hibának megszüntetése által részben már lehetlenné válnék, mert ép akkor, ha az ellenek tíze méltányoltatik, az előrehaladás is csak igen lassan történik; és így alig maradna elegendő idő arra, hogy egy gyakorlat tartama alatt 3—4, sőt még több állást is elfoglalni lehessen. De eltekintve ettől, egy ily vad hajhászat, mint ezt mindenki tapasztalásból tudja, koránsem felel meg a valóságnak, a mennyiben a harc egy állás birtoklásáért gyakran naphosszat, de minden esetre több órára szokott kiterjedni és a megtámadt állásnak elfoglalása utáni harc is, — az üldözés kivételével — rendszeren bevégeződik, mert a kimerültség felette nagy, és a rendtelenség az állásba nyomult győzőnél is olymérvű, hogy előbb a harcászati köteleket kell ismét helyre állítani, mielőtt egy nagyobb hadmozdulatra okszerűleg gondolni is lehetne. Ha tehát az ellent üldözöbe kell venni, akkor ezt soha sem szabad azon rajokkal végrehajtani, melyek az utolsó lökem kivételére használtattak, hanem csak ép és friss csapatokkal, —

legyenek ezek gyalogosok avagy lovasok. — Az állásba először benyomult csapatoknak a visszavonuló ellent csakis tűzőkkel szabad üldözni.

Daczára annak, hogy mindez a szabályzatban félre nem magyarázható módon meg van írva, mégis sok, igen sok parancsnok és gyakorlat-vezető létezik, ki tulbuzgóságában a már teljesen kimerült rajokat a visszavonuló ellen után mintegy korbácsolja; megfedkezvén arról, hogy az ellen visszavonulása alatt, az utána rohanásban csak igen kevés, ellenben az utána tüzelésben sokkal nagyobb veszteséget szenved.

Csak előnyös volna ennél fogva azon alapvető szabályként megállapítani, hogy az első állásnak bevételével rendszeren a gyakorlat is befejezettnek tekintessék; ellenben minden nem eléggé jól előkészített szuronytámadás, mint nem sikerült tekintessék, s ennél fogva másodizben ismételtessék. Csak a legkritikább esetekben, mint pl. találkozási harcoknál, vagy ha a gyakorlat folyama alatt az egyik fél erősítést nyer, lenne megengedhető egy második állásnak megtámadása, illetőleg elfoglalása.

A mi az előresorakozást illeti, szerző Hotze es. k. őrnagynak a „Mil. Zeitschrift“ m. é. novemberi füzetben megjelent „szabályzati tanulmányok“ című cikkére utal, mely e mozdulat gyakorlati kivételével minden tekintetben világosan és kimerítően foglalja közli.

Az itt-ott elfogadott szokás, hogy minden mozdulatnak mindenkor csak gyorslépésben szabad történnie, egészen hibás, és nem egyéb mint rozslu felfogott s helytelenül alkalmazott philantropia, mely az ellenséges tűz körletén belől alkalmazva, bennünket csak beláthatlan és természetellenes helyzetekbe sodor. A katonának kiméléseért sorompóba lépő előjárók a szabálytól való eltérésük igazolására azon érvekkel lépnek elő, hogy a futás által, — ha az ellen is ezen mozdulatnemhez folyamodik, — eredmény nem érhető el és hogy ennél fogva sokkal czélserűbb az ellennel mintegy hallgatag szerződést kötni, mely oda irányúl, hogy mind két fél csakis a gyorslépés-ütemet használja a gyakorlatoknál.

Éz érvelésnek addig — míg a gyors mozgás a lőtávon kívül alkalmaztatik, lehet ugyan némi alapja, habár nem is mindenkor, — ámde mihelyt a harc körén belől történik az ily mozdulat, mindezenre oly képletet fog előfűtteni, mely a valósággal merev ellentétben áll. A szabályzatok ily önkényes értelmezésének és megváltoztatásának soha sem volna szabad előfordulni, és azok e külön esetben bizonyára nem is fordulnak elő, ha szilárd akarral bírnak

arra nézve, hogy minden gyakorlat alkalmával a komoly valóságot tartsuk mintaként szemünk előtt. Hogy e szokásnak bevétele által az ellenséges tűznek tekintetbe nem vétele a csapatoknál úgyyszólván természetű válik, kétséget nem szenved; valamint másrészt az is világos, hogy a harcson ez által a békegyakorlatoknál csak akkor könnyítünk, ha, miként ez eddig szokásban volt, állásról állásra repülő gyorsasággal sietünk. Ha azonban az erősebb félnek ez úgyyszólván szabaddalmazott győzelmi öntudatát korlátozni s észszerű mértékre leszállítani tudjuk, akkor nem lenne szükséges a „futó“ vagy „roham lépést“ kiküszöbölni, mivel az a gyakorlatoknál sem fordulna elő többször mint a valóságban, de szükséges, hogy a megerőltetésnek e foka minden egyestől követeltessek, ha azon feltevést merjük kockáztatni, hogy a csapat a harcra ki van képezve.

Az itt felhozottakkal azonban a vizsgálatok a szétoszlott harcokról még ninesenek befejezve. Szerző még egy lépéssel tovább megy, a mennyiben a szétoszlott harcmódban való kiképzésnek legmagasabb fokát a csapatoknál az úgynevezett iskola-hadozatban látja, a melynél egy bizonyos harcászati feladat egy feltételezésen alapul; közönségesen egy állásnak támadása és védelmezése gyakoroltatik, melynél mindkét félnek a szembenálló számereje hozzávetőleg tudtúl adandó. Célja tehát: a harcnek helyes és kifogástalan végbevitelét oktatni, a melynél mindkét félnek parancsnokai esakis bizonyos határokon belül a támadás vagy védelemre kirendelt osztagokkal a harcshabályzatnak alapján fognak intézkedni, ennél fogva minden előforduló hiba azonnal helyreigazítandó és minden nem észszerű mozdulat addig ismételendő lesz, míg az hiba nélkül történik. Ez iskola-hadozatnál az intézőnek (vezetőnek) és a döntőnek szerepe némi elmélkedés után magából a dolog természetéből folyik; előbbi a harcnek menetét nagyban ellenőrizni és azon jogánál fogva a gyakorlatot beszüntetni van hivatva, valahányszor azt a lényegesebb s az egészre befolyással levő előforduló hibák mellőzése céljából szükségesnek látja, a döntőkök ellenben a részletekben való ellenőrzést vállalva magukra, a kisebb csapatok magatartását fogják szemügyre venni és szükség esetében egyik vagy másik osztag által egyet-mást újból végbevitetni, vagy ha atól lehet tartani, hogy az egyszerű megintés nem elégséges vagy eredmény nélkül marad, a gyakorlat beszüntetését indítványozhatják. Ezen iskola-gyakorlatoknál a szemben álló parancsnokok nem élvezik a korlátlan intézkedési szabadságot, mert rendszeren azon feltevés létezik, hogy mindkét oldalban még más csapatok is harcolnak, ennél fogva esakis arcvonal-támadásról lehet szó. De miután ez

kétségkívül a legnehezebb, fel kell tételezni, hogy e csapatok, melyek egy arcvonal-támadást hiba nélkül végbevitni képesek, minden nemű harcok végbevitelére alkalmasak lesznek.

E gyakorlatokat mind a három fegyvernemmel is lehet eszközölni és csak azoknak végbevitelét után kellene azon gyakorlatokra átmenni, melyek a parancsnokokat a csapatvezetésben, a különösen viszonyok között kiképezni hivatják.

Ha az iskolagyakorlatnál a főcél a csapat kiképezése volt, akkor most esakis a parancsnokok kiképezéséről lehet szó; ha az előbbieknél a harc lépett az első sorba, az utóbbiaknál ez már többé csak eszköz a cél elérésére, mert a végcél, mely után minden parancsnok a terepgyakorlatnál törekszik, egészen más, és a harc itten esakis azért szükséges, mert ez által, ha t. i. győzelmesen vitetik végbe, lesz a cél elérhető. Ha az intézkedési szabadság az iskola-gyakorlatoknál megvolt szorítva, akkor annak a terepgyakorlatnál mind inkább ki kell terjesztetnie, míg önállóan végbe viendő feladatok határáig nem ért, melyen túl esakis az adott viszonyokban leli korlátait. Ez értelemben véve az iskola-gyakorlatot „elemi“, a terepgyakorlatot ellenben alkalmazott harcnak lehetne mondani és esakis az fog mind e két nemnél a kiképezésben jó eredményt elérni, a ki e különböző két fogalmat össze nem téveszti, hanem tisztában van az iránt, valjon a csapatot, vagy azok parancsnokait akarja-e kiképezni?

Szerző megmutatni óhajtván, hogy mily hibák követtetnek el a terepgyakorlatoknál a vezetők és a döntőkök által, különösen pedig az úgynevezett megbeszéléseknel, áttér azoknak részletes leírására, melyből kifog tűnni, miként a terepgyakorlat minden alakjában és végbevitelében nem bír azon tulajdonokkal; hogy azt irásbeli dolgozatnak alapjául felhasználni lehetne.

A gyakorlatvezetők.

Rövidek és mégis érthetőek akarván lenni, általános typus gyantán egy a mostani időben divó intézkedést hozunk fel, mely egyszerű mintául is szolgálhat.

„Őn . . . századdal, egy M. felé előnyomuló csapatnak elővédjét képezi, azon feladattal: hogy a visszavonuló ellenek . . . főből álló utóvédjét, mely Z-nél befészkelte magát, megtámadja es. . .“

Ennél, valamint más hasonló feladatnál csak is két eset gondolható: vagy érintkezésben vagyunk már az ellenséggel, és ekkor ezen terepgyakorlat csak is folytatásának képezheti a visszavonulási harcnak, vagy az érintkezés megszakadt és akkor az utóvédző elővédnek azt előbb újból fel kellend keresnie.

Az első esetben azonban az intézkedésnek egész másképen kell szólania. Határozottan ki kell annak fejezni azt, hogy az ellennek utóvédje *Z*-ig visszaveretett, és hogy itt újból megtámadandó. Ez, és csakis ez esetben hihető, hogy a támadó úgy az ellen számerejét, mint az elfoglalt állást már előre ismeri. Ekkor azonban a támadásnak is azonnal történnie kell, mi végből az elővéd már a harc körvonalán belül legyen, s ekkor nem szükséges (mint az kivétel nélkül történni szokott), az ellent járőrök által kifirkészni. A feladat ily módon ekkor egy külön harcászati esetet képez, s a támadásnak egy már eleve meghatározott állásra való begyakorlása lesz, melyet bármily más alakban is fel lehet állítani; szóval a feladat egyszerű iskolagyakorlat, nem pedig terepgyakorlattá válik.

Ha azonban a második esetet veszszük, t. i. hogy az érintkezés az ellenel megszakadt és hogy azt ismét fel kell keresni, úgy hiába keressük magyarázatát annak, hogy a támadó előtt az ellennek állása és ereje már ismeretes legyen, mert mindezt előbb ki kell kutatnia. A valóságban tehát így fog hangzani a feladat: „Vegyen ön ennyi és ennyi csapatot, keresse fel *X*. irányában az ellent és törekedjék minden esetre még ma *Y*-ig előrelátni; ha erősebb, — és küldjön erősítés után, ha számszára az ellenél gyengébb volna. A csapat zöme . . . órákor *B*-nél álland.”

Ha ily körülmények között szem előtt tartjuk az elővédparancsoknak tevékenységét, úgy az határozottan más leendő, mint ezt a gyakorlatoknál észlelni alkalom nyílik. Még most is nemcsak lehetséges, de valószínű is, hogy a harcnak zárpontja egy előkészített állás megtámadását fogja képezni; de még a sor erre kerülend, bizonyos idő szükséges, mert a megfontolatlan előretörés magától szűnik meg, ha nem tudjuk, hogy az ellen hol áll, és hogy mily számban és harcképességben fogjuk őt találni. Ha azonban a parancsnok az ellenfélnek „hol és mily helyzetben létét” valóban nem ismeri, akkor e bizonytalanság annak csapatára is átmege, és itt alkalmunk leendő láthatni, mily elővigyázattal, találékonysággal fognak a kutatások a járőrök által végbevitetni. A parancsnok mihamar meg fog győződni, hogy mily egybevetési lehetőség van szüksége, hogy a nyert jelentések alapján képes legyen következtetést vonni mind az ellen felállításáról, összeállításáról, mind pedig annak csak sejthető szándékáról is, hogy ezeknek alapján a további intézkedéseket megtehesse, — észlelhető leendő ily alkalomnál, mely bizonytalanság és igazgatottság száll meg minden egyes katonát, és hogy ép az által tétetik az egész gyakorlat vonzóvá és

érdekessé; mert mind két fél óvatos lesz arra nézve, hogy a másik által hadi esellel rá ne szedessék, mitől óvakodnia mindegyik félnek teljes oka van.

A harcnak e bevezetése képezi úgyszólván a gyakorlatoknak szellemi részét, míg a harc magában véve csakis nyers tusa, — habár annak végbeviteléhez az ügyesség, higgadság és lélekjelenlét nélkülözhetlenül nagy mérvben szükségesek is. Ha tehát az intézkedésre nézve alapelvül vétetik, hogy egyik fél se ismerje a másiknak erejét és állását, akkor már igen sok van nyerve, és a terepgyakorlatnak jelleme ez által igen előnyösen fog változni.

Nagyobb állomás-helyeken ez elvnek megvalósítása legkisebb akadályokra sem talál, de a kisebbeken is lehet ez elvet érvényesíteni, ha az akarat megvan; hiszen nem feltétlenül szükséges, hogy az egész helyőrség részt vegyen a terepgyakorlaton, legalább mindjárt kezdettől fogva nem; e mód magában véve már lehetségessé fogja tenni azt, hogy mindkét rész számereje felől bizonytalanságban maradjon.

Tegyük fel például, hogy egy állomáson csak egy zászlóalj tanúzik, azért mégis többféle kombinációk állíthatók fel, ugyanis egy század (*A*) 6 órákor reggel indul el a laktanyából; éjszaka felé, két század (*B*) 6 $\frac{1}{2}$ órákor, nyugatnak, és végre az utolsó század (*C*) 7 órákor, ez is nyugatnak. Mindhárom parancsnok bepecsételt és az állomáson kívül felbontandó rendeletet kap, s a megkülönböztető jelvényeket mindenki magánál hordani köteles.

Ily módon körülbelül a következő feladatokat lehetne egybevetni:

a) Az *A* század azon parancsot vette: hogy éjszaka felé egy menet-gyakorlatot vagy a terepen zárt gyakorlatot vagy másnemű foglalatosságot vigyen végbe; míg a nyugatnak indult 3 század egy terepgyakorlat végbevitelére vett rendeletet.

b) *A* a jelvények feltűzésére utasítatik, azon parancsral, hogy bizonyos meghatározott órában éjszaktól nyugatnak induljon, és magát a körülményekhez képest viselje, *B* és *C* e közben egy terepgyakorlatot tesznek és *A* minden további parancs nélkül azon osztály segítségére fog sietni, mely hasonló jelvényekkel van ellátva.

c) *A* kerülőkön a *C*-nek légy-ott helyére indítatik, hol mindketten egyesülnek; *B* ellenben azon parancsot veszi, mikép egyik századát bizonyos irányban küldje el, egy szóval azt a terepgyakorlatban való részvételből zárja ki.

d) *A* azon parancsot veszi, hogy a helység éjszakai részén egy ideig megálljon, aztán visszafordulván, a helységen keresztül nyugatnak induljon, miáltal *C* hátulról támogatást nyerend.

e) *B* kiküszöböltetik, *A* és *C* ezután oly rendeletet nyerne, melyből egy oldaltámadás fejlődik ki.

f) *B* oldalvást tartható, hogy később *A* vagy *C*-nek támogatására küldethessék.

Illyétén és hasonló kombinációk által mindig lehetségessé tételhetik az összeültközési harcok kifejtése, ha az erősebb résznek oly menet-célzét tűzetik ki, melyet az a gyakorlat folyama alatt, dacára a talált akadályoknak, elérni képes. Itt megérkezve, a gyakorlat befejezéséül az előőrsi szolgálat volna megindítandó, mi egy menet, nevezetesen pedig a harc után az ellen közelében meglehetősen nehézségekkel jár, azonban csak nagyon ritkán gyakoroltatik.

Ha már a terepgyakorlatok ezen egy alapelv követése által annyi érdekességet nyerne, mennyivel inkább érdekesebbé és serkentőbbé válnának azok akkor, ha nem csak az elő- és utóvéd-harcokra vagy legfeljebb az oldalvéd-harcokra szorítkoznának, hanem a harcoknak azon nemeit is gyakorolnák, melyek a valóságban előfordulhatnak, és melyeknek végbevétele koránsem oly könnyű dolog, ha azoknak természetével már a béke-gyakorlatban is meg nem ismerkedünk.

Ezek között vannak olyanok, melyeket ép úgy kisebb csapatokkal, valamint mind a 3 fegyveremmel, — $\frac{1}{2}$ dandár erejéig — végbevenni lehet, ennél fogva a hadapródtól kezdve a törzstiszti saját hatáskörében mindegyik kellő foglalkozást talál, mi az egyes állások, — helyiségek, — megtámadásánál és megvédésénél nem áll, mert helyi-tárgyak csakis egy bizonyos számú csapat-erőnek felelnek meg, melyekkel azok megvédhetők lehetnek.

Szerző például egy vonatnak fedezését és az arra intézendő támadást, továbbá harácsolások fedezését, ezeknek végbevitelét — kémszemléket, — lesállásokat, meglepetéseket, felriasztásokat, előőrsi harcokat, vasutak és közlekedések szétrobolását stb. kívánja még felemlíteni. A gyakorlatok különfélesége még az által is nagy mérvben fokoztatik, ha a feladatok mindegyikét két oldalról fogjuk fel és pedig mint harcokat saját területünkön és mint olyanokat az ellenséges területen; mert elvitázhatatlanul nagy a különbség valjon a harácsolás saját vagy pedig ellenséges ország területén történik-e. Míg első esetben a lakosság támogatására számíthatván, a szekér-oszlop is kisebb lehet, és a munka-osztagok ha el sem is maradhatnak, de minden esetre kisebb számban vehetők igénybe s így az egész művelet akadály nélkül, ennél fogva tehát gyorsabban lesz kivihető; addig ellenséges területen különféle, gyakran előre nem látott akadályokra fogunk találni, melyek az óvintézkedések megkötöz-

tetését, valamint a rend fentartására kirendelt osztagok megerősítését teszik mindenkor szükségessé, a mi pedig a visszamaradt csapatokra egy kilátásban álló ellenséges támadással szemben nem maradhat visszhatás nélkül.

Ép úgy sokkal nehezebben lesz eszközölhető egy szekéroszlop vezetése, kémszemle, vagy valamely távolabb fekvő közlekedési eszköznek elrombolása stb. ellenséges országban, mint sem saját országunkban, miért is e felszaporodott akadályokat az intézkedések megtételénél és végbevitelénél semmi esetre sem szabad figyelmen kívül hagynunk, ha a terepgyakorlatokkal a komoly valóságot megközelíteni akarjuk. A feladatok megoldását továbbá sokféle mellékkörülmények is igen megnehezíthetik, vagy bonyolultabbá tehetik, pl. egy szekérszállítmánynál azon feltétel van kikötve, hogy ez nagy értékénél fogva semmi esetben meg nem semmisíthető, hanem ha a továbbszállítás lehetősége megszűnt, törekedni kell azt kiindulási helyére visszaszállítani; ha egy előbb kibocsátott rendelet hibás voltát veszszük alapul, annak ártalmos következményét elhárítani, vagy legalább gyengíteni kell, így pl. ha egy portyázó-esapat parancsnoka az ellenség földjén túlbuzgósága által magát elragadtatni engedvén, előrelátható elárultatásának dacára az ellenséges előőrsökre tört, a visszavonulás azonban az új folyama alatt a legénység és lovak teljes kimerültsége miatt lehetlenné lőn, stb.

A gyakorlat folyama alatt is lehet a gyakorlatvezetőnek a feladatok közé némi nehezítéseket s könnyítéseket szólni, a mi csakugyan itt-ott meg is történik, de gyakorlat hibásan, mint pl. ha *A* a gyakorlat-vezetőnek írásbeli figyelmeztetése által értesítettik, hogy *X* falban a harcshelytől egy óra távolságra az erősítés *B* megérkezett, melylyel *A* szabadon rendelkezhetik.

Ez intézkedés nem felel meg a valóságnak, mert a valóságos harcban tudvalevőleg nem létezik gyakorlat-vezető, minél fogva annak írásbeli figyelmeztetése is elmarad; hanem *B* vagy *A*-nak felszólítása folytán, vagy annak közbenjárása nélkül is *X*-ben megérkezik, mely esetben *B* köteles leend, lovasságát erősítésül *A*-nak küldeni, a csapat zöme pedig, az ágyúszó után indulva, a harczerfőle fog húzódni, míg a parancsnok előre sietend. *A* ellenben a harc állását jellemző pár szóval adja *B*-nek tudtára, értesítvén őt egyszersmind azon irányról és pontról is, melyen legkedvezőbb fog harczerfővelényesébe léphetni. Ezen szintén csak lovasság által küldött tudósítást a már időközben előre sietett *B* parancsnok minden esetre eléggé ideje korán fogja kapni, s képes lesz arra, hogy visszalovagolván, csapatának a megtámadásra nézve szükséges rendeleteket kellő időben kiadhassa.

Ha tehát a gyakorlatvezető ez esetben a valóságnak eleget kíván tenni, akkor *B*-t bizonyos időre *X*-be rendeli és a parancsnokokhoz teendő intézkedésének mást tartalmaznia nem szabad, mint hogy a harcra keveredett *A*-nak támogatására a kellő intézkedéseket tegye meg.

Az intézkedésben némelykor szekéroszlopról, hidverésről, felhányandó gátlatokról, stb. tétetik említés, és mégis igen téves volna azt hinni, hogy ily hozzátételek által a terep-gyakorlat folyama csak némileg is megakaszthatnák. A harc itt mindig a földolog marad, és mindegyik félnek parancsnoka távolról sem gondol arra, hogy a mozgó ellenségén kívül még más egyébbel is kell végeznie. Az ily feltűnő elhanyagolásnak oka itt is a gyakorlatvezetőnek elrendelt intézkedéseiben keresendő.

Idő és tér, tehát ép azon két tényező, melyről a háborúban egyedül lehet szó, és melynek mint segédeszköznek kizsákmányolására a harcok szolgálnak, tökéletesen mellőztetik, és az eszköz a cél helyett vétetik. Azon egyének, ki pl. egy szekérvonat vezetésével bízott meg, annak hosszát, menetgyorsaságát, felszerelését, összeállítását behatóan ismernie kell, ha annak megtartására és biztosítására harcra akar bocsátkozni. Csakis a szekéroszlop gyakorolhat határozott befolyást intézkedéseire, csakis annak szentelje szolgálatát, csakis annak biztosítására irányuljon törekvése, mert ezért áll jól az államnak, személyével mint becsületével, következőképp tehát az ilyenmű gyakorlatoknál a földolog szintén a szekéroszlop és nem a harc.

Sokan azon ellenvetéssel fognak élni, hogy ily gyakorlatok alig vihetőek végbe, mert csak a legtrikább esetekben fog egy ily szekérvonat rendelkezésre állani. De ez nem áll, mert hiszen ily természetű gyakorlatoknál tényleg elsáncolások nem vetteknek fel, utak és közlekedések el nem árkoztatnak, erők el nem torlaszoltatnak, helyiségek erődtészetileg védállapotba nem helyeztetnek, harcra szólások nem tétetnek, és dacára ennek ezen mozzanatok a legjobb eredménnyel minden terepgyakorlatban szerepelhetnek, anélkül hogy a valóságban végbevitetnének, ha csak szem előtt tartjuk mindazon változásokat, melyek ezek által előidéztetnek, úgy a mint azok a valóságban léteznének. Ha lehetségesek oly gyakorlatok, melyekben az ellenfelet csak jelezzük, miért nem vihetnénk végbe oly gyakorlatokat is, a hol néha a harcokrön kívül eső tárgyakat is csak jelelnünk kellene. Igaz, hogy katonai tekintélyek oda nyilatkoztak, miszerint káros a katona képzelőtehetségére támaszkodni, például egy gyakorló téren egy hidat, egy nem létező vizen át je-

lezni stb.; de itt nem volna helyén tőltságokba bocsátkozni és ez alapelvet mindennemű körülményre kiterjeszteni.

A mi az egyikre nézve érték nélküli vagy éppen káros, az a másira nézve kimondhatlan hasznos lehet, és ily lehetne azon indítványt megtámadni, hogy a gyakorlatoknál elsáncolások, szekérvonatok stb. jeleztessenek, mert ezek első esetben csakis a parancsnokok intézkedésére bírnak befolyással, és miután ilyenmű gyakorlatoknál csakis a csapatvezetésben való iskolázásról lehet szó, ennélfogva ily jelzések nemesak hasznosak, hanem a meggyőződés és tapasztalás alapján okvetlenül szükségesek is, ha arról van szó, hogy alaposan tanuljunk. Ha azonban azon szándék mérvadó, hogy az altisztek és közharezosok a harc végbevitelében gyakoroltassanak, akkor a már említett iskola-gyakorlatok alkalmazatnak, melyeknél az ellenség jelzése a fennebb említett értelemben helyén nem volna, és inkább a zavarok nagyobbítására, mintsem a fogalmak tisztázására szolgálnának.

Oly gyakorlatoknál ellenben, a hol a parancsnokok hivatva vannak vezéri képességekét tanúsítani, nem látjuk be, hogy miért ne lehetne pl. egy szekérvonatot három emberrel (él, közép, vég) jelezni? mely azonban a mozgás alatt is a netaláni arcváltozásnál, a felvonulás alkalmával stb. tökéletesen a valóságnak megfelelően irányozhatja mozdulatait, a mire a döntőkök egyike tartoznék felügyelni. Ha ily körülmények között harcra kerül a dolog, akkor az ehhez kiadott alapintézkedés és bevezetésben különösen első ízben sokszor hibák fognak előfordulni, melyeket a jelzett szekéroszlop nélkül nem is lehetne megállapítani, most azonban mellőzni nem lehet, mivel a szekérvonat magában véve védtelen, és támogatását csakis a mellé adott csapatokban fogja keresni, és minden ezáltal elkövetett hiba folytán sokszor veszélyeknek lesz kitéve, melyek elől önállólag el nem vonhatja magát. Ez alkalommal a szállítmány vezetésével megbízott parancsnok oly tapasztalatokat fog szerezni, melyek könyvekből meg nem tanulhatók, miután azok ott nem találhatók, de annál inkább „a r a n y s z a b á l y o k n a k” mondhatók; ily szabály pl., hogy az ellenség közelében a szekérvonat legjobban van fedezve, ha a kíséret egy kisebb részének visszahagyása után magát ettől jó messzire tartja; hogy a folytonos továbbnyomulás a vonatot sokszor a legnagyobb veszélynek teszi ki; hogy egy szorosnál nyugodtan csak akkor fogunk haladhatni, ha a fedezet annak ellenkező kijáratához érve, kellő tért biztosított a netalán szükséges felvonulásra; továbbá hogy sokszor ezélszerű leendő vonattal megfordulni, a kivonulási helységbe visszamenni, szekérvárat képezni és a védelemre elkészülni. Ezenkívül

még a tiszték és altiszteknél az idő és térről való fogalmak is tisztulni fognak; mert hiszen hány lesz, ki eleinte el nem hiszti, hogy 100 négyfogatú szekér mily hosszú vonalat foglal el, dacára annak, hogy mily lassú és nehézkes annak előrehaladása, mily időrabló annak felvonulása stb., be fogja látni, hogy a parancsdás ily kiterjedés mellett rendkívül meg lesz nehezítve, és hogy ily értékes vagyron tova szállítása nagy szemesség, ügyesség és önállóságot stb. követel az ellenség közelében.

Törekvő tisztekre ily gyakorlatoknak végbevitelére nem maradhat hivatás nélkül, a mennyiben belátva ezen feladat megoldásának nehézségeit, a katonai irodalomból fognak folyamadni, azt fogják lapozgatni és a hadi történelem tanulmányozására lesznek indítva, mely e nehéz gyakorlat végbevitelét számtalan példával világosítja meg.

Erődítési munkák, útakadályok, eltorlaszolások stb., melyeket a gyakorlat folyama alatt kellene készíteni, mindenkor egy döntnök jelenlétét igénylik, ki órával kezében a kiszemelt munkálatnak elkészítési időtartamát mindkét parancsnokkal tudatja; pl. az utóvéd *A*. egy állásba érkezik, melyet a *B* elővéd megérkezéseig vadászárkok, torlaszok stb. által védhető állapotba akar helyezni. Ezen szándékáról *A* a döntnököt fogja értesíteni, s vele egyszerre a nyomjelzett vonalnak kiterjedését és erődítési módját tudatni, az építésre szükséges legénységet a megfelelő pontokra kirendelni és azon perczen, melyben a munkák a *B*-nek közeledése által félbeszakadnak és harcállásba kell átmenni, a döntnöktől nyilatkozatot kérni, hogy mennyire készültek el a tereperődítések és mily befolyást gyakorolnak ezek a következő harez menetére. Ezután a döntnök *B* előcsapatához siet és parancsnokának egy már előbb szerkesztett jelentést kézbesít, mely a megcsinált állást körvonalozza és a mely olyformán van fogalmazva, mintha azt az előjár-ór-parancsnok szerkesztette volna. E jelentés *B* parancsnokának azonnal átküldetik, ki már most ennek és a változások alapján támadási intézkedéseit foganatosítani fogja és végbe viendi, mintha a tereperődítések valóban léteznének, miáltal a terepgyakorlat minden esetre más alakot nyer és a résztvevők érdekét mindenestre fokozni fogja.

Hozunk fel a gyakorlatok neméből még egy példát. *A* ellenséges területen hivatva van egy szekérszállítmányt *M*-be kísérni; az ellenségnek egy kémszemle-küldöniténye *B* (gyengébb mint *A* de saját területén van) a lakosság által értesül *A*-nak erejéről és menetirányáról, de mint gyengébb fél, egyrészt nyílt támadást intézni nem mer, másrészt mégis a szállítmány elfoglalására vagy megsemmisítésére mindent meg akar kísérteni és ennél fogva a lakosság támadásával az

utat egy erdő rész közelében, mely 300—400 lépésre fekszik az *M*-re vezető közlekedéstől, mely pont mellett a szállítmánynak okvetlen el kell haladnia, elárkoltatja. Ha most *A* *B* ellenség közeledéséről is értesítve van, alig hihető, hogy az ellenséges hangulatú lakosságtól annak számerejéről kimerítő tudósításokat nyerhet, ennél fogva a legnagyobb elővigyázatra van utalva és kíséretével az előtte fekvő terepet legalább egy félórányi távolságban kikutatni, s a legfontosabb pontokat megszállani fogja, mielőtt kocsi-szállítmányával az utolsó helységből kiindult. Feltéve azon esetet, hogy ez minden összeütközés nélkül sikerült és a szállítmány szabad terepen halad előre, a kíséretnek egy előlfekvő állásba való előreküldése be van vezetve, a végbevitel foganatba véve. Ha most ezen időpontban az elővéd-járőr vezetője (a döntnök által neki kézbesített) jelentést küldi, mely szerint:

„*A* . . . melletti közlekedési út elárkoltatván, 2 óra lefolyása előtt nem használható“, ezzel egyidejűleg pedig a jobb (bal) oldalvéd azon jelentést teszi, hogy az ellenség . . . erővel indulóban . . . ellen veszi irányát“ akkor *A*-nak teljes oka van arra, hogy úgy a tért és időt, mint az erőbeli viszonyokat a legkomolyabban fontolóra vegye, nehogy a rábizott vagyont elveszítse, annyival is inkább, mert többféle mód áll rendelkezésére: de igyekeznie kell e módok legjobb, legezlszerűbb minden esetrej pedig legbiztosabb nemét választani, ha a szállítmányt s ezzel együtt katonai becsületét is kockára tenni nem akarja. *A*. ugyanis:

a) a kéznél levő csapatallal, ha ugyan annak azonnali elosztása azt megengedi, *B*. ellen vonulhat, megkísértheti annak visszaverését és távollattartását mindaddig, míg az elárkoltott közlekedési út ismét helyreállíthatott;

b) a harez folyama alatt a szállítmány-oszlopot megállítja; vagy
c) annak a harezvonali háta megett az elárkolt helyig leendő előnyomulását elrendelheti;

d) az esetben, ha az ellenség menetét az ön hely felé irányozza, igyekeznie kell mindenképp előtt az erdőrészt még az ellenség előtt elérni, hogy az a helyreállítási munkálatokat meg ne akadályozhassa; de ez esetben nem közömbös dolog valjon:

e) a szekér-oszlop megállapodik e, vagy

f) tovább nyomul;

g) csapatainak szétosztása az ellenség ereje ellenében elégséges túlynomó erőnek összevonását nem engedvén, tartani lehet, hogy a támadás nem fog minden körülmény között vagy legalább a harez kezdetével mindjárt sikerülni; — mi történjék ekkor?

h) de azon eset is lehetséges, hogy az ellenség az említett erdőrészt már megszállva tartja, és így mindkét jelentés egybeolvad;

i) az ellenség nagyobb távolban hátulról is tehet támadást úgy, hogy az egyenesen a menetben levő szekéroszlopra irányul; mit fog ez esetben A. tenni? megállítja-e avagy tovább engedi nyomulni a szekér-oszlopot? mily intézkedést fog különösen csapatait illetőleg tenni?

Mindezen s még többféle változás egy és ugyanazon teregyakorlatnál, egyetlen egy intézkedés alapján is lehetséges és pedig ép azon okból, mert a szembe nem ütlő mellékfeladat, egy közlekedési út elárkolása A-t arra fogja kényszeríteni, hogy egész 2 órát veszteljen.

Ha a gyakorlatok ily értelemben vezetettek, akkor nemcsak tanulságosak leendenek, a tiszteknek tudományát bővítvén, hanem úgy a tiszték mint a legénységre nézve egyszersmind a legnagyobb mérvben vonzó, buzdító is. Ilyetén azok, a gyakorlat vezetőik részéről elkövetett kirívóbb hibáknak daczára is, a komoly valósághoz leginkább fognak hasonlítani és sokoldalúságuk, valamint változatoságuknál fogva odahatni, hogy az arra hivatottak rendfokozat-különbőség nélkül a legnagyobb érdekelttséggel fognak az iránt viselkedni.

Szerző e kijelentése által legkevésbbé sem engedi át magát valami élénk képzelődésnek, mint ezt talán némely olvasó állítani hajlandó lehetne, ellenkezőleg tapasztalás és pedig évek hosszú során át szerzett tapasztalás után beszél.

(Folyt. köv.)

A jelenkori gyalogsági fegyverzetnek harcászati következményeiről.

(Az „Österreichische Militär-Zeitschrift“ után közli **Kobilicz** Lajos honvéd főhadnagy.)

A hadtudományok történelméből ismeretes, hogy a harcászat terén, miután a középkor lovassága a tűzéréség által lehetetlenné tétetett és a szálfegyverek különben sem mutatkoztak lényeges tökéletesítésre alkalmasoknak — a döntő szerep a kézi lőfegyvereknek jutott.

Ez időtől fogva a kézi lőfegyvereken tett minden megemlítésre méltó javítás s tökéletesítés rendszeren a harcászat új korszakát idézte elő.

A töltények feltalálása lehetővé tette Gusztáv Adolf harcászatát, és hogy az ő eszméi, t. i. az arcvonalak szélesítésére s a tűz gyorsítására irányuló törekvése Frigyes által továbbfejlesztettek, azt a vastöltővessző s a francia lobbantjuk felalálása idézte elő. Egy ily harmadik korszak a jelenlegi, — a vontesőví hátultöltők korszaka.

Ennek tudományi vizsgálásánál mindenek előtt szükséges hogy a fennebbi visszapillantásból következtetést vonva, ne vonakodjunk makaesul annak beismerésétől, hogy a hadművészet alaptörvényei a görögök ideje óta ugyan változatlanul maradtak, de hogy az eszközök megváltoztatása mindenkor alkalmaztatásuk megváltoztatását is követelék, hogy tehát a harcászatnak szükségképp el kell hagynia a harceszközökkel való azon rendelkezési módokat, melyek a jelenlegi folyékony tűzhatás ellen nem bírnak ellenállási képességgel.

Mielőtt a harcászatnak két alapalakzatát — a támadást és a védelmet — egymás ellenébe állítanók, röviden előtűntetni akarjuk, hogy mennyivel felülmúlja az álló lövész erőszeti tűzhatása a mozgót, kinek tevékenységei (mozgás és tüzelés) ugyanazon időben egymást kölcsönösen korlátozzák.

A harcászati támadásról.

A harcászati támadásnak célja:
az ellenfélnek bizonyos térről való leszorítása.

Tudvalevőleg két főtt vezet a győzelemre: a) az ellenfél erejének megsemmisítése; b) oly helyzet előkészítése, mely amaz feltétlenül előidézi; vagy a) az ellenséges arcvonal áttörése, b) az ellenségnek oldalba fogása.

Jellege mindkét módnak ismeretes.

Az ellenséges arcvonal áttöréséhez az áttörési pont előtt egy jóformán jelentékeny túlerő kívánatik meg. De ezen túlerő alatt nem csupán a számbeli, hanem a tűzhatásbeli túlsúly is értendő. Mert ha a tűzelésnek a védő általi kiaknázása x -szer nagyobb sikert mutat fel, mint az épen oly erős támadó tűz hatása, akkor ez utóbbinak már csak a fegyverek számára nézve is x -szer erősebbnek kell lennie, hogy a fegyverhatás tekintetében a védővel szemben egyenlőnek — és nx -szer kell lennie erősebbnek, hogy e tekintetben jelentékenyen túnyomónak vétehessek.

Ehhez járul még az is, hogy az ellenfél iparkodni fog a betérés pontja előtt a homorú tűzvonalak minden előnyét a támadó irányában érvényesíteni.

Mind ezeknek fontossága a jelenkorban növekedett, úgy általában a tűzeredmény fokozódását a tűzelési állások (miután a támadó tűzelési állásai közötti mozgástartama mindig ugyan az marad) valamint különösen a fegyver horderejét tekintve, mely 1-ször a támadás kedvezőtlen viszonyát időlegesen nagyobbítja, 2-szor a homorú és domború tűzvonalak közötti viszonyt oly arányban hatványozza, a minőben a sugár nagyobbodtával a körív nagyobbodik.

Miután pedig fegyvereink utóbbi változtatásai ez említett feltételeknek teljesen megfelelnek, azon következtetésre jutunk, hogy:

Bár tudvalevőleg az ellenséges arcvonal sikerült áttörésének előnyei a sikerült oldal támadás előnyeit felülmúlják, mégis a mai korban az előbbi csak a legnagyobb elővigyázattal, kiválólag kedvező erő-s más (terep-) viszonyok között, és esetleg csupán szükségből lesz megkísérendő.

Mindaz, a mi az arcvonal ellen felhozható, az ellenség gyengeségének — oldalának — megtámadása mellett szól.

Az eredmény ugyan nem oly hathatósan döntő, de kisebb kockázattal jár.

Azon rész, mely az ellenfőt arcvonalban foglalkoztatni hivatva van, a fegyverek említett fokozottabb védértékének következtében erőre nézve nyer, ennél fogva viszonylagosan számra nézve kisebbre vétethetik, míg az ennek következtében rendelkezésre maradó erő a támadáshoz lesz jobban alkalmazható.

Az oldaltámadás továbbá a keresztűz előnyeit biztosítja.

A jelenkori tűzelés védhatása ezenfelül majdnem teljesen kiegyenlíti ama veszélyt, mely abban rejlik, hogy „a ki ellenfelet meg akarja kerülni, az (legalább pillanatnyilag) maga kerülfetik meg“ és pedig az ezelőtiekhez képest jelenleg végkép megváltozott térbeli méret-arányok következtében.

Ha tehát az arcvonal fennebbi korlátozása mellé kiegészítül az oldaltámadást ajánljuk, a támadásra nézve az egymásra következő harcokkal ellentétben elvileg a hadozatokat találjuk szükségesnek.

Az egymásutánra következő harcok az ellenség ellenállási erejét egy bizonyos vonalon gyengítik ugyan, de azok által egyszersmind saját támadási erőnk is az egész vonalon gyengítettik.

A döntés tehát az által kerestetik, hogy az erők elhasználása az egyik résznél gyorsabban idéztessek elő, vagy pedig az által, hogy az egyik fél a másik fél tartalékai ellenébe mit se legyen képes többé állítani. Látható ebből, hogy ily eljárás mellett a támadó a mai korban vajmi egyetlen játékba bocsátkozik a védővel, ki a terepet ismeri — mivel azt maga választotta — s azt saját szándékának megfelelőleg, de ellenfele szándékára nézve kedvezőtlenül rendezte be.

Ha az újabbkori legjobb harcászatok egyikének amaz állításához ragaszkodunk, hogy a „caeteris paribus“ feltételezés mellett mindkét rész veszteségei úgy aránylanak egymáshoz, mint a mindkét részről nyújtott találási lapok, akkor az egymásután következő támadások már e tekintetből is mellőzendők lesznek egy a mai korban mindig fedett állást foglaló ellenfél irányában, ki a támadó erejének fogyasztásához képest saját ellenállási erejének elenyészőleg csekély elhasználását tekintve véve, minden következő támadás alkalmával majdnem ép oly ellenállást lesz képes kifejezni, mint az előbbinél s képes lesz a harcászati „divide et impera“ elvet a tér helyett az időre alkalmazni. De ha továbbá tekintetbe vétetik, hogy különben egyenlő viszonyok között az eredmények kerülfelül úgy fognak egymáshoz állani, mint az ellenfelek részéről tett lövések száma; s ha tekintetbe vétetnek a jelenkori gyalogsági tűz hatáskörében áthatolandó távolságok, vagyis inkább saját tűzhatásunk megfelelő időleges szünetelése; akkor nem csak a hadtestek és hadosztályok, hanem a zászlóalj támadása számára is oly elveknek és alakzatoknak megálapítása mutatkozik szükségesnek, melyek kevésbé az egymásután (harcvonalanként) vívott harcok

követelményeinek, mint inkább a hadozati eszméknek, a szárnycsapatoknak felelnek meg.

A harcászati védelelről.

Bár a támadásnál azon erőknél, melyeket egy értelem-ben működtetni óhajtunk, egymásutánlag való alkalmazása mellőzendő: a védelemnél mégis több oknál fogva az ilyen alkalmazást keresni kell. Általában véve itt a felállítás mélysége és az erők összpontosítása következtében lehetővé válik ama hátrány kiegyenlítése, mely abból származik, hogy a „hol” és „mikor” felett határozó kezdeményezés folyvást a támadót illeti, egyszersmind pedig a védő részéről a terep felhasználás tekintetében mit sem veszít, mert annak harc általi értékesítése — az első vonal által elért sikernek támadólagos kiaknázására, — úgyis mindig mély felállításokat igényel. Részben ezen tünemények eredménye a jelenkori harcászati védelemnek egyik főelőnye, melynek megállapítását bővebben elemezzünk kell.

Egy csapatnak erkölcsi ereje a bátorság, a vezérekben való bizalom stb. körülbelül a veszteség fokozódásának arányában csökken.

Korán sem közömbös azonban amaz időtartam, a mely alatt ez történik, mert pl. mint be van bizonyítva, a 30 éves háború seregei sohasem voltak oly erősek, mint a mennyit veszteségeik összege az egész hadjárat alatt kitett. Nem nagyon fogunk hibázni, ha azt állítjuk, hogy az erkölcsi erő felhasználása annyival nagyobb, a mennyivel rövidebb azon idő, melyben a veszteségek összehalmozódnak.

Képzeltünk egy zászlóalj, mely több órai halogató harcban, fedezék megett, minden órában 60 embert veszít: a zászlóaljra nézve ez érzékeny veszteség lesz ugyan, azonban az még minden harcászati feladatnak meg fog felelhetni. Tegyük fel ellenben, hogy ugyanazon zászlóaljba (pl. menet között, oszlopban) rövid időközben egymásután három gránát csap be, melynek mindegyike csak 10 embert terít le, már ekkor e zászlóaljnak magatartása valamely rögtöni feladat megoldásánál bizonyosan nem lesz oly kedvező.

A mai harcokban pedig a jelenkori fegyverhatás következtében a veszteségek aránylag rövid idő alatt halmozódnak össze.

Szükséges ennél fogva, hogy a jelenkori harcászati az erkölcsi erő gyorsabban bekövetkező felhasználásának mozanatát számításba vegye.

A harcászati védelem tehát, az erők egymásután való alkalmazása következtében, ezeknek egy részét az ellenség fegyverhatása ellen (természetes vagy mesterséges eszközök által) fedetten, de még

is közvetlenül a szükséglet körében visszatartatva, a támadó irányában azon nagy előnnyel bír, hogy első vonala erkölcsi erejének felhasználását, a veszteségnek csaknem pillanat alatti pótlása által jóformán ellensúlyozhatja. A támadónak ellenben, hogy a veszteségeket a második vonal által pótolhassa, az erők felhasználását hatványozó percekre van szüksége, míg a védőnek csak másodpercekre, mert a terepet szabadon választhatja.

Ebből tehát minden esetre következhetik, hogy a legközelebb jövőbeli harcászati védelemhez a terep felhasználása fellétlenül szükségessé válik, mint azt az utolsó háborúban a francziák első vonalaik számára példásan tették is, nem tartva azonban eléggé szem előtt a támadásra czélzó utógondolatot, mely minden észszerű védelemnek elmaradhatatlan tényezője és a melynek megvalósítása tekintetéből tulajdonképp a védállás megjobbítása vagy legalább a kiválasztás alkalmával való figyelembe vétele semmiképp sem mellőzhető.

Ha heismerjük ama befolyást, melyvel az újabbkori fegyverek a jelenleg sokkal inkább mint azelőtt előtérbe lépő azon törekvésre gyakorolnak, a mely szerint a támadásnál az átfogás alkalmazandó, akkor a védelemnél az oldalak biztosításának feltételei, a melyekre a jelenkori fegyverek hatása utal, az azelőttiekhez képest jelentékenyül fokozottabb figyelmet igényelnek.

Ezelőtt, midőn az álló tűzharc 80—100 lépésnyi távolságban kezdetét, ellenben egy osztály az ellenségtől 300—500 lépésnyire (a vontesvívű fegyverek behozatala előtt) jóformán biztosítva állott, azon időben tehát, a melyből a támadás számára még most is létező harcvezetési szabályok származnak, a védő azáltal biztosította oldalát, hogy ezt kisebb vagy nagyobb szög alatt visszahajlította. Az ezáltal a főharcállásra irányzott oldaltámadás ellenébe állított tűzvonalt (mely az arezonalból és az oldalból állott) központkívüleg működtött; azonban a két ellenséges körívnek egymástól való csekély távolsága következtében a két szomszédnak lövonalai nem voltak lényegesen szétválók. A homorú és domború vonal közötti jelenleg oly feltűnő viszony, akkor a külső vonalnak csekély sugara következtében kevésbé határozottan volt kifejezve.

Az előbbi fegyverek hordereje csekély volt arra, hogy a külső köríven tűzfegyver által túlnyomó erő fejthetessék ki, s a szálfegyverek ellen egy falu a nyugati oldalon ép úgy meg volt védhető, mint az északi oldalon, feltéve az arra általában megkívántató erő-arányt.

Másképp áll a dolog ma. Ha az ellenségnek megengedjük, hogy

saját homorú vonalunk ellenében, határozottan a domború vonal viszonyába helyezkedjék, akkor ennek legközelebbi következménye az, hogy egyenlő erőviszonyok mellett a támadó tűzvonala a terepet kiaknázza s nagyobb távuközök következtében kevesebb találati lapot nyújt, vagy hogy a szűkebb helyen elhelyezett, tehát több találati lapot nyújtó védő ellenében egyenlő fedezési viszonyok mellett, túlnyomóan több fegyver hozatik működésbe.

Ha pedig meggondoljuk, hogy a veszteségek csaknem oly arányban állanak, mint a találati lap és az ellenfél részéről tett lövések összehasonlításából keletkező eredmény, — nem lesz nehéz számokban is kifejezni azon erővesztéséget, mely az oldaltűz által okoztatik. Ha továbbá a nagyobb horderő folytán fokozódott azon lehetőségét vesszük tekintetbe, hogy az oldaltámadás, jelenleg a főtámadástól sokkal távolabbra (egész 90°-ig) tehető, mint azelőtt, a nélkül, hogy a kettő között tűzmentes tér támadna, ha tekintetbe vesszük az ezáltal keletkező tüzelési hosszalást, s a hosszabb röppályák következtében ennek fokozott hatóságát: akkor azon megezáfolhatatlan eredményre jutunk, hogy nem csupán a szórt haramzód által, hanem általában a jelenkori tűzhatás közvetlen befolyása következtében is az oldalak jelenleg sokkal érzékenyebbek lettek, mint azelőtt voltak, mi oly eredmény, melyet a támadó tetteleg kiaknázz, de a melyből a védőnek is következtetéseket kell vonni. Ezek, mint már említettük, részben a védőnek mély felállítására vezetnek, főleg azonban azon kényszerítés merül fel, hogy a támadó megkerülési törekvését nem azelőtt szokásban volt védődalakkal, hanem valamely más eszközzel ellensúlyozzuk. Nem illik-e feltűnőleg a mai állások védelmére Clausewitz azon mondata, mely szerint „felv, hogy sohase viseljük magunkat szenvedőlegesen, hanem rohanjunk meg az ellenséget előlről és oldalról, még akkor is, ha ő támad meg minket“? Oly oldalak tehát, melyeknek biztos támpontjuk nincsen, támcspataik oly állásvétele által lennének biztosítandók, hogy egy véghezviendő megkerülést részökről megkerülhessenek; ez az elméletnek egyik régi kívánalma.

Ez érvényben állott mondatot általában a gyalogsági védelemre is alkalmazni, a védődalakat azzá tenni, minék eddig a támadó oldalak nevezettek: a jelenkori fegyverhatás, a jelenkori támadás kényser-követelménye.

Ezelőtt a csekély hordtávok miatt nem volt lehetséges az ily oldalt oly messzire kikutlónítani, hogy azt a támadó egyszerűen az arczvonallal együtt át ne foghatta volna; de jelenleg, midőn még 600 lépésnyi közök mellett is a terep mindkét osztály (arcz és védőoldal)

között az egyiknek, de többnyire mindkettőnek lőiránykörébe esik: a támadónak el kell magát határoznia, vagy az arczot keresztűz alatt erőszakolni; vagy pedig a megkerüléssel oly messzire eltérni, hogy a hátulsó osztályok képesek legyenek a veszélyeztetett ponton az arczvonalbéli viszonyt helyreállítani.

Azon törekvés, hogy ez (térileg elválasztott, egymást azonban támogató pontok tartása által) fentartassék, jövőben kisebb osztályok által végbeviendő védelemnél és a jelenkorifegyverhatásnak kifolyásakép fog mutatkozni; valamint az arczvonalbéli viszony megzavarására irányuló törekvés is, mely a mai támadási miveleteket befolyásolja, sőt jellegzi.

Az alakzatokról.

Határozott viszonyok elemzése által az alakzatok nehéz kérdéséhez jutunk.

Midőn a jelenkori hadi irodalom hősei még nem jutottak erős, általában érvényes és rendszeres megállapodáshoz, alig lehet ezen tér felé másképp mint negatív módon közelednünk. Czélszerű-e ezen javaslat s gyakorlatilag kivihető-e amaz? Összeegyezethető-e ezen rendszer más magukban véve szintén kitűnő eszmékkel, vagy pedig melyik ezek közül elejtendő? Ez a jelenkori harcászati helyzetnek nehézsége, mely sokkal kényszerítőbb s határozottabb módon, mint az bármely más eddigi korszakban történt (mint pl. a harcászatnak lassabban fejlődött átváltoztatása a lőpor feltalálásának korszakában) sok eddig megszokottak alapját megdöntötte.

A lovasseregek a középkor idomtalan arceley-i ellenében aránylag sokáig tartották magukat; az angolok rohammal a csatározó francziákat még oly időben verték meg, midőn már a többi seregek mind régen elfogadták volt a franczia harcászatot; ma azonban az, ki a minden megszokott régi alakzatot megsemmisítő jelenkori fegyverhatás ellenében a régi mellett megmaradni akarna, el volna veszve. A védelem még mindenesetre inkább maradhatna alakzataira nézve a régihez hasonló, midőn az egymásutánlagos harc régibb, és ereje a fokozott tűzhatással növekedett; a viszonyok a védelemnél tisztábbak. A támadásnál ellenben, melylyel sokkal több feladatot kell megoldani, az intézkedések a fegyverhatás és a védelem előzetes feltételeire alapítandók.

Az alakzatok értékének megítélésénél legezészerűbb példa gyanánt szolgálhatna egy zászlóalj támadása oly terepen, mely az alak-

zatot semmiben sem módosítja, tehát sík, fedetlen lapályon, s ezen támadást mint a zászlóaljnak (pl. az első hazczvonalon közép-zászlóaljnak) egyedüli feladatát véve, tehát minden tekintet nélkül az oldalak biztosítására stb.

Fennebb kifejtettük, hogy a támadás célja: az ellenségnek bizonyos térről való kiszorítása.

Ámde azon kérdés: vajon a támadás az ellenségnek titelés vagy a szuronyroham általi lökem vagy pedig együttesen mindkettő által történjék-e? még nincs általánosan érvényesen megállapítva (legalább gyakorlati következményeiben nem).

Alig követünk el nagy hibát, ha az említett harmadik esetet kezdettől fogva számba nem vesszük. Elvet az nem képvisel. Az abból vont következtetések mindig felszegek és határozatlanok. Egyeseknek felfogása szerint az nem is egyéb mint összeütközéssel való fenyegetés szabályos titelés után, és így sajátkép az első eset feltételei szerint itélendő meg; mások ellenben azt úgy tüntetik fel, mint a tömegnek physical és erkölcsi nyomását a csupán előkészítő tűz által megingatott, de még koránsem összezúzott ellenfél ellen, s ez esetben elvi szempontból a második eset jellegével bír.

A gyakorlatban mindenesetre sohasem mulasztandjuk el a tömeges tűz által megsemmisített ellenségnek „rohamunk” által úgyszólván maradása utolsó határidejének lejárta kijelelni. Ezelőtt ép oly kevésse hanyagoltatott el a tömeg rohamerejének a esatárok előkészítő tűze általi megkönnyítése. De a dolognak határozottabb elvi felfogása' azért szükséges, hogy észszerű következtetéseket vonhassunk, melyek különbözők lehetnek a szerint, a mint az első vagy a második felfogásból indulunk ki.

Vagy azt kell állítani, hogy az ellenséget kimozdító elemet titelésünk képezi, vagy, hogy ezen elem egy tömegnek az ellenségre ható physical és erkölcsi nyomása (a tömegnek nem kell az oszloppal azonosnak lennie).

Hogy a fejtegetésnek fennebb említett útjára férjünk, azt kérjük: mikép lehetséges oly titelést kifejtteni, mely az ellenséget, megmaradása esetében, megsemmisíti? E kérdésre könnyebben lehet felelni, ha az ellenség megsemmisítését olykép határozzuk meg, hogy ez akkor áll be, midőn az megszűnt szervi test s kifűzött céljának szolgáló egész lenni. A megsemmisítés ezen foka, azaz hogy egy csapat, mely szervileg tagozva, a vezénylő kezében bizonyos működést végbevisz, egy szám és erkölcsi tekintetben meggyengített egyénekből álló csoporttá változtassék, melyben minden működés, az

összetartó kötelék felbomolván, többé kevésbbé értéktelennítettik: a jelenkori gyalogsági tűz által határozottan elérhető.

Ha pedig a csapat megsemmisítése, annak erkölcsiileg meggyengített emberekből álló szabálytalan csoporttá való átváltoztatása el van érve: kell e akkor még annak roham általi kimozdításáról szólni? hiszen akkor már inkább csak arról van szó, hogy állását egyszerű előnyomulás által birtokba vegyük.

Eltekintve a kivételes esetektől, az utolsó hadjáratban is csak azon szuronytámadások sikerültek, melyek a már megsemmisített ellenségre irányoztattak, azaz azon ellenségre, melynek ellenállási ereje s ő maga mint csapat már nem létezett.

A kéztusának felette ritkán előforduló kivételei, melyek egyedül lennének felhozhatók ez állításunk ellen, csak megerősítik a szabályt.

Ha most azoknak nézetéhez fordulunk, kik azt állítják, hogy: a tűz az előkészítő mivelet, akkor tanácsos tekintetbe venni azon kevésbbé határozott kifejezést, melyben ezen „elv” előnkbe terjesztetik. Mi az előkészítés? hol végződik ez, s hol kezdődik a főselekvény? Akkor talán, mikor az ellenséghez 300—200 lépésre érkeve, rövid idő múlva a tűz elhallgat és a tömeg a szuronyral való fenyegetés által az erkölcsi nyomást gyakorolni kezd, hogy ez után a physical nyomás következék? A titelés addig csak előkészítő volt, gyengítette tehát az ellenséget erkölcsi tekintetben és száma nézve is; de ő még mindig az, a mi volt, csak hogy kisebb fokban, t. i. csapat, mely tisztjeinek kezében öntudatos célra szolgáló eszköz; fegyverének hordereje a mienkével egyenlő, a melyből most minden vízszintes irányban tett lövésnek embereink egyikét (a tömegben) találnia kell — és mi ezen ellenséget reméljük erkölcsiileg lesujthatni, melyre a jelenkori pokoli gyorstűz csak előkészítőleg hatott; physical nyomás által reméljük őt helyéből kimozdítani?! akkor, midőn neki — hacsak negyedrészben oly erősnek képzeljük is őt mint mi vagyunk — fejünként csupán négy vízszintes lövést kell tennie, hogy egész tömegünket lesujtsa oly időpontban, midőn mi alig vagyunk képesek 100 lépésnyire haladni!

De a mint az előkészítés fogalmát módosítjuk s megváltoztatjuk, nincs többé jogunk, az ép ennek következtében tökéletesen máskép alakuló lefolyást még a régi néven nevezni, még kevésbbé észszerű azonban az alakzatokat, erőviszonyokat stb. illető következtetéseket mellőzni s általában oly okoskodásból kiindulni, mely mintegy a születést a fogamzással azonosná tenné.

Ezeket fontolóra véve, világos, hogy a támadás oly alakzatokat igényel, melyek oly titelést tesznek lehetőségessé, a melyek az ellen-

félt mint csapatot létében bizonyos fokig megsemmisítik. Ezen fok pedig akkor van elérve, midőn a védő ösztönszerűleg kezdi érezni vagy elismerni azt, hogy minden még csak képzelhető erőmegfeszítés mellett is teljes lehetetlenség egyebet tennie, mint a hátrálás és az elnyomó túlerő elleni teljesen kilátás nélküli magánharc között választani.

Az erre megkívántató tüzelés kifejtéséhez tehát egy kitelhetőleg erős csatárvonal szükségés.

Hogy a legkitelhetőbb erőnek szükségességét jobban méltányolhassuk, elégséges egy egyszerű számvetés átlagos tényezőkkel. Feltevé, hogy a védő legénysége $\frac{3}{4}$ -ig fedezve van (mi nem túlzott arány) s az ellenség $\frac{1}{4}$ -nél több fedezékét (a fedezetlen előmenetelt s megállapodási szüneteket is beleértve) nem talál, akkor már eszűpán ez ok miatt is a támadó részén a lőfegyverekben háromszoros túlsúly lesz szükséges, hogy tűzhatás tekintetében a védővel egyenrangú lehessen. Ehhez járul még egy más, a támadóra nézve kedvezőtlen körülmény is, t. i. a tűzhatás szünetelése a mozgás tartama alatt.

Ha ez utóbbit pl. a támadásra megkívántató összes időnek harmadrésére teszszük, akkor az eleső fegyverhatás ellensúlyozására egy harmadrésszel több fegyver kívántatik meg s akkor a támadó még mindig csakis egyenrangú a védővel. (Oly terepen, mint pl. a beaucei síkság, az erdők, úttestek, helységek annyira fokozhatják a fedezési különbségeket, hogy áthatolandó nagyobb téreken, túlzás nélkül mondva, a fegyverekben való 8—10-szeres túlsúly volna szükséges.)

(Folyt köv.)

Az európai hadseregek létszáma, keretei és budgetje.

A „Journal des sciences militaires“ után közli Apáthy István százados.

III.

Az orosz hadsereg.

1-ször. A rendes sorhadsereg. Ez 57*) gyalog-, (melyből 3 testőr- és 4 gránátos) továbbá 9 lovas hadosztályból áll.

Minden egyes hadosztály két dandárból = 4 ezred = 12 zászlóaljából és egy tűzér-dandárból áll. Ez három- 11, 28 centiméteres és egy szorlóveg-ütegből van összeállítva, összesen 48 löveggel. Így tehát 3 lövegnél valamivel több esik 1000 emberre.

A hadosztályoknak hadtestekbe való egyesítése csakis a mozgás alkalmával történik. Előreláthatólag egy hadtest 3 gyalog, és egy lovas hadosztályból lesz összeállítva.

Egy rendes lovassági hadosztály jelenleg: 1-ször két lovasdandár; 2-szor egy 16 ágyúból álló lovastűzérégi dandár; 3-szor egy ezred kozákból van összeállítva. Egy lovasdandár 3 ezredből áll: egy dragoonos, egy dzsidás és egy huszár ezredből. Kivételesen még néhány vértés- és lovas gránátos-ezred is létezik; azonban épen most komoly tanulmány tárgya Oroszországban az utóbbiak átalakítása, sőt az egész lovasság egyenlősítése is tervezetik. Valószínű még az is, hogy a hadosztályok 4—4 ezredből fognak egybeállítani, és hogy a mostani 9 hadosztály helyett 19-et, az az hadtestenként egyet-egyet felállítani.

A rendes sorhadsereg teljes hadi létszáma hivatalosan 755,000 emberrel van kimutatva. Már kimutattuk, hogy e hadsereg miként egészítették ki. A megelőzőtt sorshúzás folytán felavatott újoncz 4 évig tetleges szolgálatot teljesít, azután 2 évre szabadságotlatik, végre 9 éven át a tartalékban tartatik nyilván. E nagyszámú sereg

*) Ideiglenesen csak 47 hadosztály, a többi elvileg meg van ugyan állapítva, hanem csak is fokozatosan fog életbe léptettni.

ügy kioktatás mint függelem tekintetében idővel a lehető legkiegélőbbé válik.

De ezen már magában roppant nagy tábori hadsereg, még igen tekintélyes erősítést nyerhet először is a tartalék csapatok, azután pedig a nem rendes katonaság által. — Ez valóban harezias és mozgékony természeténél fogva a birodalom határain kívül való támadólagos hadjáratokban ép úgy, mint a birodalom területi védelmére haszonnal felhasználható. Ezek számereje alább fog kimutatatni.

2-szor Tartalék- és helyőrségi csapatok. Európai Oroszország 250 sorozó kerületre van osztva, melyből 50 az idegen nemzetiségekre — (lengyelek, finnek, kaukázusiak stb.) esik. A 200 tisztán orosz sorozó kerület valamennyi a hadseregnek szánt ujoncot, haború idején pedig a zászlók alá hívott tartalékosokat is felveszi. Ugyan ezen kerületek békében is igen tekintélyes keretekkel bírnak, (280 tiszt és oktató kerületenként) melyek a második és a 3-ik osztályzatba tartozó, s alább felsorolandó csapatok kiképezésével vannak megbízva. Ily czélből, a működő tábori hadsereg létszámának kiegészítése után, — a mi, tekintve azt, hogy a béke létszám $\frac{1}{3}$ része a hadi létszámnak, nem nagy nehézséggel jár, — valamennyi orosz kerület egy-egy, tűzérőséggel is ellátott mozgó tartalék-zászlóaljat állít fel.

E 200 mozgó zászlóalj, teljesen kiképezett keretek és legénységéből alakítottatott 4-enként ezredkebe, melyek ismét hadosztályokba vannak sorozva és a működő hadsereget követik, a tartaléki és erősítési szerepet akként teljesítvén, mint az a német hadseregénél a landwehr-re nézve felemlítettett.

Ehhez járul még a tartalékosok 9 korosztálya. A 250 kerület mindenike egy pót- és egy mozgó- vagy kiegészítő zászlóaljat alakít. Ezen csapatok részint hely- és várőrségi szolgálatra, részint az ujonczok kiképezésére, és a működő és tartalék hadseregben történt fogyalékok pótlására vannak szánva. Ezen csapatok egyrészt állandóan fenntartott keretek, másrészt teljesen kiképzett katonák-ból állván, igen megbízhatók. A kerületek keretei békében összesen 119,380 emberből állanak. Felemlítjük még a különleges csapatokat, a vartüzérséget, katonai iskolákat s egyéb intézményeket sáf. melyek mind igen nagyszámú és a mozgósítandó hadsereg erejének megfelelő személyzettel bírnak. Ezen kívül a hadi lábra állításkor egy-egy negyedik zászlóalj, vagy pótesapatiskolák felállítása szándékolatik, úgy a sorhad valamennyi 188 gyalog-ezredében, mint a 7 vadász-dandárban.

Ha a fennkimutatott rendelkezésre álló erőt egybevetjük, úgy az — ujonczok leszámítása után — a hadi lábra állított rendes hadsereg nézve a következő létszámot teszi:

Gyalogság	775,722
Lovasság	195,137
Tüzérség	162,832
Külön fegyvernemek	17,552
Katonai igazgatás	46,720
Összesen	1.197,963 ember. 335,617 ló.

3-szor. T e r ü l e t i v é d s e r e g. A birodalom védelmére igen tekintélyes számú ember marad még fenn. Első helyen a nem rendes katonaság, a kozákok, a kaukázusi és szibériai militia stb., melyek katonai szervezete nem mondható ugyan tökéletesnek, de a melyek mindamellett igen alkalmasak arra, hogy még egy az ország határain kívül véghezviendő támadólagos háborúban is, igen nagy szolgáltatásokat tehessenek. Ezek száma a 600,000-et meghaladja.

De nem is számítva ezen csapatokat, melyek némelyike a távoli Szibéria vagy Turkesztán területén helyezvék el, Oroszország még egy nagyobb számú katonai népesség felett rendelkezik, melynek katonásítását rendszeresen előkészítette.

Először is az évi hadjuttaléknak egy része, az az: ama 120,000 ember, mely a húzott sorszámmal fogva a katonai szolgálat alul menekült. Ezek 3 heti tényleges szolgálatra köteleztetnek, oly czélből, hogy némi katonai oktatást nyerjenek. Háború esetében ezek, szám szerint legalább is 900,000, a nemzeti légiót képezik, melynek szervezete szabályozva van, és kereteit részben a kerületek állítják ki.

Végre a tömeges népfelkelés, mely mindazon férfiakat magában foglalja, kik a 37-ik évet meghaladták, azonban még a katonai szolgálatra alkalmasak. Ezek száma ismeretlen, vagy legalább is pontosan meg nem határozható.

A nélkül tehát, hogy a népfelkelést, vagy a nem rendes katonaságot beszámítanánk, ama csapatok számát, melyeket Oroszország egy európai háborúban felhasználhat, mintegy 2.084,000 emberre tehetjük, melyek megfelelő számú ló- és ágyúval-fellátvák. Ezen hatalmas sereg azonban a jelen évben még távol van attól, hogy azonnal működésbe lépessen.

A u s z t r i a - M a g y a r o r s z á g.

— A gyalogezredek, mint kimutattuk, béke idején 5 zászlóaljból állanak. Mihelyt a hadsereg hadi lábra állittatik, a pótzászlóaljak 4 első százada egy hatodik zászlóaljat alakít; az ezred ekként mintegy megkettőztetve, egy 3 zászlóaljból álló tábori- és egy ugyan

3 zászlóaljából álló tartalékezredek képez; az osztrák-magyar hadsereg e szerint 80 sor- és 80 tartalék-ezredek fog számítani.

Két ezred egy vadász-zászlóalj hozzájárultával egy dandárt; két dandár, 2—4 század lovas és 3 itteggel egyesülvén, egy hadosztályt képez. A hadtest 3 gyalog hadosztály, egy lovas dandár, egy 3—6 ittegből álló tüzérségi osztályból, a szükségeltető műszaki csapatok és egyéb intézményekből (4 műszaki, 2 utász-század, 1 lőszer tartalék-tanya, 1 élelmezési oszlop, 1 szekeresz-század) stb. lesz egybeállítva. Az osztrák-magyar sorhad e szerint 13 hadtestet és 5 lovas hadosztályt képezend. 1000 emberre 2 lövegénél több nem jut.

E hadsereg létszáma a következők:

Gyalogság	605,645
Lovasság	65,736
Tüzérség	71,572
Műszaki csapatok stb.	66,222

Összesen 800,000 emberen felül, mely összesen 157,000 lóval rendelkezik.

A rendes sorhadseregen kívül, — mely, mint már kimutattuk 3 tényleges szolgálatteljesítő és 7 tartalékbeli korosztályból áll, az osztrák-magyar állam még egy igen tekintélyes számú hadsereggel rendelkezik, mely a sorhadban részt nem vett, vagy ottan már kiszolgált 20—32 éves emberekből keletkezett.

Ezek képezik a magyar honvédséget és a német-szláv tartományok landwehr-jét. A honvédség keretei 11,743, a landwehr-éi 2945 emberből állanak.

Mozgósítás esetében kiállítatik 92 honvédzászlóalj, és 40 lovas század, továbbá 81 zászlóalj és 25 lovas század landwehr és 20 szörlöveg-ítteg.

A mondottak szerint a rendes sorhad fogja a működő hadsereget, annak pótcapatai, még igen tekintélyes számban, a hely- és várórségi csapatokat, a honvédség és a landwehr pedig a tartalék-csapatokat képezni; és végre az ország védelme a tömeges felkelésre bizatnék, mely békében (Tirolt kivéve) katonai szervezettel még nem bír.

Olaszország.

A 10 hadtest, melyet ez állam mozgósíthat, egyenként: 2 gyalog-hadosztályból, egy lövész (bersagliere) ezredből, egy lovas dandárból és 24 tartalék-tüzérségi lövegéből áll. A hadosztály ereje: 4 gyalog ezred, 2 lovas század és 3 nyolcz darab löveget számító itteg.

Összes létszám 343,500 ember (ebből 245,000 gyalogos és mintegy 20,000 lovas); 1000 emberre $2\frac{8}{10}$ löveg esik.

Ehhez járul még 228,000 a militia vagy nemzetőrségbe sorozott ember, mely militia békében saját keretekkel nem bír. Ez 96 (4—6 századból álló) zászlóalj, 60 vadász századot és 60 itteget (melyből 20 vartüzérségi) képez. Mozgósítás esetében ebből néhány, 12 zászlóalj és 5 ittegből álló hadosztály alakul.

Anglia.

A rendes hadseregnél békében sem dandár, sem hadosztály-kötélék nincs s erre nézve háború esetére sincs biztos megállapodás. Csak annyi bizonyos, hogy 35,000 kitanult katona van hivatalosan a tartalék-jegyzékekbe iktatva és az szükség esetre a tényleges hadsereg erősítésére fordítható. E hiányos hadszervezet részint Angliának földrajzi, részint pedig politikai helyzetében leli magyarázatát. Ha egy continentális háború esélye állana elő, úgy a körülményekhez képest ekkor fognak a működő sereget alakítani.

Minden törekvés a szigetország területi védelmére van irányozva s e célra igen nagy számú csapatok szerveztettek, melyek közé valamennyi ép angol besoroztatik (kivéve azt, ki maga helyett helyettesít állított). Ide tartozik legelőször is a militia, 125 gyalogezred (4—12 század) és 34 tüzérezred. Ezek állandó keretei 5,000 emberből, teljes hadi létszáma pedig 130,000 emberből áll (ebből 15,000 tüzér). Létezik még 160,000 önkéntes, igen különböző szervezeti beosztással. Ezek 1007 gyalog-, 246 tüzér-, 9 lovas- és 22 műszaki csapatot képeznek; állandó kereteik csakis 288 emberből állanak.

Végre 13,000 élite-lovas 49 kerületi századot képez.

A területi védelmi erő e szerint meghaladja a 300,000 embert.

Törökország.

Ennek katonai szervezete jelenleg teljes átalakulásban van. A törvény értelmében ezen átalakítás, mely igen figyelemre méltó módon tervezetett, 1878-ig fogna befejezteni, tartani lehet azonban, hogy a befejezés ezen határidőnél politikai és pénzügyi tekintetek miatt jóval tovább fog tartani.

A birodalom területe 6 nagy parancsnokságra, vagy hadtest kerületre van osztva (a dunai, ruméliai, anatóliai, szíriai és arabiaira). E hadtestek szabályszerű egybeállítása a következő: 6—7 egyenként 3, 8 századból álló, zászlóalji képező gyalog ezred; 6 ugyan-csak 8 századból álló vadász-zászlóalj; 4, 6 századból álló lovas ezred; és egy 15 itteget számító tüzérezred. Ezek békéletészáma a hadi létszámnak $\frac{1}{6}$ részét teszi.

Mozgósítás esetében, e csapatok a szükséghez mérten fognának dandárokba osztatni, létszámuk pedig a tartalékosok 1-ső osztálya-

ból (ihtiját) kiegészítettmi. A sorhad létszáma ekkép 177,000 emberből állana, ezek között:

136,400 gyalogos;
24,600 lovas;
14,000 tüzér.

Ezen hadsereg 37,000 ló és 552 löveg felett rendelkezik. A lövegek $\frac{1}{2}$ -da aczélből (porosz rendszerű), a többi bronzból (francia rendszerű) készült.

A működő sorhadat követnék a tartalékhad, mely a tartalékosok 2-ik osztályából (redif), és sorhadból fennmaradt 1-ső osztályból (ihtiját) alakul.

E csapatok keretei békében is létezni fognak, és 19,600 embert számítva, a működő sorhadereget mintegy megkettőzöttmi hivatják. Ily ezélből 44 tartalék gyalog, 8 tüzér-ezred alakulna, a szükséges számú műszaki és közgazgatási csapatokkal stb. együtt; és háború idejében a hadtestek mind a 6 kerületében egy-egy tartalék-hadtestet alakítana, mely ugyanannyi ezred és zászlóaljból állana, mint a megfelelő sorhadtest. A tartalékosok ezen osztályába sorozottak száma a 236,000 embert megközelíti.

E tartalék-hadhoz járulnak még a nem rendes csapatok: basibozukok, spáhik, beduinok, a kikből 30,000 gyalogos és 15,000 lovas mozgósítható.

Végre rendkívüli veszély esetében a törvényhatósági őrsereg (mustanfizek), valamennyi a sor- és tartalékból kikerült s a 40 éves kort meg nem haladt emberekből alakíttatik. Ezen tömeges felkelés legalább is 300,000 embert eredményez; de az békében semminemű katonai szervezettel nem bír.

Spanyolország.

A spanyol hadsereg, tekintve jelenlegi kivételes helyzetét s épen most tervezett újalakítását, kevés biztos adatokat nyújt. Az 1874-ik év végével ezen állam 155,000 embert tartott fegyver alatt; ezek között: 124,000 gyalogost, 14,500 lovas, és minden ezer emberre $1\frac{8}{10}$ löveget.

Németalföld.

A németalföldi működő hadsereg — eltekintve az Európán kívül alkalmazottól — hadi lábón 4 hadosztályt, vagyis 64,000 embert, 8,500 lóval téme ki.

Mint területi véderő létezik még azonkívül a nemzetőrség. Ez két csoportra oszlik: az első 25,000 emberből áll, mely 32 gyalog zászlóaljat és 104 tüzér századot képez; a második csoport, vagyis a városi nemzetőrség 40,000 embert számít.

Svéd- és Norvégország.

A svéd hadsereg 3 osztályzatú csapatokból áll, u. i. 1-ör a vaerfvad, mely az állandó testőrség egy neme, s önkéntesekből egészített ki; 2-or az indelta vagy területi véderő, melynek legénysége a földmívelő osztályból kerülvén ki, mindaddig, míg fegyvert foghat, szolgálata köteles; 3-or a bewaering, vagy tartalék-osztály, melybe valamennyi svéd, a 25 éves kor betöltéseig besoroztatik és mely első helyen is az első két osztályzatú csapatok létszámát gyarapítja, azután pedig saját kereteinek felhasználásával, a landwehr-nek egy nemét alkotja.

A vaerfvad, melyben a szolgálat 6 évig tart, 3 gyalog, 2 lovas és 3 tüzér ezredből áll.

Az indelta, melynek legénysége a törvényhatóságok és földbiratosok által állíttatik ki és tartatik fenn, 19 gyalogezredet, 2 gránátos- és 3 vadász-zászlóaljat; továbbá 37 lovas-századot (2 drago-nyos, 3 huszár, egy lovas vadász-ezredet alkotván), állit ki háború esetében. Az indeltabeli katona 21 éves korában 4—6 hétig hadi katonai oktatásban részesülvén hazájába vagy is inkább a fenntartására kiutalt mivelés alatti földterületre tér vissza, és mind addig, míg csak fegyvert fogni képes, kerületében nyilvántartásban marad, s évenként 3—4 hétig tartó fegyvergyakorlatokban részt vesz. A tiszték bizonyos, e célra kiutalt jószágok jövedelmét húzzák. Az ezredek és zászlóaljak beosztása kerületenként történik, azaz több egy- más mellett levő megye vagy járás egy ilyen alakul.

Végre a bewaering legénysége szolgálati kötelezettsége 2 első évében egy-egy oktatásban részesül.

A mozgósítható sereg összes létszáma: 48,000 gyalogos (48 zászlóaljat képezve), 7,150 lovas (47 századba osztva), 2,250 tüzér (19 ütég — 150 löveggel), és 360 műszaki katonából áll. E hadsereg 5 hadosztályba alakul.

A bewaering teljes felhasználása mellett azonban, melyre 2,000 tiszt és altiszt állandó keretként békében is fenntartatik, a fennebbi létszám könnyen 150,000 emberre emelhető. A norvég sereg hadi lábón 5 gyalog és egy lovas dandárból áll, együttvéve: 41 zászlóalj gyalogságot, 11 század lovas és 11 ütéget képezve. Összes létszáma 36,000 ember 8700 ló, és 88 ágyú.

Svájc.

Haderejét, mint már említettük, a militia képezi, mely két osztályból, úgy mint az éliteből és a tartalékból áll, melyek csakis az abban résztvevők korkülönbségében ütnek el egymástól. Van még a landwehr, melybe valamennyi a két első osztályzatba nem tartozó ép svájci soroztatik.

Az élite-militia hadi lábón 74 egész és 10 fél zászlóaljat, 46

vadász-, 29 $\frac{1}{2}$ lovas századot, 40 üteg vagy század tüzérséget, 9 műszaki-századot; a tartalék 34 gyalog-, 8 vadász zászlóalját, 48 lovas, és 15 tüzér-századot; végre a landwehr 65 gyalog zászlóalját, és 48 lovas századot alakít. A gyalog zászlóaljak 4-enként egy dandárt; 3 dandár egy hadosztályt képez, és az egész svájci hadsereg 9 hadosztály és 3 dandár gyalogos- és egy tüzér hadosztályból áll.

Összes létszám:

Gyalogság	115,000 ember
Lovasság	3,000 —
Tüzérség	13,000 —
Műszaki stb. csapatok	3,700 —

E sereg 6,500 ló és 294 ágyú felett rendelkezik.

Belgium.

A belga hadsereg hadi lábón 6 gyalog-, és két lovas hadosztályt képez; összesen 84 zászlóaljból, 45 lovas-századból és 20 tábori ütegből áll. Létszáma: 100,300 ember, ebből 75,000 gyalogos és 7,600 lovas.

A területi védősereg, vagyis a nemzetőrség 120,000 emberből áll.

Portugal.

A portugál hadsereg hasonlólag új szervezetet fogközelebről nyerni.

A jelenlegi átmeneti korszakban e sereg 5 hadosztályt, összesen 68 zászlóalját, 66 lovas századot és 18 üteget képez; melynek létszáma: 77,000 ember 7,500 lóval.

Dánia.

A dán hadsereg jövőben 5 gyalog, egy lovas dandár, 2 tüzérezred (ebből egy vartüzér) és egy műszaki ezredből fog állani.

A gyalog feldandár, vagy ezred 3 zászlóaljból alakul. A lovas ezred 3 tényleges és 1 pótsapat-századból fog állani. Összes létszám 51,000 ember, ebből 39,000 gyalogos és 2,300 lovas.

Ruménia.

Ezen állam hadereje hadi lábón 100 gyalog zászlóaljjal, 74 lovas századdal és 16 üteggel, és összesen 127,000 emberrel van kimutatva.

Szerbia

Hadereje 119 zászlóalj, 34 lovas század; összesen 141,000 ember. De a kimutatott csapatok egy része csak militia vagy pótsapatok minőségével bír, melyek szervezete még igen hiányos. Mindamellet helyén van itt megemlíteni a két hadsereg folytonos haladását, mely néhány év múlva egy igen tekintélyes sereggé nőheti ki magát.

Görögország.

A görög sereg 26 zászlóalj, 5 lovas század és 10 ütegből; összesen 26,000 emberből áll. De az ország területi védelmére még ezenkívül 80,000 nemzetőr és 19,000 önkéntes áll rendelkezésre.

Franciaország.

Ezen állam 1873-ban 18 hadtesti területre osztatott, mindegyik hadtest két hadosztályra osztva, egyenként 8 gyalog ezredből (az ezred ideiglenesen 18 tényleges és 3 pót-századból, jövőre nézve kétszázalékosan 14—15 századból) egy vadász-zászlóaljból, két lovas-ezredből (összesen 8 tényleges és 2 pót-századból); két tüzér-ezredből (17 gyalog, 3 lovas és 4 hegyi üteggel) áll, végre a szükséges tábori, egészségügyi és igazgatási személyzettel bír.

Ezen a hadtestekbe beosztott csapatokon kívül létezik még 17 lovas dandár, összesen 170 századdal; 12 vadász-zászlóalj; továbbá megfelelő számú műszaki, hidász, hadszervonat, szekeres és kézműves ezred vagy század.

Megemlítendő még a 19-ik hadtest, mely külön csapatokból alkottatván, Algírban van elhelyezve. Tegyük még hozzá, hogy egy nagy territorialis háborúban a 4 tengerész-ezred s a tengerész tüzérezred hozzájárulással igen könnyen egy tüzérséggel ellátott hadosztályt képezhet.

Vizsgáljuk meg már most, mi fog történni Franciaországban, ha 1875-ben vagy az ezt követő két vagy három év múlva, a hadsereget hadi lábára kellend állítani.

Emberekben nincs hiány, az ország azonnal 9 teljes korszaltály felett rendelkezhetik, melyek 1,500,000 embert tesznek ki.

Tegyük fel, hogy a 19 hadtest mozgósítható lesz. Minden gyalog ezred 3 tényleges zászlóalját 1000 emberre egészíti ki, úgyszintén a többi fegyvernemek is a megfelelő hadi létszámra egészítettek ki. A hadosztályok létszáma így a 14,000 embert megközelíti és minden hadtest 32,000 emberből álland.

Ebből az következik, hogy a 19 hadtest összesen 608,000 emberből és a működő seregek együtt véve az elkülönített lovas hadosztályok, lövegterületkókkal stb. együtt alig haladják meg a 700,000 embert.

Fennmarad még 776,000 ember; de ezekre jelenleg még majdnem egészen hiányoznak a keretek. Mozgósítás után gyalog ezredenként csakis 3 század és igen tökéletlen lovassági és tüzérségi pótsapatok maradnak hátra. Ebből az következik, hogy minden pótszázad igen nagy számú embert lesz kénytelen kereteibe felvenni s így csak elégtelen minőségű csapatokat képezhet, melyek a mozgósításra ép oly alkalmatlanok, mint arra, hogy a működő hadsereg meggett, a német landwehriéhez hasonló tartalék hadosztályokat képezzenek, vagy pedig hogy a várakat a szükséges védőseregekkel ellássák.

Igy tehát ezen lényeges szerep betöltésére edes kevés, s csaknem egyedül a területi védelem maradna fenn.

Ezek pedig még gyakorlatlanok s nem eléggé fegyvelmezettek

arra, hogy jelenleg a sikerre való, csak némi kilátással is, a működő hadsereget követő tartalékul felhasználhassanak, hogy ellenséges területen a hadi tápvonalak megvédésével vagy példakép Antwerp, Metz, Alexandria s ezekhez hasonló várak ostromlásával megbizathassanak. Egy bizonyos számú év leteltével, midőn a területi védsereg tisztjei és altisztjei már valamennyien a hadseregből keltek ki s a közlegénység is teljes katonai oktatásban részesült, azonban egész máskép állandó a dolog.

(V é g e.)

SZEMLE.

— Erődtészettani művek. A „Revue des armes spéciales”-ban L. Őrnagy az erődtészettani irodalom újabb lendületét jelezvén, három erődtészettani mű felett nyilvánítja bírálatát. Ama lázas tevékenység, mely a hadirodalom terén az utóbbi két évtized alatt, de különösen a porosz-osztrák és porosz-francia háború óta mindenütt észlelhető, nagy részben a lövegek és kézi tűzfegyverek folytonos tökéletesítésében leli magyarázatát s minthogy e tökéletesítés legközvetlenebbül a harcászatra gyakorol befolyást, mintegy természetesnek mutatkozik, hogy a hadirodalmi újabb művek legtöbbször az új fegyverek által igényelt harcászati elvek megállapításával foglalkozik, míg a harcászati munkákkal szemben és azok sokaságához arányítva, a hadmérnöki és erődtészettani újabb irodalmi elmélkedésekkel csak ritkábban lehetett találkozni, sőt felmerültek oly nézetek is, melyek az erődtészettan értékét a jelenkori tüzérséggel szemben igen alászállottak nyilvánították.

E nézetek azonban sokáig nem tarthatták magukat; elmúlván ama benyomás, melyet a vontesövű ágyúk nagymérvű hatásképessége idézett elő és higgadtabb tanulmányozásnak adván helyet az utóbbi években lefolyt háborúkat illetőleg, tény gyanánt igazolva lett, hogy ha az erődtészeti művek védelmezésénél nem is éretett mindig oly eredmény, mint a minőt remélni lehetett, ennek okai

nem az erődtészeti művek voltak; igazolva lett, hogy az erődtészettan több részletében újabb tanulmányok tárgyává teendő, de nincs ok annak elítélésére, és valóban az újabb erődtészettani művekben az újítási javaslatok nem a főbb alaptanokra, hanem a részletekre vonatkoznak.

Az elmetszetnek alakja most sem változott, csupán magassága vagy szélessége; a kőműzet az állandó műveknél most is létezik, csak hogy több földdel takarva; a művek alakja szintén nem változott, csupán némileg a szögek.

A kifelé eső szögeknek kevésbé hegyeseknek, az arezok- és oldalaknak hosszabbaknak kell lenniök. A vonalzat a jelenleg igényelt számos oldalvéd és torokvéd alkalmazhatása végett egyszerűsítendő.

E nézetek előrebocsátása után L. Őrnagy a következő három újabb erődtészettani műről nyilatkozik:

A) Cours élémentaire de fortification passagère par E. Bailly, capitaine du génie, Paris, in 8°, Ch. Delagrave.

Épen Franciaországban, a hol az utóbbi években egy a futólagos és gyors vagy rögtönzött erődtészettan tárgyaló kézi könyv hiánya nagyon is érezhető volt, e mű igen nagy hézagot tölt be és minden fegyvernem és bármely fokozatbeli tisztnek nagy szolgálatot tesz.

A mű öt fejezetre oszlik:

I. Általános elvek: Laisné és mások által kifejtett elvekhez nagyon hasonlók. E fejezet azon hibában szenved, hogy abban a terep által igényelt módosítások nincsenek kellőleg méltatva.

II. A gyors erődtészettan: jól van tárgyalva és tekintve értékes voltát, kár, hogy nem bővebb terjedelmű.

III. A sajátképi tábori erődtészettan.

IV. A műakadályok és mellék-védezeszközök.

V. Az állások védelmi berendezése.

E három utóbbi fejezet igen jól és rendszeresen van kifejtve. „A bírálgatás mindig könnyebb mint valamely művek létesítése”, e műnél azonban el nem hallgathatja L. Őrnagy annak egyedüli hiányát, t. i. azt, hogy abban a harcászati tekinteteknek egészben véve nem tartatott fenn az azokat megillető hely. E hiány pótlása a második kiadásnál igen óhajtott volna.

B. Traité des applications tactique de la fortification passagère, par H. Girard, capitaine en 1-er du génie, professeur d'art militaire et de fortification passagère à l'école militaire de Bruxelles, Paris, in 4°, J. Dumaine.

E mű, mely már a futólagos erődítéset előleges ismeretét feltételezi, a brüsseli katonai iskolában szerző által tartott előadásoknak megfelelőleg íratott, bő tartalmú, és az abban foglalt harcászati fejtegetések által az erődítéset történelmére nézve is nagybecsű. A több mint 400 lapra terjedő I-ső kötet igen szép metszetekkel van ellátva és hadmérnöki, tüzér- és vezérkari tiszteknek méltán ajánlható. Oly munka az, melyet egy katonai könyvtár sem nélkülözhet és kívánatos, hogy a II-ik kötet mielőbb megjelenjen.

C) Die permanente Fortification, nach hinterlassenen Schriften des weiland Andreas Ritter Tunkler von Treunfeld, Oberst im k. k. Genie-Stabe. Herausgegeben von Alfred Ritter Tunkler von Treunfeld, k. k. Oberlieutenant im 2. Genie-Regimente.

Tunkler műve az állandó erődítéset kimerítőleg tárgyalja, számításba véve az új fegyverek alkalmazása által igényelt változásokat, melyek az elmetszetről, a vonalzatnál, stb. érvényre emelkedtek avagy még érvényre emelendők.

Ama változások elemzése által, melyek az erődítésetben a különböző időszakok alatt felmerültek, az említett mű még kiváló erődítéset-történelmi beccsel is bír és egyáltalában elmondható, hogy abban a szerző, ki több évig a műszaki, később pedig a katonai akademiában az erődítéset tanára volt, minden várakozásnak teljesen megfelelt.

Nevezett mű különösen hadmérnöki és tüzér-tisztek számára van írva.

Der Bürgerkrieg in den Nordamerikanischen Staaten. Militärisch beleuchtet von den deutschen Officieren J. Scheibert, Major im k. preuss. Ingenieur-Corps, Berlin, Mittler & Sohn. 1874.

A 182 lapra terjedő mű nem a négy évi háború történetét foglalja magában, hanem annak csupán több mozzanatát és sajátágát világítja meg. Szeizó maga is eszelekvő részt vett ama háborúban s Lee tábornok alatt több hadjáratban jelen volt.

Noha ő a déliek között harcolt, kiknek vezérei — Lee, Jackson, Stuart — iránt rajongó tiszteletet érez, e műve megrásánál minden előítéletelességtől ment álláspontra helyezkedett s mint jellegje tartja: „sine ira et studio“ ír.

A háborúnak rövid vázlata, — mely az itészeti megvilágítást megelőzi, szükséges volt ama keretek megalkotására, melyekbe a következő eseményeket s bírálatokat beilleszthesse.

Szerző Mac Clellant, ki Lincoln felszabadítási politikájának áldozatául esett, joggal nevezi kitünő szervezőnek és administratornak, mint szintén nagyon tehetséges vezérnek. Az ő hadműködései Richmond ellen 1862-ben helyes alapelvekre voltak fektetve s a Chikahominy és James Rivernél történt ütközetekben ritka harcászati éleslátást tanúsított. Tervei csak a miatt szenvedtek hajótörést, hogy nem rendelkezhetett Virginiában mindama seregek felett, melyeket Washingtontól vezényelve, tőle elvontak ép akkor, mikor azokra legnagyobb szüksége lett volna, továbbá esapatainak bizonyos kiképeztetése és másrészt Johnston, Jackson és Stuart tevékenysége és kiváló képessége miatt. Jóval alantabb állott vezéri tehetségre nézve Mc. Clellan-nál Scheibert nézete szerint Grant, ki Sherman-nak déli Georgian és Carolinán való genialis átvonulása nélkül sem Petersburgot, sem Richmondot nem vette volna be, legkevésbé győzte volna pedig le Lee hadsereget.

Hogy oly sereg harcosai, mint a Lee-és Jacksonéi, erkölcsi elemek által is lelkesültek, kétségtelen; ennek oka a vezérek személyiségében rejtett. Egy Forrest alatt pl. a déli államok harcosai a legnagyobb zabolátlanságokat követték el. A Mac Clellan alatti csapatok jól fegyverezettek és emberiesek voltak, míg ellenben a Pope alattiak féktelenek s országpusztítók. A mivel tiltványesek és rab-szolgakereskedők mindenestre betölthették a tisztí helyeket s a lovasság egy részét is kiállíthatták. A sereg nagyobb része a fehérekből s ép a déli államokban elvadult proletáriusokból állott. Sehoh volt az amerikai nép oly nyers és durva, mint Baltimoreban és New-Orleansban. Ép oly munkakerülő és vad volt e nép a vidéken, hol az tiltványesektől többnyire teljes függésben élt. Azonban a nélkülözése teljes életben, vadászatban, lovagláshoz, halászatához jókor hozzá szokva, tiszteiben amaz aristoeratiát újra föltalálva, a melynek békében engedelmesskedett, erélyes kézben jó és használható katonának váltak belőle. Ez a proletariatus talán még jobban gyűlölte és megvetette a négereket, mint a gazdagok, az „önkéntes munkát“ gyalázatnak tartá s az éjszakiaknak amaz irányzata, hogy a rab-szolgaság eltörltessék, mélyen elkeseríté, mivel ezáltal eltűnt a korlát, mely a gyűlölt négerektől eddig elválasztá.

A háború kitörésekor a déli államokban körülbelül 100 ezer rab-szolgatulajdonos volt, kinek legtöbbször csak egy rab-szolgával birt.

Nagyon tanulmányosak és egészen új dolgokat tartalmaznak ama fejezetek, melyek a gyalogság és lovasság harcászatáról és a tűzéréségről szólnak; jelesül, hogy mikép fejlődött ki lassanként a védelmi harcászat, melyet szerző könnyen érthetőleg ad elő.

A védelmi harezászat Amerikában két vezér (Lee és Grant 1864.) által alkalmaztatott, kik szerfeletti erélyök s támadásra szenvedélylyé vált hajlamuk által híresekké váltak; azonban mégis kényeszerűlve látták magukat, a védőlegyes harcmódot venni alkalmazásába. Addig, még lehetségesnek látszik a harezot az ellenség teljes kimerültségig viselni, habozás nélkül lehet a támadó harezászatot alkalmazni, azonban oly harczmezőkön, hol túlnyomó számú ellenséggel állunk szemben, vagy hol az ütközetben egyik szárnyat a másik előnyére kevés erővel kell támogatni: a védő harezászat a legüdvösebb.

Németországra nézve — melynek tengerészete még sokáig a védő harezászatra lesz szorítva — a vértés hajóknak nagy jelentőséget tulajdonítanak. Pedig kérdés: vajon mily nagy szolgálatot tettek a vértés hajók tizenkét év alatt. A hamptoni révpartnál a vértés „Merrimac” rövid idő alatt legyőzte a „Congress”-t, „Cumberland”-ot, a „Minnesotát” s csupán a szintén vértezett „Monitor”, egy kis mozgó toronyhajó, kényszeríté azt a visszavonulásra. A harcz drámai esetelei nagy benyomást gyakoroltak az európaiak képzelődésére. A háború eredménye azt látszott elvitázhatlanul igazolni, hogy a vértés hajók a fából készült hajók felett végtelenül nagy előnnyel bírnak, miért is valamennyi hatalmasság tengerészete sietett hajóit vértézni s nagy pénzáldozattal vasszörnyeket szerelt fel, melyek a legnagyobb ürméretű lövegekkel daczolnak. Az 1859-ik év után ép ily nagy fontosságot tulajdonítottak a vontesövű lövegeknek, III-ik Napoleon e találmányának, kit amaz időben minden téren tekintélynek tartottak.

A vontesövű ágyúk érdemét illető dícséretet jogosultak voltak, noha az olasz hadjáratban kevésbé emelkedhettek érvényre. Az éjszaki háború után csaknem általánossá vált az a vélemény, hogy tengeri harczban csakis a vérteshajók döntenek. Feledték, hogy a „Merrimac” sikerei csaknem egyedül állanak, hogy New-Orleansnál, Viksburgnál sok fahajó vívta ki a győzelmet s hogy a lissai tengeri ütközetben sem a vértés hajó döntött, végre hogy még a legnagyobb tengerész tekintélyek is, mint az Unio tengerészeti Farragut és Porter a vértés hajók ellen (kivált a nagyobbak ellen) vannak. Faragut azt mondja, hogy neki „fahajókra van szültsége vas szívvél”.

Hogy az Unio hajórajának fahajói a hamptoni révpartnál a Merrimacnak könnyűí zsákmánya lett, — Scheibert szerint — nem egyedül az anyagszer volt oka. „A fahajók nem bírtak oly gyorsassággal, hogy a kos lökései elől kitérhessenek, a lövegek ürméretei nem voltak arra számítva, hogy vértés hajókkal mérkőzzenek, végre nem volt

összhang a hajórajkezelésénél, mivel egy része tétlenül s szétszórtan állott, míg a másik része a romboló hajónak esett áldozatul. Ha a fahajók a felsorolt tulajdonokkal bírnak, akkor nyugodtan szemlélhették volna a „Merrimac” megjelenését”.

Scheibert azon meggyőződésre jutott, hogy az erős gépekkel felszerelt fahajók, elegendő mennyiségű nehéz lövegekkel s legénységgel ellátva, alkalmasint mindig túlsúlylval fognak birni (felesszámú tüzérség mellett) a vértés hajók felett. Ha ez a nézet általánosan érvényesül, akkor a vértés hajók a jövőben minél kevesebbet fognak a tengeri csatákban szerepelni.

Az „Archiv für die Artillerie und Ingenieur-Offiziere” című berlini jeles folyóirat ez évi első füzetének tartalmát a következők képezik: Táborigi sánczművek a mostani hadvezetésnél s az ebből folyó kívánatos változtatások, azoknak szerkezetére és építésére vonatkozólag. — Az erődharckoznál való változtatásokról. — A vértés hajóraj.

A „L' Avenir militaire” utóbbi számai szintén igen érdekes cikkekkel hoztak. Így a többi között olvasható azokban a senegali expedíció, továbbá egy leírás a francia hadseregéről a háború óta s egy másik az algiri ujonczozásról; a négy zászlóaljra osztott ezredről; Wimpffen peréről a „Pays” szerkesztősége ellen, s a franciaországi népességről.

A „Rivista militare italiana” februárius füzete a ezélvőrszetről, a táborigi tüzérség felszereléséről s a nagy lovassági testek vezényléről értekezik.

A „Colburn's United Service and Naval and Military Journal” mártiusi füzetének tartalmát e cikkek képezik: Az angol hadsereg tartalkának újonczozása és szervezése. — Az amerikai tengerészet. — Sir Garnet J. vezérőrnagy emlékirataiból. — Az inkermáni csata. — A királyi tengerésztitgy. — Tábori vázlatok. — Kivonatok külföldi lapokból. — Történelmi visszapillantások. — Itészeti jegyzetek. — Tengerészeti és katonai közlemények. — Különfélék. —

„A Revue militaire suisse” 4- és 5-ik számában figyelmet érdemelnek: a burgundi háború és a grandsoni csata s végre a svájci új katonai szervezés.

A berlini „Allgemeine Militär-Zeitung“ újabb számai-ban igen érdekes leírása olvasható a németalföldi hadjáratnak s az 1789. sept. 14-ikén történt boxteli ütközetnek. Ugyane számokban egy visszapillantás van a gerschheimi és irtenburgi 1866. jul. 25-iki ütközetekre.

A „Jahrbücher für die deutsche Armee und Marine“ áprilisi füzetének gazdag tartalmát a következő közlemények képezik: 1) Első Leopold anhalt-dessau-i fejedelemnek katonai tevékenysége háborúban és békében. 2) Tanulmány a vionville-mars-la-touri 1870. jul. 16-iki esata felett, a porosz fővezérkari mű előadása nyomán. 3) A háborúk tanulságai, Shermann amerikai tábornok után. 4) Egy toldalék a Gessler-reminiscentiához. 5) A porosz hadsereg tiszteinek becsületbiróságát illető rendelkezéshez. 6) II-ik Sándor császár kormányának törekvései Oroszország véderejének emelésére — s katonai lapok és folyóiratok szemléje.

— A Spectateur militaire januárius havi füzete a következő cikkeket tartalmazza:

1. 1875. Ujévi köszöntés.
2. Tanulmány Franciaország védrendszere felett Pouillet-től. (4-ik és utólsó cikk.)
3. Az 1870—71-ik évi háborút napról napra leírva. (Folytatás) Báró Du Casse-tól.

4. A tengeri had csapatai eredetöktől kezdve a mai napig. Nagyon érdekes cikk, mely azonban a francia tengerhadbeli csapatokat kissé túlságosan dicsőíti. Tagadhatlan, hogy a francia tengerészek minden alkalomkor kitűnő vitézséggel harcoltak, de másrészt elvitázhatlan tény, hogy a múlt században az angolok és francziák között előfordult számtalan tengeri háborúban az angol tengerészek nagyobb értéküket elégszer bebizonyították.

1870-ben Páris védelménél a francia tengeri csapatok nagy mértékben használtattak fel, és igen jó csapatoknak mutatkoztak.

5. Az osztrák-magyar hadsereg. (Folytatás).
6. Az ezredbeli előadások Aditól. Javaslatok, mi módon volna-nak az előírt tudományos előadások berendezendők, hogy nagyobb hasznot hajtsanak.
7. Tanulmány az 1870—71-ik évi háborút felett. Lecomte ezredestől.
8. Szemle.

A februárius havi füzete tartalma következő:

1. Az 1870—71-ik évi háborút napról napra leírva. Báró Du Cassetól (Folytatás).
2. A tengerihadcsapatai eredetöktől kezdve a mai napig. (Folyt.)
3. A chivai expedíció, Cheim orvostól.
4. Turenne hadjáratái Elsassban; Henri Choppintól. E cikk inkább a nevezett hadjáratokra vonatkozó iratokat, leveleket stb. közli.
5. Az új osztrák-magyar ágyúk seregek történetére vonatkozóan Krupp-féle ágyúk, melyekkel a Steinfeldben múlt évben kísérletek történtek, részletesen leírta.
6. Havi szemle.

— A „Militär-Literatur-Zeitung“ folytatja az „Oroszország katonai fejlettsége“ című érdekes tanulmányt. Különös figyelemre méltatja egyebek között az Oroszországban megjelent oly hadirodalmi műveket, melyek a háborúk és seregek történetére vonatkoznak.

Ezek között különösen kitűnik Todleben tábornok „Sebastopol ostroma“ című munkája. A chivai, kaukázusi és krimai háborúk, táborozások és expedíciók részint terjedelmesen, részint kielégítőleg esetelvék. Igen érdekes ama munka, melyet Annjenkoff tábornok saját észlelődései nyomán az 1870—71-iki német-francia hadjáratról írt. Nagy érdekeltséget keltett nem rég Pistohlcers közák ezredesnek egy kitűnő műve is, mely Párisban jelent meg: „Az orosz lovasság jelentőségére vonatkozó jegyzetek. Elannyira kapós lett e mű Oroszországban, hogy Pétervárott ennek egy második bővített kiadását rendezték sajtó alá. Közelébb pedig egy a maga nemében páratlan mű jelent meg Steinheil altábornagtól, ki az orosz katonai egyenruhák múzeumának igazgatója. Némi fogalmat szerezhetünk e mű pompás kiállítása felől, ha elgondoljuk, hogy emez, az orosz hadsereg egyenruházatára és fegyverzetére vonatkozó 606 képpel díszített mű egy példányának ára, a mint az a császár és Vilmos német császár számára kiállították, nem kevesebb mint tízezer rubelbe került.

A m. k. honvédségben a f. év I-ső negyedében előfordult személyi változások.

Legfelsőbb elhatározások folytán történt változások:

Ő csász. és ap. kir. Felsége legfelsőbb elhatározásával: *Bahinsky* Gyula, VII-ik szörlőveg hadapród — 1874-ik évi november hó 1-sejével számítandó ranggal — a gyalogság felfüggesztett állományában legkegyelmesebben hadnagygyá, szent-

miklósi és óvári *Pongrácz* István honvédezt, a pesti I-ső kertlet 2-ik dandárjának ideiglenes parancsnokává, *Láng* Béla honvéd századosot, a magyar koronaőrség parancsnokává legkegyelmesebben kinevezni, *Mészey* János lovas- és *Virághalmy* Ferencz gyalog századosoknak — 1875-ik mártius hó 1-vel — a végleges nyugdíjas állományba való áthelyeztetésüket elrendelni, — és ezen alkalommal *Mészey* János lovas századosnak a tiszteletbeli őrnagyi jelleget legkegyelmesebben adományozni; *Berts* Vilmos honvéd-őrnagy s a csongrádi 3-ik zászló-alj parancsnokának, a megtartott felülvizsgálat alapján, várakozási illetékekkel egy év tartamára való szabadságolását, — továbbá *Peielle* Sándor őrnagy s a gömőri 51-ik z.-alj parancsnokának — ugyanezen minőségben a csongrádi 3-ik z.-alrhoz való áthelyeztetését legkegyelmesebben elrendelni; szarvaskendi *Sibrik* Antal szabadságot állományú lovas őrnagynak, a kijutó 6-ik helyre leendő beszámítás mellett, a honvéd lovasság teltleges állományába való áthelyeztetését elrendelni, — továbbá legkegyelmesebben megengedi méltóztatott, hogy ő mint számfeletti egyelőre a honvédelmi ministeriumban alkalmaztassék. *Sztankó* Samu honvéd gyalog-alezredesnek a szatmári. 43-ik zászlóalj parancsnokának folyó évi mártius hó 1-sejével való végleges nyugdíjaztatását; *Móricz* Sándor honvédezt, a erdélyi VI-ik kerület 2-ik dandára ideiglenes parancsnokának — a megtartott felülvizsgálat alapján — f. évi mártius hó 1-ével, a végleges nyugdíjas állományba való helyezését legkegyelmesebben elrendelni; *Komlóssy* Lajos nyugdíjazott honvéd-alezredesnek a tiszteletbeli ezredesi jelleget legkegyelmesebben ajnmentesen adományozni; *Nagy* Károly altábornagyot a magyar honvédségi adlatusi alkalmazásától — az e téren tett buzgó szolgálatainak elismerése mellett — felmenteni s a XXXIII-ik gyalog hadosztály parancsnokává legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott.

M. k. honvédelmi ministeri rendeletek folytán történt változások:

Áthelyeztettek: *Recsegly* István százados az 53-ik z.-aljtól az 56-ik z.-alrhoz; *Tallán* Béla főhadnagy g 33-ik z.-aljtól a 35-ik z.-alrhoz; *Pettykó* János főhadnagy a 35-ik z.-aljtól a 33-ik z.-alrhoz, midketten pótparancsnoki minőségben; gr. *Leiningen* Armin főhadnagy a 13-ik z.-aljtól — véglegesen — a budai V-ik honvéd kerületi szőrőloveg osztályhoz; *Virágh* Ferencz szab. áll. hadnagy, a 66-ik z.-altól az 53-ik z.-alrhoz; *Vozáb* József sz. áll. hadnagy, a 11-ik z.-aljtól a 9-ik z.-alrhoz; *Klein* Márton hadnagy-kezelőtiszt, a 35-ik z.-aljtól a 62-ik z.-alrhoz; *Cutković* István sz. áll. hadnagy a 85-ik z.-aljtól a 92-ik

z.-alrhoz; *Bogdanovics* Virgil 14-ik z.-aljbéli századosnak — várakozási illetékekkel való ellátás mellett — 1875-ik évi január hó 1-től számítva, egy év tartamára szabadság engedélyeztetett; *Szász* Mózes 45-ik z.-aljbéli főhadnagy, — várakozási illetékekkel való ellátás mellett — 1875-ik évi február hó 1-től számítva, egy év tartamára szabadság engedélyeztetett; *Zimon* Kálmán 40-ik z.-aljbéli főhadnagy — várakozási illetékekkel való ellátás mellett — 1875-ik évi január hó 1-től számítva, egy évre újonnan szabadság engedélyeztetett; *Becsky* Endre 44-ik z.-aljbéli hadnagynak 1875-ik évi február 1-től számítva, — illeték nélkül — egy év tartamára szabadság engedélyeztetett. Az 1868-ik évi XL-ik t. cz. 39-ik §-a alapján sorhadbeli kötelezettségének eleget tett: *Sommer* Gyula tartalékos hadapród, a cs. kir. 39-ik sorsz. állományából a 39-ik honvéd-z.-alj nyilvántartásába való beosztás mellett, 1868-ik évi július 1-től számítandó ranggal, — *Kretschmár* Nándor és *Kraiczinovic* János hadapródok közé sorolva — 1875-ik évi jan. 1-ével a m. k. honvédség szab. állományába átvétetett illetőleg áthelyeztetett; *Barcsay* Ödön főhadnagy a 30-ik z.-aljtól a 33-ik z.-alrhoz. A honvédségi Ludovika Akademiába rendes tanárul — jelenlegi alkalmazásában való megmaradás mellett kineveztetett: *Rüttner* Kálmán 1-ső z.-aljbéli — s a honvédelmi ministerium 1-ső osztályába alkalmazott — főhadnagy. Athelyeztettek: *Stanković* Milán, 10-ik lov. ezred ^{2/30} századbéli szab. áll. százados — mint félrokkant — a szolg. kiv. viszonyba; *Kovácsy* Károly főhadnagy, a 24-ik z.-aljtól a 22-ik z.-alrhoz; *Misselbacher* Ágoston főhadnagy, a 25-ik z.-aljtól a 29-ik z.-alrhoz; *Sövé* Adolf főhadnagy, a 30-ik z.-aljtól a 25-ik z.-alrhoz; *Forhansz* József főhadnagy a 23-ik z.-aljtól a 21-ik z.-alrhoz, mindketten pótesapatparancsnoki minőségben leendő alkalmaztatás mellett; továbbá: *Csergedy* György hadnagy, a 21-ik z.-aljtól a 23-ik z.-alrhoz; *Hackenschmidt* Antal főhadnagy, a 85-ik z.-aljtól a 17-ik z.-alrhoz; *Fabriczius* Dezső hadnagy, a 49-ik z.-aljtól a 8-ik z.-alrhoz; és *Dein* Gyula hadnagy, a 47-ik z.-aljtól a 49-ik z.-alrhoz; *Kövé* József hadnagy-kezelőtiszt, — a hatodik kerületi parancsnokság gazdasági osztályában való alkalmazásától való felmentés mellett — 26-ik z.-aljtól a 27-ik z.-alrhoz; *Reiczky* István főhadnagy-kezelőtiszt — a VI-ik kerületi parancsnokság gazdasági osztályában való alkalmaztatása mellett — az 59-ik z.-aljtól a 30-ik z.-alrhoz; *Györgypál* József százados-kezelőtiszt a 27-ik z.-aljtól az 59-ik z.-alrhoz; *Schiberna* Ferencz hadnagy-kezelőtiszt a 68. z.-aljtól a 71. z.-alrhoz. A tiszti rendfokozatról történt leköszönést elfogadva — honvédtiszti állásától — saját kérelmére felmentett: *Reisch* Antal, 4. z.-aljbéli szab. áll. főhadnagy; *Szűsböld* Károly 72. z.-aljbéli századosnak — várakozási illetékekkel való ellátás

mellett — 1875. évi február hó 1-sőtől számítva, egy év tartamára szabadság engedélyeztetett. A honvédelmi ministeriumba vezényelt: *Sibirik* Antal lov. őrnagy — számfeletti minőségben — ideiglenesen a 7. lov. ezrednyilvántartásába osztott be. Áthelyeztettek: *Pács* János lov. százados a 3. lov. ezred $\frac{3}{6}$ -ik századától az 5-ik lov. ezred $\frac{2}{18}$ -ik századához; *Bárczay* Oskár, lov. főhadnagy, az 5. lov. ezred $\frac{2}{18}$ -ik századától a 3-ik lov. ezred $\frac{3}{6}$ -ik századához; *Kónya* Lajos százados, a 9. z-aljtól a 45. z-aljhoz; *Öry* Béla főhadnagy a 45. z-aljtól a 12. z-aljhoz, mindketten pótparancsnoki minőségben; *Böloni* Kálmán százados, a 4. lov. ezred $\frac{4}{16}$ századától a 3. lov. ezred $\frac{4}{16}$ -ik századához; *Oberkamp* Gyula százados a 21. z-aljtól a 22. z-aljhoz; *Martić* Vazúl főhadnagy-kezelőtiszt, a 90. z-aljtól 82. z-aljhoz; *Balosić* Illés főhadnagy-kezelőtiszt, a 82. z-aljtól a 90. z-aljhoz; *Popovics* Elek szab. áll. hadapród-őrmeister a 83. z-aljtól a 92. z-aljhoz; Dr. *Reiss* Adolf szab. áll. főorvos, az első z-aljtól az 58. z-aljhoz; *Poós* József 69. z-aljbeli főhadnagy. 1875-ik évi február hó 1-sőével a végleges nyugdíjas állományba; *Tóth* Gáspár szab. áll. hadnagy az 59. z-aljtól az 53. z-aljhoz; *Fabinyi* Gusztáv szab. áll. hadnagy-hadbírógyakornok, a kassai III-ik honvédkerületi parancsnokságtól a pozsonyi IV. honvédkerületi parancsnoksághoz. Végül, — az illető zászlóaljparancsnokságok ideiglenes vezetésével való megbízatás mellett, a következő lovasított századosok, u. m. *Kiss* Lipót százados, a 45. z-aljtól a 44. z-aljhoz; *Debreczy* Gábor százados, a 26. z-aljtól a 70. z-aljhoz; *Münster* Adolf százados, a 30. z-aljtól a 17. z-aljhoz; *Lamos* Sándor százados, a 61. z-aljtól az 51. z-aljhoz; és *Horváth* Béla százados, az 1. z-aljtól az 59. z-aljhoz. A tiszti rendfokozatról történt leköszönést elfogadva, honvédtiszti állásától saját kérelmére felmentett: *Naláczy* Ádám 19. z-aljbeli szab. áll. hadnagy, — s egyúttal nevezett törvényszabta védkötelezettségének tartamára a 20. z-aljhoz mint közhonvéd osztott be. Továbbá: a tiszti rendfokozatral egybekötött állásáról történt leköszönést elfogadva, saját kérelmére felmentett: Dr. *Sverljuga* Simon, 80. z-aljbeli szab. áll. főorvos. *Kovács* János IV-ik honv. ker. szőrölveg-osztálybeli századosnak — várakozási illetékekkel való ellátás mellett — 1875. évi mártius hó 1-től számítva, egy év tartamára szabadság engedélyeztetett. A 30. gyalogsorezred tartalékából a 39. honv. z-alj szabadságot állományába beosztott; *Sommer* Gyula hadapród-tizedes, saját kérelmére a felemlített gyalogsorezredhez visszahelyeztetett *Tusovszky* Erős Gyula 51. z-aljbeli százados, f. é. márt. hó 1-vel a végleges nyugdíjas állományba, s egyúttal a pesti 1-ső kerület nyilvántartásába osztott be; *Dragovics* Mihály 81-ik z-aljbeli fhadnagy, 1875-ik évi április hó 1-vel a végleges nyugdíjas állományba; *Goranović* András, szab. áll. fhadnagy, a 83-ik z-aljtól a

80-ik z-aljhoz; *Szalmai* Antal fhadnagy, a 78-ik z-aljtól a 69-ik z-aljhoz; *Zsivkovic* Ferenc sz. áll. fhadnagy, a 6-ik z-aljtól a 17-ik z-aljhoz; *Mósnig* Gyula fhadnagy-kezelőtiszt, — a II-ik kerület gazdasági osztályában alkalmazástól való felmentés mellett — a 13-ik z-aljtól a 14-ik z-aljhoz; *Dániel* János hadnagy-kezelőtiszt, — az említett gazdasági-osztályban leendő alkalmaztatása mellett — a 14-ik z-aljtól a 3-ik z-aljhoz; *Bahinszky* Gyula hadnagy, a VII-ik kerület szőrölveg-osztályától a 88-ik z-aljhoz; *Pavletić* Miklós hadapród, a 88-ik z-aljtól, a VII-ik kerület szőrölveg-osztályhoz; *Tóth* Gáspár sz. áll. hadnagy, az 59-ik z-aljtól az 53-ik z-aljhoz; Dr. *Iberer* János sz. áll. főorvos, a 70-ik z-aljtól a 86-ik z-aljhoz; Dr. *Rozenberg* Kálmán szab. áll. hadnagy-hadbírógyakornok a m. kir. honvédhadbírák létszámába, és pedig: *Medvezky* Samu és *Molecz* Dániel hadbírógyakornokok közé sorolva. A tiszti rendfokozatról történt leköszönést elfogadva, honvédtiszti állásuktól saját kérelmekre felmentettek: *Schrodt* Gyula 85-ik z-aljbeli sz. áll. hadnagy; *Reitsky* László 47-ik z-aljbeli szab. áll. hadnagy, s egyúttal nevezett törvényszabta honvédkötelezettségének tartamára — saját kérelme folytán — mint közhonvéd az 50-ik z-aljhoz osztott be; *Hannibál* Jenő 74-ik z-aljbeli sz. áll. hadnagy; *Filó* Keresztély 63-ik z-aljbeli szab. áll. hadnagy-kezelőtiszt; s egyúttal nevezett törvényszabta honvédkötelezettségének tartamára mint számvivő-őrmeister, az 1-ső z-aljhoz osztott be; *Becsky* Endre, 44-ik z-aljbeli hadnagy; *Kiss* László, 3-ik z-aljbeli sz. áll. hadnagy; *Szilágyi* Gyula 39-ik z-aljbeli ezimz. tizedes és honvédhadbíró, díjtalan gyakornok, ezen állásáról leköszönvén, lemondása elfogadtatott. Az 1868-ik évi XL-ik t.-cz alapján, sorhadbeli kötelezettségének eleget tett *Heine* Gusztáv 32-ik gy. soredbeli tartalékos hadnagy f. évi január hó 1-ével a honvédség szabadságot állományába — utólagosan — áthelyeztetett, illetőleg átvétetett; s 1866-ik évi június hó 28-ától számítandó ranggal, — *Schusnik* János és *Sprung* Emil hadnagyok közé sorolva a 85-ik honvédzászlóaljhoz osztattat be. *Painkovic* Miklós 89-ik z-aljbeli szab. áll. főhadnagy — mint félrokkant — a szolgálaton kívüli viszonyba; *Laposán* László főhadnagy, a 44-ik z-aljtól a 40-ik z-aljhoz, pótesapat-parancsnoki minőségben. Az 1868-ik évi XL-ik törvénycikk 39-ik §-a alapján sorhadbeli kötelezettségének eleget tett *Zomborfeldi* *Stejn* György, es. k. 12-ik huszár-ezredbeli főhadnagy, f. évi április hó 1-ével a honvédség szabadságot állományába áthelyeztetett, illetőleg átvétetett, s 1871-ik évi május hó 1-től számítandó ranggal — *Berecs* Róbert és *Nieczyk* Gyula honvéd lovas-főhadnagyok közé sorolva — a 10-ik lovasezred $\frac{1}{29}$ -ik századához osztottat be. *Bakaics* Sándor százados, az 59-ik z-aljtól a 61-ik z-aljhoz; *Reguly*

Mór százados, a 60-ik z.-aljtól a 59-ik z.-aljhoz; *Grobois* Péter fhadnagy, a 11-ik z.-aljtól a 67-ik z.-aljhoz; *Marczényi* István fhadnagy a 34-ik z.-aljtól a 49-ik z.-aljhoz; *Petyló* Károly fhadnagy, a 33-ik z.-aljtól a 34-ik z.-aljhoz; *Vidovich* Menyhért fhadnagy, az 50-ik z.-aljtól — pótesapat parancsnoki minőségben — a 47-ik z.-aljhoz *Andreevits* György fhadnagy, a 2-ik z.-aljtól a 9-ik z.-aljhoz; *Antal* József szab. áll. hadnagy-hadbírógyakornok, a honvéd-főtörvénytől az 5-ik kerületi hadbírószághoz; *Imrey* György lov. hadnagy, a 8-ik lov. ezred $\frac{3}{28}$ -ik századától a 7-ik lov. ezred $\frac{2}{24}$ -ik századához; *Hegyesy* Géza hadnagy, segédtiszt minőségben, az 57-ik z.-aljtól az 53-ik z.-aljhoz; *Balta* Béla lov. hadn. a 3-ik ezred $\frac{1}{13}$ -ik századától az 5-ik lov. ezred $\frac{2}{18}$ -ik századához. Beosztott: *Salóma* Ferencz 53-ik z.-aljbéli hadnagy-segédtiszt — ez utóbbi minőségétől való felmentése mellett — csapatszolgálatra ugyanezen alosztályhoz. A tiszt rendfokozatról történt leköszönést elfogadva, honvédtiszt állásuktól saját kérelmükre felmentettek: *Ponauer* József 8-ik lov. ezred $\frac{1}{12}$ -ik századbeli szab. áll. hadnagy, *Horváthy* Gyula, 4-ik lov. ezred 1. ső századbeli szab. áll. hadnagy; *Nemes* Árpád, 77-ik z.-aljbéli sz. áll. hadnagy, — s egyúttal nevezett mint honvédköteles, a 35-ik z.-aljhoz mint őrmester osztatott be. *László* Gyula 3-ik z.-aljbéli sz. áll. hadnagy, a szegedi II-ik honvéd-kerületi hadbírószághoz való beosztással — *Czobor* Pál hadbírógyakornok után sorolva — honvédhadbíró díjtalan gyakornokká. Áthelyezettek: *Mészáros* Adám tétel. áll. százados — a honvédelmi ministeriumnál eddigi alkalmazásában való megmaradás mellett — a honvédelmi ministerium létszámából, a budai 63-ik z.-aljhoz; *Czövek* Ferencz 71-ik z.-aljbéli fhadnagy-kezelőtiszt, a végleges nyugdíjas állományba. *Publig* Ernő szab. áll. hadapród, a 20-ik z.-aljtól az 1-ső z.-aljhoz, *Hepp* Ferencz hadapród-őrmester a 4-ik z.-aljtól az 5-ik z.-aljhoz. A tiszt rendfokozatról történt leköszönést elfogadva, honvédtiszt állásuktól saját kérelmére felmentett: *Eitel* Adólf 22-ik z.-aljbéli szab. áll. hadnagy, — s egyúttal nevezett törvénytörvényesabta védkötelezettségének tartamára a 21-ik z.-aljhoz mint őrmester osztatott be.

Szerkesztői izenetek.

Mintogy a „Közöny”-ben megjelenő rajzok könyomatilag többszörösítettek, tisztelettel felkérem azon t. cz. írónk és munkatársaink, kik dolgozataikhoz rajzokat is mellékelnek, e rajzokat akként készíteni, hogy azoknak vegyeszi tintával leendő könyomati többszörösítése eszközölhető legyen.

Minden a példányok megküldése ügyében előfordulható felszólalás, a t. előzetők lakhely-változtatásai stb. *Légrády* testvérekhez (Nador utea 6. sz.) intézendő, kik a kiadás és szétküldése teendőivel megbíztattak.

A „Szerkesztőséghez” az „Academia igazgatóságához” vagy „Légrády testvérekhez” folyóiratunkat bármely tekintetben érdeklő levelek — nem bélyegmentesek.

Nemaláni tévedések elkerülése végett tisztelettel kérem a t. cz. előzetők a részletfizetések együttes bekielndésénél a levélben vagy utalványon „n é v s e r i n t i s” felsorolni azokat, kiknek részéről az együttes bekielndés történt.

